

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aidan Cerar

**Vključevanje prebivalcev v urejanje prostora na lokalni
ravni: primer regeneracije izbranih ljubljanskih
stanovanjskih sosesk**

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aidan Cerar

Mentor: izr. prof. dr. Marjan Hočevar

**Vključevanje prebivalcev v urejanje prostora na lokalni
ravni: primer regeneracije izbranih ljubljanskih
stanovanjskih sosesk**

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2015

Zahvala

Moje pisanje doktorata ne bi bilo mogoče brez dediščine, ki sem jo podedoval po očetu. Za dediščino se ne gre zahvaljevati, saj jo spremlja preveč nesrečnih okoliščin. Odločitev za pisanje doktorata je bila najpametnejši načrt za investicijo dediščine, ki sem se ga spomnil. Upam, da bi pokojni prednik z menoj soglašal. Doktorat posvečam Vasji Cerarju.

Zahvaljujem se profesorju Marjanu Hočvarju, ki je bil izvrsten mentor. Zahvaljujem se mu za ves trud, ki ga je vložil v to disertacijo in za vso pomoč ter podporo. Prav tako se zahvaljujem članom komisije, profesorjem Maši Filipovič Hrast, Matjažu Uršiču in Tadeji Zupančič, ki so moje delo spremljali sproti, ter me usmerjali, opozarjali in spodbujali.

Za razumevanje, podporo in razne priložnosti se zahvaljujem mojim delodajalcem v času pisanja doktorata: Regionalni razvojni agenciji Ljubljanske urbane regije in Inštitutu za politike prostora.

Zahvaljujem se kolegu in prijatelju Maticu Kavčiču za njegove metodološke napotke.

Meti Gostinčar Cerar se zahvaljujem za lekturo.

Vsem intervjuvancem se zahvaljujem za pomoč in odgovore.

Katki in Larsu pa se zahvaljujem za razumevanje in podporo.

Izjava o avtorstvu

Vključevanje prebivalcev v urejanje prostora na lokalni ravni: primer regeneracije izbranih ljubljanskih stanovanjskih sosesk

Povzetek

V doktorski disertaciji pojasnjujemo participacijo v urejanju prostora v odnosu do urbane regeneracije. Torej govorimo o participaciji, ki je lahko posledica ali pa vsebina procesa regeneracije. Prav dihotomija med participacijo kot posledično prakso in participacijo kot samoniklo prakso je osrednja tema disertacije.

Izbrana tema doktorske disertacije izhaja iz predpostavke, da bodo ljubljanske stanovanjske soseske iz druge polovice dvajsetega stoletja, zaradi fizične in socialne degradacije ter dotrajanosti in posledično nižje kakovosti bivanja, potrebne prenove v širšem smislu. Prenove, ki bi zajela tudi družbeno ekonomske vsebine, torej regeneracijo. Če v primerih naraščajoče degradacije sosesk regeneracija izostane, lahko to spodbudi odseljevanje višjih slojev, posledično priseljevanje dohodkovno šibkejših, kar verjetnost prenove zmanjša, to pa se združi v spiralo degradacije. Ker je stavbni fond sosesk v večji meri v zasebnem lastništvu, ki je hkrati izrazito razdrobljeno na lastnike stanovanjskih enot - torej gre za množico individualnih lastnikov v enem večstanovanjskem objektu, je potencialno regeneracijo soseske nemogoče zasnovati oziroma izpeljati brez poudarjene vloge prebivalcev soseske. Slednji so v veliki meri tudi lastniki stanovanjskih enot. Ker v Sloveniji ni primerov obsežnejših urbanih regeneracij na ravni soseske, prebivalci sosesk nimajo veliko izkušenj sodelovanja v participativnem urejanju prostora, še posebej kadar gre za regeneracijo javnih prostorov v soseski. Prenova v slovenskih soseskah le redko preseže raven stanovanja oziroma stavbe, javni prostor oziroma javno dostopen prostor pa je bil redko predmet prenove. Malo izkušenj s prenovo javnega prostora na ravni sosesk pa imajo tudi institucije urejanja prostora. Tako na nacionalni kot tudi na lokalni ravni, torej na ravni občine in četrtne skupnosti. Institucije namreč še nimajo razvitih mehanizmov vključevanja prebivalcev v proces regeneracije, primerov dobre prakse vključevanja lokalnih prebivalcev v prenovo soseske pa je izrazito malo. Na podlagi tega opredeljujemo razvoj participacije v urejanju prostora kot naraščajoče relevantno temo za razvoj oblik in vsebin urbane regeneracije. Tako smo analizirali izbrane prakse oziroma procese participacije v urejanju prostora in jih aplicirali na področje regeneracije sosesk.

Disertacija je sestavljena iz teoretičnega in raziskovalnega dela, metodološki pristop pa je bil izrazito kvalitativen – vseboval je določene elemente znanstveno raziskovalnega pristopa, imenovanega utemeljena teorija (ang. *grounded theory - GT*). Razlog izbire kvalitativne metodologije je bil cilj analizirati procese participacije v urejanju prostora na način, ki omogoča oblikovanje novih teoretičnih povezav oziroma ugotovitev in možnost aplikacije le-teh na primer regeneracije sosesk. V skladu s tem smo raziskovalna vprašanja oblikovali na relativno širok način in si s tem zagotovili široko polje raziskovanja, ki smo ga zamejevali v teku raziskave. Deduktiven pristop bi onemogočil pridobivanje novih teoretičnih povezav, oziroma bi polje razvoja raziskave pretirano omejil. Oblikovali smo naslednje hipoteze oziroma raziskovalna vprašanja:

- *Kateri dejavniki spodbudijo participacijo v urejanju prostora?*
- *Kako ti dejavniki vplivajo na vsebino, obliko in tip participacije?*

- Ali družbene spremembe na področju oblikovanja lokalnih skupnosti vplivajo na participacijo v urejanju prostora?
- Kakšna je povezava med socialnim kapitalom (na ravni stanovalcev bivanjskih objektov in ostalih uporabnikov prostora) in participacijo v urejanju prostora?
- Kakšno je sistemsko okolje - na ravni zakonodaje in prakse urejanja prostora, za delovanje lokalnih pobud?

Analiza znanstvenih virov, v katerih je analizirana participacija v urejanju prostora, kaže, da participativne prakse lahko razdelimo na dve skupini. Prva predstavlja neformalne oblike participacije, druga formalne oblike participacije. Večina avtorjev (Mlinar, Chanan, Van Beckhoven in van Boxmeer...) razdeli participativne prakse na temu podoben način. V osnovi gre pri neformalnem načinu za participacijo, ki je bolj samonikla, ni formalizirana in ponavadi ni zakonsko predpisana. Pozitiven del teh praks je njihova spontanost in neformalnost, ki spodbuja izražanje participantov in ga ne zamejuje prehitro. Negativna stran je, da je prisotnost odločevalcev oziroma institucij v teh praksah izrazito redka, zato je vpliv tovrstne participativne prakse na urejanje prostora omejen. Formalen tip participacije je bolj strukturiran, lahko je tudi zakonsko predpisan, kar pa spontanost izražanja omeji oziroma formalizira, medtem ko v tej obliki participacije praviloma sodelujejo tudi institucije. To poveča možnost implementacije. Sodelovanje institucij in skupnosti oziroma posameznikov, vključenih v participativno prakso, pa je za demokratični sistem relativno običajna praksa, saj evropska demokracija kot teoretičen koncept temelji na prepletanju predstavniške in participativne demokracije. Tako je tudi protest legitimen del demokratičnega političnega sistema, ki pa ga mestoma lahko razumemo kot posledico odsotnosti ostalih možnosti (predhodne) participacije. Tezo, ki participacijo uvršča med sestavine modernega demokratičnega sistema, lahko apliciramo tudi na urejanje prostora. Pomembna značilnost participacije v urejanju prostora, ki ji politološka besedila posvečajo manj pozornosti, je koncept horizontalne in vertikalne participacije, pri kateri vertikalna predstavlja odnos med institucijami in participanti, horizontalna pa odnos med (lokalnimi) skupnostmi, posamezniki in skupinami (Chanan v Blakeley in Evans 2008). Fenomen participacije se pogosto analizira tudi lestvično, znana je *Lestvica državljanske participacije* (Arnstein) iz leta 1969. Bistvo lestvičnih analiz participacije je, da proces razvoja participacije opredelijo kot nekakšen evolucijski proces, v katerem se participacija razvije od *manipulacije* do *vodenja državljanov*.

Za našo raziskavo sta je bila najpomembnejša Mlinarjeva (1973) razdelitev participacije na kontributivno in konzumtivno. Prva se nanaša na prispevanje skupini in posluževanje določenih dobrin skupine. Druga, konzumtivna participacija v urejanju prostora, pa se nanaša na zadovoljevanje določenih potreb posameznika preko participacije v skupnosti. V našem primeru smo konzumtivno participacijo nadomestili z reakcijsko, s čimer smo izpostavili dve izrazito različni obliki participacije: reakcijsko, ki predstavlja reakcijo na predviden poseg v prostor, in kontributivno, ki predstavlja skupnostni razvoj nove vsebine v degradiranih oziroma pod-izkoriščenih prostorih. Ti dve obliki participacije smo opredelili kot senzitivna koncepta, nekakšni smernici, ki zamejujeta raziskovalno polje induktivnega pridobivanja podatkov. Tako smo na podlagi izbranih senzitivnih konceptov izbrali sociološko teorijo, s katero smo pojasnili teoretično ozadje pojava reakcijskih in kontributivnih oblik participacije. Izbrana je bila marksistična teorija, teorija kulturnih sprememb in sprememb vrednot v post-industrijski dobi ter teorija, ki analizira

koncept (lokalne) skupnosti. Pri marksistični teoriji smo izhajali iz naslednjih avtorjev: Harvey, Purcell, MacLeod, Molotch, Soja in ostalih. Marksistični avtorji razvoj mesta povezujejo s kapitalskimi investicijami, urbanizacijo pa s procesom akumulacije kapitala. Tako je interes investitorjev pogosto v nasprotju z interesi (lokalnih) skupnosti. Najtežje pa se interesom kapitala zoperstavijo nižji družbeni razredi, ki prebivajo na območjih, zanimivih za investiranje kapitala, torej gre za proces gentrifikacije. Avtorji, Molotch na primer, izpostavljajo koalicije rasti (ang. *growth coalition*) – koalicija rasti poveže interes različnih deležnikov v razvoju določenega prostora. Lahko vključuje investitorja, politične predstavnike mesta, banke, gradbeni sektor, arhitekta itd., s ciljem maksimizacije dobička iz procesa regeneracije specifičnega območja. Tako postane urejanje prostora domena elit, nižji družbeni razredi pa so iz tega procesa izločeni. Te skupine oziroma skupnosti lahko oblikujejo urbana gibanja, ki procesu razvoja določenih lokalnosti nasprotujejo, torej je lokalna pobuda utemeljena na njihovi reakciji na koalicijo rasti. Inglehart in Welzel (2005) analizirata spremembe na ravni kulture in vrednot v odnosu do širših družbeno ekonomskih sprememb. Avtorja raznolikost družbe povezujeta z razvojem post-industrijske dobe, za katero so značilni osvobojenost pripisanih družbenih vezi, izobraženost, poklicna specializacija, ustvarjalnost in avtonomnost oblikovanja lastnih družbenih vlog. Vse to je povezano z vrednotami samoizražanja, ki se razvijejo le v pogojih eksistenčne preskrbljenosti. Ta proces je dvosmeren, če pa se družba sooči z ekonomskim zatonom, ki poslabša eksistenčne pogoje, to prizadene vrednote samoizražanja, ki jih nadomestijo preživetvene vrednote. Te povzročajo večjo homogenost skupnosti, večjo podrejenost skupnosti in manjšo mero izražanja individualnosti. Tako post-industrijska družba omogoči emancipacijo od avtoritete in zahteve po participaciji v odločanju. Razvijejo se bolj spontane in s specifično zadevo povezane družbene akcije, ki vsebujejo kljubovanje elitam. Lojalnost množici starejših hierarhično urejenih političnih strank pa postaja vse šibkejša značilnost družbe. Vseeno se na drugi strani kaže povečevanje vključevanja v nove samoorganizirane in samoizrazne forme participacije. Podobno kaže tudi analiza koncepta skupnosti – analizirali smo besedila naslednjih avtorjev (Tönnies, Wirth, Sorokin, Bauman, Putnam, Strassoldo in ostalih). Za post-industrijsko družbo so bolj značilne skupnosti, ki ne temeljijo na pripisanih vezeh, pač pa so stvar izbire, hkrati pa so do posameznika manj zahtevne, oziroma temeljijo na šibkih vezeh. Tako tudi participacija lahko temelji na tovrstnih skupnostih, ki pa so lahko tudi lokalne, vendar ni rečeno, da gre za povezavo s prostorom bivanja, lahko gre namreč za identifikacijo z izbranim drugim prostorom, krajem.

Na podlagi analize teoretičnih virov ter sekundarne analize izbranih (tujih) primerov participativnih praks smo oblikovali naslednje kategorije: grožnja, pričakovanja, strukturne možnosti, zaupanje v institucije in socialni kapital. Te kategorije smo vpeljali v raziskavo in jim v teku raziskave dodajali nove kategorije oziroma jih povezovali s koncepti, ki smo jih oblikovali na podlagi intervjujev. Na podlagi senzitivirajočih konceptov smo glede na njihovo značilnost izbrali dva primera: lokalno pobudo iz Fondovih blokov in Revitalizacijo Parka Tabor. Oba primera sta locirana v Ljubljani. Analizirali smo ju s polstrukturiranimi intervjuji, intervjuvali pa smo vključene v lokalno pobudo in lokalne prebivalce. V primeru Fondovih blokov sta se ti dve skupini izrazito prekrivali. Prenova stadiona, ki meji na sosesko Fondovih blokov je predmet večjega načrta urbane regeneracije. Začetek izvajanja prenove je bil primarni sprožilec lokalne pobude. Ta je utemeljena na močnem socialnem kapitalu, ki je za sosesko značilen že iz predvojnih časov. Skupne aktivnosti prebivalcev so s

časom sicer zamrle, jih je pa grožnja prenove stadiona obudila. Lokalna pobuda ima podporo med prebivalci soseske, kaže pa se tudi močno prekrivanje med skupnostjo uporabnikov vrtov in vključenimi v lokalno pobudo. Vrtovi so osrednji prostor druženja v soseski, prav tako prostor solidarnosti v smislu pomoči in upravljanja z vrtovi. Četudi je bila lokalna pobuda oblikovana kot reakcija na prenovo stadiona, je s časom prevzela več elementov kontributivnih lokalnih pobud. Lokalna pobuda ni bila uspešna v usklajevanju svoji zahtev s pristojnimi mestnimi institucijami, kažejo intervjuji, zato naslavlja tudi državne institucije. Lokalna pobuda Park Tabor temelji na sodelovanju nekaj nevladnih organizacij (NVO), ki so izhajale iz želje lokalnih prebivalcev po revitalizaciji Parka Tabor kot osrednjega (zelenega) javnega prostora v območju. V procesu revitalizacije se je NVO, ki je proces vodila, povezala z mnogo različnimi skupnostmi, s katerimi je izvajala razne dogodke v Parku. Nekatere izmed teh skupnosti niso bile lokalne, prav tako obiskovalci teh dogodkov v parku niso bili le prebivalci Tabora. Še več, tudi prebivalci Tabora ne uporabljajo parka kot povezana lokalna skupnost, pač pa se v parku večkrat organizirano družijo s prijatelji, ki niso nujno iz tega območja, druženje pa ni utemeljeno na lokalnosti bivanja. Raziskava kaže, da so lokalni prebivalci naklonjeni vlogi NVO in procesu revitalizacije Parka. NVO je deležna podpore iz različnih virov, tudi MO Ljubljana kot bistvenega sogovornika lokalne pobude, vendar kaže, da ta podpora ni sistematizirana in da je njena pridobitev kompleksna ter nepredvidljiva. Tako se kaže vloga NVO kot ključna, saj predstavlja nekakšen most med vključenimi v participativno prakso in lokalnimi institucijami, hkrati pa ponuja tudi nekakšno organizacijsko in fizično infrastrukturo za pobudnike novih vsebin Parka.

Izpostavili bi lahko naslednje sklepe disertacije:

- Reakcijske lokalne pobude so bolj trdožive in imajo večjo možnost preživetja, tudi če niso deležne institucionalne podpore.
- Zgodnejše vključevanje skupnosti v proces regeneracije lahko zmanjša intenzivnost reakcije na določen projekt, načrt ali gradnjo.
- Kontributivne pobude temeljijo na ustvarjalnosti in zanosu različnih skupnosti, zato so manj trdožive in z aktivnostmi hitreje odnehajo, zato potrebujejo institucionalizirano podporno okolje, ki pa mora biti administrativno preprosto in predvidljivo.
- NVO organizacije kot spodbujevalci in izvajalci lokalne pobude imajo velik potencial, vendar to hkrati odpira vprašanje legitimnosti lokalne pobude.
- Lokalna skupnost ni nujno edina skupnost, ki ima interes sodelovanja v lokalni pobudi. Pogosto imajo interes tudi druge skupnosti, ki ne bivajo v prostoru, na katerega se lokalna pobuda nanaša, njihov interes pa temelji na identifikaciji z vsebino, prostorom ali na življenjskem stilu. Tovrstne lokalne pobude temeljijo na nekakšnem omrežju šibkih vezi, ki povezujejo različne posameznike in skupnosti, medtem ko je pomanjkanje lokalnega (vezivnega) socialnega kapitala za razvoj tovrstnih participativnih praks lahko celo ugodno. V primeru visokega lokalnega vezivnega socialnega kapitala se lokalna pobuda, izhajajoča iz življenjsko stilskih skupnosti v predmetnem prostoru razvije težje.

Na podlagi teh sklepov smo oblikovali tudi priporočila odločevalcem in oblikovalcem politik za umeščanje participacije in lokalnih pobud v sistem urejanja prostora ter ta priporočila aplicirali na primer procesa regeneracije sosesk.

Ključne besede: Participacija, urbana regeneracija, skupnost, socialni kapital, soseske

Inclusion of residents in spatial planning at the local level: case of regenerating selected neighbourhoods from Ljubljana

Abstract

In the doctoral thesis participation in spatial planning is primarily analysed, particularly in relation to urban regeneration. Participation could be researched as a consequence of urban regeneration process, or as a core content of the very same process. The dichotomy between participation as a consequential and grassroots practice is the main topic of the dissertation.

The topic selection is based on the presumption that Ljubljana' housing estates from the second half of the twentieth century are in need of regeneration because of physical and social degradation. That eventually lowers the quality of living in these neighbourhoods. Addressing the socio-economic issues should therefore be deeply incorporated in the regeneration plans. The absence of regeneration process can trigger the relocation of the higher social strata, which usually coincides with the opposite process of lower social strata moving into the area because of the diminishing prices of real estates. That usually negatively affects the possibility of potential regeneration, and the estates can find themselves in a so called spiral of degradation. As housing stock in these neighbourhoods is primarily privately owned – we are dealing with fragmented private ownership and a crowd of individual owners at a single dwelling level – the regeneration process is impossible to plan or implement without the emphasised role of inhabitants of the housing estate. The inhabitants are in case of Slovenia mostly owners of the dwelling units. At the same time no significant cases of urban regeneration at the housing estate level have been noted in Slovenia, which makes inhabitants of the estates quite inexperienced in this manner. This is particularly true in cases when regeneration is focused on public spaces located within the respective estates. Renewal in the housing estates rarely exceeds the apartment or single house level, while public or publicly accessible spaces are very rarely case of renewal. It could be claimed that institutions dealing with spatial planning are also quite inexperienced in terms of regeneration at the estate level. That could be argued for the institutions at the national as well as at the local level, meaning municipal and district level. Methods of inclusion of residents in the process of regeneration have not yet been developed at the institutional level and there are not many cases of good practice at the national level. Based on that, participation in spatial planning has been identified as an increasingly relevant topic in terms of designing urban regeneration. Therefore selected participative practices have been analysed in the dissertation and respective findings applied to regeneration of housing estates.

Doctoral thesis combines theoretical and research part. Methodologically the research is based on qualitative approach, including certain elements of *grounded theory* (GT) systematic methodological approach. The selection of the qualitative methodology has been grounded on the aim of the researching participative processes in a manner that enables designing new theoretical assumptions and application of them to the potential cases of regeneration of housing estates. In line with that, the research questions had been formed in a relatively loose manner in order to define a broad research domain, which has been additionally limited in the later stages of the research. Deductive reasoning would limit the potential of

acquiring new theoretical relations and would generally over define the research domain. The research has been focused on the following research questions:

- Which factors stimulate participation in spatial planning?
- How do these factors influence the contents, form and type of participation?
- Do social changes in the forms of local community building influence the participation in spatial planning?
- What is the relationship between the social capital (among the residents and other users of spaces) and participation in spatial planning?
- How does the system deal with local initiatives in terms of legislation and spatial planning practices?

Overview of scientific analysis of participation has pointed out two main types of participation. In the first one informal forms of participation are brought together while the second is about formal forms of participation. Most scholars divide participation more or less in line with the mentioned two forms (Mlinar, Pek Drapal in Drevenšek, Van Beckhoven and van Boxmeer...). Basically, informal participation presents grassroots practices that are not formalised and are not required by law. The advantage of this form is the capacity to act spontaneously and to stimulate the participants to express their views in an unbounded manner. Absence of decision makers and institutions is quite usual for this form of participation and is regarded as a setback because it limits the influence of participation practice on spatial planning process. Formal type of participation is more structured, often legally defined, which limits the spontaneity of the expression and formalises it, while including the presence of the institutions. That increases the potential of implementation. Cooperation of institutions and communities (or individuals) involved in a participative practise is relatively usual in a democratic system as European democracy (as a concept) is based on the intertwining of participative and representative democracy. Even a protest can therefore be a legitimate part of democratic political system that can occasionally be defined as a consequence of the absence of other forms of participation. The claim that participation is a part of modern democratic system could as well be applied to the domain of spatial planning. However, one characteristic that is rather neglected by the political scientists is the division between horizontal and vertical participation. Vertical participation could be described as a link between institutions and participants, whereas horizontal participation presents a relationship between (local) communities, individuals and groups (Chanan in Blakeley and Evans 2008). Participation as a phenomenon has often been analysed in a manner of ladder. *A ladder of citizen participation* from 1969 (Arnstein) is well known. One main characteristic of the ladder based approach is that it defines participation as a kind of evolutionary process in which participation makes steps from *manipulation* towards *citizen control*.

Most relevant for this thesis has been Mlinar's (1973) typology of participation. It defines contributive and consumptive participation. The former includes contribution to a group, combined with making use of particular goods of the group. The latter stands for satisfying particular needs of an individual through participation in a group. In our case the consumptive participation has been replaced by reactionary participation. That way two very different forms of participation have been pointed out. The reactionary form is founded on a reaction to a particular intervention, while contributive form presents a communal development of new contents for degraded

and under-used spaces in a form of contribution. These two forms have been listed as sensitizing concepts, some kind of guidelines, which define research domain of inductive data gathering. The selection of the appropriate sociological theory that explains theoretical background of reactionary and contributive forms of participation was in line with the sensitizing concepts. Marxist theory and the theory dealing with cultural and value changes in post-modern societies have been accompanied by the theory that analyses the concept of (local) community. The following authors have been studied in relation to the Marxist theory: Harvey, Purcell, MacLeod, Molotch, Soja and others. Marxist thinkers relate urban development to capital investments, whereas urbanisation is a consequence of capital accumulation process. Therefore the interest of the developers often finds itself at the opposite brink with the interests of local communities. Lower classes mostly face more difficulties when opposing the interests of capital in cases of residing in areas that have been chosen for investment, meaning the process of gentrification is in question. Scholars, Molotch for instance, have been pointing out growth coalitions that embrace stake holders who share interest of developing a particular locality. This may include developers, investors, politicians, representatives of banks, construction sector, architects etc., with the aim of maximisation of the profits arising from the regeneration of an area. Spatial planning is therefore a domain of the elites while others are excluded from the respective process. The communities or groups excluded from the planning process can form urban movements which oppose the process of development of particular localities, meaning their initiative is based on the reaction to the growth coalition interests.

Transformation within the domain of culture and values in relation to wider socio-economic changes has been analysed by Inglehart and Welzel (2005). The noted authors relate social changes to the development of post-industrial era, in which a liberation of assigned social ties has been noted as well as the rise of the basic level of education, professional specialisation, creativity and autonomy of shaping individual's own social roles. Because of that self-expression values have developed, the latter developing only in times of economic well-being. However, this process could be argued as a two-way process, as the economic decay negatively affects the level of well-being and self-expression values, which are replaced by survival values. These stimulate a greater level of homogeneity, subordination to community and lower level of self-expression. In the opposite way post-industrial society has enabled emancipation from authority and claims for a more significant participation in decision-making process. More spontaneous and specific issue related social actions have developed in which elite-challenging behaviour could be noted. On the other hand, loyalty to older hierarchically structured political parties has become significantly weaker. However, an increase of more self-organised and self-expressive forms of participation has been noted. Similar conclusions have been formed by researching the transformation of the notion of community that was based on the following authors: Tönnies, Wirth, Sorokin, Bauman, Putnam, Strassoldo and others. Ascribed social ties are less common for post-industrial societies, therefore social ties became a matter of individual choice. These ties are weaker and less demanding for an individual. Participation can be based on weaker ties, which can be related to a specific place but not necessarily to a place of residence but to a place, linked to an individual or community in a manner of identification.

Based on the analysis of the theory and (foreign) cases of participative practices the following categories have been created: threat, expectations, structural possibilities, trust in institutions and social capital. These categories have been incorporated in our research in which the relations with the concepts, noted in the interviews, have been established and new categories formed.

In relation to sensitizing concepts two case studies have been selected. The selection was based on their characteristics. *Local initiative from the Fond houses* and *Revitalisation of the Park Tabor* have been selected. Both cases are located in Ljubljana. They were analysed by semi-structured interviews. Members of the initiative as well as the local inhabitants have been interviewed. In case of the Fond houses the overlapping between these two groups has been significant. The renewal of the stadium bordering on the Fond neighbourhood has been part of the larger regeneration plan. The start of the implementation phase of the regeneration plan has been a primer trigger of the local initiative. The local initiative is based on the significant level of social capital that has been distinctive for this neighbourhood since the thirties. Although joint activities of the inhabitants faded out through the years they have been revived by the threat of the renewal. Local initiative has been strongly supported by the local inhabitants. There is some overlapping by the supporters of the initiative and users of the neighbourhood gardens. Gardens are the main space of social interaction in the neighbourhood, but beyond that they could also be claimed as spaces of solidarity in terms of management of the gardens and mutual help related to the gardening. Even though the local initiative has been formed as a reaction to the stadium renewal, it has initiated significant amount of contributive actions in the past years. Local initiative has not been successful in finding an agreement with the responsible local institutions according to the interviews, therefore state institutions have been addressed by the initiative. Local initiative of the Park Tabor is based on the cooperation between a couple of NGOs that have grounded the initiative on the expressed wishes of the local inhabitants that have embraced revitalisation of the main green public space in the area – the Tabor Park. NGO that was in charge of the process has cooperated with plenty of different communities, which have been implementing various events in the Park. Some of these communities could not be claimed as local while people from elsewhere were amongst the visitors and organisers of these events. Moreover, the Tabor residents do not use the Park as a tied local community. Individual inhabitants might use the Park for socialising with people, friends from elsewhere but the socialising itself would not be grounded on the residing in the area. In our research it has been pointed out that local inhabitants have been in favour of the process of revitalisation of the Park, managed by the respective NGO. NGO has been supported from more than one source of support, among which the Municipality of Ljubljana can be found; however the case has pointed out that the support is not systemised and that acquiring the support from the municipality seems to be complex and unpredictable. NGO seems to be crucial in terms of presenting some kind of a bridge between the participative practice and local institutions. Simultaneously it presents organisational and infrastructural support to the potential initiators of the new contents in the park.

The following conclusions of the thesis could be pointed out:

- Reactionary local initiatives are more resilient and do have a larger survival chance even without institutional support.

- Inclusion of the communities in the regeneration process at the earlier stage can reduce the intensity of a reaction to project, plan or building.
- Contributive initiatives are based on creativity and enthusiasm of different communities, therefore they are less resilient and give up faster. Because of that institutional support is needed and has to be administratively simple and predictable.
- NGOs have a vast potential in terms of stimulators and implementers of local initiatives. However, this opens up a question of legitimacy.
- Local community might not be the only community expressing interest in a particular local initiative. Often communities that are not residentially related to a locality on which the local initiative is focused show interest in the initiative. The interest is based on the identification with the contents, space or lifestyle. These kinds of initiatives are grounded on the network of weak ties that link different individuals and communities while the lack of local (bonding) social capital might even be favourable for the development of such initiatives. In case of strong local bonding social capital lifestyle based local initiative faces more setbacks and could be rejected by the local community.

Based on these conclusions recommendations to the decision-makers and policy-makers have been formed in terms of incorporating participation and local initiatives in spatial planning system, particularly in case of housing estates regeneration.

Key words: Participation, urban regeneration, community, social capital, neighbourhood.

Kazalo

Povzetek	5
Abstract	10
1 UVOD	18
1.1 Raziskovalna vprašanja	21
2 METODOLOGIJA IN TERMINOLOGIJA	25
2.1 Metodologija	25
Študija primerov	29
2.2 Struktura disertacije.....	32
2.3 Terminologija	33
Lokalni prebivalci	33
Participacija v urejanju prostora.....	35
Soseska	37
Urbana regeneracija.....	38
Socialni kapital.....	39
Lokalna pobuda	40
3 PARTICIPACIJA V UREJANJU PROSTORA	43
3.1 Teoretična razčlenitev pojma participacije v urejanju prostora	44
Mlinarjeva analiza oblik participacije v urejanju prostora.....	49
3.2 Lestvična kategorizacija oblik participacije	50
3.3 Evolucija participacije: od informiranja do opolnomočenja	57
3.4 Oblike izvajanja participativnih praks.....	58
4 PARTICIPACIJA PREBIVALCEV V UREJANJU PROSTORA V KONTEKSTU DEMOKRATIČNEGA POLITIČNEGA SISTEMA.....	61
4.1 Participacija v kontekstu različnih vrst demokracije.....	63
4.2 Participacija v urejanju prostora – nadnacionalni kontekst.....	66
4.3 Participacija v kontekstu usklajevanja znotraj skupnosti	67
5 ŠIRŠI SOCIOLOŠKI OKVIR FENOMENA PARTICIPACIJE V UREJANJU PROSTORA	69
5.1 Osnovna marksistična analiza urbanizacije.....	69
5.2 Urejanje prostora – domena kapitala in elit.....	70
5.3 Kulturne spremembe v kontekstu eksistenčne samoumevnosti	76
5.4 Analiza kulturnih razlik lokalnih odzivov prebivalcev na regeneracijo.....	81
5.5 Reakcijska in kontributivna participacija	83
5.6 Skupnost – teoretična opredelitev koncepta	88
Ferdinand Tönnies.....	88
Emil Durkheim	89
Robert E. Park	91
Luis Wirth	91
Amitai Etzioni	92
Steven Brint.....	93
Pitirim Sorokin	95
Zygmunt Bauman	96
Robert Putnam.....	97
Benedict Anderson	98
Raimondo Strassoldo.....	98
Project for Public Spaces, Inc.	99

Lokalne skupnosti	99
6 ODNOS MED SOCIALNIM KAPITALOM IN PARTICIPACIJO V UREJANJU PROSTORA	104
6.1 Socialni kapital kot vzrok participacije v urejanju prostora.....	104
6.2 Socialni kapital kot posledica participativne prakse	106
7 Tuji primeri participacije v urejanju prostora.....	113
7.1 Seattle - NMF	113
7.2 Dunaj - Okrajne pisarne urbane preнове.....	116
7.3 Britanski pristop k regeneraciji sošesk – poudarek na participativni praksi	117
7.4 Zaupanje kot pogoj strukturnih možnosti participacije.....	121
8 VLOGA INSTITUCIJ V PROCESU INTEGRACIJE PARTICIPATIVNIH PRAKS V UREJANJE PROSTORA.....	126
8.1 Nadnacionalna raven	126
8.2 Nacionalna raven.....	127
8.3 Lokalna (občinska) raven	130
Strateški in Izvedbeni prostorski načrt MOL	131
Statut Mestne občine Ljubljana.....	131
Slovenski politični sistem na lokalni ravni	132
8.4 Institucionalni okviri participacije v urejanju prostora	134
9 OPREDELITEV OBLIKOVANIH KATEGORIJ	140
Grožnja	140
Strukturne možnosti	140
Pričakovanja	141
Zaupanje v institucije	141
Socialni kapital.....	142
10 METODOLOŠKI PRISTOP IN IZBIRA RAZISKOVANIH PRIMEROV.....	145
10.1 Lokalna pobuda iz Fondovih blokov in revitalizacija Parka Tabor	148
11 LOKALNA POBUDA IZ FONDOVIH BLOKOV	155
11.1 Zgodovina sošeske	158
11.2 Analiza intervjujev – Fondovi bloki.....	160
12 REVITALIZACIJA PARKA TABOR.....	179
12.1 Tabor kot sošeska	179
12.2 Razvoj območja.....	181
12.3 Revitalizacija Parka Tabor	182
12.4 Analiza intervjujev – revitalizacija Parka Tabor.....	184
13 LOKALNA POBUDA IZ FONDOVIH BLOKOV IN REVITALIZACIJA PARKA TABOR - PRIMERJAVA	211
14 POGLED PREDSTAVNIKOV INSTITUCIJ MOL NA PARTICIPACIJO V UREJANJU PROSTORA	215
15 REGENERACIJA VEČJIH LJUBLJANSKIH SOSESK.....	219
15.1 Stanovanjske sošeske v Ljubljani.....	219
15.2 Proces degradacije sošeske.....	222
16 SKLEPNE UGOTOVITVE	228
17 LITERATURA.....	239
18 STVARNO IN IMENSKO KAZALO	255
19 PRILOGE	258
PRILOGA A: PREGLED IZBRANIH DOKUMENTOV, LISTIN, DEKLARACIJ IN ZAKONOV NANAŠAJOČIH SE NA PARTICIPACIJO V UREJANJU PROSTORA	259
PRILOGA B: SEZNAM LOKALNIH POBUD	270
PRILOGA C: PRIMERVPRASALNIKA – SMERNICA ZA INTERVJU.....	274

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Lestvica državljske participacije.....	52
Tabela 3.2: Lestvica participacije po Prettyju.....	55
Tabela 3.3: Tipi participacije – Svet Evrope.....	57
Tabela 5.1: Povezanost ekonomskih in političnih sprememb	79
Tabela 5.2: Dihotomen odnos med <i>gemeinschaftom</i> in <i>gesellschaftom</i>	89
Tabela 5.3: Mehanska in organska solidarnost	90
Tabela 6.1: Komu zaupajo prebivalci ljubljanske soseske Savsko naselje	124
Tabela 7.1: Responzivnost institucij	136
Tabela 12.1: Izpostavljene razlike med analiziranima lokalnima pobudama.....	211
Tabela 14.1: Kontinuumom spreminjanja sosesk	223

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Metodološka struktura disertacije.....	32
Slika 5.1: Tipi skupnosti 1	94
Slika 5.2: Tipi skupnosti 2.....	95
Slika 10.1: Idejna zasnova prenove stadiona	155
Slika 10.2: Ograja okrog vrtov	161
Slika 10.3: Skrb za infrastrukturo na vrtovih	166
Slika 10.4: Dogodek na vrtovih	167
Slika 11.1: Dogodek v Parku	184
Slika 11.2: Dogajanje v Parku Tabor	194
Slika 11.3: Park Tabor - dogodek	196
Slika 12.4: Srečanje predstavnikov Kulturne četrti Tabor	198
Slika 14.1: Javni prostor v soseski v Zgornji Šiški v Ljubljani.....	224
Slika 14.2: Igrišče v Savskem naselju.....	226

1 UVOD

V doktorski disertaciji pojasnujemo participacijo v urejanju prostora v odnosu do urbane prenove. Torej govorimo o participaciji, ki je lahko ali posledica ali pa vsebina urbane prenove. Slednja je lahko razvita tudi na način od spodaj (ang. *bottom up*). Prav dihotomija med participacijo kot posledično prakso in kot samoniklo prakso je osrednja tema disertacije.

Izbrana tema doktorske disertacije izhaja iz predpostavke, da bodo ljubljanske stanovanjske soseske iz druge polovice dvajsetega stoletja, s poudarjenim obdobjem šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih let, zaradi fizične in socialne degradacije, dotrajanosti in posledično nižje kakovosti bivanja, potrebne prenove v širšem smislu - regeneracije¹. Če v primerih naraščajoče degradacije sosesk regeneracija izostane, lahko to spodbudi odseljevanje višjih slojev, posledično priseljevanje dohodkovno šibkejših, kar verjetnost prenove zmanjša, vse to pa se združi v spiralo degradacije. Ker je stavbni fond sosesk v večji meri v zasebnem lastništvu, ki je hkrati izrazito razdrobljeno na lastnike stanovanjskih enot - torej gre za množico individualnih lastnikov v enem večstanovanjskem objektu -, je potencialno regeneracijo soseske nemogoče zasnovati brez poudarjene vloge prebivalcev soseske, ki so v veliki meri tudi lastniki stanovanjskih enot. Ker v Sloveniji ni primerov celovite urbane regeneracije na ravni soseske, prebivalci sosesk nimajo veliko izkušenj sodelovanja v participativnem urejanju prostora, še posebej kadar gre za regeneracijo javnih prostorov v soseski. Prenova v slovenskih soseskah le redko preseže raven stanovanja oziroma stavbe, javni prostor oziroma javno dostopen prostor pa je redko predmet prenove. Malo izkušenj s prenovo javnega prostora na ravni sosesk pa imajo tudi institucije urejanja prostora tako na državni, kot tudi na lokalni ravni, torej na ravni občine in četrtne skupnosti. V Sloveniji namreč ni evidentiranih primerov urbane regeneracije s poudarkom na vlogi lokalnih prebivalcev. To še posebej velja na področju regeneracije stanovanjskih območij. Institucije namreč nimajo razvitih mehanizmov vključevanja prebivalcev v proces regeneracije, primerov dobre prakse vključevanja lokalnih prebivalcev v prenovo soseske pa je izrazito malo. Na podlagi

---

¹ Koncept regeneracije sosesk najlažje slovenimo kot celovita urbana prenova. Pomembno je, da koncept regeneracije zajema ekonomski, družbeni in fizični pristop k prenovi. Koncept regeneracije bomo natančneje pojasnili v nadaljevanju.

tega opredeljujemo razvoj participacije v urejanju prostora kot naraščajoče relevantno temo za razvoj oblik in vsebin urbane regeneracije.

Pojav intenzivnejšega raziskovanja participacije v urejanju prostora je posledica neuspeha arhitekturne in načrtovalske prakse, ki je temeljila na povečevanju stroke kot vsevedne. Gre predvsem za modernistične arhitekte, za katere je značilna težnja po racionalnemu obvladovanju stvarnosti, posploševanju in kvantitativnemu reševanju problemov, ki temelji na tipizaciji in masovni proizvodnji, kar se odraža tudi v moderni² urbanistični teoriji in praksi (Čerpes 2011, 70). Modernistično načrtovanje ter urejanje prostora je bilo strukturirano kot proces od zgoraj (ang. *top down*), utemeljen na konstruktivnih individualnih potrebah, individualnih in skupnostnih željah ter bivanjskih značilnostih potencialnih prebivalcev. Hkrati bi kot konstrukt lahko označili tudi predvideni družbeni funkcionalizem³ bivanja v tako načrtovanih soseskah, saj se je način bivanja in uporabe sosesk z leti oddaljil od predvidevanj načrtovalcev. Ker modernistične soseske ideološko izhajajo prav iz zgoraj predstavljenega obdobja urbanizma in bivanjske gradnje, je participacija v urejanju prostora na primeru modernističnih sosesk še toliko večji izziv.

Pogled načrtovalcev in urejevalcev prostora na participacijo v urejanju prostora je pogosto romantičen, predvideva zainteresirane in racionalne posameznike, ki so pripravljeni razumeti in sprejeti »idealno« zamišljeni argument strokovnjaka (arhitekta, urbanista, sociologa...), ter se, brez konflikta medsebojno sporazumeti o predvidenih novih ureditvah. Načrtovalci in odločevalci kot sogovornika pogosto pričakujejo homogeno množico, oziroma skupnost sogovornikov razumejo kot tako, ne pa kot množico posameznikov z različnimi potrebami, interesi ter različnimi kulturnimi in socialnimi ozadji. Posledica tega je lahko konflikt, ki pogosto spremlja proces participacije v urejanju prostora. Možen je konflikt med institucijami in tistimi, ki participirajo, torej gre za različna stališča med nosilci urejanja prostora in tistimi, ki

---

²Začetek pojavljanja moderne arhitekture in urbanizma sovpada z uveljavljanjem družbenih gibanj na različnih področjih znanosti in umetnosti, ki jih imenujemo moderna. Moderna arhitektura in urbanizem temeljita na uvajanju tehnokratskih, racionalnih, pogosto hierarhičnih principov prostorske ureditve (Čerpes 2011; Uršič 2008).

³Funkcionalizem kot sociološka teorija temelji na razumevanju družbe kot sistemom medsebojno povezanih delov, ki v soodvisnosti tvorijo funkcionalni družbeni sistem. Modernistična naselja so zasnovana kot funkcionalna v smislu množice generičnih urbanistično arhitekturnih rešitev, ki individualne potrebe standardizirajo tako, da so podrejene funkcioniranju soseske kot celote (mestoma se navezujem na Uršič 2008).

se v proces vključijo, na primer lokalnimi skupnostmi, uporabniki določenega prostora in podobnimi, neinstitucionaliziranimi deležniki. Možni pa so tudi horizontalni konflikti – med različnimi institucijami ali znotraj skupnosti, ki je vključena v participativno prakso. Participacija v urejanju prostora lahko načrtovalce in odločevalce tudi obide in mimo uveljavljenih načinov vključevanja javnosti v urejanje prostora ponudi novo vsebino degradiranim prostorom in zgradbam. S tem izpostavljamo raznolikost prakse participacije v urejanju prostora, predvsem pa poudarjamo, da ne izhajajo vse oblike participacije v urejanju prostora iz odnosa med institucijo in (lokalno) skupnostjo. Obstajajo namreč participativne prakse, ki s povezovanjem različnih posameznikov ali skupnosti razvijejo novo vsebino v degradiranih (javnih) prostorih, te pa lahko povzročijo tudi fizične spremembe v teh prostorih.

V disertaciji prekouporabe izbrane sociološke teorije, strokovnih besedil o participativnem urejanju prostora in analize izbranih primerov participacije v urejanju prostora povežemo z različnimi socio-ekonomskimi vprašanji in tako pojasnimo specifične značilnosti participacije v urejanju prostora. Nato pridobljeno ekspertizo apliciramo na primer potencialne regeneracije sosesk. Vprašanje participacije v urejanju prostora v disertaciji povezujemo z naslednjimi sociološkimi vprašanji:

- S konfliktom med družbenimi razredi in iz tega izhajajoči distribuciji moči, ter aplikacijo pomena le-te na urejanje prostora.
- S spremembami na ravni skupnosti in značilnostmi skupnosti v odnosu do tradicionalne, moderne in postmoderne družbe.
- S splošnejšimi socio-ekonomskimi spremembami v družbi in posledičnimi novimi družbenimi razredi⁴ in njihovimi vrednotami. Natančneje gre za izrazito post-industrijske družbene razrede oziroma sloje, ki temeljijo na samo-izražanju in ustvarjalnosti.
- Z vprašanjem socialnega kapitala na ravni soseske.
- Z institucionalnim okoljem oziroma načinom vključevanja participacije v urejanje prostora s strani nacionalnih (slovenskih) in lokalnih (ljubljskih) institucij.

---

⁴ Na primer t.i. kreativni razred (Florida 2004).

K temu dodajamo tudi analizo predmetnih zakonov in relevantnih delov političnega sistema, ki opredeljujejo delovanje institucij. Sklepne ugotovitve oz. sinteza disertacije predstavljajo aplikacijo sklepov na potencialne primere regeneracije ljubljanskih stanovanjskih sosesk. S tem namenom izbiramo primere, ki jih v teku disertacije analiziramo. Primeri so izbrani na podlagi njihovih vsebinskih značilnosti. Dodatno pozornost pa namenjamo vlogi institucij in sistemu urejanja prostora. Cilj aplikacije sklepov predstavljajo potencialni primeri prenove ljubljanskih sosesk, zato smo izbrali lokalne primere, kar omogoča analizo sistema urejanja prostora v luči lokalne specifike, saj bo isti sistem predstavljal okvir participativnih praks tudi v primeru procesa regeneracije oziroma celovite prenove sosesk. Tako disertacijo zaključimo s priporočili institucijam in odločevalcem, kako pristopiti k regeneraciji (ljubljanjskih sosesk) iz stališča nujnega vključevanja prebivalcev soseske v proces regeneracije.

1.1 Raziskovalna vprašanja

Osnovna izhodiščna predpostavka disertacije je, da bodo (vsaj nekatere) ljubljanske soseske v naslednjih letih potrebne regeneracije, ki pa brez vključevanja lokalnih prebivalcev ni mogoča, saj je lastništvo na primeru ljubljanskih (slovenskih) stanovanjskih sosesk izrazito razdrobljeno na množico individualnih lastnikov – posledica zakona iz devetdesetih let 20. stoletja, t.i. Jazbinškov zakon⁵. Manj verjetno je, da bi se proces regeneracije lahko odvil brez intenzivnega vključevanja lastnikov stanovanjskih enot v regeneracijo soseske. Čeprav so stanovalci kot lastniki stanovanj ključni deležniki vsakovrstne prenove, pa zakonski razlogi niso osrednji temelj raziskovalnih vprašanj. Gre za družbene spremembe povezane s prehodom v post-industrijsko dobo, katere posledica je izrazito zmanjšanje manualnih zaposlitev ter povečanja storitvenega sektorja, kakor tudi zaposlitev, ki temeljijo na znanju in ustvarjalnosti, to pa vpliva tudi na vrednote, ki se tako spreminjajo v smeri poudarjanja individualnosti in lastnega izražanja. Tako se spremeni način kolektivnega delovanja in sodelovanja v sodobni družbi. Hkrati globalizacijski procesi mesta postavljajo v tekmovalni odnos – gre za tekmovalnost mest v smislu privabljanja kapitala, investicij in specifične delovne sile na eni strani, na drugi pa za lokalno specifične odzive na prav te procese. Za razumevanje vloge skupnosti v procesu

---

⁵ Stanovanjski zakon (1991), imenovan tudi Jazbinškov zakon, je omogočil privatizacijo družbenih stanovanj. Takratni najemniki so lahko po relativno ugodnih cenah odkupili stanovanja in tako postali lastniki teh stanovanj.

participacije je pomembno razumevanje sprememb na ravni skupnosti v prehodu v post-industrijsko družbo, saj ima to stvaren vpliv na odnos posameznikov do lokalnosti, tako v smislu bivanja kot tudi na ravni uporabe določenih prostorov v smislu življenjsko-stilske identifikacije. Izhajajoč iz navedenih, družbenih, arhitekturno urbanističnih in zakonskih dejavnikov, ki jih bomo v naslednjih poglavij temeljito razčlenili ter pojasnili, postavljamo raziskovalna vprašanja, preko katerih bomo analizirali in pojasnili izbrane primere vključevanja lokalnih prebivalcev v urejanje prostora na lokalni ravni. Ugotovitve in induktivno oblikovani sklepi bodo nato aplicirani na potencialne primere regeneracije stanovanjskih sosesk.

V disertaciji nismo postavili hipotez temveč raziskovalna vprašanja, ki se nanašajo na analizo vključevanja lokalnih prebivalcev v procese urejanja prostora na lokalni ravni, preko lokalnih pobud. Raziskovalna vprašanja so namenoma oblikovana širše in bolj inkluzivno, saj s tem odpiramo področje induktivnega sklepanja. Namen tovrstnega metodološkega pristopa je dopuščati možnost induktivnega sklepanja, ki pa bo zamejeno z izbranimi in pojasnjenimi *senzitivnimi koncepti*⁶. Preozko zastavljena raziskovalna vprašanja bi induktivno sklepanje omejila, podobno bi ga omejile natančno in trdilno postavljene hipoteze.

Raziskovalna vprašanja se glasijo:

Kateri dejavniki spodbudijo participacijo v urejanju prostora?

Kako ti dejavniki vplivajo na vsebino, obliko in tip participacije?

Ali družbene spremembe na področju oblikovanja lokalnih skupnosti vplivajo na participacijo v urejanju prostora?

Kakšna je povezava med socialnim kapitalom (na ravni stanovalcev bivanjskih objektov in ostalih uporabnikov prostora) ter participacijo v urejanju prostora?

Kakšno je sistemsko okolje - na ravni zakonodaje in prakse urejanja prostora, za delovanje lokalnih pobud?

S prvim in drugim raziskovalnim vprašanjem analiziramo vzroke nastanka lokalnih pobud. Tako opredeljujemo tiste dejavnike, ki pomembneje vplivajo na nastanek

---

⁶ Senzitivni koncepti so stalen element kvalitativnih raziskav. Senzitivni koncepti so nekakšne začetne smernice za raziskovalca v pristopu k raziskovanju. Sugestirajo polje raziskovanja (Blumer v Flick 2009, 431). Z njimi raziskovalec identificira relevantne probleme in prve konceptualizacije pred samim začetkom raziskovanja (Flick 2009, 431).

lokalnih pobud oziroma spodbujajo k participaciji v urejanju prostora. Predvsem se bomo osredotočili na pojasnjevanje razlik med primeri participacije v urejanju prostora, ki predstavljajo nekakšno utalitaristično reakcijo na predvidene projekte oziroma načrte na eni strani, ter na primere, ki izhajajo iz priložnosti, ki jih predstavljajo degradirani kraji oziroma prostori v mestu. Preko zastavljenih raziskovalnih vprašanj bomo pojasnjevali predvsem vpliv, ki ga ima na obliko lokalne pobude dejavnik, zaradi katerega je leta nastala. Po pregledu klasične sociološke teorije in teorije, ki obravnava participacijo v urejanju prostora, bomo oblikovali senzitivirajoče koncepte, s katerimi bomo, idealno tipsko seveda, opredelili tipe participacije, ki so za to disertacijo bistveni.

S tretjim in četrtem raziskovalnim vprašanjem analiziramo in pojasnjujemo odnos med obliko socialnega kapitala in skupnosti na eni strani, ter lokalnimi pobudami na drugi. Torej bomo pojasnjevali vlogi socialnega kapitala in skupnosti na izbranih primerih participacije v urejanju prostora. Zanimajo nas predvsem, kako spremembe na ravni skupnosti vplivajo na obliko participacije v urejanju prostora. Sociološka teorija zaznava in pojasnjuje spremembe na ravni skupnosti in v odnosu skupnosti do posameznika, nas pa zanima, kako se spremembe na ravni skupnosti odražajo v načinu participacije v urejanju prostora. Predvidevamo, da nove oblike skupnosti in s tem povezan nov način identifikacije s specifičnimi kraji vpliva tudi na način združevanja posameznikov in skupin v lokalne pobude. Tako nas bo pri tretjem in četrtem raziskovalnem vprašanju zanimalo, kakšne vezi povezujejo posameznike, ki sodelujejo v analiziranih lokalnih pobudah.

Hkrati fenomen participacije v urejanju prostora analiziramo tudi skozi odnos s sistemom institucij, pristojnih za urejanje prostora, regulacijo participacije v urejanju prostora, in načinom, na katerega so lokalne pobude vključene v urejanje prostora. Tozadevno nas zanima, ali je razvoj novih principov participacije ustrezno obravnavan s strani institucij oziroma, kako je umeščen v sistem urejanja prostora. To bomo analizirali na ravni Ljubljane oziroma Slovenije. Tako odgovor na raziskovalno vprašanje predstavlja nova ekspertiza, ki jo lahko apliciramo na potencialno regeneracijo stanovanjskih sosesk.

Raziskovalno vprašanje namenoma ni precizneje razčlenjeno oziroma postavljeno trdilno, saj si od analize teorije in izbranih primerov obetamo podatke, s katerimi bi jih pojasnili v odnosu do izbranih senzitivnih konceptov. Bolj togo in precizno zastavljena raziskovalna vprašanja bi sicer omogočila deduktivno potrditev (ali zavrnitev), vendar to ne bi bilo v skladu z nameni disertacije – aplikacijo novih ugotovitev s področja participacije v urejanju prostora na primer(e) regeneracije sosesk. Tako se v metodološkem pristopu približamo metodam, na primer t.i. *grounded theory*⁷⁸, ki preko induktivno utemeljenega pristopa predvidevajo generiranje konceptualno zgoščene nove teorije, ki temelji na odnosih med koncepti, ki predstavljajo vzorce akcij in interakcij med različnimi družbenimi sklopi (Sarker in drugi 2000). Razlog izbire pristopa, ki dopušča induktivno sklepanje, je potencialna aplikacija novih dognanj na področje prenove sosesk, ker pa večjih primerov prenove v Ljubljani ne poznamo, je pretirano deduktivno raziskovanje nesmiselno, saj bi tako ovirali razvoj nove potencialno aplikativne ekspertize, ki pa bo eden bistvenih rezultatov pričujoče disertacije, poleg teoretičnega pojasnjevanja participacije v urejanju prostora in analize izbranih primerov.

---

⁷ V slovenščini nimamo uveljavljenega prevoda za *grounded theory*. Uporabljali so se *utemeljevalna, utemeljena, v praksi utemeljena teorija* (Kvačič 2012). Slovenski avtorji se pogosto zatekajo k angleškemu izvorniku – na primer Kavčič 2011.

⁸ GT kot način družboslovnega raziskovanja izhaja iz del Glaserja in Stroussa iz šestdesetih let.

2 METODOLOGIJA IN TERMINOLOGIJA

2.1 Metodologija

Uporaba izbrane metodologije izhaja iz predpostavke, da je v družboslovnih znanostih potreben nekakšen povratek k pojasnjevanju konkretnih dogodkov v svoji značilni začasnosti in teritorialnosti, oziroma da se čas t.i. velikih zgodb in verificiranja univerzalnih tez izteka (Flick 2009, 21; 2001, 2). To ne pomeni, da partikularnosti izbranih lokalnih pomenov v tej disertaciji ne pojasnjujemo v odnosu do globalnih družbenih fenomenov. Tako tudi zaključki disertacije vsebujejo določeno mero univerzalnosti, vseeno pa je aplikativni potencial sklepov disertacije zastavljen konkretno, za obravnavana lokalna okolja. V našem primeru je pomembnost raziskovanja lokalnih fenomenov še toliko večja, saj želimo ugotovitve aplicirati na potencialno prenavljanje večjih stanovanjskih sosesk. S pojasnjevanjem primerov iz tujih mest bi bilo to nemogoče oziroma nesmiselno, saj gre za drugačen sistem urejanja prostora ter drugačne družbene dejavnike. Raziskovalna vprašanja so sicer dovolj splošna, da bi jih lahko postavljali in nato preverjali tudi v drugih okoljih, vseeno pa v disertaciji merimo k temu, da odgovore na raziskovalna vprašanja iščemo v lokalnem kontekstu preko analize izbranih primerov, ter tako pojasnimo izrazito lokalne specifične participacije v urejanju prostora. Za potencialno aplikacijo ugotovitev na primer regeneracije ljubljanskih sosesk je potrebno analizirati lokalne prakse participacije v urejanju prostora, v odnosu do lokalne specifične sistema urejanja prostora, saj le-to omogoča aplikacijo na lokalne primere. Na drugi strani se v analizi ne izogibamo splošnejši teoriji, ki participacijo v urejanju prostora pojasnjuje v generični perspektivi transnacionalnega okolja, vendar tako pridobljeno ekspertizo obravnavamo skozi lokalni kontekst.

Raziskovanje konkretnih dogodkov in procesov v njihovem lokalnem kontekstu je pogosto povezano s kvalitativnim načinom družboslovnega raziskovanja – tudi v našem primeru bo metodologija, uporabljena v disertaciji, izhajala iz nabora kvalitativnih metod. Te se pogosto osredotočajo na odkrivanje substantivne teorije – gre za formulacijo konceptov in razmerij med njimi v kontekstu hipotez za dano področje. Substantivna teorija, utemeljena na kvalitativnem raziskovanju, lahko raziskovalcem omogoči nadaljnjo uporabo teorije pri njihovem vsakdanjem delu (Glaser in Strauss 1982).

Uporabljena metodologija vsebuje določene elemente metode *grounded theory* (GT). Gre za način raziskovanja, ki dopušča reformulacijo hipotez na podlagi pridobljenih podatkov oziroma oblikovanja *ah-hoc* tez v procesu raziskave. Glaser in Strauss navajata za kvalitativno raziskovanje običajno nejasno ločnico med zbiranjem podatkov in analizo, saj se od začetka pa (skoraj) do konca raziskave konstantno prepletajo kodiranje, zbiranje in analiza podatkov (prav tam). Torej se raziskovalec vrača k hipotezam in jih spreminja oziroma dopolnjuje. Tudi v našem primeru se vračamo k postavljenim raziskovalnim vprašanjem ter jih dopolnjujemo, oziroma delno odgovarjamo na zastavljena raziskovalna vprašanja in jih obenem razvijamo. Tako smo raziskovalnim vprašanjem v teku disertacije dodajali podvprašanja, preko katerih smo primerjali izbrana primera. Stalna primerjava med skupinami je pomemben element v procesu raziskovanja, saj iz podobnosti in razlik oblikujemo teoretične kategorije, ki so namenjene nadaljnji uporabi: rangiranju različnih tipov, pojasnjevanju dimenzij in pogojev, v katerih se določene značilnosti pojavljajo. Tako pojasnjujemo tudi posledice, ki jih te značilnosti povzročajo (mestoma se navezujem na Glaser in Strauss, prav tam). Metodološki okvir se do neke mere prekriva z znanstveno raziskovalnim pristopom, imenovanim *grounded theory* (GT). Prekrivanje se nanaša predvsem na vračanje k raziskovalnim vprašanjem, konstantni primerjavi ugotovitev in poudarku na induktivnem pridobivanju podatkov, kar je tudi element GT (Glaser in Strauss 1979; 1982; Sarker in drugi 2000; Kavčič 2012).

Osnovne sestavine GT so:

- Ciklično spiralni način zbiranja podatkov.
- Neprestana primerjava primerov med seboj in s teoretičnimi kategorijami znotraj vsakega cikla.
- Teoretično vzorčenje opredeljeno preko analize podatkov.
- Velikost vzorca opredeljuje pojav saturacije, ne pa demografska reprezentativnost.
- Sklepna teorija je induktivno izpeljana iz podatkov – v nasprotju s testiranjem na podatkih, čeprav je utemeljevanje teorije na podatkih konstantno.
- Kode izhajajo iz podatkov in niso apriori postavljene.
- Substantivna končna teorija je rezultat vseh spremenljivk in predstavlja analitični rezultat, ne pa deskriptivnega. Namen je razvoj nove teorije.

(Glaser in Strauss 1982; Flick 2009; Kavčič 2012)

Kljub temu opozarjamo, da gre v našem primeru za metodo, ki izhaja iz GT, nikakor pa ne gre za neposredno aplikacijo GT metode na naše raziskovalno vprašanje oziroma za izpeljavo GT kot celostnega znanstvenega aparata na ravni disertacije. Prvinam te metode torej nismo natančno sledili, ampak smo metodo prilagodili specifični postavljenih raziskovalnih vprašanj. Torej smo dopustili možnost reformulacije in nadgradnje hipotez na podlagi induktivno pridobljenih podatkov, hkrati pa smo uporabljali metodo konstantne primerjave in tako tvorili substancialne teorije. Razlog izbire tovrstnega metodološkega pristopa je pričakovanje, da nam analiza konkretnih lokalnih primerov vključevanja lokalnih pobud v urejanje prostora lahko omogoči pridobivanje množice povezanih podatkov in zgodb, pridobljenih s polstrukturiranimi intervjuji. Z izbiro kvantitativne in poudarjeno deduktivne metode bi se možnost analiziranja in pojasnjevanja izbranih primerov izrazito omejila, hkrati pa bi bilo obravnavanje nepričakovanih podatkov onemogočeno, četudi bi prav ti lahko bili bistveni. Poudarjena lastnost GT pristopa je osredotočenost na generiranje novih teorij, na podlagi sistematičnega raziskovanja, in ne deduktivno preverjanje postavljenih hipotez. Ker v disertaciji poudarjamo aplikacijo sklepov na hipotetični regeneraciji večjih stanovanjskih sosesk, primerov tovrstne regeneracije pa v Sloveniji nimamo, je zato osredotočenost disertacije namenjena pridobivanju novih podatkov in ugotovitev, katerih namen bo pojasnjevanje vloge lokalnih prebivalcev v regeneraciji stanovanjskih sosesk. Izbira metode GT tudi sicer poudarja cilj oblikovanja nove teorije, vendar smo se v našem primeru od GT oddaljili, zato tudi izraz *nova teorija* uporabljamo le pogojno, saj v disertaciji ne formuliramo univerzalne teorije participacije v regeneraciji sosesk, pač pa preko primerjave in sinteze obravnavanih primerov formuliramo nova dognanja, ki so aplikativna na primerih regeneracije sosesk. Zato izraz *grounded theory* v disertaciji uporabljamo z določeno mero previdnosti, namreč, GT predstavlja celosten raziskovalno znanstveno-spoznavni pristop (Kavčič 2012), ki temelji na induktivnem načinu zbiranja podatkov in oblikovanja teorije, medtem ko v naši disertaciji k fenomenu pristopimo s kombinacijo dedukcije in indukcije, gre tudi za nekakšno abdukcijo. Iz klasične sociološke teorije in teorije, ki pojasnjuje participacijo v urejanju prostora, opredelimo senzitivirajoče koncepte, s katerimi zamejimo polje raziskovanja, in kasneje kategorije, ki jih v raziskavo vpeljemo deduktivno. Tako analiziramo in opredelimo dejavnike,

zaradi katerih se skupnosti oziroma posamezniki vključijo (vključujejo) v participativen proces, povezan z urejanjem prostora, hkrati pa oblikujemo osnovne kategorije, vpeljane v raziskavo. Na teh kategorijah temelji potek raziskovalnega procesa, se pa v teku slednjega oblikujejo tudi induktivne kategorije, ki se dodajo deduktivnim, oboje pa se v sklepu povežejo. Torej gre za prepletanje induktivne in deduktivne metode ter neke vrste abdukcije. To prepletanje je konstantno, saj smo v študiji primerov induktivno, z odprtim kodiranjem⁹ podatkov, oblikovali nove koncepte, preko katerih smo analizirali posamezne intervjuje, in primerjali izbrana primera. Hkrati so bile izvedene tudi primerjave znotraj posameznih primerov – preko oblikovanja in razvoja ad hoc tez. Induktivno oblikovanje konceptov je domena intervjujev – gre za odprto kodiranje pridobljenih podatkov. Ti koncepti, ki so bili v primeru drugih intervjujev nato vpeljani v bolj deduktivnem smislu, so oblikovali nekakšno spiralo izmenjave indukcije in dedukcije. Izhajali smo iz pričakovanja, da bodo intervjuji omogočili pridobivanje novih dognanj, ki jih bomo induktivno opredelili in pojasnili preko tvorjenja substancialnih teorij. Poleg vloge opredeljenih kategorij v izbranih primerih ter odnosa med samimi kategorijami in koncepti je namen raziskovanja izbranih primerov tudi oblikovanje novih dognanj, pomembnih za razumevanje participacije v urejanju prostora v lokalnem kontekstu.

Polje raziskovanja zamejujemo s senzitivirajočimi koncepti - senzitivirajoči koncepti so stalen element kvalitativnih raziskav. Senzitivirajoči koncepti so nekakšne začetne smernice za raziskovalca v pristopanju k raziskovanju, saj sugestirajo polje raziskovanja (Blumer v Flick 2009, 431). Z njimi raziskovalec identificira relevantne probleme in prve konceptualizacije pred samim začetkom raziskovanja (Flick 2009, 431). V našem primeru smo senzitivirajoče koncepte oblikovali in utemeljili na izbranih klasičnih socioloških teorijah.

Nova dognanja disertacije skušamo utemeljiti na obravnavanih lokalnih primerih, zato je njihova univerzalnost omejena, kar pa ne pomeni, da ne predstavljajo relativno univerzalnih izhodišč za raziskovanje podobnih primerov v drugih družbeno političnih (lokalnih) okoljih. Vseeno temu v disertaciji nismo posvetili veliko pozornosti, saj smo

---

⁹ Ang. *open coding*.

bili v prvi vrsti osredotočeni na potencial aplikativnosti dognanj na primerih regeneracije večjih ljubljanskih stanovanjskih sosesk.

Študija primerov

V disertaciji smo se študiji primerov posvetili potem, ko smo temo participacije v urejanju prostora prebivalcev pojasnili iz različnih, za obravnavano problemsko tematiko pomembnih aspektov. Participacijo v urejanju prostora smo opredelili v odnosu do demokratičnega družbenega sistema. Nato smo predstavili različna klasična sociološka teoretična izhodišča za pojasnjevanje fenomena participacije v urejanju prostora, kakor tudi teorijo, ki pojasnjuje participacijo v urejanju prostora neposredno. V tem primeru gre, metodološko gledano, za teoretično triangulacijo (Flick 2009, 444). Na podlagi klasične sociološke teorije smo oblikovali senzitivirajoče koncepte.

V nadaljevanju smo se posvetili teoriji, ki pojasnjuje participacijo v urejanju prostora in tujim primerom participativnih praks. Izpostavljena je marksistična teorija, aplicirana na področje urejanja prostora, teorija kulturnih in vrednotnih sprememb ter teorije, ki se nanašajo na koncept skupnosti. Pri slednjih je določen poudarek namenjen teoriji, ki koncept skupnosti povezuje s prostorskimi vprašanji, na primer lokalnostjo. V nadaljevanju smo analizirali izbrane tuje primere, preko katerih vprašanja povezana s participacijo v urejanju prostora analiziramo v praktičnem kontekstu. V teoretičnem delu smo analizirali dejavnike, ki spodbudijo participacijo v urejanju prostora, poleg tega pa smo v povezavi z raziskovalnimi vprašanji izpostavili sociološke koncepte, ki smo jih nato postavili v odnos do participacije v urejanju prostora in v tem kontekstu tudi pojasnili. Izhajajoč iz analize teorije in tujih primerov smo oblikovali kategorije, ki smo jih nato deduktivno vpeljali v študijo primerov. Ta pa ni bila omejena na deduktivno pojasnjevanje postavljenih kategorij – preko študij primerov smo namreč oblikovali nove koncepte, ki smo jih nato združevali v nove, induktivno vpeljane kategorije. Pojasnjevali smo jih z metodo konstantne primerjave, s katero analiziramo razlike, podobnosti in posebnosti fenomenov, ki jih raziskujemo. Gre za preplet pridobivanja in analiziranja podatkov. Tako oblikujemo t.i. ad-hoc hipoteze, ki jih sprti preverjamo s pridobljenimi podatki, kasneje pa iz analize teh oblikujemo nova teoretična spoznanja (Glaser in Strauss 1982; Kavčič 2012). Poleg odprtega je bilo izvedeno tudi osno in selektivno kodiranje (ang. *axial* in *selective*

coding), v skladu z metodo konstantne primerjave pa so bile ustanovljene nove kategorije. Senzitivirajoči koncepti so bili oblikovani v začetni fazi teoretičnega raziskovanja, kot osnovna senzitivirajoča koncepta pa sta bila oblikovana koncepta *kontributivne participacije* in *reakcijske participacije*. V nadaljevanju so bile iz teorije in primerov oblikovane kategorije. Slednje smo nato pojasnili v kontekstu primerjave izbranih primerov. Primere smo izbrali vsebinsko, na podlagi senzitivirajočih konceptov in oblikovanih kategorij.

Na vsebinski osnovi smo izbrali dva primera, za katera smo podatke pridobivali z intervjuji - polstrukturiranimi intervjuji, v katerih je bil del vprašanj predviden, medtem ko smo določena vprašanja formulirali v teku intervjuja na podlagi podatkov, ki smo jih med istim intervjujem predhodno pridobili. Vzorec intervjuvancev smo oblikovali teoretično, torej gre za teoretično vzorčenje¹⁰. Intervjuje smo analizirali – uporabili smo tehniko kodiranja. Tako so bili preko podrobne analize intervjujev označeni razni citati, ki so bili pomembni v odnosu do raziskovalnih vprašanj oziroma senzitivirajočih konceptov in/ali kategorij. Podobne citate smo označili z isto kodo. Na podlagi analiz intervjujev smo na eni strani izbirali naslednje enote, torej intervjuvance, na drugi strani pa dodajali sistemu kod nove kode, ki so se tekom intervjujev izkazale za pomembne v smislu odgovarjanja na zastavljena raziskovalna vprašanja. V nadaljevanju smo določene kode združili v koncepte, določene pa opustili, saj nam pridobljeni podatki niso omogočili razvoja kode v koncept oziroma kategorijo. V načinu kodiranja se od načel GT oddaljimo: čeprav je bilo naše kodiranje pridobljenih podatkov odprto (znamčenje citatov s kodami), smo nekatere kategorije določili iz teorije, torej so bile v študije primerov vpeljane deduktivno. V kasnejših opredelitvah GT se sicer določena mera dedukcije dopušča. V tem se utemeljitelja GT razlikujeta, vendar metodološke razprave o tem v disertaciji ne bomo razvili.

V nadaljevanju smo vpeljali osno kodiranje - tako smo pojasnili kontekst pojavljanja posameznih konceptov v odnosu do iste spremenljivke oziroma osi. Selektivno kodiranje je bilo izvedeno za izbrane koncepte, ki so kazali določen potencial doprinosna k razvoju raziskovalnih vprašanj. Kode smo združili v koncepte in kategorije, ki smo jih v kontekstu raziskovalnih vprašanj tudi pojasnili. Med raziskavo

---

¹⁰ Teoretično vzorčenje je namenski izbor enot na podlagi prej pridobljenega znanja in ugotovitev, primaren namen pa je razvoj teorije (Kavčič v Adam 2012).

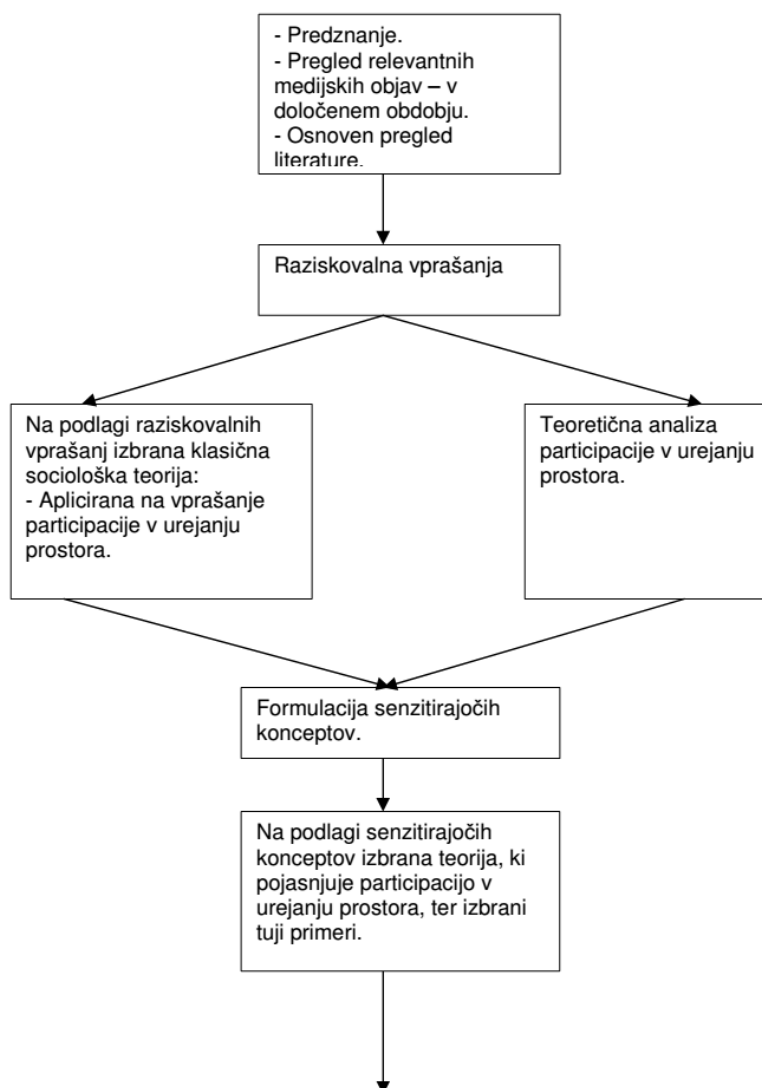
smo koncepte združili v kategorije, katerih vlogo v povezavi s participacijo v urejanju prostora smo pojasnili na ravni analize vloge posamezne kategorije in primerjave med kategorijami. Na primer vlogo grožnje kot dejavnika, ki spodbudi participacijo, ali pa strukturnih možnosti kot okolja, ki lahko spodbuja ali zavira določen tip participativnih praks. Podrobneje kategorije razčlenjujemo v naslednjih poglavjih.

S polstrukturiranimi intervjuji smo pojasnjevali specifiko izbranih primerov praks participacije v urejanju prostora na ravni soseske. Izbrali smo primera lokalne pobude iz Fondovih blokov in primer revitalizacije Parka Tabor. Intervjuji so nam omogočili razumevanje motivov posameznikov, v določeni meri vključenih v participativno prakso. Hkrati smo analizirali njihov odnos do primerov participacije v urejanju prostorov preko lokalnih pobud, v njihovem domačem okolju in okolju, s katerim se identificirajo. Prav tako smo pridobivali podatke o samih lokalnih pobudah, njihovi organiziranosti, in načinu formiranja. Torej smo analizirali specifike znotraj primerov – lokalnih pobud, in med izbranimi primeroma. To nam je omogočilo konstantno primerjavo z namenom oblikovanja sklepov, ki bi predstavljali nove ugotovitve na področju raziskovanja participacije v urejanju prostora v lokalnem, ljubljanskem kontekstu.

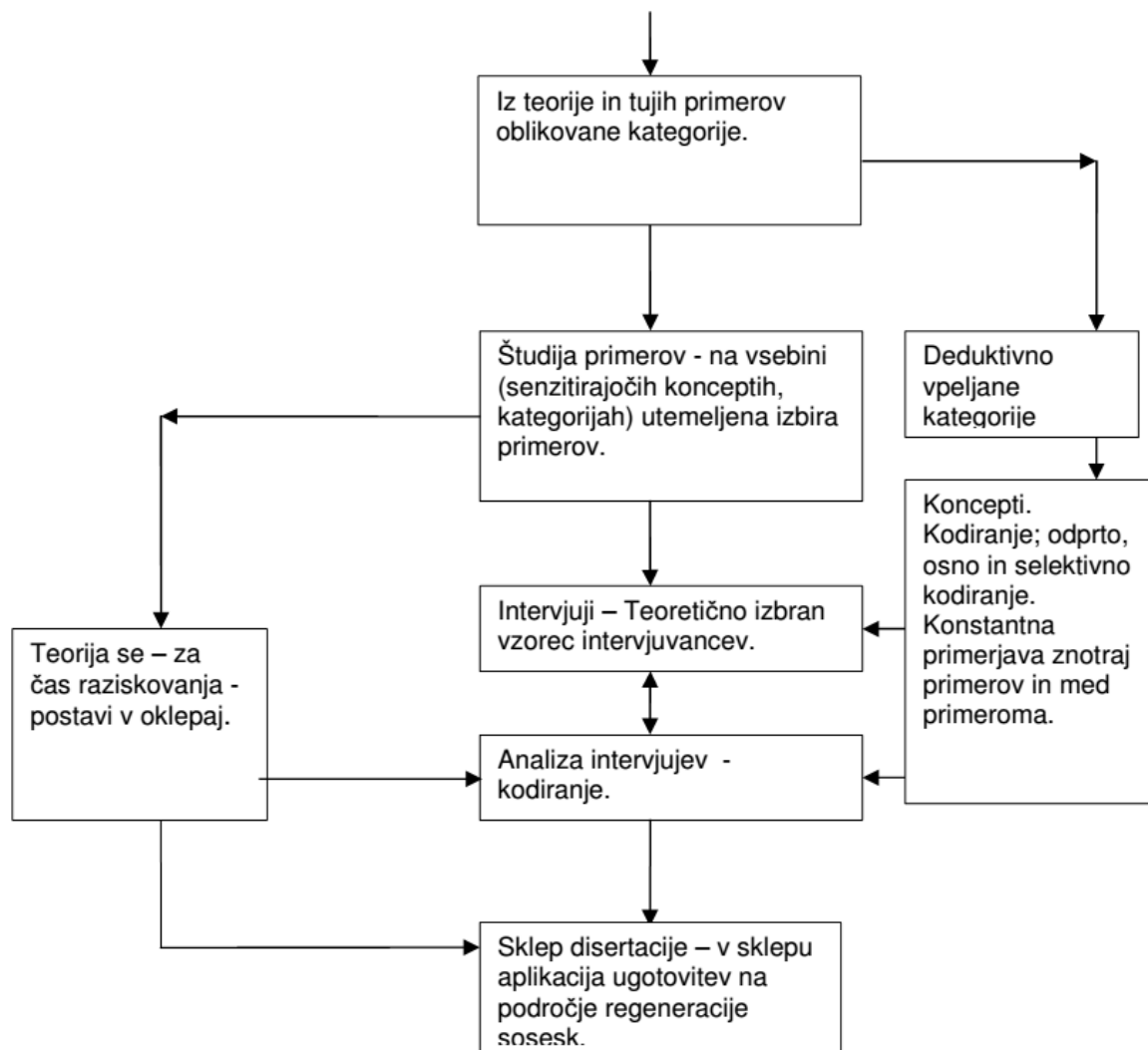
Analiza, agregacija in končno oblikovanje sklepov je nastopilo po zaključku analize vseh intervjujev, torej v obeh izbranih primerih, in opravljenih dodatnih intervjujih s predstavniki določenih institucij, ki so se med raziskavo izkazali za potencialno pomemben vir podatkov. Končni zaključki disertacije so predstavljeni v sklepu disertacije, v katerem so aplicirani tudi na primer regeneracije večjih stanovanjskih sosesk. Tako so oblikovana tudi priporočila odločevalcem in oblikovalcem politik, kakor tudi možnosti aplikacije le-teh v potencialni regeneraciji ljubljanskih sosesk.

2.2 Struktura disertacije

Slika 2.1: Metodološka struktura disertacije

2.3 Terminologija

Lokalni prebivalci

Definicija lokalnega prebivalca je na prvi pogled preprosta. Gre za ljudi, ki imajo stalno prebivališče prijavljeno znotraj določenega, geografsko zamejenega območja. Vendar je zamejevanje raziskovalnega prostora s tovrstno definicijo za potrebe same disertacije relativno nesmiselno. Prvič ne vključuje manj stalnih prebivalcev, drugič pa, če pojem neposredno povežemo s participacijo v urejanju prostora, iz slednje izključi prebivalce, ki morda stanujejo izven določenega zamejenega prostora, se pa vseeno počutijo deležnike v določeni lokalni zadevi. Torej tudi tiste, ki se z določenim krajem identificirajo, čeprav prebivajo drugje.

Na podlagi tega sklenemo, da enoznačna statistična definicija lokalnega prebivalca, na kateri bi utemeljili področje raziskovanja, za samo disertacijo ne bi bila smiselna, saj bi bila preveč izključujoča. Lahko pa rečemo, da zadostuje splošna definicija, da gre pri lokalnih prebivalcih za bolj ali manj stalne prebivalce določenega območja, s čimer zajamemo tudi bolj fluidne oblike bivanja oziroma posameznike, ki v določenem prostoru domujejo začasno, oziroma se z določenim prostorom identificirajo – govorimo o konceptu novega lokalizma¹¹. Pomembno je, da poleg prebivalcev govorimo tudi o uporabnikih prostora. Nekateri avtorji kot uporabnike prostora opredeljujejo vse, ki začasno ali trajno bivajo ali delajo v določenem prostoru, saj med rabo prostora nanj vplivajo ter se tako nenehno bolj ali manj očitno opredeljujejo do obstoječega, prihodnjega in načrtovanega stanja (Simoneti v Drapal in drugi 2004, 105). V našem primeru bomo prebivalce in uporabnike ločili. Čeprav bivanje kot koncept zadnje čase opredeljujemo v manj stalnem smislu (Mlinar 2008, 40), je v našem primeru bolj kot definicija prebivalca, pomembna definicija uporabnika prostora, pri kateri pa kaže biti previden, saj imajo različne skupine uporabnikov lahko tudi različne interese, oziroma na različen način uporabljajo določen prostor, torej med različnimi skupinami prebivalcev in uporabnikov prostora (uporabniki prostora niso nujno tudi prebivalci teh prostorov) lahko pride do konflikta ali antagonističnega odnosa. Tako so oddaljimo od splošne definicije uporabnika prostora, navedene zgoraj, ki zaobjame prebivalce, uporabnike in tiste, ki v prostoru delajo, približamo pa se ločevanju različnih urbanih populacij. Martinotti izpostavlja naslednje urbane populacije; prebivalce (ang. *inhabitants*), vozače (ang. *commuters*), uporabnike mesta (ang. *city users*) in metropolitanske poslovneže (ang. *metropolitan businessmen*) (1994). Prebivalci v mestu prebivajo v bolj ali manj stalnem smislu. Vozači v mestu delajo in so lahko od prebivalcev prostorsko ter socialno ločeni. Uporabniki mesta so v mestu gostje. Metropolitanske poslovneže v tem primeru zanemarimo. Različne urbane populacije imajo lahko različne interese, Martinotti pa opozarja, da se mnogo današnjih mest pretirano prilagaja interesom uporabnikov mesta, ki v mesto prihajajo predvsem uživati storitve, ki jih ponuja javni oziroma zasebni sektor. Avtor opozarja, da mesta tako postajajo mesta gostov (prav tam). Te skupine, kot smo omenili, imajo lahko v kontekstu določenih prostorov nasprotujoče si interese. Lokalni prebivalci si lahko želijo kvaliteto življenja na ravni vsakdanjega

---

¹¹ Koncept novega lokalizma pojasnjujemo v naslednjih poglavjih.

življenja in možnost uporabe javnih storitev, ki h kvaliteti življenja na določenem območju prispevajo. Vozači si, na primer, lahko želijo čim boljše prometno infrastrukturo – hiter javni promet, ceste, parkirne površine ipd. Uporabniki mesta si lahko želijo visoko stopnjo prizoriščnosti in zanimivosti določenega kraja. Metropolitanski poslovneži si lahko želijo predvidljive storitve globalnih ponudnikov, kar jim omogoča čim hitrejšo zadovoljitev lastnih potreb na način, ki ne vključuje hipotetičnih značilnosti krajev, v katerih se nahajajo. Namerno pripisujemo opredeljenim skupinam stereotipne lastnosti, in to zgolj zato, da opozorimo na potencialno različne interese omenjenih populacij glede istih prostorov. S tem se odpira novo vprašanje interesa rabe določenega prostora, ki do neke mere nadomesti vprašanje, kdo je lokalni prebivalec tega prostora – v odnosu do vprašanja participacije v urejanju prostora. Na tej podlagi bomo v disertaciji raje govorili o različnih skupnostih, med katerimi bodo tudi lokalni prebivalci.

Participacija v urejanju prostora

Splošna definicija participacije se navezuje na udeležbo posameznikov v družbenih procesih, medtem ko politično participacijo definiramo kot sodelovanje v procesu vladanja oziroma priložnost za udeležbo pri oblikovanju politik (Lavtar 2007). Prva opredelitev, ki je bližja sociologiji, participacijo opredeljuje kot sodelovanje znotraj ali med različnimi skupnostmi ali skupinami, medtem ko druga, bolj politološka opredelitev, proces participacije povezuje s sodelovanjem v procesu oblikovanja politik oziroma odločanja. Tako participacijo opredeljuje kot neke vrste komunikacijski proces, saj tako prebivalci oblastnikom prenesejo svoje želje. Gre za poskus oziroma prizadevanje, državljanov (v našem primeru lokalnih prebivalcev ali uporabnikov prostora), da bi vplivali na delovanje vladajočih institucij. Merila, s katerimi opredeljujemo participacijo, so v tem primeru naslednja; udeleženi posamezniki; je prostovoljna aktivnost; se nanaša na določeno dejavnost; dejavnost je usmerjena k vplivanju na oblast¹². Za potrebe naše disertacije sta pomembni obe navedeni opredelitvi, oziroma je smiselno participacijo opredeliti v smislu sodelovanja med posamezniki in skupnostmi, ki pa lahko vključuje tudi komunikacijo z odločevalci, vendar to ni nujen pogoj. Za to opredelitev smo se odločili, ker se lahko na primer prvi način participacije kot sodelovanja v družbenih procesih transformira v

---

¹² V odstavku vsebinsko izhajamo iz: Lavtar (2007, 12); Van Kempen in drugi (2007, 65); Peterlin in Cerar (2011, 33).

proces oblikovanja politik, pa tudi če se to ne zgodi, ima lahko stvarne učinke v smislu urejanja prostora oziroma novih rabah le-tega. Tako smo kot definicijo, najprimernejšo za to disertacijo, izbrali definicijo avtorjev Filipovič – Hrast in Dekker (2009, 150). Na ravni soseske s participacijo označujeta različne, specifično ne opredeljene aktivnosti v soseski, katerih cilj je izboljšanje soseske.

Nekateri avtorji participacijo opredeljujejo kot diskusijo, ki jo oblasti začnejo s prizadetimi skupnostmi o naravi samih problemov, alternativnih rešitvah problema in prednostih ter slabostih raznih alternativ (Thompson 1977, 68). Čeprav Thompsonov pogled ni v celoti nesmiseln in dejansko opredeljuje pomembne prakse participacije, kot na primer vključevanje javnosti s strani oblasti – v iskanje alternativne rešitve določenega problema na primer, vseeno to definicijo v kontekstu te disertacije zavrnamo. Izloči namreč vsakovrstne načine participiranja v urejanju prostora *od spodaj* (ang. *bottom up*) oziroma samonikle poskuse participacije, ki pa so za našo disertacijo pomemben predmet raziskovanja.

Sicer participacijo v urejanju prostora delimo na formalno in neformalno participacijo. Prva je organizirana *od zgoraj* (ang. *top down*) in je bolj formalizirana. Temelji na strokovnih telesih. Druga, neformalna participacija, je organizirana *od spodaj* in gre za nekakšno samo-aktivacijo prebivalcev. Namen njihovega delovanja je, da želijo biti slišani. Ta vrsta participacije v urejanju prostora je bolj značilna za južno in vzhodno Evropo, medtem ko je formalna participacija bolj značilna za zahodne in severnoevropske države (van Kempen in drugi 2007, 65). Večina avtorjev deli participacijo prebivalcev v urejanju prostora na formalno in neformalno (Mlinar 1973), poznamo pa tudi drugačne delitve in kategorizacije, npr. pomensko participacijo (Oakley v Jones 2003) itd. Pogosto se je participacijo v urejanju prostora razlagalo tudi lestvično, in praviloma se lestvice začnejo z nižjimi oblikami participacije, katerih značilnost je, da javnost (prebivalci) ne more realno vplivati na odločitve oziroma politike odločevalcev. Najnižje stopnje predstavljajo participacijo, ki predstavlja zavestno manipulacijo vključenih. Druga stran lestvice praviloma predstavlja skupno odločanje javnosti in odločevalcev, lahko celo v interaktivnem smislu. Primer takih lestvic sta Lestvica državljske participacije (Arnstein 1969) in tipologija participacije J. Pettyja (1995). Obe bosta podrobno obravnavani v nadaljevanju.

Spodbujanje in vpeljevanje participacije v politični sistem sicer zahteva določene predhodno uveljavljene prakse, oziroma je odvisno od naslednjih sistemskih značilnosti:

- Izražena je visoka raven transparentnosti in odgovornosti. Informacije so javne, proces sprejemanja odločitev odprt, javni uslužbenci pa so odgovorni za porabo virov in svoje dosežke.
- Predvidena je povečana participacija prebivalcev, še posebej marginaliziranih skupin, hkrati je predviden tudi proces odločanja na lokalni ravni, ki je prebivalcem dostopen.
- Struktura demokratičnega vladanja predvideva vključevanje različnih družbenih skupin v oblikovanje politik in načina izvajanja javnih storitev.
- Deluje znotraj institucionalnega in zakonskega okvira, ki priznava in spoštuje človekove pravice in vladavino prava.

Svet Evrope¹³ (2005, 5;1)

Soseska

Soseska predstavlja modernistični koncept gradnje mest, ki jo je primarno definiral C. Perry. Kot modernistični koncept jo opredeljujemo, ker temelji na strogo racionalnem, funkcionalnem in standardiziranemu pristopu k načrtovanju ter gradnji in predvidevanju potreb stanovalcev. Soseska je stanovanjski del, ki je do neke mere samozadosten in predstavlja neko stilsko ter arhitekturno celoto. Temelji na sociološkem konceptu skupnosti in učinkoviti preskrbi. Soseska omogoča primerno okolje družinam in skupnosti, saj imajo vsi stanovalci dober dostop do šole, trgovine in zunanjih igrišč. Ponavadi imajo tovrstne soseske notranjo mrežo cestnih povezav in stez, namenjenih nemotoriziranemu prometu. Praviloma so soseske izolirane od vpadnic in večjih cest (Gooldall in Brian v Černič Mali in drugi 2003, 35). Mlinar podobno označi sosesko kot racionalno organizirano (z vidika delovanja ustanov) zaokroženo enoto, ki poleg varnega fizičnega okolja predstavlja tudi določeno družbeno povezavo in daje ljudem občutek pripadnosti (1973, 425).

---

¹³ Svet Evrope je pojem participacije intenzivno raziskoval ter analiziral stanje v različnih evropskih državah. Namen raziskovanja področja participacije na lokalni ravni je bil okrepitev povezav med državljani in lokalnimi oblastmi (Vlaj v Lavtar 2007).

Prostorsko lahko soseske zamejimo glede na fizične meje soseske (cesta, železniška proga, gozd...), kar pa ni edini način opredeljevanja sosek. Meje so lahko opredeljene tudi kulturno, lahko pa jih zamejimo inter-subjektivno (Filipovič 2007, 62 - 63) – soseska kot *kraj posebnih mrež družbenih odnosov*. K slednjemu se nagiba tudi Gans (1962), ki pojem soseske opredeli kot bolj obsežen od ekološkega in statističnega konstrukta, ter v analizo vpelje vprašanje socialne bližine kot koncepta, ki ga velja ločiti od geografske bližine. Nasprotne definicije sosesko opredeljujejo kot statistično definirano območje, za samo definicijo pa ni nujno, da imajo prebivalci tega območja karkoli skupnega (Murie in drugi 2003, 37). V disertaciji bomo kombinirali oba pristopa definiranja soseske, prostorskega in družbenega. Sosesko torej opredeljujemo kot prostor, ki ga lahko prostorsko zamejimo, vendar so same meje tega prostora pogosto nejasne in nenatančno določene. Soseska opravlja določene funkcije na ravni preskrbe in kolektivne potrošnje, hkrati pa predstavlja tudi prostor, na katerega se navezujejo in v katerem se srečujejo določene skupnosti. Tako se tvori mreža družbenih odnosov, ki je povezana s sosesko, ni pa nujno, da vključuje samo prebivalce soseske. Torej se v to lokalno mrežo odnosov v določenih primerih lahko vključijo tudi posamezniki in skupnosti, ki se s sosesko ne povezujejo v bivanjskem smislu, oziroma gre za začasne prebivalce.

V sklopu pojma soseske je potrebno definirati tudi pojem velika stanovanjska soseska. Definiramo jih kot soseske, ki jih je načrtovala (oziroma je podpirala zasnovo) država. Van Kempen jih v svoji raziskavi definira kot soseske, v katerih je najmanj 2000 stanovanj, zgrajene pa so bile v drugi polovici 20. stoletja (van Kempen in drugi 2007, 15). Ocenjujemo, da bi bilo za slovenske razmere smiselno mejo 2000 stanovanj zmanjšati, saj jo le redke soseske presežejo, medtem ko težave, ki jih povezujejo z večjimi stanovanjskimi soseškami, do izraza pogosto pridejo tudi v manjših soseškah.

Urbana regeneracija

Pojem urbana regeneracija temelji na pojmu prenove, ki pa ga preseže, saj je slednja praviloma omejena na fizično prenovo stavbnega fonda in javnih prostorov. Urbana regeneracija vključuje tudi družben, ekonomski in političen aspekt prenove, kar je ključnega pomena v kontekstu participacije prebivalcev, saj je spodbujanje kohezije

na ravni soseske tako legitimen del procesa regeneracije. Couch, Fraser in Percy regeneracijo opredelijo kot javno politiko s ciljem povrniti uporabnost zapuščenim in praznim prostorom, oblikovati nove možnosti zaposlitve, kjer so se le-te zmanjšale, izboljšati urbano okolje ter rešiti celo množico različnih urbanih socialnih problemov (2003, XV).

Pojem urbana regeneracija največkrat slovenimo kot celovita urbana prenova. Gre za pojem, ki je normativno opredeljen tudi v slovenski zakonodaji. Verjetnost, da bo politika urbane regeneracije temeljila na zakonodaji nikakor ni zanemarljiva, zato navajamo zakonsko opredelitev celovite urbane prenove. Veljaven zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt) celovito prenovo opredeli kot:

Celovita prenova je zbir različnih dejavnosti, s pomočjo katerih se z ustreznim prostorskim načrtovanjem izboljšajo funkcionalne, tehnične, prostorsko-oblikovalske, bivalne, gospodarske, socialne, kulturne in ekološke razmere na določenem območju, s pomočjo katerih se ponovno zagotovi ohranitev grajenih struktur in oživi urbana in druga območja. Celovita prenova se na območjih kulturne dediščine izvaja ob ohranjanju prepoznavnih značilnosti prostora in kulturnih vrednot varovanega območja (ZPNačrt, 2007).

Socialni kapital

Socialni kapital lahko najpreprosteje pojasnimo kot kapital, ki se nanaša na socialne vezi in spremljajoče norme ter zaupanje (Putnam 1995, 664). Halpern sicer socialni kapital opredeli kot naravo vsakodnevnih struktur, ki določajo s kom in kako se družimo oziroma sodelujemo. Gre za medsebojne družbene povezave, omrežja ter skupni način razumevanja, *kako se vesti* (2005, 3).

Akademsko so začeli socialni kapital raziskovati širše v osemdesetih. V Evropi ga je populariziral Pierre Bourdieu. Natančneje je Bourdieu označil sodoben način razumevanja politik in družbenih ved nasploh kot pretirano odvisen od svetovnih nazorov ekonomistov, ki so spregledali mnogo pomembnih področij družbenega in ekonomskega življenja (Bourdieu v Halpern 2005, 7). V skladu s tem je poleg ekonomskega opredelil še kulturni in socialni kapital. Slednjega je definiral kot vsoto

resursov, resničnih in virtualnih, ki izhajajo iz človeka ali skupine. Socialni kapital predstavlja posest trajnega omrežja bolj ali manj institucionaliziranih vezi in medsebojnega poznanstva (Bourdieu in Wacquant v Halpern 2005, 7; Wacquant, 1998). Za našo disertacijo bo pojem socialnega kapitala pomemben v smislu analiziranja vezi med vključenimi v lokalne pobude in izbrane primere participacije v urejanju prostora.

Sicer ločimo med različnimi tipi socialnega kapitala, ki ga predstavljajo vezivni, premostitveni in povezovalni socialni kapital. Povezovalni socialni kapital predstavljajo vezi med ljudmi različnega socialnega statusa in stopnje moči, vezivni (ang. *bonding*) socialni kapital prihaja do izraza v homogenih skupinah med seboj podobnih posameznikov, ki jih povezujejo močnejše vezi, premostitveni (ang. *bridging*) pa med seboj povezuje različne posameznike, skupine in društva s šibkejšimi vezmi (Woolcoc v Bull in Jones 2006, 771). Vezivni socialni kapital na primer prihaja do izraza v skupnosti podobnih posameznikov na ravni soseske, medtem ko premostitveni socialni kapital predstavlja sodelovanje posameznikov iz ene skupine s posamezniki iz druge skupine. Primer je lahko kontakt z institucijo z namenom pridobivanja za nas relevantnih podatkov (Larsen in drugi 2004, 65).

Lokalna pobuda

Lokalna pobuda je bolj ali manj formalizirana kolektivna pobuda, vezana na določen kraj. Namen lokalne pobude je izražanje določenega interesa, želje, kritike ali stališča, kar pa lahko neposredno povežemo z določenim krajem. Vključeni v lokalno pobudo predstavljajo skupnost. Lokalne pobude lahko med seboj ločimo na podlagi:

- Kraja, na katerega se pobuda navezuje.
- Značilnosti izražene pobude (kratkoročna - usmerjena v eno konkretno zadevo (*NIMBY*¹⁴), dolgoročno usmerjena – nagovarja več tem, vzporedno ali zaporedno).

---

¹⁴*Nimby: not in my back yard* (Ne na mojem dvorišču). Gre za reakcijo lokalnih prebivalcev, v kateri ni bistvena presoja kvalitete ali sprejemljivosti samega načrta, ampak protest zoper izbrano lokacijo. Prebivalce moti, da je lokacija načrtovanega posega v bližini njihovega doma. Sicer smiselnosti samega posega ne presojujejo. Pogosto načrtovalci sindrom NIMBY tudi zlorabijo za diskreditacijo sicer legitimnih pobud ali protestov. Zagovarjanje višje kvalitete življenja v lokalnem smislu ali prizadevanje za višje cene nepremičnin v določenem prostoru prav tako predstavlja legitimno podlago pobudi ali protestu. NIMBY je lahko tudi upravičen odziv na ozko profitne interese aplicirane na urejanje konkretnega območja (Mlinar, 2012). *Cave: citizens against virtually everything* (Meščani, ki so praktično proti vsemu) je skrajnejši koncept, v primerjavi z NIMBY: Meščani, ki v vseh primerih vsem

- Stopnje demokratičnosti.
- Stopnje formaliziranosti.
- Časa delovanja
- Zahtevnosti do članov.
- Odprtosti članstva (članstvo je lahko formalno ali neformalno omejeno – na primer na prebivalce določene ulice).

Navedeni avtorji lokalne pobude definirajo kot: »*Lokalno opredeljena družbena mobilizacija oziroma lokalne pobude so poleg interesnih združenj najpogostejša oblika kolektivnega delovanja, povezanega z izražanjem zahtev in interesov prebivalcev glede izboljšanja kolektivne potrošnje, ohranjanja kulturne identitete in uveljavljanja političnega soodločanja na lokalni ravni*«. (Cerar in drugi 2009, 11)

Soroden pojem je civilna iniciativa, vendar ne gre za sinonim, saj civilna iniciativa ni lokalno opredeljena skupnost - poznamo namreč civilne iniciative, ki delujejo na širšem območju. Primer so lahko civilne iniciative, ki se zavzemajo za razpis referendumov na nacionalni ravni. Pomen in pojem civilne iniciative bi lahko primerjali s Castellsovimi pojmom urbanih gibanj – interesnih združenj namenjenih izražanju interesov in zahtev prebivalcev glede kolektivne potrošnje, ohranjanja kulturne identitete in uveljavljanja političnega soupravljanja na lokalni ravni (Castells 1983; Križnik 2008). Castells nadaljuje z opredelitvijo subkategorije, protestne skupine in interesne skupine, ki se razlikujejo glede polja delovanja; prve so izven institucionalne, medtem ko se polje delovanja drugih nahaja znotraj institucionalnih okvirjev (prav tam).

Glede samega pojma lokalne pobude dodajamo, da je odvisnost od karizmatičnega vodje ali več vodij pogost pojav v lokalnih pobudah. Opozarjamo še, da so lokalne pobude lahko zlorabljene s strani političnih organizacij, ki jih lahko v določenih primerih uporabijo kot komunikatorja lastnih načrtov. V primeru, ki so lokalne pobude s strani političnih organizacij tudi ustanovljene, jim lokalne pobude rečemo le pogojno, saj naj bi bile slednje ustanovljene *od spodaj*. Ker pa je opredelitev obeh pojmov (*od spodaj* in *od zgoraj*) kompleksna in kot taka pušča veliko mejnih oziroma

---

posegom in načrtom nasprotujejo. Gre za izrazito površinsko razlago, saj praviloma za tovrstno nekooperativnost obstajajo razlogi, lahko je to na primer pomanjkanje zaupanja v institucije.

sivih območij, se v opredeljevanje lokalnih pobud v odnosu do političnih organizacij, predvsem strank, v disertaciji ne bomo poglobljali, razen če bomo na ta problem naleteli v raziskavi.

3 PARTICIPACIJA V UREJANJU PROSTORA

Poudarjanje participacije v povezavi z urejanjem prostora se je pojavilo po drugi svetovni vojni. Pomemben mejnik predstavlja 9. mednarodni kongres moderne arhitekture (CIAM) ter t.i. Team 10 - skupina arhitektov, ki se je povezala po omenjenem kongresu. Šlo je za poskus iskanja novih praks znotraj urejanja prostora, nekakšen odmik od strogo racionalno tehnokratskega pristopa. Poleg pozivanja k bolj angažiranemu, heterogenemu in skupnostnemu urejanju prostora, so poudarjali tudi *participativen urbanizem* (Chasin 2011, 64). Vlogo načrtovalca so konceptualno transformirali v vlogo prevajalca idej človeka z ulice v gradnjo mesta (Woods v Chasin 2011, 65). Razloge za iskanje novih praks v urejanju prostora po drugi svetovni vojni nekateri avtorji, Čerpes in Uršič na primer, iščejo v neuspehih modernistične arhitekture in urbanizma (Čerpes 2011; Uršič 2008).

Čerpes kot izhodišče (kritično) postavi racionalno utemeljen modernizem iz začetka 20 stoletja, ki iz načrtovanja izloča lokalno, posamično in različno, to pa lahko sproži odpor javnosti oziroma potencialnih uporabnikov, hkrati pa je bil tovrsten, sistemski pristop deležen tudi strokovne kritike, predvsem marksističnih mislecev (2011, 70). Tovrsten sistemski pristop postavi načrtovalca v vlogo strokovnjaka, katerega mnenje in vloga sta v procesu urejanja prostora nadrejena in tako bolj upoštevana kot mnenja ostalih deležnikov. Torej sistem dodeli strokovnjaku določeno moč¹⁵.

Podobno izhaja tudi Uršič iz kritike tehnokratskega pogleda modernizma na urejanje prostora. Konkretno kritizira generične urbanistično arhitekturne rešitve, ki naj bi predstavljale odgovor na standardizirane potrebe. Kot primer navede Uršič Corbusiera, v osnovi pa kritizira napačno utemeljevanje modernistične arhitekture na zmotnih predstavah o uniformiranih potrebah ljudi, kakor tudi na majhni povezanosti načrtovalca z ljudmi, za katere je načrtoval (2008, 61). To se je pogosto izrodilo v nepričakovane oziroma celo nasprotno učinke od pričakovanih. Uršič kot primer navede Brasilio, mesto načrtovano iz točke nič, ki pa nikoli ni zaživela kot prijetno mesto – izven delovnih ur je bilo to precej mrtvo mesto (prav tam 67). Podobni primeri so sistem urejanja prostora, ki izhaja iz centralistične nadrejene in

---

¹⁵ Marksistična kritika nas ne more presenetiti, če vemo, da marksizem kot teoretska paradigma izhaja iz Rousseaujevega poudarjanja egalitarizma, ki temelji na konceptu enakosti (Hobsbawm, 2012).

racionalistične vloge načrtovalca, postavili pod vprašaj, hkrati z vlogo načrtovalca, kot je bila razumljena takrat. Kot smo omenili, so nove načine urejanja prostora iskali tudi z vključevanjem participacije uporabnikov v proces načrtovanja. Pogosto pa se participacija v urejanju prostora zgodi kar sama od sebe, brez kakršnih koli naporov stroke ali načrtovalcev, da bi jo vpeljali v sam proces načrtovanja.

Kot določeno kritiko vpeljujemo tezo, da ni dovolj vključevanje uporabnika, prebivalcev ali javnosti v načrtovanje prostora, saj se rabe določenega prostora lahko spreminjajo hitreje kot fizične značilnosti prostora. Prav tako se lahko socialne značilnosti določenih krajev spremenijo ne glede na spremembo fizičnih lastnosti. Zato participativen urbanizem ne more biti zgolj dejanje povezano z načrtovanjem prostora, oziroma to ne zagotavlja, da bo prostor sprejet s strani uporabnikov na dolgi rok, saj se bodo uporabniki in njihovi interesi spreminjali. Zato poudarjamo vlogo participacije prebivalcev in / ali uporabnikov določenega prostora v smislu upravljanja le-tega, kakor tudi blagega spreminjanja fizičnih lastnosti z namenom spodbujanja različnih potencialnih začasnih rab.

3.1 Teoretična razčlenitev pojma participacije v urejanju prostora

V poglavju opredeljujemo participacijo v urejanju prostora v smislu dodatne razčlenitve, pojasnjena pa bo tudi tipologija pojma participacije v urejanju prostora glede na različne podvrste participacije, ki jih med seboj ločimo na podlagi raznih distinktivnih značilnosti, v nadaljevanju pa bomo k razčlenitvi pojma participacije pristopili tudi lestvično, in različne tipe participacije predstavili v hierarhičnem smislu.

Kljub veliko različnim pojmom oziroma konceptom, s katerimi označujemo participacijo v urejanju prostora, večina avtorjev, bolj ali manj posredno loči dve vrsti. Prva je praviloma spodbujena s stani odločevalcev oziroma uprave, druga pa praviloma predstavlja pobudo prebivalcev, javnosti, oziroma neke skupine. Van Beckhoven in van Boxmeer na primer govorita o participaciji v urejanju prostora *od spodaj* in *od zgoraj* (2007, 61 - 65), kar predstavlja precej uveljavljen način ločevanja dveh tipov participacije v urejanju prostora, čeprav obstajajo manjše razlike med avtorji pri tovrstnem ločevanju formalne in neformalne participacije. Avtorici uporabljata tudi izraz formalna in neformalna participacija v urejanju prostora, slednjo, neformalno, enačita s participacijo *od spodaj*, prvo, torej formalno, pa s

participacijo *od zgoraj*. Participacija v urejanju prostora *od zgoraj* je bolj predvidljiva, in prebivalci ponavadi vedo, kaj lahko pričakujejo, oziroma kakšen je domet samega procesa. Načini participacije v urejanju prostora *od spodaj* niso formalizirani, vendar lahko s časom to postanejo. Formalizacijo procesov *od spodaj* avtorici označita kot pozitivno, saj institucionalizira proces in pričakovanja. Na območju južne in vzhodne Evrope bolj do izraza prihaja prva, *od spodaj*, na območju severozahoda Evrope pa druga, participacija v urejanju prostora *od zgoraj* (prav tam).

Podobno razdelijo participacijo v urejanju prostora tudi številni drugi avtorji, npr. Mlinar (1973) ter Pek Drapal in Drevenšek – slednja kot formalne oblike opredelita tiste, ki so z zakonom opredeljene kot obvezne¹⁶, medtem ko so neformalne oblike manj univerzalne in vključujejo več individualne specifikke (2001, 618). Zaključimo lahko, da v osnovi različne tipe participacije v urejanju prostora med seboj lahko ločimo po stopnji formalizacije, gre pa večinoma za afirmativen odnos do prepletanja obeh oblik. Dodajamo, da kljub uveljavljenim izrazom formalna/neformalna participacija in *od spodaj/od zgoraj*, različni avtorji te koncepte definirajo drugače, oziroma jih operativno drugače uporabljajo, kar kaže, da splošno sprejete definicije formalne in neformalne participacije v urejanju prostora očitno ni, prav tako je meja med pristopoma *od spodaj* in *od zgoraj* pogosto nejasna.

Mlinar loči še kontributivno in konzumtivno participacijo v urejanju prostora (1973, 195 – 197). Prva se nanaša na prispevanje skupini in posluževanje določenih dobrin skupine, druga, konzumtivna participacija v urejanju prostora pa se nanaša na zadovoljevanje določenih potreb posameznika preko participacije v skupnosti.

Sicer poznamo še razločevanje med vertikalno in horizontalno participacijo v urejanju prostora (Chanan v Blakeley in Evans 2008): prva predstavlja participacijo s političnimi ambicijami, druga, horizontalna, pa predstavlja neformalne medsebojne oblike sodelovanja med sosedi, npr. sosedsko pomoč, kar bi verjetno lahko imenovali tudi socialni kapital, samo ločevanje pa primerjali z razliko med vezivnim in premostitvenim socialnim kapitalom.

---

¹⁶ To bi lahko tudi zavrnili, saj institucije lahko presežejo zakonsko določen minimum sam način participacije pa kljub temu ostane formalen.

Simrell (in drugi) govori o avtentični participaciji v urejanju prostora, katere bistvo naj bi bilo služenje vsem vpletenim (1998, 317), kar je do neke mere podobno pomembni participaciji, o kateri govori Oakley, le da slednji poudarja pomembnost redistribucije moči (v Jones 2003, 588). Porazdelitev moči uporablja za podlago svoji kategorizaciji tudi Till (2011, 12), ki razdeli participacijo na polno in delno. Pri polni ima vsak udeleženi posameznik enako mero moči, pri delni pa je moč bolj na eni strani. To delitev avtor preseže z vpeljavo novega koncepta, transformativne participacije, ki predstavlja proces oziroma način participacije, ki je za vse strani transformativen, tudi za arhitekta (prav tam).

Pojavlja se še vprašanje med odnosi z javnostjo (PR) in participacijo javnosti. Pek Drapal in Drevenšek razlikujeta dva pogleda na odnos med odnosi z javnostjo in participacijo: prvi, v katerem povzemata Bederjevo, odnose z javnostjo označi slabšalno, kot manipulativen del participacije javnosti¹⁷. Drugi pogled, ki ga avtorici izpostavita, pa umešča participacijo javnosti v širši proces odnosov z javnostjo (2001, 623). Participacija javnosti je v tem kontekstu torej mišljena kot ena izmed aktivnosti pod skupnim dežnikom odnosov z javnostjo. Avtorja povzemata Meacherja. V tej disertaciji oba omenjena pogleda zavračamo. Prvi način razumevanja odnosov z javnostjo kot manipulativnega načina participacije javnosti opredeljujemo kot nesmiselnega. Namreč, kasneje bomo pokazali, da obstaja več oblik participacije – oblike participacije lahko postavimo na lestvico¹⁸ – in najnižje oblike so pogosto opredeljene kot manipulativne, oziroma začete z namenom manipulacije z javnostjo, zato ne vidimo nobenega prepričljivega razloga za enačenje teh spodnjih ravni lestvice z odnosi z javnostmi.

Drugi način, ki umešča participacijo v odnose z javnostmi, se nam zdi preprosto nepravilen, saj participacija lahko teče na popolnoma neformalen način, medtem ko odnosi z javnostjo zahtevajo neko centralno točko, kjer se opredeli strategija oziroma cilj, praviloma pa ima ta centralna točka tudi monopol nad manipulacijo z informacijami - besede manipulacija v tem primeru ne mislimo v negativnem smislu, ampak kot realno domeno agentov, ki vodijo odnose z javnostjo. Če torej naše

---

¹⁷ Tudi Arnstein ima do odnosov z javnostjo v odnosu do participacije podoben, to je kritičen pogled (1969). Podobno tudi Sinclair dopusti možnost, da so same javne razgrnitve lahko del PR strategije, katere namen je zagotoviti podporo določenemu projektu (1977, 107).

¹⁸ Na primer lestvica Arnstein (1969).

razmišljanje izostrimo iz splošnega na domeno urejanja prostora: lahko obstaja način vključevanja javnosti v urejanje prostora, ki je del okvira odnosov z javnostjo kot dela določene mestne politike na primer, vendar lahko hkrati obstajajo tudi neformalni načini participacije javnosti oziroma prebivalcev v urejanju prostora, ki s prej omenjeno mestno politiko nimajo nič skupnega. Zato zaključujemo, da se participacija javnosti oziroma prebivalcev v urejanju prostora lahko prekriva z odnosi z javnostjo, in praviloma je to prekrivanje bližje formalni kot pa neformalni obliki participacije, kljub temu pa odločno zavračamo tezo o podrejenosti participacije področju odnosov z javnostjo, še posebej v urejanju prostora, in trdimo nasprotno. Odnosi z javnostjo so lahko del participativne prakse, vendar v hierarhično podrejenem položaju - kot del širšega procesa.

Z odnosom med participacijo in odnosi z javnostjo (v urejanju prostora) se ukvarja še več drugih avtorjev; Ogorelec na primer loči stike z javnostjo kot izvedbo komuniciranja in sodelovanje z javnostjo kot participacijo, preko katere se lahko doseže nek rezultat (1993, 9 - 10). Podobno Ogorelec razdeli odnose z javnostjo na manipulativen del in na del, katerega namen je posredovanje informacij in premoščanje razlik (prav tam). V nadaljevanju Ogorelec loči tudi različne poglede na odnose z javnostjo:

- Pragmatični pogled - odnosi z javnostjo z vidika komercialnih učinkov.
- Konzervativni - odnosi z javnostjo z vidika obrambe privilegija močnejših.
- Radikalni - predpostavka, da odnosi z javnostjo prispevajo k spremembam.
- Idealistični - odnosi z javnostmi služijo javnemu interesu.
- Nevtralni – pozitivističen pogled nevtralnega preučevanja.
- Kritični – izpostavlja negativne družbene posledice nizke stopnje etičnosti komuniciranja z javnostjo.

(Ogorelec 1993, 11).

Tretji pogled na odnose z javnostjo, katerega avtor je Kos, ki povzema Habermasa, je za našo tezo ključen, saj preko odnosov z javnostjo analizira vlogo institucij. Namreč, ker komunikacijo z javnostjo institucije prenesejo na službo za odnose z javnostjo, se institucije na dolgi rok ne naučijo komunicirati samostojno. Podobno, kot če bi namesto otroka govoril nekdo drug, otrok pa bi s tem pridobil dolgoročno motnjo

v sposobnostih izražanja (Kos 2010,19). Tako si avtor zastavi vprašanje, ali je delo komunikacijskih specialistov del rešitve ali del problema (Kos 2012, 22-23)?

Habermas sicer izhaja iz teorije komunikacijskega delovanja, ki je nasprotje strateškemu delovanju. V strateškem delovanju prihaja do izraza instrumentalizacija drugih, ljudje namreč drug drugega dojemajo kot objekte, s katerimi lahko poskušajo tudi manipulirati (prav tam). Urbanisti lahko celo svetujejo tovrstno sodelovanje z javnostjo, oziroma prepričevanje razumejo kot legitimni cilj komuniciranja s slednjo (Ogorelec,1995, 19).

Kot nasprotje strateškemu delovanju ponudi Habermas, kot smo že omenili, komunikativno racionalnost, kar v osnovi predstavlja diskurz, v katerem subjekti presežejo svoje subjektivne poglede v korist racionalnega konsenza (Flyvbjerg1998, 212-213). Bistveni pogoji za doseganje takega, torej etičnega diskurza, so: nobena stranka, ki jo tema zadeva, ni izločena; vsi udeleženci imajo enake možnosti; udeleženci so zmožni vživljanja v vlogo drugih; obstoječe razlike v moči med udeleženci so nevtralizirane; udeleženci svoje cilje predstavijo, nazadnje pa še časovna neomejenost (prav tam). Tudi drugi avtorji pritrjujejo tezi, da je komunikativno planiranje, ki temelji na hierarhično izravnani platformi in vključuje prebivalce, planerje ter odločevalce, najaktivnejša teorija planiranja, naloga načrtovalca pa je zagotoviti nekakšen forum, kjer poteka korektna komunikacija med enakimi (Brand in drugi v Seltzer in Mahmoudi 2013, 4). Kot smiselno kritiko lahko citiramo omenjenega avtorja Flyvjerga, ki trdi, da v Habermasovem načinu komuniciranja obstaja vrzel med idealnim in realnim, kar avtor podkrepi s citatom Foucaulta, da je moč vedno prisotna, in da je zato nesmiselno govoriti o komuniciranju, v katerem bi bila odsotnost moči možna (glej Flyvbjerg 1998, 216).

Nekateri avtorji Habermasovo teorijo komunikativne racionalnosti neposredno aplicirajo na načrtovanje prostora, iz česar na primer izhaja izraz kolaborativno planiranje, ki predvideva samo-učenje oblikovalcev politik preko kritične refleksivne debate (Maginn 2007, 30).

Mlinarjeva analiza oblik participacije v urejanju prostora

Izmed različnih načinov analiziranja participacije prebivalcev v urejanju prostora se nam zdi za našo disertacijo najbolj smiselno povzeti Mlinarjev način ločevanja oblik participacije (1973). Mlinar primarno loči tri skupine, kontributivno, materialno in konzumtivno participacijo.

Bistvo kontributivne participacije v urejanju prostora je prispevanje skupini in posluževanje dobrin skupine. Materialna participacija je osredotočena na materialne skupne koristi, kot na primer nov vodovod. Konzumtivna participacija predstavlja skupno zadovoljevanje potreb - primer je lahko lokalno športno društvo.

Hkrati Mlinar loči tudi (1) neformalno grupno-participacijo, (2) formalno grupno-participacijo in (3) institucionalno participacijo. Lahko jih povežemo z urejanjem prostora.

V neformalno-grupni participaciji gre ponavadi za ožje skupine, katerih bistvo je izražanje individualnih osebnih potreb, ki se povezujejo v skupne interese, kar (lahko) prerase v lokalne interese. Prednost tega načina je, da udeleženci tako najbolj neposredno izražajo svoja mnenja, bolj neposredno, kot bi to počeli v formalizirani obliki. Slabost te oblike participacije, še posebej v neposredni aplikaciji na primere urejanja prostora, je ta, da ponavadi ni prisotnih tistih, proti katerim se (kritična) stališča izraža. Avtor še omeni, da je ta način participacije nekoristen pri reševanju nesoglasij znotraj skupnosti (Mlinar 1973, 198).

Formalno-grupna participacija poteka v okviru organiziranih skupin, praviloma v relativno zaključenem krogu. Organizacija ima svoje člane, ki jih ločimo po intenziteti in ekstenzivnosti angažmaja. Intenziteta se nanaša na stopnjo angažiranosti, ekstenzivnost pa na število organizacij, v katere je vključen posameznik. Glede na intenziteto lahko organizacije med seboj ločimo po razmerju med aktivnimi in formalnimi člani, hkrati pa ločimo dve vrsti tovrstnih organiziranih skupin, prve zadovoljujejo potrebe članov že s samo dejavnostjo (avtor postreže s primerom lovske družine), druga vrsta organiziranih skupin pa predstavlja sredstvo za doseganje višjih ciljev, (primer, ki ga avtor navede, je Zveza komunistov Slovenije, ki pa kot primer zaradi spremembe sistema svojemu namenu ne služi več (Mlinar 1973,

201-204). Kljub temu lahko primer apliciramo na področje urejanja prostora – če na primer nadomestimo ZKS z nevladnimi organizacijami, postane teza povsem smiselna, saj so NVO pomembna oblika združevanja ljudi pri doseganju ciljev, povezanih z okoljskimi in prostorskimi temami¹⁹.

Prva značilnost institucionalne participacije je, da ne govorimo več o skupinah, pač pa o publiki. V institucionalni participaciji so prisotna jasna pravila, postopek je predpisan, srečanja potekajo po dnevnem redu, o srečanju pa se pripravi zapisnik. Institucionalna participacija lahko do neke mere nadomesti določene demokratične institucije. Problem institucionalne participacije je, da kot kažejo podatki, ni enako dostopna vsem družbenim razredom. Višji sloji se v sistemu institucionalne participacije znajdejo bolje (Mlinar 1973, 205-217).

Kot že rečeno, Mlinarjevo tipologijo participacije smo izbrali, ker se nam je kljub višji starosti zdela najustreznejša, saj k ločevanju različnih tipov participacije pristopa sistematično, obenem pa je vsa teorija izrazito aplikativna na področje urejanja prostora.

3.2 Lestvična kategorizacija oblik participacije

V analizah participacije se pogosteje od preučevanja tipologija participacije, le-to oziroma njene različne oblike med seboj primerja. Pogosto je odnos med njimi prikazan kot organski oziroma evolucijski. Najbolj znana lestvica participacije je lestvica, ki jo je Sherry Arnstein objavila leta 1969. Lestvice, ki jih bomo obravnavali, niso nujno povezane s participacijo v urejanju prostora, vendar so vseeno relevantne, saj vsebujejo potencial aplikacije na področje urejanja prostora.

Če začnemo z najosnovnejšo razliko, je primarna ločnica, ali poteka v participaciji komunikacija eno ali dvosmerno. Pri tisti, v kateri je komunikacija enosmerna, gre pravzaprav za neko vrsto informiranja. Oblike participacije v urejanju prostora hierarhično ločimo tudi glede na njihov namen, oziroma povedano drugače, glede na namen, s kakršnim se javnost v proces planiranja sploh vključuje. Bariceva loči dve osnovni obliki, imenuje pa ju inducirana participacija in indikativna participacija (ang.

---

¹⁹ Če navedemo nekaj primerov tovrstnih NVO: Umanotera, Inštitut za politike prostora, Društvo za urbano okolje, Pravno informacijski center ipd.

induced and indicative participation) (Reynolds 1969, 135). Namen prve, inducirane participacije, je prepričati javnost, da sprejme plan, ki je razen v malenkostih, več ali manj že izrisan oziroma zastavljen. Druga, indikativna participacija, predvideva vključevanje javnosti v zgodnejših fazah, v katerih javnost poda nekakšne smernice, na podlagi katerih se oblikujejo splošni cilji procesa planiranja (prav tam). Oba načina sta precej omejena, kar zadeva vključevanje javnosti v urejanje prostora, saj ta v nobenem od obravnavanih načinov ne more bistveno vplivati na rešitev, prav tako so javnost oziroma prebivalci v tem primeru izključeni iz sprejemanja odločitev in nanje lahko vplivajo le posredno in omejeno.

Sherry Arnstein je oblike participacije postavila na lestvico (ang. *A ladder of citizen participation*), ki jo sama imenuje *tipi participacije in ne-participacije* (ang. *types of participation and non-participation*). Oblike participacije in predvsem vloga slednje v povezavi z vplivom na odločevalski proces so primarno razdeljene v tri splošnejše sklope: neparticipacija, navidezna moč državljanov in moč državljanov, kar pa ni naključje, saj se participacija lahko obrne v načrtovano neparticipacijo. Participacija prebivalcev v procesih odločanja ali urejanja prostora je lahko tudi le bolj ali manj očitna manipulacija, katere smisel je sodelovanje, ne pa upoštevanje (Arnstein 1969; van Beckhoven in van Boxmeer 2007) .

Neparticipacija - namen je lokalno prebivalstvo *podučiti* in *ozdraviti*, kar konkretno pomeni, da nosilci moči iščejo podporo za svoje projekte ali odločitve in temu primerne informacije posredujejo lokalnim prebivalcem, namesto da bi slednjim prisluhnili ali jih vključili v projekt.

Navidezna moč državljanov pomeni, da so prebivalci sicer vključeni v sestanke, predstavitve, ankete, intervjuje itd., in tako imajo možnost izražati svoje mnenje, kljub temu pa predstavniki institucij niso zavezani k upoštevanju mnenja prebivalcev, zato se tak način vodenja participacije pogosto izkaže za neproduktiven, oziroma govorimo o participaciji, ki je namenjena sama sebi, ne pa skupnemu oblikovanju ciljev in politik. Pogost rezultat je, da se prebivalci počutijo izigrane in tako izgubijo zaupanje v lokalne institucije, kar potencialno sodelovanje v prihodnosti izredno

oteži, zato je pogosto potrebnih več let intenzivnega dela, da se na novo vzpostavijo temelji zaupanja, ki so za samo sodelovanje nujno potrebni²⁰.

Moč državljanov pomeni, da imajo prebivalci dejansko možnost vplivanja na planiranje in implementacijo lokalnih projektov. V ta namen se jim lahko dodeli tudi finančna sredstva, s katerimi na primer angažirajo strokovnjake, ki jim pomagajo pri oblikovanju lokalnega prostorskega plana, ali pa organizirajo svoje predstavniške organizacije za sodelovanje z institucijami.

Tabela 3.1: Lestvica državljske participacije

8	Dražljansko vodenje	Moč državljanov
7	Delegirana moč	
6	Partnerstvo	
5	Sprava	Navidezna moč državljanov
4	Konzultacije	
3	Informiranje	
2	Terapija	Neparticipacija
1	Manipulacija	

Vir: Arnstein (1969, 2017).

Manipulacija

Manipulativna participacija, nima namena upoštevati lokalnih prebivalcev, meščanov oziroma državljanov. Eden izmed pogostih ciljev tovrstne participacije je participacija sama. To pomeni, da so, zaradi boljše slike projekta oziroma načrta v javnosti v projekt vključeni prebivalci, čeprav njihova participacija nima nobenega vpliva na projekt, prej nasprotno, prebivalce se z raznimi pretvezami lahko celo prepriča v podpisovanje soglasij – tak primer opiše avtorica.

Terapija

Bistvo *terapije* kot načina participacije prebivalcev je enosmeren tok komunikacije, ki je iz strani odločevalcev, načrtovalcev, uprave, uradnikov oziroma nekega drugega akterja usmerjen v prebivalce. Gre pa za nekakšno zdravljenje ljudi, ki izhaja iz

²⁰ Participativni modeli urejanja prostora, vezani na konkretne ljubljanske projekte – primer Fužin - se po Arnsteinini lestvici ocenjuje kot navidezna moč državljanov (Filipovič Hrast in Dekker 2009, 152).

predpostavke, da je s prebivalci nekaj narobe, in da jih je potrebno tega ozdraviti, odvaditi ipd.

Informiranje

Pri informiranju gre prav tako za enosmeren tok informacij, katerega namen je ljudi informirati o načrtih oziroma projektih. To je lahko smiselna začetna faza participativnega procesa, vendar je žal to prepogosto tudi edina faza tega procesa. Pogosto se ta način participacije sklada z izredno poznim časom vključevanja javnosti – kadar pride do prepozna vključevanja javnosti in je za resnejše spremembe prepozno, je informiranje skrajni domet procesa participacije. Informiranje lahko poteka tudi preko medijev.

Konzultacije

Gre za vključevanje prebivalcev, ki je namen samemu sebi. Uspešnost procesa participacije se meri v številu udeležencev shoda oziroma številu respondentov javnomnenjske raziskave ipd. Problem *konzultacije* je, da je bistvo zbiranje mnenj in stališč lokalne skupnosti, medtem ko način upoštevanja teh mnenj ni predviden in posledično pogosto izostane. Problem je, da tovrstni pristopi k participaciji na dolgi rok ljudi odvrnejo od vključevanja v podobne procese. Ljudje namreč ugotovijo, da njihov doprinos v praksi ni upoštevan, zato prenehajo z vključevanjem v časovno potratne postopke participacije. Raje se na primer posvetijo opravi, kaže primer avtorice.

Sprava

V tej obliki participacije prebivalci nekaj moči sicer imajo, vendar malo. Primer tovrstnega procesa participacije je sprejem nekaj predstavnikov lokalne skupnosti v svet, ki na primer vodi prenovo, vendar je število predstavnikov skupnosti tako majhno, da so ponavadi preglasovani. Ljudje imajo v procesu planiranja precej periferno vlogo, včasih kaj potrdijo, sicer pa zanje planirajo drugi.

Partnerstvo

V tej obliki participacije je moč dejansko razporejena med prebivalce in nosilce moči, kot jih imenuje avtorica. Načrtovalska in odločevalska odgovornost je tako razdeljena. Funkcionalna partnerstva so ponavadi povezana z organiziranim prebivalstvom, ki

mu njegovi voditelji (gre za voditelje, ki predstavljajo prebivalce v procesu participacije) ustrezajo. Skupine stanovalcev imajo sredstva, s katerimi te voditelje lahko plačajo za njihov časovno potratni angažma. Skupina lahko najema tudi tehnike, odvetnike, organizatorje itd. Tako lahko prebivalci dejansko vplivajo na načrte in njihovo realizacijo.

Delegirana moč

Pri delegirani moči gre za pogajanja med prebivalci in odločevalci, s poudarkom na dominantni vlogi prebivalcev, kar odločevalce prisili v pogajanja s prebivalci, saj lahko slednji končne rešitve zavrnejo z vetom. Primer tovrstnega vključevanja prebivalcev so tudi sveti oziroma odbori, v katerih se sprejemajo odločitve z glasovanjem, večino sedežev pa zasedajo prebivalci. V mestih, kjer so se prejšnji poskusi sodelovanja med prebivalci in odločevalci oziroma upravo izjalovili ter posledično precej poslabšali odnos med prebivalci in odločevalci oziroma uradniki, avtorica priporoča združevanje prebivalcev in nosilcev moči v skupine, ki vzporedno iščejo rešitve. V primeru, da se med seboj ne strinjajo, imajo prebivalci možnost veta.

Državlјansko vodenje

Gre za vodenje lokalnih institucij, npr. soseske, v smislu politike in upravljanja. Bistvo državlјanskega vodenja pa je moč prebivalcev, da se pogajajo s zunanjimi akterji in se o vplivu slednjih hkrati tudi sami odločajo. Avtorica predlaga sodelovanje s čim manjšim številom posrednikov. Našteje nekaj projektov, ki so s prostorom povezani le posredno, v osnovi pa gre za socialne politike. Kakorkoli, avtorica si od tovrstnega načina sprejemanja odločitev veliko obeta. Glede na to, da je bil članek napisan pred približno štiridesetimi leti, lahko zaključimo, da se obeti avtorice niso uresničili, saj so vse stopnje lestvice še vedno relevantne.

Arnsteinino lestvico se uporablja še danes, in večina evropskih primerov vključevanja javnosti ne preseže stopnje informiranja in konzultacije (van Beckhoven in van Boxmeer 2006, 63). Kot kritiko Arnsteinine lestvice lahko izpostavimo, da je izrazito vezana na socialne probleme revnejših slojev, medtem ko se prostorsko pogosto veže na geta, kar poleg vprašanja urejanja prostora na participativen način odpira tudi vprašanje družbene stratifikacije in rasizma.

Arnsteinini lestvici je podobna tudi lestvica različnih avtorjev, ki jo je objavil Pretty²¹. V njegovem primeru je participacija sicer mišljena v smislu razvojnih agencij, avtor recimo kot primer navede vladne in nevladne organizacije. Analiza participacije je v tem primeru vezana na vprašanje razvoja podeželja, vendar je povsem uporabna tudi v primeru aplikacije na urejanje prostora. Lestvica ima sedem stopenj, začne pa se, enako kot Arnsteinina, z manipulacijo, kar verjetno ni naključje, ampak kaže na to, da je participacija lahko pretveza za manipulacijo.

Tabela 3.2: Lestvica participacije po Prettyju

7	Samo-mobilizacija
6	Interaktivna participacija Partnerstvo
5	Funkcionalna participacija
4	Materialno stimulirana participacija
3	Konzultacijska participacija
2	Pasivna participacija
1	Manipulativna participacija

Manipulativna participacija

V tem primeru je participacija zgolj pretveza, ko predstavniki ljudi sicer sodelujejo v raznih odborih, vendar nimajo nobene moči.

Pasivna participacija

Ljudjeparticipirajo tako, da se jih informira, kaj je bilo odločeno in kaj se je že zgodilo. Vključuje unilateralne dogovore s strani uprave in projektnega managementa brez upoštevanja ljudi. Informacije, ki krožijo, izvirajo iz zunanjih strokovnjakov.

Konzultacijska participacija

Ljudje participirajo preko konzultacij in odgovarjanja na vprašanja. Zunanji agenti, kot jih imenuje avtor, definirajo težave in proces zbiranja informacij ter kontrolirajo analizo. Tovrstna praksa ne predvideva redistribucije moči, in profesionalci niso dolžni upoštevati ljudi oziroma njihovih pogledov.

²¹ Povzeto po Prettyju (1995), ki izhaja iz Satterthwaite (1995), Adnan, Alam in Brustnow (1992) in Hart (1992).

Materialno stimulirana participacija

V tem primeru gre za nekakšno zamenjavo, ljudje menjujejo npr. delo za hrano; primer, ki ga navede avtor, zadeva naslednjo menjavo: poljedelci priskrbijo obdelovalno površino in (lastno) delo, vendar niso vključeni v proces učenja oziroma v sam poskus, in tako niso dolgoročni deležniki. To obliko je na prvi pogled težje aplicirati na urejanje prostora, toda hipotetično bi lahko navedli podobne urbane primere, v katerih prebivalci stavb zamenjajo podstrešje za obnovo, kar pomeni, da zasebni investitor kupi od vseh prebivalcev stavbe podstrešje, ga (pre)uredi in proda, namesto neposrednega plačila v denarju pa obnovi stavbo, po dogovoru s prebivalci. Podobne primere opisuje Kos – primer potencialne obnove Savskega naselja (2005), sicer pa poznamo še podobne uspešne primere v Ljubljani. Primera se srečata tudi v točki, ko je v obeh primerih participacija zastavljena kratkoročno, oziroma ni mišljena kot dolgoročen trajen proces, pač pa kot dogodek, spodbujen od zunaj (zasebni investitor v našem primeru), ki se konča z zadovoljitvijo specifičnega interesa, v idealnem primeru na obeh straneh. Na strani prebivalcev je to obnova, na strani zasebnika pa dobiček.

Funkcionalna participacija

Funkcionalna participacija je usmerjanje v uresničevanje projektnih ciljev, še posebej nizkih stroškov projekta. Ljudje participirajo preko formiranja skupin, preko katerih zadovoljujejo predefinirane cilje. Tovrstno vključevanje sicer vsebuje načelo interaktivnosti in deljenega odločanja, vendar praviloma sledi že določenim ciljem zunanjih agentov. V najslabšem primeru so ljudje vključeni v zadovoljevanje zunaj oblikovanih ciljev.

Interaktivna participacija

Ljudje participirajo v skupnih analizah, razvijajo akcijske načrte in formirajo lokalne institucije. Participacija se tako razume kot pravica, ne kot sredstvo za doseganje vnaprej določenih ciljev. Skupine so tako vključene v proces odločanja na lokalni ravni in odločanja o porabi resursov. S tem postanejo deležniki v vzdrževanju struktur in praks.

Samomobilizacija

Ljudje participirajo preko pobud na temo spreminjanja sistemov, te pobude pa so neodvisne od zunanjih institucij. Ljudje tako navežejo stike z zunanjimi institucijami glede resursov in tehničnih nasvetov, obdržijo pa kontrolo nad porabo oziroma uporabo resursov. Samomobilizacija se razvije, kadar vlade in nevladne organizacije predstavljajo nekakšen podporni okvir. Taka samoiniciativna mobilizacija lahko spreminja obstoječo distribucijo bogastva in moči, lahko pa tudi ne.

3.3 Evolucija participacije: od informiranja do opolnomočenja

Tipologija Sveta Evrope (2005) odgovarja na vprašanje, kako maksimizirati participacijo, kar že kaže na hierarhično primerjanje različnih tipov participacije, hkrati pa je razvoj oziroma maksimizacija participacije v tem besedilu predstavljena zelo evolucijsko. Participacija se torej začne na neki *nižji* stopnji, potem pa se evolucijsko razvija v *višje* stopnje participacije²². Svet Evrope loči pet tipov participacije.

Tabela 3.3: Tipi participacije – Svet Evrope

1	Informiranje
2	Konzultacije
3	Kolaboracija
4	Skupno odločanje
5	Opolnomočenje

Informiranje služi kot način informiranja ljudi z namenom povečevanja transparentnosti in legitimnosti, in v tem primeru gre za enosmeren tok informacij. Lahko gre za razne tiskovine, tiskovne konference, medijska sporočila ali vzpostavitev posebnih spletnih strani.

Konzultacije poleg informiranja predvidevajo tudi *feedback* in reakcijo nanj. Tu gre že za dvosmeren način komunikacije (fokusne skupine, konference, okrogle mize, srečanja ipd.).

Kolaboracija presega beleženje feedbacka, saj vključuje prebivalce in organizacije iz skupnosti v skupno reševanje problemov, oblikovanje politik, nadzor in evalvacijo. Ne gre pa v tem primeru za delegiranje odločevalske moči med prebivalce.

²² Tovrsten pristop se lahko obravnava tudi geografsko, Van Beckhovenova na primer govori o slabše razviti participaciji v mlajših demokracijah (2006, 77).

V skupnem odločanju se začne deliti nadzor nad sprejemanjem odločitev. To je koristno, če je raven znanja in izkušenj na strani prebivalcev zadostna za doseganje ciljev politik. Gre za javno-zasebna partnerstva, skupne odbore, posvetovalna telesa itd.

Opolnomočenje prenese nadzor nad odločanjem, viri in aktivnostmi lokalnih oblasti na druge deležnike. O opolnomočenju govorimo, kadar prebivalci in organizacije iz skupnosti delujejo avtonomno in v svojem interesu. Hkrati so lahko mandati prebivalcev oziroma skupnostnih organizacij izpeljani brez pretiranega vmešavanja lokalne vlade. Praviloma opolnomočenje vključuje: management lokalnih resursov, opolnomočenje skupnosti, partnerstva, in različne '*seed-grants*' usmerjene v civilno družbo.

V analiziranih lestvicah se kažeta predvsem dva dejavnika, ki vplivata na pozicioniranje določenega tipa participacije na mesto na lestvici. Moč prebivalcev je izpostavljena večkrat, predvsem pa kot pomemben kriterij, uporabljen v pristopanju k participaciji lestvično. Visok vpliv na odločanje je skupen višjim ravnom participacije, nasprotno pa nemoč vplivanja na dejanske odločitve povezujemo z nižjimi ravni bistvenih obravnavanih lestvičnih pristopov.

Drugi dejavnik, ki se kaže, je odziv institucij. Torej odziv odločevalcev in oblikovalcev politik na lokalne pobude. Na podlagi opazovanja odzivanja institucij na lokalne pobude lahko lestvično opredelimo tip participacije na določenem teritoriju – regiji, občini ali četrti.

3.4 Oblike izvajanja participativnih praks

V tem poglavju po Glasserju povzemamo različne načine participacije ter jih kritično ovrednotimo glede na komunikacijske značilnosti in cilje na področju izobraževanja in participacije (Glasser in drugi v Sinclair 1977, 104). Obravnavali bomo večja skupinska srečanja, manjša skupinska srečanja, organizacijske pristope, medije, interakcijo s skupnostjo in pravne mehanizme. Občasno znotraj teh skupin členimo na posamezne tehnike.

Večja skupinska srečanja

Javne obravnave predstavljajo relativno majhen vpliv na odločevalce in ne omogočajo odziva na različne interese. Hkrati ne omogočajo oziroma spodbujajo dvosmerne komunikacije.

Manjša skupinska srečanja

Manjša skupinska srečanja združujejo več oblik sodelovanja, od delavnic, obiskov konkretnih lokacij, predstavitev manjšim skupinam do posvetovalnih teles. Te tehnike so lahko bolj uspešne predvsem na stopnji vpliva na odločevalce – govorimo o obiskih na lokacijah, medtem ko avtorji teh značilnosti delavnicam ne pripisujejo, čeprav sami ocenjujemo, da je to odvisno od predhodne angažiranosti odločevalcev. V vsakem primeru pa te tehnike izboljšajo raven dvosmerne komunikacije ter pomagajo pri boljši identifikaciji problemov in vrednot.

Organizacijski pristopi

Gre za lokalne pisarne, predstavnike prebivalcev v raznih odborih in advokatizem za prebivalce. Prednost teh tehnik je predvsem enostavna vpeljava tovrstnih tehnik, precej dvosmerna komunikacija ter relativno velik vpliv na odločevalce. Hkrati zagotavljajo tovrstni pristopi tudi hiter povratni tok informacij.

Mediji

Pri medijih se primarno nanašamo na razne pamflete, brošure, video prezentacije, radijske oddaje in enovice (ang. *newsletterje*). Njihova prednost je, da dosegajo velik del občinstva, medtem ko med pomanjkljivosti lahko štejemo nizko stopnjo vpliva na odločevalce in poudarek na enosmerni komunikaciji.

Interakcija s skupnostjo

Avtorji izpostavljajo ankete in raziskave ter ostale metode raziskovanja, kot na primer intervjuje. Prednost je predvsem možnost izražanja lastnega interesa respondenta, pomanjkljivosti pa sta manjše število doseženih ter manjša stopnja informiranja, ki jo ta metoda doseže.

Pravni mehanizmi

V tem poglavju avtorji izpostavljajo predvsem tožbe in okoljska poročila. Pri tožbah kot prednost lahko izpostavimo dvosmerno komunikacijo, sicer ostalih komunikacijskih prednosti avtorji ne navedejo.

4 PARTICIPACIJA PREBIVALCEV V UREJANJU PROSTORA V KONTEKSTU DEMOKRATIČNEGA POLITIČNEGA SISTEMA

Demokracija kot sistem je v osnovi sicer vpeljana na državni oziroma nacionalni ravni, to pa neizogibno povzroča pronicanje demokratičnega sistema tudi na lokalno raven. V splošnem smislu je demokracija kot koncept izrazito povezana s participacijo, saj celo zakonsko temelji na omogočanju določenih oblik slednje. Primarno velja to v nekakšnem splošnem, sistemskem smislu, kar pa se kot ideja preliva tudi na ostale ravni participacije. V našem primeru je relevantno področje urejanja prostora. Zato lahko klasične teorije demokracije apliciramo na urejanje prostora in tako opredelimo demokratično urejanje prostora kot tisto, ki deležnike opredeli široko, prebivalcem določenega prostora pa zagotavlja enakopravnost. Hkrati ima zavezujoč odnos do konzultacij z državljani oziroma prebivalci določenega teritorija o vladnih aktivnostih in osebju, vzdržuje pa tudi zaščito državljanov oziroma prebivalcev določenega teritorija pred samovoljnimi dejanji predstavnikov oblasti²³.

Demokracijo oziroma demokratičnost in njeno nasprotje, nedemokratičnost ter dinamiko sprememb v odnosu med tema dvema spremenljivkama ocenjujejo tudi različne mednarodne organizacije, agencije, ipd. Med drugimi indikatorji ocenjevanja stopnje demokratičnosti se upošteva tudi učinkovita participacija, ki narekuje enake in učinkovite možnosti vplivanja na oblikovanje politik (Dahl v Tilly 2007, 9), kar lahko neposredno aplicirano na urejanje prostora in tako analiziramo demokratičnost sistema urejanja prostora glede na učinkovitost omogočanja ali zagotavljanja učinkovitih možnosti vplivanja na oblikovanje politik.

Dahl nadaljuje in med drugimi izpostavi avtonomijo združevanja in inkluzivno državljanstvo kot distinktivni instituciji demokracije na nacionalni ravni (Dahl v Tilly 2007, 10), mi pa bomo Dahlove zaključke preoblikovali ter jih aplicirali na lokalno raven. Tako je avtor izpostavil pomembnost interakcije med državo in državljani kot indikator demokracije ter procesov demokratizacije in de-demokratizacije, kar v našem primeru pomeni odnos med lokalnimi odločevalci in lokalnimi prebivalci. Stopnja upoštevanja zahtev lokalnih prebivalcev tako postane dejavnik

---

²³ V svojih ugotovitvah posredno izhajam iz tez, ki jih je navedel Tilly (2000, 10).

opredeljevanja stopnje demokracije na lokalni ravni. To po Tillyju (2001,13), utemeljemo na štirih nadaljnjih indikatorjih, ki pa smo jih lokalizirali:

- Širina: Kako široka paleta zahtev prebivalcev je obravnavana?
- Enakost: Ali imajo različne družbene skupine enake pravice pri sporočanju svojih zahtev lokalnim institucijam, odločevalcem?
- Protekcija: Do katere mere je izražanje zahtev politično varovano s strani državnih in lokalnih institucij?
- Vzajemna vključenost: do katere stopnje sta obe strani – prebivalci in četrt, mesto, država – vključeni v proces vzajemnih konzultacij in ali je ta vključenost simetrična ali asimetrična?

Zgornji indikatorji definirajo demokratičnost sistemov - v našem primeru sistem raziskujemo iz lokalne perspektive, vseeno pa se stopnja prisotnosti navedenih indikatorjev (lahko) spreminja, zato jih je smiselno raziskovati periodično; to namreč omogoča zaznavo demokratizacije ali obratnega procesa, na primer prehoda v avtoritaren način lokalnega vladanja. Ta dinamika je pomembna, saj demokratizacija kot proces vsebuje tudi dialektiko dopuščanja participativnih praks, ki vzporedno spodbuja demokratizacijo sistema. Razvoj demokracije na lokalni ravni temelji na procesu (1) povečevanja števila prebivalcev, ki v določeni politiki (urejanja prostora) sodelujejo, (2) spodbujanju enakosti med prebivalci, ki participirajo v določeni politiki, projektu ali prenovi ter (3) integraciji zaupanja v politiko urejanja prostora na lokalni ravni (glej Tilly in Wood 2009).

Demokracija kot sistem vpelje značilno odgovornost tistih, ki jim je moč dodeljena, do ljudi, volivcev, in tako vnaša predpostavko, da je država kot institucija izraz ljudske volje, tako kot sta to občina in četrtina oziroma vaška skupnost. Četudi gre za samoumevno trditev, pa pred nastopom moderne države to nikakor ni bilo samoumevno. Idejo apliciramo na lokalno področje urejanja prostora. Vladanje temelji na predstavnstvu - izvoljeni predstavniki predstavljajo prebivalce, to pa odpira potrebo po komunikaciji med vladajočimi in vladanimi. Del te komunikacije je tudi protest, usmerjen v tiste, ki imajo moč sprejemanja odločitev, kar pomeni, da je usmerjen na podlagi percepcije tistih, ki protestirajo. Protest tako postane legitimen in razen v določenih primerih, legalen del sistema (Johnstone 2011). Sklenemo, da je

protest oziroma upor prebivalcev lahko znak nedelovanja demokratičnega sistema, vendar vseeno sprejemljivo sredstvo izražanja zahtev (Thomson 1977, 69). S tem sklepom protest implicitno opredelimo kot posledico neuspešne komunikacije med vladanimi in vladajočimi na lokalni ravni, še bolj pomembna pa je usmerjenost protesta, saj kaže, koga na lokalni ravni prebivalci percipirajo kot glavnega odločevalca.

Moderna država in njene institucije, tudi lokalne torej, so prevzele reševanje konfliktov. Marksisti največkrat izpostavljajo konflikte med elitami in ljudstvom (glej Molotch 1976). Moč elit lahko temelji na sodelovanju med političnimi in ekonomskimi elitami. To na drugi strani lahko spodbudi pritiske oziroma proteste prebivalcev, množic, še posebej, kadar lokalna oblast ignorira ostale interesne skupine, oziroma kadar lokalne institucije v splošnem smislu ne izrazijo pričakovane stopnje odzivnosti. Takrat se prebivalci zatečejo k družbenim gibanjem²⁴, preko katerih participirajo v izražanju zahtev v kolektivnem smislu (Johnstone 2011). Družbena gibanja temeljijo na kombinaciji elementov (1) organiziranega družbenega pritiska in kolektivnega naslavljanja izbranih odločevalcev, (2) posluževanja kombinacije različnih form političnega delovanja, kot so društva, združenja, demonstracije ipd. Pomembno je tudi zastopanje t.i. (3) *WUNC* vedenja – dragocenost, povezanost, številčnost in predanost (ang. *worthiness, unity, numbers, commitment*) (Tilly in Wood 2009).

Za nas je bistven odnos med demokratizacijo in družbenimi gibanji, saj demokratizacija pozitivno vpliva na porast institucij, ki kasneje podpirajo družbena gibanja, medtem ko družbena gibanja prispevajo k sami demokratizaciji (prav tam).

4.1 Participacija v kontekstu različnih vrst demokracije

V predstavniški demokraciji ljudje izvolijo manjše število ljudi, ki predstavljajo njihove poglede, želje, prepričanja oziroma interese. Kot primer lahko navedemo mesto v smislu župana in mestnega sveta. Neposredna demokracija predvideva vključevanje večjega števila ljudi v proces odločanja preko za to predvidenih mehanizmov – na primer referendum. Participativna demokracija predvideva načine, na katere lahko ljudje izrazijo svoje poglede in vplivajo na sprejemanje odločitev preko individualnega

---

²⁴ Družbena gibanja v splošnem smislu se pojavljajo nekje od sredine 18. Stoletja. K družbenim gibanjem se bomo še vrnili, predvsem preko teorije M. Castellsa.

ali kolektivnega pristopa. Deliberativna demokracija se osredotoča na sam proces, ki vključuje debatiranje o lokalnih zadevah na toleranten in neposreden način, primer je lahko spletna demokracija (Svet Evrope 2005, 5;2).

Sistem post-industrijskih družb je kompleksna kombinacija participativne in predstavniške demokracije²⁵ (delno povzemam Hampton 1977, 29), v kateri večina državljanov oziroma meščanov delegira moč izvoljenim politikom. Ti tako pridobijo mandat za sprejemanje zakonov (na državni ravni), odločanje in oblikovanje politik, ki jih uradniki izvajajo. Za lokalno raven je pomembno predvsem odločanje in oblikovanje politik. Če so volivci nezadovoljni z izvoljenimi, so ti na naslednjih volitvah odslovljeni, oziroma pridobijo manj glasov. Ta model pa deluje le, kadar obstaja med odločevalci in prebivalci prost ter stalen pretok informacij, ki je kot tak tudi vgrajen v proces odločanja (Wood 1977, 72)²⁶. Kljub temu je opisani model precej teoretičen, njegovo nasprotje pa je sistem, v katerem so odločitve sprejete med politično in ekonomsko elito, prebivalcem pa so podane kot nekakšno neizogibno dejstvo. Odziv prebivalcev je tako omejen na reakcijo. Prizadete skupnosti se nato pogajajo z odločevalci, dokler se ne doseže nekakšna skupna rešitev (Wood 1977, 72). Odločanje na ravni mestnih in regionalnih vlad je prej približek drugo opisanega modela kot prvega (prav tam).

Avtorji nadaljujejo s tezo, da čeprav spodbujanje participacije ni nov koncept, zadnje čase vseeno opažamo predvsem dva pristopa k participaciji. Prvi, ki ga povezujejo z desno politično opcijo, spodbuja vključevanje v ponudbo javnih storitev v smislu povečevanja izbire med storitvami in spodbujanja koristnikov teh storitev k presojanju kvalitete. Drugi pristop temelji na povečevanju zanimanja za participacijo v navezavi na koncept skupnosti in krepitev socialnega kapitala. Ta pristop povezujemo z levo politično opcijo. Bačlija podobno razlikuje med potrošniškim in demokratičnim modelom participacije. Prvi temelji na potrošništvu in zamenjavi ponudnika, drugi, demokratični, pa temelji na državljanstvu in vplivanju na kolektivne javne storitve s povečano participacijo (2007, 159). V urejanju prostora poznamo oba modela; prvi primer potrošniške participacije je lahko zasebnik, ki upravlja določen javni prostor,

---

²⁵ Izhajamo ločevanja predstavniške, neposredne, participativne in deliberativne demokracije.

²⁶ O'Riordan odpira vprašanje, koliko se lahko odmaknimo od nam dobro znane predstavniške demokracije v smer nam manj znane participativne demokracije? (1977, 165).

drugi primer pa so mestne upravne institucije. Določena omejitev prvemu modelu je primarna značilnost prostora – da je namreč prostor omejena dobrina, kar onemogoča popolno konkurenčnost.

Fenomen participacije lahko tudi bolj neposredno povežemo z načeli demokracije. Eden od enostavnejših argumentov participativnega urejanja prostora je zatorej koncept premoščanja vrzeli med volivci in izvoljenimi ter s tem povezanim vzporednim povečevanjem demokratičnosti odločanja. Že klasičen teoretik demokracije de Tocqueville je poudarjal pomembnost participacije. Za naše raziskovanje je pomemben pogled na participacijo iz stališča koristi za družbeni sistem, saj participacija lahko opravlja funkcijo selekcije in kontrole politične elite (Makarovič 2002, 66).

Participacijo prebivalcev na ravni skupnosti povezuje s konceptom demokracije tudi Diers, ki točneje povzame Warren-ovo tezo, da so učinkovite povezave med organizirano skupnostjo in političnim sistemom za demokracijo nujne in doda, da so pomembne tudi nove oblike vmesnih institucij (2006, 11), slednje pa izrazito aplicira na urejanje prostora. To bomo v nadaljevanju razložili preko povzemanja Inglehartove teorije, saj je analiza prehoda v postindustrijsko družbo iz stališča sprememb vrednot nujna za razumevanje post-industrijskega načina participacije, ki, kot je že nakazal Diers, zahteva spremembe v načinih in oblikah participacije.

Podobno zaznavajo tudi drugi avtorji, Sewell in Coppock beležita po drugi svetovni vojni upad zadovoljstva z vladami, kar se kaže v reakcijah na oblast. Ljudje bolj izražajo svoja mnenja in zahteve ter se udeležujejo akcij za uresničitev le-teh (1977, XI). Avtorja povezujeta porast pritiska na institucije s (1) pravico do participacije v demokratični družbi in (2) z nezmožnostjo planske ravni urejanja prostora, da bi v zadostni meri zajela javni interes (1977, 2 - 5). Posledica večjih zahtev po participaciji so tudi spremembe v zakonodaji - v prid lažji in bolj učinkoviti participaciji (ibid.). S tem je povezano vpeljevanje (1) novih načinov participacije in (2) novih institucij, katerih naloga je organiziranje in koordiniranje participacije (prav tam).

4.2 Participacija v urejanju prostora – nadnacionalni kontekst

V sodobnem načrtovanju prostora se participacija javnosti oziroma prebivalcev pogosto omenja, spodbujanje participacije pa je lahko celo fokus določenih projektov urejanja prostora (Jones 2003). Primarna ideja je, da so participacija, partnerstvo in lokalna pobuda osnove politike urbane regeneracije (McDonald in drugi 2009) ter da je trend participacije splošen, mednaroden in povezan z makro družbenimi dogajanjem (Pek Drapal in Drevenšek 2001). Nadaljujemo lahko s tezo, da se vloga urbanista spreminja iz *strokovnjaka v strokovnjaka v dialogu*, predvsem v dialogu z javnostjo oziroma prebivalci določenega območja (Ogorelec v Pek Drapal in Drevenšek 2001, 612). Tudi javnost na drugi strani želi informacije in možnost vplivanja na odločevalski proces, oziroma povedano drugače - javnost zahteva legitimizacijo posegov v okolje, prostor, saj ljudi zgolj zagotovila o legalnosti posegov ne zadovoljijo več (Kos v Marega in Kos 2002, 21)²⁷. Družbeno upravičenost in legitimnost pa lahko dosežemo z vrnitvijo k osnovnim načelom participativne demokracije (prav tam).

Med prepričljive razlage smiselnosti spodbujanja participacije v sodobnem načrtovanju prostora sodi Mlinarjev pogled na participacijo kot odgovor na transformacijo teritorialne družbene organizacije na globalni ravni. Mlinar izhaja iz teze bifurkacije, ki na eni strani odpira državljanom dostop do odločanja v supranacionalnih formacijah, Evropski uniji na primer, po drugi strani pa nekatere zadeve pušča na izrazito lokalni ravni. Mlinar sklene, da supranacionalna integracija krepi avtonomijo subnacionalnih enot (2012, 283). Torej gre za prepletanje procesa globalizacije in lokalizacije, s tem pa narašča pomembnost lokalne demokracije v povezavi s prostorsko decentralizacijo (Mlinar 1995; 2012). Mlinar uporabi primer 'Evrope regij', ki vsebuje značilnosti individualizacije in globalizacije, saj so regije bližje državljanom in kot take lahko rešujejo težave državljanov, ki jih je nacionalna država zaradi svoje odtujenosti zanemarila, hkrati pa se kaže potencial razvoja v omrežnem povezovanju regij kot avtonomnih akterjev (Mlinar 2012). Seveda pa postmoderne oblike lokalne demokracije ne moremo enačiti s predmodernim lokalizmom, kar bomo pojasnili v nadaljevanju, kljub temu pa gre za neke vrste decentralizacijo, ki je lahko odgovor na zahteve ljudi po večji avtonomiji in

---

²⁷ Temu pritrjujejo tudi drugi avtorji, na primer Bačlija, ki trdi, da so vedno bolj informirani prebivalci oziroma občani do oblasti vedno bolj zahtevni (2010, 161).

samoupravi (prav tam). Mlinar tako lokalno demokracijo označi kot pozitiven trend, saj le-ta omogoča soodločanje državljanov v zadevah, ki se dotikajo njihovega neposrednega življenjskega okolja. Vseeno pa Mlinar dodaja, da politična oddaljenost ne odraža več nujno geografske oddaljenosti, kar je posledica novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij.

Iz vpliva prenosa določenega dela suverenosti od nacionalne države na transnacionalno raven izhaja tudi Castells, ki nadaljuje, da spremembe vloge nacionalnih držav narekujejo spremembe v konceptu demokracije. Castells izhaja iz teze, da družba postaja omrežna, kar odpira institucionalno praznino²⁸ na globalni in lokalni ravni, hkrati pa tudi krizo legitimizacije, saj se odločanje oddaljuje od državljanov. To narekuje na eni strani nove globalne institucije, katerih namen je ukvarjanje z globalnimi izzivi/temami, drugi del pa zadeva izrazito lokalno raven in povečevanje legitimnosti preko decentralizacije moči. Avtor predlaga decentralizacijo moči v smislu povečevanja legitimnosti – gre za povezovanje ljudi z regionalnimi in lokalnimi centri moči in razširitev odločevalskega procesa na civilno družbo²⁹ preko nevladnih organizacij. Avtor hkrati poudarja pomen družbenih gibanj (Castells 1996; 2000; 2005). Tudi Lepofsky in Fraser poudarjata priložnost, ki jo v demokratičnem smislu ponuja raven skupnosti v času zmanjševanja moči nacionalnih držav (2003). Do podobnih sklepov je prišel tudi Strassoldo, ki v pretirani centralizaciji moči (v globalnem smislu) zaznava grožnjo svobodi oziroma nasprotno – sistem lokalnih avtonomij, na ravni soseske na primer, je lahko obramba zoper kopičenje in koncentracijo moči – v nadnacionalnem smislu. Strassoldo nadaljuje z idejo svetovnega sistema kot usklajene povezane *celote z avtonomijo posameznih delov (enotnost in različnost)* (1990, 69).

4.3 Participacija v kontekstu usklajevanja znotraj skupnosti

V analizi odnosa med participacijo v urejanju prostora in demokracijo ne moremo mimo vprašanja predstavnštva na ravni soseske in s tem povezane stopnje demokratičnosti oziroma nedemokratičnosti. V praktičnem smislu namreč odnos med

---

²⁸ Na evropski ravni na primer ni institucije, ki bi skrbela za razvoj prostorskega načrtovanja. Obstaja sicer določen posreden vpliv preko strukturnih skladov in tovrstnih virov financiranja (Baloh, 2012: 4).

²⁹ Četudi je definicija civilne družbe pomembna, na tem mestu tega vprašanja ne odpiramo. Če že, se nagibamo k Gramscijevi definiciji (Castells 2005, 11), ki civilno družbo postavi med državo in ljudstvo, v našem primeru bi to pomenilo med mestne strukture in prebivalce.

participacijo v urejanju prostora in demokracijo ni tako enoznačen, saj tudi participativne prakse na lokalni ravni v sebi lahko skrivajo grožnjo demokraciji. Atkinson opozarja na možen razkorak med tistimi, ki prebivalce soseske v nekem participativnem procesu zastopajo, in zastopanimi, torej prebivalci, saj način izbora ne zagotavlja pravilnosti, če ni formaliziran do te mere, da je povsem jasno, kako so bili predstavniki izbrani, kakor tudi koga predstavljajo in v katerih primerih (1999). Tudi v fazi, ko predstavništvo prebivalcev še ni formalizirano, se lahko pojavijo nasprotja v sami skupnosti, in v teh nasprotjih lahko del lokalne skupnosti izloči tiste, k se z določenim pogledom ne strinjajo. To se še posebej dogaja, kadar večjo skupino povezuje jeza, ki je posledica načrta, s katerim se ne strinjajo³⁰. Posledično je vsakdo, ki jeze ne deli, lahko označen za izdajalca skupnosti, če se izrazimo malo bolj simbolično. Participacija prebivalcev v urejanju prostora ima v praksi torej lahko tudi izrazito nedemokratične učinke, saj brez kolektivnega strinjanja oziroma glasovanja prenese del moči na del skupnosti, ki to lahko zlorabi. To odpira vprašanje odločanja v lokalni pobudi, kakor tudi njegovo stopnjo demokratičnosti. Slednje je lahko tudi razlog za formalizacijo lokalnih pobud.

Znanstvena literatura, še posebej politološka se v pojasnjevanju fenomena participacije pretežno osredotoča na odnos med institucijami oziroma odločevalci in lokalnimi skupnostmi, medtem ko je odnosu znotraj lokalnih skupnosti posvečeno manj pozornosti. V lokalnih skupnostih oziroma skupnostih ali skupinah, vključenih v neko participativno prakso, lahko pride do nestrinjanja znotraj skupnosti participantov. Posamezniki oziroma skupnosti imajo lahko različne interese in cilje, zato lahko lokalna pobuda v idealnem smislu vsebuje tudi proces usklajevanja teh interesov. Avtorji zgoraj navajajo tudi primere slabe prakse, ko participacija postane proces, v katerem ena skupina (skupnost) prevlada nad drugo. Kakorkoli že, opazili smo, da znanstvena literatura lokalne pobude pogosto interpretira kot homogene skupine, ki predstavljajo lokalne prebivalce nekega območja, posledica tega pa je, da načrtovalci le redko predvidijo konflikt znotraj lokalne pobude. Konflikt v smislu usklajevanja interesov je legitimen element procesa participacije, medtem ko je pomembno, da javne institucije poskrbijo za legitimnost tega procesa in tako zmanjšajo možnost prevlade ene skupine (skupnosti) nad drugo.

---

³⁰ Podobno opisuje Sennet – primer, v katerem so iz skupine, ki na ravni soseske participira, izključeni tisti, ki jeze ne delijo (2005, 305)

5 ŠIRŠI SOCIOLOŠKI OKVIR FENOMENA PARTICIPACIJE V UREJANJU PROSTORA

Pri analizi fenomena participacije prebivalcev v urejanju prostora se nam zdi pomembno predstaviti tudi širši sociološko teoretični okvir. Izbrali smo dve teoretični izhodišči – gre za teoretično triangulacijo. Prvo predstavlja marksističen pogled na urejanje prostora³¹, drugo pa izhaja iz kulturnih sprememb, predvsem v povezavi s spremembami na področju vrednot v prehodu iz industrijske v postindustrijsko družbo³². V skladu z našimi raziskovalnimi vprašanji smo določeno pozornost namenili tudi sociološkemu konceptu skupnosti, ki smo ga teoretično razčlenili.

5.1 Osnovna marksistična analiza urbanizacije

Neposredna aplikacija izvirne marksistične teorije Marksa in Engelsa na politični sistem verjetno ni mogoča, saj izvirna teorija ne definira jasnih političnih smernic, na katerih bi bilo mogoče utemeljiti potencialni politični sistem socialistične družbe, zato bomo v poglavju v glavnem obravnavali avtorje, ki izhajajo iz marksistične teorije in to aplicirajo na vprašanje prostora. Vseeno omenimo, da je Marx tranzicijo v proletarsko državo povezoval z vladanjem, ki bi izhajalo iz eliminacije distinkcije med ljudstvom in vlado, še posebej v smislu posebne garniture vladajočih. Marx razvoju teze ni posvetil dovolj pozornosti, zato lahko zaključimo le, da gre verjetno za nekakšen model demokracije, ki se do neke mere prekriva z Rousseaujevim razumevanjem demokracije (Hobsbawm 2011, 85).

Marksistična razlaga urejanja prostora izhaja iz teze, da je konstrukcija in produkcija prostora proces, ki je kot proces povezan z družbeno delitvijo dela in družbeno stratifikacijo. Torej tudi v vprašanjih, povezanih s prostorom, najdemo dialektiko in razredni boj, kar je za nas najpomembnejše, pa je, kot pravi Marx, nasprotje med zatiralcem in zatiranim (Marx in Engels 2009, 94). Marx in Engels operirata s konceptom družbenega razreda, ki ga primarno definirata glede na vlogo razreda v produkcijskem sistemu. Politično aktivnost, v tem primeru proletarskega razreda, pa Marx in Engels povezujeta z njegovim ekonomskim gibanjem (v Hobsbawm 2012). Razvoj političnosti proletarskega razreda Marx in Engels razvijeta iz individualnega

---

³¹ Gre za naslednje avtorje: Lefebvre, Harvey, Purcell, Molotch.

³² Gre predvsem za Ingleharta.

uporništva preko lokaliziranega ekonomskega boja, sprva neformalnega, nato pa naraščajoče organiziranega preko sindikatov v nacionalni boj med družbenimi razredi, ki nato prerase v politični boj. Tako razredna delavska organizacija prerase v politično stranko (prav tam).

Večji industrijski obrati zahtevajo porast kapitalskih investicij, delitev dela pa zahteva akumulacijo večjega števila proletarcev, kar je spodbudilo urbanizacijo (Hobsbawm 2012, 92). Pomembno je ustvarjanje presežne armade delavcev, ki delodajalcem omogoči zmanjševanje mezd, proletarcem pa oteži boj za boljše delovne pogoje, saj so zamenljivi (Hobsbawm 2012; Harvey 2012). Tako Engels opredeli večja mesta kot primarne prostore kapitalizma, kjer se tekmovalnost in izkoriščanje kažeta v najbolj neizprosni obliki (Hobsbawm 2012, 93), hkrati pa pogosto višje mezde v mestih privabljajo delavce iz ruralnih v urbana območja, kar še poveča obseg rezervne armade delavcev, ki poslabšujejo standard proletariata v mestu (prav tam). Posledica tega so poudarjene socialne razlike v mestih, sebičnost na eni strani in neopisljiva beda na drugi (prav tam). Engels je kot primer povzel urbano življenje Manchestra: *»Na svetu ni mesta, kjer bi bila razlika med revnimi in bogatimi tako velika, in kjer je meja med njimi tako težko prestopiti«* (Engels v Soja2000, 78). Engels nadaljuje z opazko, da sta razred delavcev na eni strani in razred boržujev ter srednji razred na drugi ločena v komunikacijskem in prostorskem smislu. Višji razredi so po prihodu proletarcev center mesta zapustili in se naselili v koncentričnih krogih izven mesta. V mesto so se vračali po vpadnicah, ki so imele za fasade trgovinske izložbe, zaradi katerih delavske soseske niso bile vidne, višji razredi pa so imeli možnost potovati v mesto brez pogleda na takratni urbani *underclass* (prav tam).

5.2 Urejanje prostora – domena kapitala in elit

Ker urejanje prostora izhaja iz kapitala, produkcija prostora tako postaja moment konsolidacije kapitalističnih režimov in družbenih odnosov (Harvey 1996). Tako prostor kot družbena praksa zaobjemata produkcijo in reprodukcijo družbenih odnosov, oziroma prostor postane politični in ideološki produkt (Lefebvre 1991; Soja 1980).

Če je produkcija prostora proces, to istočasno odpira vprašanje, kdo je pobudnik tega procesa, oziroma kdo poseduje moč realizacije lastnih partikularnih interesov v

procesu produciranja prostora? Kdo na drugi strani te moči nima in se zato zoperstavlja nosilcem moči? Pri iskanju odgovorov na ta vprašanja se bomo oprli na različne avtorje, katerih skupna točka je, da izhajajo iz Lefebvreja (teza *pravica do mesta* – ang. *right to the city*). Teze slednjega so pomembne, ker preko marksističnega pristopa v središče preučevanja postavljajo urbano prostorsko problematiko (Soja 1980, 207).

V osnovi se avtorji (Harvey, Purcell, MacLeod, Molotch) strinjajo, da je interes za spremembe v prostoru v večji meri domena nosilcev kapitala, oziroma presežkov letega³³. Če povzamemo; Soja trdi, da je urbano planiranje iz kritičnega stališča orodje države, z uporabo katerega služi dominantnim družbenim razredom v smislu organizacije urbanega prostora v korist akumulacije kapitala (1980, 213). Sodelovanje kapitala in odločevalcev pa iz urejanja ali razvijanja mest izriva prebivalce in tiste, ki kapitala nimajo.

Harvey izvorni problem umesti v odnos med različnimi pravicami, saj je v sodobnem svetu pravica privatne lastnine in profita nadrejena ostalim idejnim pristopom k pravicam. Posledično je sicer dragocena pravica vplivati na urejanje mest s strani prebivalcev zanemarjena (Harvey 2008, 25-35). Avtor to razloži z opredelitvijo urbanizacije kot procesa akumulacije kapitala – urbanizacija je namreč historično igrala vlogo absorpcije presežka ustvarjenega kapitala. Neoliberalizem na drugi strani v družbo posreduje etiko individualizma, ki spodbudi umik iz kolektivnih političnih akcij. Posledica je, da najlažje realizirajo svoje razvojne načrte mesta prav t.i. *developerji*, saj tudi lokalna administracija oziroma odločevalci svoje delovanje vse bolj utemeljujejo na podjetniški miselnosti (*prav tam*). Tako se pojavljajo teze, da naj bi se mesta politično vodila kot posel, kar marksistični avtorji zavračajo s tezo, da gre za politiko, ki mesta ne vodi kot posel, pač pa za posel (Molotch v Williamson in drugi 2003, 63). Najtežje se temu uprejo nižji družbeni razredi, hkrati pa slednje sodelovanje med nosilci kapitala in oblastniki pogosto najbolj prizadene. Pogosto

---

³³ Presežki kapitala, kot koncept, bi bil lahko sporen, oziroma kritiziran, saj kapital sam po sebi izhaja iz presežka, in kot tak ne more biti presežek. Kakorkoli, izhajamo iz trditve, da so zadnja desetletja BDPji v razvitem svetu naraščali hitreje od mezd (Harvey 2012), hkrati pa je delitev zaslužka med delom in kapitalom prehajala vse bolj k slednjemu (Mencinger v Marx in Engels 2009). To ustvari presežek kapitala, ki se povečuje na račun zmanjševanja mezd, del tega kapitala pa se reinvestira v nepremičninsko gradnjo, ki je prav tako presežna glede na vzporedno zmanjševanje mezd, kar pripelje do nepremičninskih balonov.

namreč prebivajo v soseskah, lociranih na potencialnim investitorjem zanimivih parcelah. V primeru regeneracije prebivalce preselijo³⁴ in tako omogočijo gradnjo oziroma prenovo na prav teh parcelah. Razvoj v teh primerih predstavlja korist predvsem za zasebnike, posledica pa je gentrifikacija³⁵ samega območja. Osnovnega problema tovrstne prenove ne rešujejo, saj je izvoren problem socio-ekonomski, prostorska manifestacija tega pa je posledične narave, zato se socialno stanovanjski problem v teh primerih le relocira, nikakor pa se ne rešuje (Harvey 2008, 33). Harvey to ponazori na primeru New Yorka v zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja, v katerem je, tudi zaradi posledice finančne krize, ki je v sedemdesetih prizadela New York, mestna oblast vse bolj postajala podjetniška, namesto upravna ali socialdemokratska entiteta. Konkurenca med mesti za pridobivanje oziroma privabljanje investicijskega kapitala je preko javno-zasebnih partnerstev mesto spreminjala v urbano upravljanje. Tako so *»mestni posli vse pogosteje potekali za zaprtimi vrati, demokratična in predstavniška vsebina lokalne uprave pa je izgubila nekdanji pomen«* (Harvey 2012, 66). V Reaganovih časih je način newyorškega mestnega upravljanja prerasel na nacionalno raven, preko mednarodnega denarnega sklada pa na mednarodno. Tako se je vloga vlad(e) transformirala v *zagotavljanje dobre poslovne klime, ne pa v zadovoljevanje potreb širšega prebivalstva (prav tam)*.

Neoliberalni sistem je vpeljal nov način upravljanja mesta, ki integrira državne in korporativne interese, ter tako odpira kanal zasebnemu kapitalu. Lefebvrejeva teza *right to the city* posledično postane domena privatnega interesa – ekonomske in politične elite, ki mesta oblikuje po svojih željah (Harvey 2009, 38). V časih finančne krize se odpira vprašanje, ali sistem pri reševanju nasedlih investicij rešuje ljudi ali t.i. koalicije rasti? Urbana gibanja niso dovolj močna, da bi trend obrnila in prevzela vpliv nad (re)investiranjem presežkov. Urbanizacija je tako neke vrste razredni boj, zato mora biti tudi revolucija urbana (Lefebvre v Harvey 2009, 40).

---

³⁴ Podobno opisuje J. Jacobs na primeru ameriških mest. Primarni problem, ki ga izpostavi, je t.i. *črni seznam posojil* – prebivalcem določenih sosesk banke ne omogočajo hipotekarnih posojil, kar omeji možnost individualne obnove soseske, ki tako degradira – to omogoči proces večje prenove (2009, 213).

³⁵ Gentrifikacijo lahko opredelimo *kot vdor srednjega razreda/sloja v prostor, ki je zaradi različnih razlogov postal manjvreden, zapuščen, segregiran, tj. prostor, kjer so prevladale nižje socialne in ekonomske kategorije oz. sloji* (Kos, Smith, Williams v Kos 2005, 17)

Marksističen pogled na sodobno urejanje prostora in razvoj mest je povezan tudi s globalizacijo – mesta pogosto tekmujejo med seboj, na primer v privabljanju postindustrijske (kreativne) delovne sile in kapitala v globalnem smislu (glej Florida 2002; Clark 2004; Križnik 2009). Harvey govori o konkurenci med ozemeljskimi entitetami: mesti, regijami, državami in regionalnimi grupacijami (2012, 88). Tako se v lokalnem smislu ljudi iz odločanja pogosto izloči, saj se fokus odločanja prestavi na globalno raven, kar v lokalnem smislu spodbuja avtoritarnost, hkrati pa prizadene stopnjo demokracije smislu (Purcell 2002, 100). Purcell opredeli tri bistvene dejavnike, zaradi katerih so prebivalci mest bolj odrinjeni iz odločanja, (1) preskok v merilu, (2) reorientacijo politike in (3) funkcije države predane organom, ki niso državni (prav tam).

Preskok v merilu se nanaša na prevzemanje novih nalog s strani mestnih inštitucij, ki tako prevzemajo večjo odgovornost, hkrati pa se stopnja njihove odgovornosti do nacionalnih inštitucij zmanjšuje.

Med-regionalna konkurenčnost in ekonomski razvoj postajata bistvena imperativa lokalnega oblikovanja politik, čemur lokalne politike sledijo s privabljanjem investicij, kar avtor poimenuje reorientacija politik. Z namenom privabljanja vse bolj mobilnega globalnega kapitala nastajajo inštitucije, ki jih primarno vodi kapital, hkrati pa te inštitucije demokracijo dojemajo kot oviro. Predstavniki teh inštitucij niso izvoljeni.

Purcell kot izhodišče možne spremembe opredeli Lefebvrejevo tezo *pravica do mesta*, ki v svojem bistvu radikalno transformira odnos med družbo, politiko in prostorom. V osnovi postavi v središče prebivalce mesta, torej ljudi, ki v mestu prebivajo, in jim podeli pravico do odločanja, oziroma jih vključi v jedro produkcije prostora. Pravica do mesta je razdeljena na (1) pravico do participacije in (2) pravico do prisvojitve. Prva se nanaša na pravico do vključevanja prebivalcev v sprejemanje odločitev³⁶, druga pa na pravico prebivalcev do fizične okupacije in uporabe urbanega prostora (Purcell 2012, 103). Purcell je do Lefebvrejevega koncepta pravice do mesta tudi precej kritičen, v grobem kritizira nedorečenost samega

---

³⁶ Lefebvre v tem primeru zavrača zastopanje prebivalcev s strani strokovnjakov in zavrne advokatstvo prebivalcev ter s slednjim opredeli prebivalce kot edine, ki lahko legitimno zagovarjajo svoje interese (Lefebvre 1991, 364).

koncepta, ki odpira mnoga nova vprašanja in nejasnosti. Če izpostavimo bistveno kritiko, je ta nedorečenost pravice do participacije – ali jo imajo le prebivalci, stalni prebivalci, uporabniki prostora itd. Nadaljujemo z vprašanjem horizontalnih odnosov med družbenimi skupinami pri prisvojitvi – interesi družbene skupine, ki si prisvoji neki urban prostor so lahko v navzkrižju z drugo družbeno skupino, ki na določenem prostoru želi nekaj drugega. To odpira množico novih podvprašanj in nejasnosti.

Marksistična analiza urejanja prostora vsebuje tudi tezo, da je vsaka lokalnost (ang. *locality*) kraj, posledica specifičnih interesov (Molotch 1976, 310), kar je legalno in legitimno, če trditve ne problematiziramo z vprašanjem, čigavi so ti interesi in do kolikšne mere so del družbenega konsenza? Na ameriških primerih temelječi avtorji urejanje prostora, tudi na ravni mikro lokacije, analizirajo kot posledico t.i. koalicije rasti (MacLeod 2011, 34). V sodobnem, postindustrijskem mestu naj bi se spletla široka koalicija, temelječa na ideji ekonomske rasti. Izhaja iz podjetniške paradigme urejanja mest. Koalicija, formirana okrog rasti, združuje sodelovanje javnih političnih teles in privatnih interesov³⁷, torej združuje vse od mestnih politikov do zemljiških podjetnikov, agentov kapitala, bančnikov³⁸, finančnikov, arhitektov planerjev, odvetnikov, oglaševalcev, gradbenikov, celo univerz, ki v tovrstnih primerih 'rasti' lahko vidijo potencialne nove donacije, itd. (MacLeod 2011, Molotch 1988). Tako se oblikuje teza, da je upravljanje (ameriških) mest dominacija elit, ki uporabljajo javno upravo in svojo moč za spodbujanje ekonomskega napredka ter uveljavljanje lastnih interesov (Molotch 1988, 1). Pogost cilj je maksimizacija dobička, kar na ravni parcele lahko pomeni maksimizacija faktorja izrabe, oziroma kot se izrazi Molotch, je bolje na parceli zgraditi sto stanovanj kot eno hišo, in bolje bančno stavbo kot pa kiosk, seveda iz stališča koeficienta med vložkom in profitom. Zemljevid mesta tako postane zemljevid interesov, ki so med seboj v različnih odnosih, razmerje med slednjimi pa uravnava družbena struktura in hierarhija, temelječa na družbeni stratifikaciji (Molotch 1976, 309). Tako postane urejanje mest domena elit, medtem ko je na drugi strani stroka lahko izrinjena (*prav tam*). Te elite so si lahko na ravni znotraj mesta sicer konkurenčne, medtem ko na ravni medmestne konkurenčnosti

---

³⁷ Podobno opisuje Gans na primeru West Enda v Bostonu. S prenovo oziroma razvojem območja so se strinjali lokalni politiki, mestni svet, cerkev, in ostale institucije, med tem ko so lokalni prebivalci od začetka nasprotovali (1962, 285).

³⁸ Banke se praviloma vključijo v t.i. koalicijo rasti, njihov interes pa predstavljajo posojila oziroma obresti (Molotch 1988).

delujejo v sinergiji (Molotch 1988). Koristi te 'rasti' so omejene na prej omenjene elite, medtem ko se stroški (višje najemnine, degradacija okolja, višji davki, nižja kvaliteta javnih storitev) teh projektov prenesejo na vse. Lokalna 'rast' lahko pomeni tudi prenos lokalne kvalitete življenja in bogastva od splošne javnosti na določen segment elit (1976, 320).

Nadaljujemo z vprašanjem, kakšna je vloga lokalnih prebivalcev v zgodbi lokalne 'rasti'. Mestne vlade zaradi odzivanja na priložnosti trga vse težje odgovarjajo javnosti, kar pod vprašaj postavlja stopnjo demokratične reprezentacije, medtem ko na drugi strani tovrstni pristop pogosto povezujejo z veliko učinkovitostjo³⁹ (MacLeod 2011). Tisti ki zavračajo idejo zasebne pobude, prostega trga in maksimiziranja dobičkov, so iz odločanja sistematično izločeni. Molotch nadaljuje, da četudi so elite in njihova uspešnost pri uveljavljanju lastnih interesov do neke mere odvisne od zunanjih dejavnikov, med katere sodijo tudi urbana gibanja⁴⁰, so slednja v vplivanju na elite prej neuspešna kot pa uspešna, razen v izjemnih primerih (1988), ko so odločevalci primorani upoštevati pritiske sosesk, na primer. Vendar tudi združevanje na ravni sosesk, med drugimi vrstami teritorialno določeno združevanje, Molotch označi kot poskus vplivanja na vlado glede dostopanja do resursov, ki bi pozitivno vplivali na lokalni potencial za 'rast'. Avtor nadaljuje, da ljudje, ki participirajo v določenih lokalnih zadevah, to počnejo zato, ker prav oni lahko ali največ pridobijo oziroma največ izgubijo pri odločitvah, povezanih z zemljiškimi vprašanji. To so največkrat, tako avtor, lastniki premoženja in lokalno osredotočene finančne institucije (Molotch 1976, 315). Na podlagi tega avtor opredeli lokalne vezi kot organizirane in vzdrževane s strani tistih, ki imajo od njih neko korist (*prav tam*). Na tem mestu ne bomo polemizirali z avtorjem, kljub temu pa dodajamo, da se nam delovanje v okviru lastnih interesov preko participativnih procesov ne zdi sporno; povedano drugače: čigave interese naj prebivalci zastopajo, če ne svojih (Gantar in Kos 1988, 9)?

---

³⁹ Tudi Castells pri analizi omrežne družbe in omrežne države izrazi problem pragmatičnega razvoja sistema v smer povečevanja učinkovitosti, ki pa prizadene stopnjo legitimizacije (2005, 12).

⁴⁰ O slednjih govori Castells (1983), Molotch pa Castellsove ideje o urbanih gibanjih označi za *romantične* (1988).

5.3 Kulturne spremembe v kontekstu eksistenčne samoumevnosti

Poleg marksističnega teoretičnega okvira bomo razložili še en teoretičen pristop, in sicer teorijo kulturnih in vrednotnih sprememb, ki spremenijo družben odnos do demokracije, odnosno institucij in participacije (v urejanju prostora). Avtor teorije je Inglehart (v sodelovanju z Welzelom), ki ga v nadaljevanju tega poglavja tudi povzemamo (Inglehart 1990; Inglehart in Welzel 2005).

Začnimo s tezo, da so stališča javnosti nestabilna, in se spreminjajo, kar pomeni, da je primarno vprašanje; kaj sproži spremembe stališč in vrednot na ravni družbe, sekundarno pa, kako ekonomske, kulturne in vrednotne spremembe vplivajo na politično ureditev družbe ter posledično na politično participacijo v določeni družbi. Inglehart in Welzel povezujeta razvoj družbe s socio-ekonomskim razvojem in eksistenčno varnostjo.

Avtorja trdita, da je razvoj družbenih vrednot (vrednot, na katerih temelji demokratični sistem) odvisen od socio-ekonomskega razvoja družbe, in da ekonomska blaginja povzroča spremembe na ravni vrednot in kulture družbe. Ob določenih predpostavkah – primarno se teza nanaša na družbe, ki so se iz agrarnih preko industrializacije razvile v postindustrijske družbe. Možno je tudi obratno, da ekonomsko nazadovanje, torej pavperizacija, sproži nekakšno regresijo na področju vrednot v smeri avtoritarnosti. Avtorja postavljata tezo, da vrednote družbe reflektirajo eksistenčne pogoje. Namreč, raznolikost v družbi je posledica poklicne specializacije in družbene kompleksnosti, ki posameznika osvobodi pripisanih vezi. Tako družbena diverzifikacija posameznika osvobodi pripisanih družbenih vlog in mu omogoči avtonomnost pri oblikovanju lastnih družbenih vlog. Socio-ekonomski napredek torej zmanjša družbene pritiske, poveča avtonomijo in sprosti prostor za njeno izražanje .

Eksistenčna preskrbljenost sproži samoizražanje, a le če je povezana z individualizacijo in avtonomijo. Tako se razvijejo vrednote samoizražanja (ang. *self-expression values*), ki nadomestijo preživetvene (ang. *survival skills*) vrednote, družba pa vzporedno postane bolj postmaterialistična. V arabskih državah se kljub eksistenčni varnosti zaradi drugače strukturirane ekonomije vrednote samo-izražanja niso razvile. Pomembna je predvsem postindustrijska, na znanosti temelječa ekonomija. Kulturne spremembe niso odvisne le od socio-ekonomskega napredka,

ampak tudi od nacionalno specifičnih dogodkov, na primer vojn. Na tej točki lahko izpostavimo komunistično preteklost kot zaviralca kulturnih sprememb. Če stopnjo razvoja vrednot primerjamo z ekonomsko razvitostjo v družbah s komunistično preteklostjo, so preživetvene vrednote relativno bolj poudarjene.

Veliko pozornost avtorja namenjata prehodu iz industrijske v post-industrijsko družbo oziroma ekonomijo, saj je industrijska družba kljub sekularizaciji temeljila na disciplini, in emancipacija od avtoritete ni bila značilnost industrijske družbe. Najpomembnejša značilnost industrijske družbe je bila racionalizacija in sekularizacija avtoritete⁴¹, kar moramo razumeti predvsem v primerjavi s tradicionalno družbo, v kateri prav omenjena elementa (še) nista bila izražena. Vseeno pa se nekatere značilnosti industrijske družbe kažejo tudi na ravni kulture in vrednot. Standardizacija delovnega procesa je na primer zavirala avtonomijo posameznika. To je pomembno v primerjavi s postindustrijskim delom in ekonomijo, ki oba temeljita na ustvarjalnosti, znanju, inovaciji itd⁴². Tako je posameznik v postindustrijski družbi bistveno bolj ekonomsko neodvisen, intelektualno avtonomen in družbeno neodvisen, posledica tega pa je manjša dojemljivost za sprejemanje avtoritete in dogmatskih groženj na individualni ravni. Postindustrijska družba omogoča emancipacijo od avtoritete, s tem pa je povezana tudi padajoča raven njenega spoštovanja. Po drugi strani se razvijejo vrednote samoizražanja in participacije. Tako se pri posameznikih, ki so odraščali v okolju, v katerem je bilo fizično preživetje relativno samoumevno, zgodi kulturni premik, ki se kaže v porastu zahtev glede participacije v odločanju – v ekonomskem in političnem pomenu.

Inglehart to razloži s prehodom iz agrarne preko industrijske v postindustrijsko družbo. V agrarni družbi je bila participacija omejena na ozko manjšino. V industrijski družbi je bilo odločanje skoncentrirano na elite političnih strank, katerih članstvo in volilna baza sta bili relativno disciplinirani. Posameznik je participiral predvsem s svojo udeležbo na volitvah. V postindustrijski družbi pa se je zgodil prej omenjeni premik, katerega rezultat so bolj spontane in s specifično zadevo povezane družbene akcije, ki vsebujejo kljubovanje elitam. Lojalnost množici starejših hierarhično

---

⁴¹ Spomnimo, to ne pomeni nujno demokracije, v času industrijske oziroma moderne družbe so se razvili mnogi skrajni politični sistemi, kot na primer nemški nacizem, italijanski fašizem itd.

⁴² Glej Sassen, Florida, Glaeser, Landry ipd.

urejenih političnih strank pa postaja vse šibkejša značilnost družbe. Vseeno se na drugi strani kaže povečevanje vključevanja v nove samoorganizirane in samoizrazne forme participacije. Torej politično samoizražanje postane vrednota samo po sebi. Problem, na katerega avtorja opozorita, je, da so marginalizirani v postindustrijski družbi bolj marginalizirani kot v industrijski, saj je razlika med izobraženimi in neizobraženimi večja, hkrati pa delavski razred ne predstavlja več pomembnejše politične sile. Eksistenčna negotovost zaradi pomanjkanja ekonomske in fizične varnosti sovpada s povečanjem pritiskov na posameznikovo avtonomijo, kar posledično poveča stopnjo občutka ogroženosti – s strani tujcev, raznolikosti, sprememb itd⁴³. V času manj gotovega preživetja lahko postane raznolikost grožnja. Posledica je nestrpnost in avtoritarnost. Če na tem mestu vpeljemo Castellsov koncept dualnih mest (ang. *dual city*, 1994)⁴⁴, lahko sklenemo, da v istem mestu lahko naletimo na izrazito postindustrijsko samoizrazno demokratično usmerjenost na eni strani, na drugi strani pa na preživetveno življenjsko orientacijo, ki spodbuja homogenizacijo skupin⁴⁵. To v praksi pomeni, da je samoizražanje bolj razvito med bogatejšimi in bolj izobraženimi, kar v našem kontekstu pomeni, da so slednji tudi bolj nagnjeni k post(moderni)industrijski politični participaciji v urejanju prostora. K slednji so bolj nagnjene tudi mlajše generacije, saj se zdi posameznikom iz mlajših kohort preživetje bolj samoumevno kot tistim iz starejših. Zato se mlajši tudi bolj verjetno udeležujejo nekonvencionalnih političnih praks.

Avtorja se na tem mestu precej razlikujeta od Putnama (2000), ki opozarja na upadanje politične aktivnosti v postindustrijskih družbah, ter te povezuje z zmanjšano ravni socialnega kapitala. Avtorja tezo zavrmeta. Opozarjata, da se raven participacije ni zmanjšala, pač pa se je sama narava participacije spremenila, oziroma natančneje, opazila sta zaton birokratskega tipa participacije, usmerjenega v elite, medtem ko na drugi strani beležita porast globlje motiviranega ekspresivnega načina participacije, ki izhaja iz kljubovanja elitam. Če so bili v industrijski družbi v ospredju stranke, volitve in množični dogodki, so v postindustrijski družbi bolj pomembne življenjsko stilske skrbi, na primer skrb za okolje. V ospredju so

---

⁴³ Venkatesh (2008) opisuje podobno na primeru življenja v čikaških getih.

⁴⁴ Preko dualnosti mest pojasnjujeta bifurkirano vpetost mest v globalne tokove tudi Borja in Castells (1997).

⁴⁵ Gans opisuje podobno – izrazito homogena, stabilna in na družinskih vezeh temelječa omrežja med italijanskimi priseljenci v West Endu.

nekonvencionalne kolektivne akcije, demonstracije, bojkoti, okupacije stavb in prostorov, itd. V postindustrijskih družbah je manj verjetno, da ljudje postanejo sledilci oligarhično konstruiranih organizacij, veliko bolj verjetno se vključujejo v aktivnosti, v katerih kljubujejo elitam. S tem avtorja povezujeta tudi porast kritičnosti do avtoritete in politike v postindustrijskih družbah. Vse to pa izhaja iz širše družbene spremembe, ki poteka (oziroma je potekala) v smeri samoizražanja.

Avtorja sta analizirala tudi korelacijo med zastopanostjo vrednot svobodne izbire in med tem, kako same institucije dejansko omogočajo uživanje teh vrednot. Razlog je, trdita avtorja, da je povezava med vrednotami na ravni posameznika in delovanjem demokratičnih institucij podcenjena. Množične vrednote namreč igrajo bistveno vlogo pri vzpostavljanju resnične učinkovite demokracije (ang. *effective democracy*). Dejanske prakse uveljavljanja demokratičnih načel se od institucionaliziranih norm precej razlikujejo, če niso podprte z množičnimi vrednotami. Na tem mestu razlagi povezave med demokracijo in družbeno ekonomskimi spremembami dodajamo še politične spremembe.

Tabela 5.1: Povezanost ekonomskih in političnih sprememb

Ekonomske spremembe → kulturne spremembe → politične spremembe
Eksistenčna varnost → samoizražanje → demokratične institucije

Tako avtorja dokazujeta, kako je socioekonomski razvoj nujen predhodnik razvoju resnične in učinkovite demokracije, saj oblikuje množične vrednote tako, da so te manj kompatibilne z avtokracijo in bolj z demokracijo. Porast samozražanja pa predstavlja pritisk na institucije, da zagotavljajo svobodo. Tako razvoj družbe opredelita kot posledico objektivnih zmožnosti – socioekonomskih resursov, subjektivnih motivacij – samoizražanja, pravnih pravic – političnih in družbenih svoboščin. Svojo tezo avtorja povežeta tudi s teorijo socialnega kapitala, in sicer izhajata iz Durkheima ter njegove analize mehanske in organske solidarnosti. Avtorja predvsem analizirata naravo skupnosti v povezavi z eksistenčno preskrbljenostjo. Eksistenčne grožnje ljudi spodbujajo k iskanju varnosti v tesnejših skupnostih⁴⁶, ko pa se stopnja ogroženosti zmanjša, se zmanjša tudi potreba po trdnih skupnostih, kar posameznika spodbudi k izbiranju skupnosti. Socialne vezi postanejo stvar izbire, ne

⁴⁶ Podobno je opazil tudi Bauman, ki je pojasnjeval povezanost med *skupnostjo* in *varnostjo* (2001).

danosti oziroma prilagajanja skupinam. Slednje namreč zavira svobodo na račun discipline. Torej, ko je eksistenčna varnost na dovolj visoki ravni, ljudje ne potrebujejo več varnosti manjših tesno povezanih danih skupnosti; nadomestijo jih z vezmi in skupnostmi lastne izbire. Tako premostitveni socialni kapital nadomešča vezivni⁴⁷ kapital. Avtorja dodajata, da lahko demokracijo kot sistem vpeljemo kjerkoli, kako bo v praksi delovala, pa je odvisno od množičnih vrednot. Samoizražanje motivira ljudi, da od institucij zahtevajo, naj te upoštevajo voljo ljudi in zagotavljajo enake družbene pravice. V praksi to pomeni, da prevelika razlika med kulturo povpraševanja po demokraciji, če se lahko tako izrazimo, in ponudbo demokracije, pripelje do družbenih sprememb. Tako pridemo do koncepta učinkovite demokracije, ki odraža mero, do katere odločevalci in uradniki uporabljajo svojo moč na način, ki omogoča uživanje formalnih pravic v vsakdanjem smislu, navadnim ljudem. Odmik od tega pa predstavljajo na primer korupcija elit in primeri, ko elite ponujajo prej omenjene storitve le ljudem, ki si jih lahko privoščijo – ali s podkupninami ali z vračanjem uslug. Vrednote samoizražanja so v korelaciji z učinkovito demokracijo celo bolj, kot na primer demokratična preteklost in prav porast izražanja teh vrednot premosti razliko med stopnjo formalne in učinkovite demokracije, saj so nekakšen vir pritiska na elite, ki hkrati tudi same ponotranjijo te vrednote in tako delujejo v skladu z njimi. Z drugimi besedami, ob delovanju v nasprotju s ponotranjenimi normami občutijo neugodje, zato se temu izogibajo. Naraščajoč poudarek na vrednotah samoizražanja je povezan z družbenimi zahtevami po demokraciji, kjer demokracija še ni uveljavljena, in povečanim pritiskom v smeri povečanja stopnje demokratičnosti, kjer ta že predstavlja uveljavljeni politični sistem. Hkrati se poveča kritičnost - visoka stopnja eksistenčne varnosti povzroči, da ljudje posvetijo večji pomen samoizražanju in demokraciji, hkrati pa postanejo tudi bolj kritični do avtoritete. Porast samoizražanja v vrednotnem smislu je povezan tudi z višjo stopnjo političnih aktivnosti, ki so usmerjene v spreminjanje elit v večjo odgovornost do javnih zadev. Avtorja skleneta, da delujoča demokracija ni posledica razsvetljene elite, pač pa orientacij in vrednot ljudi, ki zahtevajo svobodo, učinkovite družbene in politične pravice ter odzivno oblast. Pritisk na elite mora biti zato konstanten, da te tudi ostanejo odzivne.

---

⁴⁷ Gans je na primeru West Enda preko analiz socialnih omrežij tamkajšnjih prebivalcev prišel do precej podobnih zaključkov, četudi ni govoril o socialnem kapitalu. Med prebivalci West Enda, ki jih uvrščamo v nižje družbene razrede, je bila stopnja vezivnega socialnega kapitala izjemno visoka, medtem ko je bila stopnja premostitvenega socialnega kapitala relativna nizka, kar je tudi predstavljalo oviro pri uveljavljanju interesov lokalnih prebivalcev v odnosu z mestom oziroma lokalno upravo (Gans 1962).

Samo tezo je potrebno postaviti tudi v kontekst evropske gospodarske krize in ekonomske recesije, ki jo beležimo tudi v Sloveniji. Namreč, tako kot ekonomska prosperiteta spodbudi družbo k postmaterialističnim vrednotam in vrednotam samoizražanja, lahko tudi ekonomska recesija sproži obraten proces. Tovrstne zasuke poznamo iz zgodovine, avtorja analizirata primer Nemčije iz prve polovice dvajsetega stoletja. Ekonomska kriza Weimarske republike je povzročila izrazito krčenje srednjega razreda, hkrati pa je naraščala ogroženost samega preživetja. To je izrazito spremenilo vrednote ljudi in posledično povzročilo velik uspeh nacistične stranke na takratnih volitvah⁴⁸.

5.4 Analiza kulturnih razlik lokalnih odzivov prebivalcev na regeneracijo

Križnik v primerjavi odzivov lokalnih prebivalcev barcelonske soseske Poblenou in seulske soseske Wangsimni izhaja iz okvira globalnih sprememb na področju urbane politike⁴⁹. Slednja posredno spodbuja lokalno izključenost, saj mesta s ciljem ohranitve ali izboljšanja svojega položaja v mednarodni konkurenčnosti uveljavljajo urbano politiko, ki primarno odseva interese gospodarske in politične elite (2009, 24). Posledica je korporativni urbanizem, v katerem pride do instrumentalizacije javno zasebnega partnerstva, s katerim mestne vlade pridobivajo zasebne vlagatelje za nove projekte. To odpira nevarnost prevlade špekulacij nad racionalnim upravljanjem mest in prenosa razvojnih tveganj na raven javnega, medtem ko potencialni dobički ostajajo domena zasebnega sektorja (Harvey v Križnik 2009, 24).

V mestih se oblikujeta formalno in neformalno sodelovanje med različnimi akterji; njun namen je upravljanje mest, kar lahko primerjamo s t.i. koalicijami rasti (Molotoch, 1976). Tako preko globalne liberalizacije gospodarstva na ravni mest razpade keynesiansko soglasje o enakem dostopanju do političnega delovanja in enakovrednega dostopa do kolektivne potrošnje med kapitalom in delavci⁵⁰. Uveljavita se korporativni model upravljanja mest in z njim povezana tekmovalna

---

⁴⁸ V celotnem poglavju *Kulturne spremembe v kontekstu eksistenčne samoumevnosti* povezavam Ingleharta in Welzela (2005) ter Ingleharta (1990)

⁴⁹ Križnik pojasnjuje globalizacijo tudi preko Mlinarjeve teze o univerzalizaciji partikularnega in partikularizaciji univerzalnega, ki jo obravnavamo tudi v tej disertaciji.

⁵⁰ O družbenem kompromisu med delom in kapitalom v fordistični družbi, do katerega je prišlo s posredovanjem države, ki je institucionalizirala razredni kompromis ter ga garantirala, govori tudi Močnik (Močnik 2006, 128). O spreminjanju porazdelitve dobička med delom in kapitalom v korist kapitala (iz 3/4 proti 1/4 v 2/3 proti 1/3) piše tudi Mencinger v Marx in Engels (2009).

politika, osredotočena na povečevanje konkurenčnosti in prepoznavnosti. K temu prispeva tudi decentralizacija politične moči, ki je pomemben spremljevalec neoliberalne politike, saj zaostrovanje tekmovanja med mesti, občinami, regijami, celo državami prisili vse našete, da kapitalu ponudijo čim več poslovnih ugodnosti z namenom privabljanja investicij in ohranjanja delovnih mest (Harvey 2011). Kitajska je v zadnjih tridesetih letih nadzorovano prenašala določen del odločanja na pokrajine, občine in celo vasi, kar je bila osnova za gospodarski razvoj države (*prav tam*). Posledično mesta zaradi povečevanja konkurenčnosti privabljajo neposredna vlaganja tudi z deregulacijo rabe prostora, ki je prilagojena interesom večjih vlagateljev. To je pogosto povezano s projekti urbane regeneracije manj razvitih območij. Zgoraj opisano medmestno tekmovanje spodbuja odvisnost od zasebnega sektorja ter kot tako pogosto politično izključuje del prebivalcev – primer s prav takimi značilnostmi navajajo tudi Henderson in drugi (2007). Splošno pa tezo ilustriramo na številnih primerih javno zasebnih partnerstev, ki so plod dogovorov med elitami in zastopajo ozke politične ter korporativne interese, povezane z razvojem na račun javne koristi. Tako zasnovan proces regeneracije od zgoraj pa pogosto sproži odziv lokalnih skupnosti, ki v načrtovani regeneraciji ne prepoznajo priložnosti, pač pa na primer grožnjo kakovosti vsakdanjega življenja, saj načrtovani projekt lahko vsebuje načrte pozidave pomembnih skupnostnih prostorov. Grožnja je lahko tudi ekonomska, saj se s procesom urbane regeneracije v določenem okolju lahko zmanjša število manualnih zaposlitev, kar prizadene predvsem delavski razred. Ti primeri so običajni pri regeneraciji industrijskih območij in pogosto sprožijo participacijo lokalne skupnosti, ki se poveže v lokalno pobudo ter se poskuša pogajati z odločevalci.

Križnik kot nasprotje gospodarskih in političnih elit postavi civilno družbo v obliki urbanih gibanj, saj je urbana prenova pogosto podrejena izboljšanju globalne konkurenčnosti in kot taka v nasprotju z interesi prebivalcev. Križnik nato svojo raziskavo nadaljuje s pojasnjevanjem kulturnih razlik v lokalnem odzivu na urbano regeneracijo na primeru dveh sosek, Poblenou iz Barcelone in Sangwangsinni, Seul. Skupni imenovalec obeh primerov je nasprotovanje regeneraciji, razlika pa drugačen kulturni odziv. K pojasnitvi kulturne razlike pa lahko pristopimo s pomočjo zgoraj pojasnjene Inglehartove teorije. Prebivalci Poblenoua urbani regeneraciji imenovani 22@ nasprotujejo na podlagi vzrokov, povezanih z (1) dojemanjem

družbenih in gospodarskih stroškov kot nepravičnih, (2) nezadovoljstvom z načrtom prenove, (3) nezadovoljivo stopnjo in načinom vključevanja lokalnih prebivalcev v proces načrtovanja regeneracije in (4) nasprotovanjem nepremičninskim interesom mestne vlade in korporacij. Prebivalcem soseske razlog za skrb predstavlja tudi spreminjanje identitete soseske zaradi potencialnega priseljevanja številnih novih prebivalcev v sosesko, hkrati pa nasprotujejo simbolni rekonstrukciji⁵¹. To kaže na prevlado nematerialnih vrednot kot temelja vključevanja prebivalcev v prenovo, oziroma nasprotovanja prebivalcev prenovi (Križnik 2008, 2009).

Načrt prenove soseske Sangwangsimni vključuje večjo mero skrajnosti, če ga primerjamo z načrtom Poblenou, kljub temu pa je nasprotovanje lokalnih prebivalcev manj organizirano kot v primeru Poblenoua, kar pa ne pomeni, da protest na ravni Sangwangsimnija ni obstajal. Dejavniki, na katerih je temeljilo nasprotovanje prebivalcev soseske, so bolj materialni kot na primeru Poblenoua. Povezani so z nizkimi kupninami ter nizkimi finančnimi nadomestili lastnikom nepremičnin, pričakovano izgubo dohodkov in neustreznim odzivom vlade na družbeno in gospodarsko predrugačenje soseske. Podjetniki, vključeni v lokalno gospodarstvo, med seboj namreč tvorijo nekakšno omrežje, od katerega so ekonomsko odvisni, kar pomeni, da bi v primeru preselitve in s tem povezanim razbitjem gospodarske koncentracije v soseski to prizadelo njihovo ekonomsko soodvisnost. Zato je bila ena od zahtev povezana z možnostjo, da bi lokalna podjetja ostala v soseski. Hkrati je potrebno omeniti, da je v Barceloni tradicija urbanih gibanj bistveno večja kot pa v Seulu, kjer tradicija tovrstnega delovanja ne obstaja (Križnik 2008, 2009).

5.5 Reakcijska in kontributivna participacija

Kot sintezo bomo predstavili zgoraj povzeto delo Križnika s povzemanjem dveh teoretičnih pristopov, ki smo jih predstavili v prejšnjih poglavjih. Precej jasna je povezava s tezo o sodelovanju med elitami pri prevzemanju domene urejanja prostora v primerih večjih prenov. Tako Križnik opisuje globalno tekmo med svetovnimi mesti. Čeprav primarno govori o investicijah, lahko sosesko 22@

---

⁵¹ V (načrtovani ali spontani) regeneraciji oziroma gentrifikaciji delavskih sosesk se pogosto pojavijo trenja mnenj s starejšimi delavskimi prebivalci soseske, in novopriseljenimi življenjsko stilskimi prebivalci soseske. Pogosto se tudi ponudba v soseski začne prilagajati novopriseljenim, kar lahko sproži neodobravanje starejših prebivalcev. Podobno opisuje na primeru Londonskih sosesk May (1996).

umestimo tudi v paradigmo grajenja oziroma načrtovanja t.i. kreativnih mest, ki po nekaterih teorijah temeljijo na privabljanju t.i. kreativnega razreda⁵². Četudi je kulturni odziv v obeh soseskah v nekem smislu podoben, v obeh primerih temelji na nasprotovanju, pa je za nas zanimiva ravno razlika v (1) samem nasprotovanju, in (2) v razlogih za nasprotovanje.

Mobilizacija lokalne skupnosti je v soseski Poblenou bolj celovita, bolje organizirana, in v nekem smislu povezana s tradicijo. Razlogi za nasprotovanje pa so v primeru Sangwangsimnija bistveno bolj materialni, kar lahko neposredno povežemo s teorijo Ingleharta in Welzela (2005). Namreč, primarno ima Južna Koreja precej drugačno zgodovino, vseeno pa jo avtorja umeščata med države z manjšim BDPjem od Španije in jo imata za družbo, v kateri so preživetvene vrednote bolj poudarjene kot pa v španski družbi⁵³, ki jo avtorja bolj povezujeta z vrednotami samoizražanja. To do neke mere pojasni razliko v navajanju razlogov nasprotovanja. Najočitnejše pojasnilo tega je primerjava dveh vzrokov nasprotovanja. V Sangwangsimniju gre za nizka finančna nadomestila, v Poblenou pa za odnos prenove do industrijske dediščine soseske.

Preživetvene vrednote so verjetno v primeru Sangwangsimnija še bolj poudarjene zaradi dejstva, da je preživetje prebivalcev dejansko neposredno povezano z vključenostjo v ekonomsko omrežje na ravni soseske, medtem ko je zaradi post-industrializacije Barcelone to manj pomemben element v eksistenčnem vprašanju prebivalcev Poblenoua. Tako izpostavljamo vprašanje percepcije vloge kapitala v urejanju prostora na lokalni ravni s strani lokalnih pobud. V nadaljevanju odpiramo vprašanje narave same lokalne pobude v odnosu do samoorganizirane, samoizrazne in ekspresivne participacije ter življenjsko stilske orientacije ciljev lokalne pobude. Kot pomembno izpostavljamo tudi tradicijo urbanih gibanj ter njihov vpliv na naslednje poizkuse formiranja lokalnih pobud v določenem prostoru.

---

⁵² Koncept Floride, ki ga na tem mestu ne bomo analizirali, saj ni predmet naše raziskave, lahko pa omenimo, da je sam koncept kreativnega razreda pogost predmet kritike.

⁵³ Lahko da se v duhu ekonomske krize razmerje med državama in vrednotami spreminja, vendar gre za pojasnjevanje konkretnih primerov v času in prostoru, iz česar zaključimo, da so spremembe, ki so nastale po tem, za samo primerjavo nepomembne.

Povzeta marksistična teorija odpira vprašanje moči, ki izhaja iz prekrivajočih se interesov različnih elit. Realizacija teh interesov iz procesa urejanja prostora izloči tiste z manj moči oziroma nasprotnike t.i. koalicije rasti. Torej je participacija v urejanju prostora lahko posledica uporabe asimetrično porazdeljene družbene moči za implementacijo lastnih interesov v urejanju prostora, medtem ko se družbene skupine z manj moči lahko temu na različne načine uprejo. Participacija v urejanju prostora je tako reakcija na eksploatacijo moči elit. Kaj v tem primeru povzroči reakcijo na ravni skupnosti, ni opisano, toda če povzamemo Križnikov primer iz Koreje, je to lahko percepcija, da je načrt prenove v neskladju z interesom lokalne skupnosti. Lahko gre za percepcijo, da bo poseg v prostor prizadel lokalno skupnost v smislu kvalitete življenja, v smislu ekonomskih dejavnosti, ki temeljijo na prostorski bližini (grozdenje), ali v smislu ekonomske vrednosti nepremičnin. V Križnikovem primeru je povezava ekonomska, saj so prebivalci tega dela Seula v ekonomskem smislu odvisni od prostorskega grozdenja v obravnavani soseski. Tako sklenemo, da poskus realizacije lastnih interesov družbenih elit lahko povzroči participacijo v kraju, na katerega je usmerjeno povezano delovanje elit. Participacija je posledica zaznane grožnje v načrtih elit, potencialne spremembe slednjih so tudi predmet oziroma cilj participacije v urejanju prostora.

Teoretiki, ki izhajajo iz kulturnih sprememb in slednje pojasnjujejo v kontekstu postmoderne, poudarjajo pomen vrednot samoizražanja, emancipacije, individualizacije in postmaterializma. Na podlagi tega avtorji navajajo bolj spontane in s specifično zadevo povezane družbene akcije. Posledica tega je porast samoorganiziranih in samoizraznih oblik participacije. K tovrstni participaciji so nagnjeni bolj izobraženi in mlajši, temelji pa na večji eksistenčni preskrbljenosti. Vzporedno avtorja navajata upad birokratskega tipa participacije in porast golobje motiviranega načina participacije, ki vsebuje elemente kljubovanja elitam. Tovrstna participacija izhaja iz življenjsko-stilskih skrbi. Skupnosti, v katere se združujejo tisti, ki participirajo, so stvar izbire ter manj homogene – gre za prisotnost premostitvenega socialnega kapitala, ki nadomešča vezivnega.

Ta teoretični pristop sklenemo z ugotovitvijo, da prihaja v postmodernih družbah do participacije, ki izhaja iz vrednot samoizražanja ter nastane kot nekakšna samoorganizacija, mimo struktur mesta. Predmet tovrstnih pobud niso eksistenčne

grožnje, saj omenjene pobude vsebujejo elemente postmaterializma, temveč pobude izhajajo iz samoizražanja. Izražen koncept oziroma pobuda je element, na podlagi katerega vključeni spletejo skupnost, ki pa ne zahteva pretirane poenotenosti.

Ugotovitve lahko apliciramo tudi na raziskovalna vprašanja: kaže se, da teoretično gledano, razpolagamo z dvema tipoma participacije v urejanju prostora; prvi predstavlja reakcijo na poizkus realizacije načrtov elit preko eksploatacije družbene moči, druga pa predstavlja proces samoizražanja, ki lahko izhaja iz življenjsko-stilskih značilnosti. Lokalne pobude iz prve skupine imenujemo *reakcijske lokalne pobude*, lokalne pobude iz druge skupine pa *kontributivne lokalne pobude*⁵⁴.

Če izhajamo iz marksistične teorije, ki vzrok za participacijo opredeli v politikah ali projektih, ki izhajajo iz presežkov kapitala, bi se moralo število tovrstnih, reakcijskih lokalnih pobud v Sloveniji po nastopu gospodarske krize zmanjšati. To bi v lokalnem smislu hipotetično lahko potrdili ali zavrnili, če bi primerjali število lokalnih pobud iz pred kriznih časov in lokalnih pobud danes – ob predpostavki, da zaradi zmanjšane kupne moči oziroma povpraševanja ni več toliko nepremičninskih projektov, oziroma da investitorji svoj kapital raje investirajo v mesta, kjer so potencialni dobički tovrstnih investicij večji. Vendar so take primerjave nemogoče, saj primarno ni nobenega metodološko zanesljivega in veljavnega pregleda lokalnih pobud, sekundarno pa bi potrebovali več takih pregledov vsakih nekaj let, da bi podatke lahko primerjali. Če izhajamo iz marksistične teorije, bi moralo število reakcijskih lokalnih pobud upasti, saj je zaradi zmanjšanja povpraševanja pričakovano tudi zmanjšanje števila investicij v nepremičninske projekte, razlog pa je ekonomska kriza. Tako pride do upada klasičnih vsebin urbane regeneracije: zaradi padca kupne moči se zmanjša interes za gradnjo stanovanj in trgovskih površin, obenem pa zaradi krčenja gospodarstva ni več toliko povpraševanja po novih poslovnih prostorih. Tako postanejo vsebine od spodaj pomembnejše v smislu urbane regeneracije. Čeprav kot smo navedli zgoraj, ne moremo primerjati števila lokalnih pobud, lahko primerjamo število izdanih gradbenih dovoljenj, ki kaže konstanten padec od leta 2006 naprej. V zadnjih petih letih je bil padec števila izdanih gradbenih dovoljenj občuten – na primer leta 2006 je bilo izdanih 43% več gradbenih dovoljenj kot leta 2011⁵⁵. Če dodamo, da je več

---

⁵⁴ Gre za Mlinarjev koncept, ki smo ga že pojasnili.

⁵⁵ Gibanje gradbene dejavnosti v preteklem desetletju, SURS.

projektov, za katere je gradbeno dovoljenje že bilo izdano, zastalo v nedokončani fazi, lahko sklenemo, da je v recesiji več priložnosti za kontributivno participacijo – ob pomanjkanju interesa investitorjev. Priložnost za kontributivno participacijo odpira tudi vse pomembnejša *začasna raba* neizkoriščenih prostorov. Število prostorov, ki so daljše časovno obdobje neizkoriščeni, se zaradi obdobja ekonomske recesije povečuje. Daljša obdobja neizkoriščenosti prostorov so za urbanizem relativno neobičajen pojav, in predvidoma se čas, ko ena raba nadomesti drugo, poskuša kar najbolj skrajšati. Ker je ta proces pogosto povezan z urbano regeneracijo, ki se v času zmanjšanega povpraševanja pogosto odloži, pa so ti prostori tako daljše časovno obdobje izvzeti iz uporabe. Kot taki prispevajo k degradaciji določenih urbanih območij. Nekatera mesta tako spodbujajo *začasno rabo*, oziroma jo integrirajo v proces upravljanja mesta⁵⁶ (Colomb 2012; Lehtovuori in Ruoppila 2012). Participacija v kontributivni obliki tako lahko postane vir vsebin za prostore, za katere ni neposrednega interesa s strani investitorjev, kot taka pa je kontributivna participacija za razvoj mesta koristna. Ta korist je v neposrednem smislu sicer nekomercialna, znano pa je, da (ustvarjalne) nekomercialne rabe pogosto pritegnejo bolj komercialne (*prav tam*), zato uporaba kontributivne participacije kot sile razvoja degradiranih prostorov odpira tudi možnost zlorabe. Gre za način zviševanja simbolične vrednosti določenih območij preko spodbujanja ustvarjalne *začasne rabe*, kontributivnega participativnega potenciala teh rab, nato pa se prostor regenerira, sama regeneracija pa nekomercialno ustvarjalno rabo sčasoma izrine. Tako gre za običajen primer urbane gentrifikacije. To lahko zopet izzove že pojasnjeno reakcijsko participacijo. To je zanimivo predvsem kot primer, ko bolj ali manj ista lokalna pobuda zaradi zunanjih dejavnikov lahko soodvisno dopolnjuje reakcijske in kontributivne značilnosti lokalne pobude.

Koncept skupnosti se v reakcijskih in kontributivnih lokalnih pobudah lahko razlikuje. V osnovi predpostavljamo, da člane reakcijskih lokalnih pobud v skupnosti povezuje skupna izpostavljenost zunanji grožnji (načrti, ki predstavljajo interes elit oziroma kapitala). V drugem primeru člane skupnosti povezujejo vrednote samoizražanja ter

---

⁵⁶ Tudi spodbujanje *začasne rabe* je predmet kritike – kritiki predvsem opozarjajo, da so mesta bolj naklonjena spodbujanju *začasne rabe* s podjetniškimi vsebinami, recimo kreativnih industrij ali start-up podjetij, manj pa *začasnim rabam*, ki vključujejo politične, anarhistične ali marginalizirane družbene skupine (Colomb 2012).

življenjski stil, na katerem temelji predmet pobude. Tako nadaljujemo s klasično sociološko teorijo, ki analizira koncept skupnosti.

5.6 Skupnost – teoretična opredelitev koncepta

Analiza koncepta skupnosti je stalnica sociološkega raziskovanja. Prvič zato, ker gre za enega ključnih vprašanj sociologije kot znanosti – kaj je skupnost in kako jo definirati. Brint je na primer opozoril na vsaj devetdeset definicij, ki so se ukvarjale s skupnostjo samo od leta 1950 naprej (Brint 2001, 5). Drugi bistven razlog *nesmrtnosti* raziskovanja koncepta skupnosti je, da se le-ta spreminja, primer teze iz področja raziskovanja transformacije skupnosti je odvisnost strukture skupnosti v odnosu do ekonomskega sistema (na primer Baum in drugi 2002). V disertaciji nas bo primarno zanimala vloga skupnosti v odnosu do participacije prebivalcev v urejanju prostora. V skladu s tem bomo raziskovali spremembe v razumevanju koncepta skupnosti v prehodu iz predindustrijske preko industrijske v postindustrijsko dobo.

Razumevanje skupnosti se je v prehodu iz tradicionalne družbe v moderno in post oziroma poznomoderno precej spremenilo. V grobem tradicionalna skupnost predstavlja močne vezi in pripadnost, medtem ko sodobna skupnost - predvsem anglosaksonsko razumevanje skupnosti, temelji na posameznikovem (tudi aktivističnem) angažiranju v skupnosti ter s tem povezanimi skupinami (Mandič in Hlebec 2002, 265). Konstrukt skupnosti se je največkrat namreč raziskoval v treh smereh; (1) raziskovanje skupnosti v povezavi s fizičnim prostorom, (2) skupnosti, katerim posamezniki pripadajo na podlagi izbire kot recimo skupnost bralcev romanov in (3) primerjalne študije strukturnih značilnosti skupnosti (Brint 2001, 6-7).

Nadaljevali bomo z analizo koncepta skupnosti pomembnejših socioloških teoretikov s tega področja in pregled sklenili s sklepom oziroma sintezo.

Ferdinand Tönnies

Tönnies je skupnost razumel kot prehod iz tradicionalnega, ruralnega *gemeinschafta* v moderen, urban *gesellschaft*. Značilnost *gemeinschafta* in *gesellschafta*je Tönnies precej polariziral, oziroma jih predstavil kot nasprotne⁵⁷:

---

⁵⁷ V skupnosti so ljudje, kljub vem ločitvam, povezani. V družbi pa so, kljub vsej povezanosti, ljudje med seboj ločeni (Tönnies v Filipovič 2007, 13).

Tabela 5.2: Dihotomen odnos med *gemeinschaftom* in *gesellschaftom*.

<i>Gemeinschaft</i>	<i>Gesellschaft</i>
Podoben način življenja	Različen način življenja
Podobna prepričanja	Razlika v prepričanjih
Trdne vezi, pogosta interakcija	Šibke vezi, neredna interakcija
Manjše število pripadnikov	Večje število ljudi
Oddaljenost centrov moči	Bližina centrov moči
Domačnost	Pravila, ki odpravijo nezaupanje
Stalnost	Začasnost, članstvo v skupini stvar izbire
Emocionalne povezave	Regulirana konkurenčnost
Spoštovan dobrohoten voditelj	Racionalno urejeno sožitje
Konsenz temelji na prostorski in psihični bližini.	Konsenz, ki je sicer šibkejši, temelji na razumu, odnosi pa so menjalni.
Močna povezanost.	Odtujenost in individualizem.
Zaupanje.	Nezaupanje.
Medsebojna odvisnost.	Svoboda.

Vir: Brint (2001, 3); Mlinar (1973, 26-30); Filipovič (2007, 6).

Koncept *gemeinschafta* in *gesellschafta* kritiziramo predvsem na račun posploševanja. Manjše število ljudi ne pomeni nujno trdnejših vezi, tudi podoben življenjski stil ne prinese nujno skupnih prepričanj, hkrati pa je moč v Tönniesovi teoriji zaznati precejšnjo nostalgичnost v smislu glorificiranja *gemeinchafta* kot *dobre stare oblike bivanja*. Hkrati ni rečeno, da se skupnost razvija enosmerno iz *gemeinschafta* v *gesellschaft*. Kot je pojasnil Inglehart (glej prejšnje poglavje) se način združevanja posameznikov v skupnost spreminja, spremembe pa so posledica spremenjenih družbeno ekonomskih pogojev. Tako je možno, da moderna urbana skupnost zaradi ekonomske ogroženosti prevzame elemente ruralne *gemeinschaft* skupnosti. Torej se lahko razvoj odvije tudi v obratni smeri, iz *gesellschafta* v *gemeinschaft*.

Emil Durkheim

Durkheima s Tönniesom najlažje primerjamo preko Durkheimovih konceptov *mehanske in organske solidarnosti*. Prva, mehanska solidarnost, temelji na religiji in tako ustvarja povezanost. Druga, organska, ki je značilna za razvitejše družbe, pa temelji na delitvi dela.

Tabela 5.3: Mehanska in organska solidarnost

<i>Mehanska solidarnost</i>	<i>Organska solidarnost</i>
Kolektivna zavest.	Posameznik svoboden individuum, kolektivna zavest pa individuumu dopušča različnost.
Temelj religija.	Moralni individualizem.
Povezanost posameznika v kolektiviteti je neposredna.	Povezanost posameznika temelji na institucijah.
Temelj solidarnosti je podobnost.	Temelj solidarnosti je družbena aktivnost.
Prevlada kolektivne zavesti nad individualno.	Posameznik je v delovanju bolj svoboden.

Vir: Filipovič (2007, 11-12).

Nekateri avtorji (Sorokin) so Durkheima primerjali s Tönniesom v smislu precejšnje podobnosti med Durkheimovih konceptom mehanske solidarnosti in Tönniesovim konceptom *Gemeinschafta*. Pozneje je bila ta teza zavrnjena; za razliko od *Gemeinschafta*, ki temelji na želji, naj bi bila mehanska solidarnost objektivna družbena struktura (Cahnman 1977, 154), kar pa po našem mnenju ni dovolj, da bi zavrnilo primerjavo med *Gemeinschaftom* in mehansko solidarnostjo, nasprotno, dodamo lahko še vezivni socialni kapital kot koncept podoben zgornjima (Inglehart in Welzel 2006, 294).

Durkheimov način razumevanja skupnosti izhaja iz spremenljivk, značilnih za koncept skupnosti.

- (1) – Goste in zavezujoče vezi.
- (2) – Vpetost v družbo in vključenost v lokalne institucije
- (3) – Ritualni
- (4) – Število članov skupine.
- (5) – Percepcija podobnosti z ostalimi člani skupine (fizična podobnost, način življenja, zgodovinske izkušnje.
- (6) - Skupna prepričanja.

Na podlagi teh spremenljivk lahko analiziramo lastnosti skupnosti in prisotnost/odsotnost teh lastnosti uporabimo kot izhodišča za nadaljnje raziskovanje.

Robert E. Park

Park je označil koncepta *Gemeinschafta* in *Gesellschaft* kot stereotipne kategorije. Sicer je uporabljal svoja izraza, sveto (ang. *sacred*) in sekularno (ang. *secular*), razliko med konceptoma pa utemeljil na mobilnosti: sekularna družba se, poleg ostalega, od svete razlikuje predvsem po večji mobilnosti. Sicer sta koncepta primerljiva s Tönniesovo analizo *Gemeinschafta* in *Gesellschafta*. Morda je vsaj za nas najbolj zanimiv Parkov prispevek, da se sicer nasprotujoči si tipi družb (sveto in sekularno) ne izključujejo vedno med seboj (Park v Cahnman 1977, 157).

Luis Wirth

Wirth pristopa k vprašanju (urbane) skupnosti predvsem s tremi spremenljivkami, preko katerih analizira urbanost; to so populacija, gostota, heterogenost (1939). Povečevanje populacije onemogoča medsebojno poznanstvo med člani skupnosti, kar spreminja naravo odnosov znotraj družbe. Posameznik tako pridobi svobodo, vendar na drugi strani izgubi spontanost samoizražanja in občutka moralne dolžnosti participiranja, kar spodbuja anomalijo.

Gostota spodbuja diferenciacijo in specializacijo, saj prostor, za katerega je značilna gostota, le tako lahko prenese večje število posameznikov. Gostota tako omogoči izjemno fizično bližino, vendar prizadene socialno bližino. Hkrati se poveča boj za prostor, saj je slednjega premalo, kar intenzivira rabo prostora, oziroma se prostor namenja dejavnostim, ki lastno uzurpacijo prostora najboljše ekonomsko osmislijo.

Heterogenost je povezana s povečano mobilnostjo, ki omogoči posameznikom dostop do večjega števila stimulansov oziroma drugih posameznikov, samega posameznika pa izpostavi bolj fluidnemu statusu in mu omogoči stik z bolj diferenciranimi družbenimi skupinami, iz katerih je sestavljena nestabilna mestna struktura. Posledica zgoraj opisanega je manjši občutek varnosti urbanega človeka. Posameznik tako postane član mnogih različnih družbenih skupin, članstvo pa odraža različne interese posameznika. Večja (stanovanjska) mobilnost meščana pa

povzročča bolj površinske sosedske stike. Posledica tega je izguba soseske kot socialnega koncepta. Pomembna značilnost urbanosti je tudi izguba (teritorialne) solidarnosti in zaton pomembnosti družine, ki jo nadomestijo institucije – izobraževalne, rekreacijske in ostale. Na drugi strani Wirth poudari participacijo v skupnostih izbire kot način samoizražanja posameznika (Wirth 1939).

Kot kritiko Wirtha bi lahko izpostavili Gansa (1962) in njegovo analizo skupnosti West Enda, nekakšne urbane vasi, kot jo imenuje Gans, če izhajamo iz naslova njegove študije – *urbani vaščani*. Ugotovitve Gansa so namreč nasprotno od Wirthovih, kar pa ne pomeni nujno, da Wirthovo tezo zavračamo: Gans v svoji študiji analizira specifično okolje nižjih družbenih razredov, pri katerih navezanost na prijatelje in družino predstavlja stabilno socialno omrežje ter varnost, ki jo verjetno potrebujejo zaradi manj stabilnih zaposlitev in splošne manjše predvidljivosti v ekonomskem smislu. Torej poudarja maloštevilne, a močne in trdožive medsebojne vezi. Kljub močni povezanosti skupnosti ter očitni grožnji razvoju soseske pa sama skupnost v procesu ni sprožila pomembnejše participativne prakse. V višjih družbenih razredih pa do podobnih zaključkov kot Wirth prihaja mnogo avtorjev, tudi nekateri izmed tu obravnavanih, pomembno pa je opozoriti na višjo stopnjo premostitvenega socialnega kapitala v urbanih srednjerazrednih skupnostih, kar lahko deluje kot dejavnik spodbude v smislu formiranja lokalne pobude ter povezovanja te z zunanjimi strokovnjaki. Razlike med nižjimi in višjimi razredi lahko do neke mere pojasnimo preko Inglehartovih in Welzelovih ugotovitev, kar pa smo že pojasnili.

Amitai Etzioni

Etzioni definira skupnost na podlagi dveh bistvenih karakteristik: prva je obstoj omrežja afektivnih (čustvenih) vezi med skupino posameznikov, druga pa nekakšna zaveza članov skupnosti k skupnim vrednotam, normam, v končni fazi k določeni kulturi. V skupnostih obstaja medsebojno nasprotovanje dveh sil, prva je centrifugalna, katere posledica je avtonomija, druga pa centripetalna, katere posledica je red (Etzioni1996).

Steven Brint

Brint (2001) skupnosti analizira preko razlik v njihovih strukturnih podtipih⁵⁸. V splošnem skupnost definira kot vsoto ljudi, ki si delijo neko skupno aktivnost(i) in prepričanje(a) ter jih praviloma povezujejo vezi, ki vsebujejo: čustva, lojalnost, skupne vrednote, skupna zanimanja. Osrednjega pomena za samo definicijo skupnosti je vprašanje motiva posameznika za vključitev v skupnost. Čeprav je občutek skupnosti lahko prisoten v večji skupini ljudi, prave skupnosti, ki so vezane na prostor, ostajajo majhne, saj temeljijo na medsebojnem poznavanju. Avtor še poudari, da vezi v skupnosti niso vedno prijateljske, saj je v njej prisotna tudi antipatija. V nadaljevanju pozornost nameni podtipom skupnosti. Poenostavljeno deli skupnosti na pet podtipov oziroma strukturnih oblik:

- Komune in kolektivi.
- Naravne skupnosti v prostoru.
- Izbrane skupnosti (obe vrsti skupnosti, torej tiste, ki temeljijo na dejavnostih in tiste, ki temeljijo na prepričanjih)
- Zamišljene skupnosti.
- Virtualne skupnosti.

Brint zavrača tezo o enakosti med člani skupnosti oziroma odsotnosti stratifikacije (prav tam). Skupnosti, še posebej tiste, ki temeljijo na osebnih stikih, vsebujejo nekakšno statusno hierarhijo oziroma neko drugo vrsto stratifikacije.

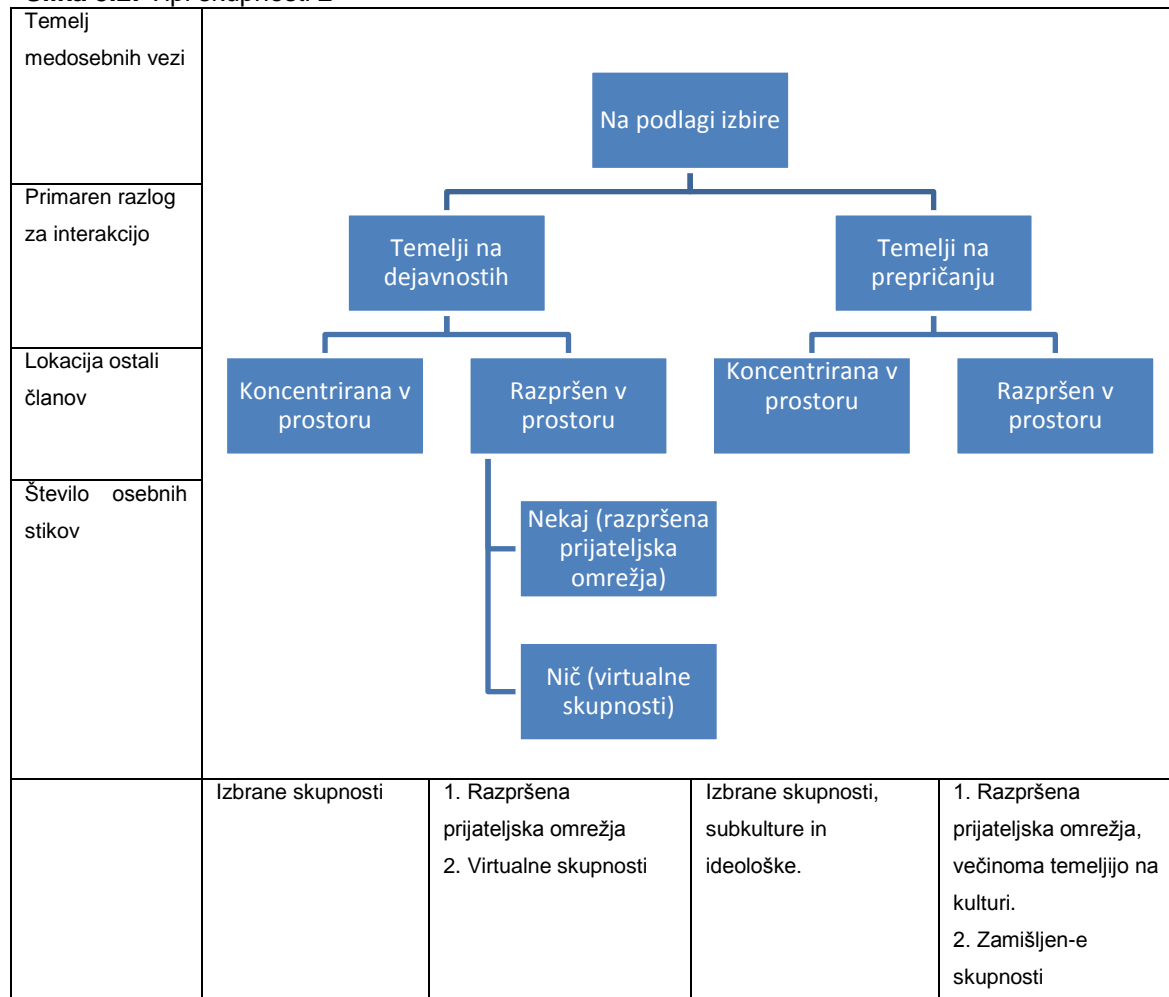
⁵⁸ Vaisey (2007) raziskovanje skupnosti poveže z dvema pristopoma, prvi je strukturalističen, kot podlago raziskovanju skupnosti ga uporabljata Putnam in Brint recimo. Bistvena predpostavka tovrstnega razumevanja skupnosti je teza, da solidarnost v skupnosti temelji na interakciji, slednja pa na infrastrukturi. Substantivne oziroma stvarne skupnosti za razliko od strukturnih temeljijo na skupnih vrednotah, kot trdi Etzioni (v Vaisey).

Slika 5.1: Tipi skupnosti 1

Temelj medosebnih vezi	<pre> graph TD A[Geografski] --> B[Temelji na dejavnostih] A --> C[Temelji na prepričanju] B --> D[Relativno pogosta interakcija.] B --> E[Relativno redka interakcija.] C --> F[Relativno pogosta interakcija.] C --> G[Relativno redka interakcija.] </pre>			
Primaren razlog za interakcijo				
Pogostost interakcije				
Primeri	Majhne krajevne skupnosti, društva soseščin.	Lokalna prijateljska omrežja (temeljijo na dejavnostih)	Komune in kolektivi.	Lokalna prijateljska omrežja.

Vir: Brint (2001, 10).

Slika 5.2: Tipi skupnosti 2

Vir: Brint (2001, 10).

Pitirim Sorokin

Sorokin je primarno izhajal iz primerjave podeželske in urbane skupnosti ter iskal razlike med navedenima oblikama bivanja. Najbolj splošni zaključki so, da so urbani posamezniki bolj mobilni, v stiku (hotenim ali nehotenim) z večjim številom posameznikov hkrati pa se premikajo iz ene skupnosti v drugo (Sorokin in Zimmerman 1969), kar v bistvu lahko pojasnimo kot omrežje.

Sorokin je reinterpretiral Tönniesa in Durkheima - postavil je na primer tezo o ireverzibilnosti procesa prehajanja iz *gemeinschafta* v *gesellschaft*, kar nekateri avtorji (na primer Cahnman 1977, 154) kritizirajo in označujejo kot le delno pravilno.

V kontekstu raziskovanja skupnosti je bilo temeljno vprašanje za Sorokina in njegove sodelavce: kaj združuje posameznike v skupnost, oziroma, kaj ustvarja družbeno

skupino? Odgovarja, da to vlogo prevzemajo družbene vezi, med katerimi so bistvene: sorodstvo, zakonska zveza, religija, jezik, skupna zemlja, sosedstvo, skupna odgovornost, skupni poklicni interesi, gospodarski interesi, isti gospodar, navezanost na ustanovo, skupna obramba pred skupnim sovražnikom, medsebojna pomoč, življenje nasploh – skupna praksa in delovanje (Sorokin v Mlinar 1973, 32). Vsaj ena izmed teh vezi mora biti prisotna, da posamezniki delujejo kot družbena enota. Družbene skupine primarno lahko klasificiramo glede števila vezi, ki združujejo posameznike. V elementarnih skupinah so posamezniki povezani z eno vezjo, na primer prostorsko bližino, v kumulativnih pa je teh vezi več: prostorska bližina, podobnost v verovanju in obredih (priseljenci npr.) ter skupni zunanji sovražnik, investitor na primer. Tako se lahko, še posebej v primeru na kraju baziranih družbenih skupin pojavijo tudi različne podskupine. Sorokin, ki svojo teorijo povezuje z ruralnimi skupnostmi, opozori na vse večje heterogenosti posameznikov (moralna, religiozna, izboljšanje prometnih povezav itd.), iz česar se razvijejo nove oblike skupnosti, *agregati teritorialnih sosedov*, ki jih razčlenjujejo različna 'funkcionalna združenja' oziroma diferencirane grupacije (Sorokin v Mlinar 2012, 281). Za razliko od kumulativne skupnosti so člani prej omenjenih agregatov v manjši meri navezani na sosede v prostoru, bolj pa na člane grupacij, ki jim pripadajo, v tem smislu pa je prostorska bližina manj pomembna, poleg tega pa so tovrstne skupnosti manj trdne, bolj fleksibilne in časovno gledano bolj minljive od kumulativnih. Odnosi med posamezniki v diferenciranih skupnostih so manj organski, temeljijo na dogovorih, posamezniki pa odnose vzpostavljajo na podlagi lastnega interesa. To je pomemben temelj za postmoderne oblike participacije, ki ne temeljijo na trdnih skupnostih, sestavljenih iz lokalnih prebivalcev, ampak na diferenciranih skupnostih oziroma omrežju le-teh.

Zygmunt Bauman

Bauman skupnost postavlja v sorazmeren odnos z občutkom varnosti oziroma, z drugimi besedami, nostalgičen odnos do skupnosti povezuje z izgubljenim občutkom varnosti, kar pa je neke vrste menjalen odnos - menja se svobodo za varnost (2001b). Sicer skupnost v poznimoderni⁵⁹ Bauman opredeli kot skupnost osamljenih, ki težave, ki so ljudem sicer skupne, rešujejo individualno (prav tam), kar lahko sam

---

⁵⁹ V baumanovem primeru govorimo sicer o *tekoči moderni*.

proces participacije v obliki lokalne pobude zavre, saj individualno reševanje skupn(ostn)ih težav zavre kolektivno mobilizacijo.

Za našo disertacijo je bistvena Baumanova analiza postmoderne skupnosti. Primarno vpelje koncept estetskih skupnosti (ang. *aesthetic community*), ki posameznikom-članom puščajo svobodo in avtonomijo, saj so vezi med člani kratke in svobodne. Estetske skupnosti se lahko spletejo tudi okrog nestrinjanj s prostorsko politiko, torej gre lahko za obliko participacije v urejanju prostora. Bauman na primer navede primer nasprotovanja gradnji azilnega doma v bližini soseske, torej gre celo za nekakšen NIMBY. Bauman nadaljuje z naravo samih vezi med člani skupnosti, ki jih razdeli na karnevalske oziroma kratke vezi, ki lahko obstajajo samo v določenih prostorih, pri določenih dogodkih. Nasprotje predstavljajo etične skupnosti (*carneval in ethical community*), ki so trajnejše, temeljijo pa na dolgoročnejših zavezah, celo obligaciji, zato pa nudijo varnost in gotovost (prav tam, 70). Vseeno pa, če ostanemo pri prostoru, prostorska bližina, tako Bauman, ne zagotavlja interakcije, in tudi ko jo, ta ni nujno dolgotrajna (prav tam, 85). Verjetno lahko dodamo, da je hkrati vse manj prostorov, ki bi ljudi združevali in jim dajali občutek domačnosti (Bauman v Filipovič, 2007, 67). Po drugi strani pa je lahko skupnost tudi nezavedna, torej skupnost lahko obstaja na ravni nezavednega, manifestira pa se s pojavom zunanje grožnje. Lahko pa negotov svet v globalnem smislu, torej govorimo o družbeno ekonomskih spremembah, generira iskanje skupnosti, ki je vezana na prostor. V takih primerih gre torej za iskanje varnosti, verjetno na ravni soseske. K podobnim ugotovitvam se nagiba tudi Castells, ki omenja relativno močno navezanost na kraj oziroma sosesko med izključenimi družbenimi skupinami/razredi (Castells 1994). Bauman konča s tezo, da se spremembe v skupnosti oziroma njen zaton najbolj kažejo prav pri reševanju skupnih oziroma kolektivnih težav, s katerimi se ljudje spopadajo sami (Bauman 2001a, 150).

Robert Putnam

Putnam poudarja pomembnost socialnega kapitala, ki ga definira kot povezavo med posamezniki, torej kot socialno omrežje in norme recipročnosti ter zaupanja, ki izhajajo iz samega omrežja (Putnam 2000, 19). Medsebojno zaupanje pa je primarna podlaga medsebojnemu sodelovanju in doseganju skupnih ciljev (Blanchard in Horan 1998, 294; Gittell in Vidal 1998, 15). Socialni kapital, kot že rečeno, temelji na

medsebojnih veze, ki jih Putnam loči na šibke in močne vezi, predvsem pa poudarja pomembnost šibkih vezi. Putnam sicer trdi, da povezanost med ljudmi upada, kar argumentira z manjšo participacijo ljudi v političnih procesih, udeležbo v društvih in s padajočo ravno medsebojnega zaupanja. Številni avtorji, na primer Inglehart in Welzel, Putnama kritizirajo s tezo, da povezanost med ljudmi ni upadla, pač pa se je le spremenila in dobila nove oblike, ki pa jih Putnam v svoji analizi ni obravnaval. Podobne zaključke je oblikoval tudi Villadsen: na primeru Danske članstvo v političnih strankah upada, kaže se apatija pri udeležbi na lokalnih volitvah, medtem pa narašča participacija v bolj specifičnih in ljudem bližjim zadevam (v Mlinar 2012). Mlinar dodaja, da motivacija za participacijo, ki je utemeljena na rezidualnosti upada, medtem ko se na drugi strani kažejo manjše skupine udeležencev, ki se identificirajo s specifičnimi vsebinskimi vprašanji.

Benedict Anderson

Anderson je za nas pomemben, saj je skupnost (v njegovem primeru je skupnost povezoval z nacionalno državo) opredelil kot zamišljeno, kar velja v primerih, ko med člani ni mogoč oziroma verjeten osebni stik. Torej članstvo v skupnosti tako postane konstrukt na ravni individuuma. Zamišljene skupnosti so lahko narodi ali pa na primer navijači športnega kluba (Brint 2001; Tamir, 1995). Čeprav je skupnost lokalnih prebivalcev zamišljena, pa ima lahko občutek pripadnosti tej, sicer zamišljeni skupnosti, mobilizacijski potencial v smislu oblikovanja lokalne pobude.

Raimondo Strassoldo

Strassoldov v postmoderno družbo vpeljuje idejo *gemeinschafta*, ki ga imenuje novi lokalizem. *Gesellschaft*, ki naj bi odpravil teritorialni *gemeinschaft* naj bi naletel na ovire, namreč, lokalizem Strassoldo opredeli kot osnovno človeško potrebo, še posebej v smislu umika pred odtujenostjo sveta, ki posameznika lahko bega. Kakorkoli, Strassoldo precej razlikuje med klasičnim konceptom *Gemeinschafta* in *novim lokalizmom* – če je prvi prvobiten in samoumeven, celo nezaveden (Mlinar 2012, 282), je novi lokalizem stvar (racionalne) izbire, posamezniki pa niso omejeni le na skupnost, temveč imajo, za razliko od klasičnega koncepta *gemeinschafta* oziroma starega lokalizma, stike tudi z zunanjim svetom (Strassoldo 1990; 2004). Strassoldovo teorijo lahko sklenemo z ugotovitvijo, da prehod iz *gemeinschafta* v *gesellschaft* očitno ni enosmeren linearen proces, kar smo že pojasnili. Vprašanje je, kakšno vlogo ima koncept novega lokalizma v procesu participacije v urejanju

prostora – ali to pomeni, da posamezniki participirajo v procesu urejanja prostora, s katerim se identificirajo, medtem ko se v prostorih bivanja zaradi pomanjkanja identifikacije v družbene procese ne vključujejo?

Project for Public Spaces, Inc.

Tudi izraziti praktiki se ukvarjajo z definicijo skupnosti, čeprav so v svojem opredeljevanju manj analitični in bolj pragmatični. Neprofitna organizacija *Project for Public Spaces*, znana po vključujočem načinu načrtovanja javnih prostorov, ki poudarja participacijo oziroma sodelovanje z različnimi deležniki, predvsem pa z lokalno skupnostjo, slednjo definira takole: skupnost je kdorkoli, ki ima interes (ang. *stake*). Sestavljena je iz ljudi, ki živijo v bližini določenega kraja, oziroma so poslovno dejavni v bližini, ali pa so vključeni v lokalne institucije – šole ali cerkev npr. Skupnost vključuje tudi izvoljene predstavnike oblasti, ki predstavljajo okoliš in skupine, ki organizirajo razne aktivnosti v tem okolišu, na primer zvezo trgovcev (Madden in Wiley-Schwartz, 2000).

Lokalne skupnosti

Pogosto se skupnost povezuje z določeno lokalnostjo, in v teh primerih se pojavi nov koncept *lokalne skupnosti*, čeprav le-ta ni povsem enoznačen. Če vpeljemo Sorokinovo teorijo, bi lahko lokalno skupnost opredelili kot *elementarno družbeno skupino*, katere člane povezuje vez bivanja v isti statistično teritorialni enoti, in je to edina vez med člani te skupine. Na drugi strani bi lahko vpeljali koncept *kumulativne družbene skupine*, katere člane poleg bivanja v istem prostoru povezujejo tudi življenjski stil, nacionalnost, subkultura itd. Tako se pojavi vprašanje, ali koncept lokalne skupnosti temelji na prostorski bližini (v bivanjskem smislu) ali družbeni bližini? Večina avtorjev združuje oba pogleda in na kombinaciji obeh utemeljuje koncept lokalne skupnosti. Križnik koncept lokalne skupnosti postavi v odnos med tradicionalnim in modernim, ter slednje poveže s tezami o urbani družbeni razdrobljenosti, vendar to zavrne, saj naj bi se tudi v mestih oblikovale povezane skupnosti, iz katerih je izhajala solidarnost med ljudmi, ki so živeli na določenih območjih (2008; 2009). Zgodovinsko so se take povezave največkrat oblikovale v okoljih, ki so združevala bivanje in delo, oziroma je obstajala povezava med gospodarskim življenjem in vsakdanjim življenjem (2009, 89). V takih okoljih se, še posebej če je stopnja mobilnosti nizka, spletejo prej omenjene šibke vezi, tako pa se oblikuje občutek povezanosti. Avtor na tem mestu poudari vlogo zamišljenosti te

oblike skupnosti (glej tudi Anderson), vendar Križnik poudarja, da imajo tovrstne skupnosti kljub zamišljenosti stvarne učinke na odnose med pripadniki. Tako Križnik lokalno skupnost opredeli s petimi vidiki, ki po Forrestu in Kearnsu (v Križnik 2008, 92) lokalne skupnosti razlikujejo od ostalih oblik: (1) navezanost prebivalcev na prostor, (2) skupne vrednote in kultura, (3) družbeni nadzor, (4) solidarnost in enakost, (5) socialno omrežje (poudarek na številnih šibkih vezeh). Avtor pa poudari tudi razlikovanje med tradicionalno in posttradicionalno skupnostjo, saj slednja sprejema tudi nestrinjanje, hkrati pa ne zahteva notranje poenotenosti. Prostor lokalne skupnosti je geografsko bolj ali manj sklenjeno območje ulice ali soseske, ki ga pripadniki prepoznavajo za domače okolje in ga dojemajo kot svoje. Običajno so to javni prostori (prav tam).

Glede vloge lokalnih skupnosti v lokalni demokraciji prihaja do določenih zadreg, saj je zaradi različnih gravitacijskih območij geografsko težko določiti meje med skupnostmi. Še več, vezi medsebojne solidarnosti se oblikujejo na širšem območju, kar zmanjša pomen geografske koncepcije skupnosti, tudi na ravni pojasnjevanja vključevanja ljudi v družbeno življenje (Mlinar 2012). Tako dobiva vse večjo vlogo analitični pristop, ki vpeljuje vidik omrežij (prav tam).

Konceptu lokalne skupnosti dodajamo še dimenzijo večjih lokalnih skupnosti, torej nekakšno omrežje lokalnih skupnosti, ki se navezujejo na isti prostor in so med seboj v smislu družbenega omrežja bolj ali manj prepletene. Na istem teritoriju lahko obstaja več skupnosti, ki so med seboj lahko povezane. Člane skupnosti med seboj povezujejo različne vezi, tako so skupnosti same med seboj povezane preko (1) posameznikov, ki so člani večjih skupnosti in (2) prostorov, v katerih se skupnosti in njihovi člani srečujejo. Če vpeljemo teorijo socialnega kapitala, sta za nas pomembni obe vrsti, vezivni in premostitveni kapital, prvi kot dejavnik homogenizacije znotraj skupnosti, drugi pa na ravni povezovanja samih skupnosti. Posameznik je lahko član večjih skupnosti, članstvo pa ni nujno povezano z bivanjem na izbranem teritoriju oziroma kraju. Slednje lahko nadomesti tudi identifikacija z določenim teritorijem oziroma krajem ali neki specifičen interes.⁶⁰

---

⁶⁰ S tem ne trdimo, da je identiteta krajev oziroma prostorov izključno družbena. Kraji imajo fizične lastnosti, ki vplivajo na njihovo identiteto, hkrati pa se z njimi identificirajo tudi določene družbene skupine, kar prav tako vpliva na identiteto teh krajev. Praviloma se fizične lastnosti, na katerih temelji

V grobem lahko prehod iz tradicionalne predindustrijske družbe v industrijsko in pozneje postindustrijsko na primeru skupnosti ponazorimo kot prehod iz manjših skupnosti, ki so temeljile na podobnosti in lokacijski bližini preko povečane individualnosti, svobode in anonimnosti do skupnosti, ki posamezniku omogočajo več svobode ter so stvar izbire. Hkrati se posameznik lahko vključuje v več skupnosti, le-te se med seboj praviloma ne izključujejo. Prostor sam po sebi ni nujno povezan s skupnostjo, oziroma povedano drugače, niso vse skupnosti povezane s konkretnim prostorom, lahko pa tudi so. Tudi kadar skupnosti so povezane s prostorom, prostor ni nujno prostor bivanja članov skupnosti, slednji lahko prebivajo nekje drugje⁶¹. Hkrati ne moremo govoriti o samoumevnih skupnostih, ki bazirajo na lokaciji bivanja. Ni rečeno, da se na primer vsi prebivalci Fužin vključujejo v kakršnokoli skupnost v njihovi soseski oziroma participirajo v družbenih dejavnostih na ravni soseske, čeprav se nekateri gotovo vključujejo v participativne prakse. Torej gre lahko za razlike v dojemanju skupnosti med posamezniki, četudi so ti iz istih sosesk in podobnih družbenih slojev. Vseeno aktivno vključevanje v skupnost na ravni soseske lahko nudi določen občutek varnosti, za slednjega pa imajo največji interes bolj ranljive in manj mobilne skupine, na primer starejši, mladi⁶² in tisti, ki jih ekonomska polarizacija družbe odriva na rob. Vsekakor pa v postmodernejši družbi vse bolj do izraza prihajajo skupnosti, v katere se posamezniki vključijo na podlagi želje oziroma življenjskega stila. Vseeno pa lahko soseske oziroma način gradnje sosesk in oblikovanja javnih prostorov prispeva k nastajanju skupnosti.

Pri analizi koncepta skupnosti smo opazili poudarjanje razlike med tradicionalnimi skupnostmi kot danimi, in modernimi oziroma postmodernimi skupnostmi kot skupnostmi izbire. To odpira vprašanje vzroka te spremembe. Če izločimo faktor prostorske bližine in mobilnosti, je pomemben dejavnik, ki vpliva na način oblikovanja omrežij v družbi, tudi materialno stanje posameznikov in stopnja družbene blaginje (Inglehart in Welzel 2006). V tradicionalnih skupnostih je bil posameznik pogosto

---

identiteta kraja spreminjajo počasneje kot družbene. Torej isti prostor v fizičnem smislu lahko v določenem obdobju zamenja več svojih družbenih identitet in rab.

⁶¹ Primer je lahko skupnost rolkarjev na Trgu Republike v Ljubljani, podobno so primer lahko uporabniki stare tovarne Rog Ljubljani.

⁶² Starejši prebivalci soseske in mladi, so v sosesko praviloma bolj vpeti - to potrjuje raziskava Filipovičeve (2007).

preveč odvisen od ozkega (vaškega) omrežja v eksistenčnem smislu⁶³, zato je bila močna in dolgoročna vpetost v lokalno omrežje logična posledica. Družbena blaginja poleg ostalih dejavnikov (postindustrijska produkcija, izobrazba, urbano življenje) dopušča širše omrežje šibkejših vezi, saj eksistenčna vprašanja niso več vezana na (lokalno) skupnost, pač pa na v ta namen ustanovljene institucije. To tudi dopušča večjo individualizacijo. Zato zaključimo, da je morda individualizacija privilegij, ki so si ga včasih lahko privoščili le redki, medtem ko je danes zaradi blagostanja, izobraževanja, prava in mobilnosti to širša družbena značilnost (Beck in Beck-Gernsheim 2006). Čeprav skupnost posamezniku ni več pomembna iz razlogov preživetja, pa tudi v postmoderni družbi in pojavu globalizacije poudarjanje lokalne skupnosti in identifikacija z njo nista izginila. Marksistični avtorji pogosto opozarjajo na umik bolj izključenih družbenih skupin v identifikacijo z lokalno skupnostjo (Castells 1994). To bi lahko razvili v tezo, da se zaradi globaliziranja izključenosti nižjih, na primer delavskih družbenih razredov, pojavlja omrežje lokalnih skupnosti – na primer v različnih mestih, s katerimi se njihovi prebivalci identificirajo v smislu poudarjanja svoje pripadnosti specifičnemu delu mesta s svojo družbeno identiteto. Strassoldo tudi govori o identifikaciji z lokalnostjo in vključevanju v lokalno skupnost, vendar to ne utemeljuje z družbeno stratifikacijo, ampak opredeljuje lokalno skupnost kot relativno osnovno posameznikovo potrebo, ki pa, v nasprotju s tradicionalno družbo, postane v postmoderni stvar izbire. S tem se odpira vprašanje, zakaj si posameznik ne bi izbral lokalne skupnosti neodvisno od kraja bivanja, z določenimi omejitvami – težko si kot lokalno skupnost izberemo oddaljen prostor v drugem mestu, medtem ko se lahko identificiramo s skupnostjo in prostorom v nekem drugem delu oziroma soseski mesta. Ali to velja tudi za participacijo v urejanju prostora – ima tako posameznik, ki se identificira s skupnostjo, navezano na prostor, ki ne predstavlja prostora bivališča, v tej lokalnosti pravico participirati v procesu urejanja prostora? Kakšen je v tem primeru odnos z lokalno skupnostjo, utemeljeno na bivanju v prostoru, ki pa se s tem prostorom ne identificira niti ga ne uporablja, razen v smislu instrumentalne rabe? V naslednjih poglavjih bomo predstavili nekaj primerov, v katerih je prav zaradi vprašanja odnosa med neprebivalci (strokovnjaki) in prebivalci znotraj lokalne pobude oblikovan nekakšen organ, ki zagotavlja legitimnost lokalni pobudi. Tovrstna preverjanja legitimnosti pa bi bilo smiselno dopolniti še s

---

⁶³ Skupno obdelovanje zemlje.

procesom induktivnega in kvalitativnega raziskovanja na ravni vključenih skupnosti, saj bi tako pridobili dragocene podatke o stališčih in občutkih tistih, ki so vključeni v lokalno pobudo.

Pojasnili smo, da so skupnosti med seboj različne. Lahko so dane ali izbrane, lahko so lokalne ali zamišljene, lahko so življenjsko stilske, lahko temeljijo na potrošnji, itd. Glede na področje našega raziskovanja nas primarno zanima vloga skupnosti v participaciji v urejanju prostora. Zato dopolnjujemo teze z vprašanjem, kakšna je vloga skupnosti v primerih vključevanja v urejanje prostora? Predvsem nas zanima povezava lokalnosti in skupnosti, ter (1) prekrivanje teh dveh konceptov v smislu bivanja na določenem območju in sodelovanja z (ostalimi) lokalnimi prebivalci, ter (2) skupnosti, ki se formira na določenem prostoru, čeprav vključeni morda ne bivajo na tem območju. Aplikacijo te različnosti na participacijo v urejanju prostora zato opredelimo kot pomemben predmet nadaljnjega raziskovanja, saj prav to, izhajajoč iz zgoraj obravnavanih avtorjev, lahko odraža koncept skupnosti v modernem in postmodernem smislu. Tako opredeljujemo kategorijo *lokalna skupnost*.

6 ODNOS MED SOCIALNIM KAPITALOM IN PARTICIPACIJO V UREJANJU PROSTORA

6.1 Socialni kapital kot vzrok participacije v urejanju prostora

Nadaljujemo s pojasnjevanjem motivov za participacijo v urejanju prostora oziroma v lokalnih pobudah. Predvsem se sprašujemo, kaj pri prebivalcih oziroma uporabnikih prostora sproži kolektivno delovanje? Torej, kaj spodbudi interes za vključevanje v procese urejanja prostora in lokalne pobude? Različni avtorji namreč pogosto povezujejo interes za participacijo prebivalcev v urejanju prostora s stopnjo njihovega medsebojnega sodelovanja ali povezanosti – torej prisotnostjo socialnega kapitala na ravni soseske (med drugimi Gans 1962; Larsen in drugi 2004; Leileveldt 2004; Marschall 2001; Hays in Kogl 2007; Cirman in drugi 2013; Krudsen in Clark 2013; posredno Granovetter 1973; itd.).

Leilevendt je na primeru nizozemskih sosesk analiziral tri komponente socialnega kapitala, in sicer: dobre medsosedske odnose, zaupanje v sosede in občutek dolžnosti, ter njihovo prisotnost povezal z neformalnim vladanjem, aktivnim pristopom k reševanju konkretnih lokalnih problemov in participacijo v programu izboljšanja soseske. Ugotovil je, da so dobri medsosedski odnosi in občutek dolžnosti povezani z različnimi vrstami participacije, medtem ko je vpliv stopnje medsebojnega zaupanja bolj ambivalenten (2008).

Hays in Kogel sta v svoji raziskavi, narejeni na vzorcu prebivalcev iz določene soseske v ZDA, prišla do zaključka, da neposredne povezave med vključenostjo v neformalno omrežje socialnega kapitala na ravni soseske in vključenostjo v formalna združenja na ravni soseske sicer ni, kljub temu pa se tisti, ki so vključeni v prej omenjena formalna združenja, veliko bolj verjetno vključujejo v politični sistem na lokalni in nacionalni ravni preko glasovanja in ostalih oblik participacije (Hays in Kogl 2007).

Dochertyin drugi socialni kapital analizirajo v kontekstu državljske kulture (ang. *civic culture*). V osnovi izhajajo iz Halla, ki postavi dokaj preprosto tezo, da socialni kapital pozitivno vpliva na raven zaupanja med posamezniki, kar poveča njihov potencial združevanja z namenom reševanja skupnih težav (Hall v Docherty in drugi

2001, 2229), vendar kljub temu ohranijo določeno stopnjo skepse do korelacije med ravno socialnega kapitala in participacije oziroma združevanja s političnim namenom (prav tam 2230).

Cirman (in drugi 2013) analizirajo verjetnost prenove v soseskah v odnosu do socialnega kapitala. V raziskavi potrdijo tezo, da ljudje, ki percipirajo sosesko, v kateri stanujejo, kot prijetno za življenje, izražajo večjo naklonjenost vključevanju v proces vzdrževanja. Pomemben napovednik procesa prenove soseske je tudi stopnja socialnega kapitala v smislu (števila) sosedov, ki jih vključeni v raziskavo poznajo. Tako avtorji zaključujejo, da stopnja socialnega kapitala, ob navezanosti na sosesko, pozitivno vpliva na verjetnost prenove (2013, 13). Poleg tega je pomemben tudi način, na katerega prebivalci soseske dosežejo soglasje. Če se soglasje doseže enostavno, to tudi pozitivno vpliva na verjetnost prenove.

Mlinar analizira lokalno skupnost in njen odnos do participacije v povezavi s komunikacijo znotraj skupnosti. Odsotnost le-te, še posebej avtor izpostavi neformalno komunikacijo, zmanjšuje raven aktivnosti prebivalcev, medtem ko na drugi strani razširjenost lokalnih komunikacijskih sredstev lahko označimo kot smiselni ukrep spodbujanja zanimanja za skupne probleme. Pogosto je neaktivnost prebivalcev le posledica časovnega zaostanka v soseskah, v katerih se je raven medsebojne neformalne komunikacije zmanjšala, množična komunikacijska sredstva pa se še niso razvila (Mlinar 1973, 268). Če bi bila to tema naše disertacije, bi jo lahko raziskovali v odnosu do pojava novih tehnologij komuniciranja – epoštna komunikacija, epoštne skupine, facebook skupine, ipd. Razvoj novih načinov komuniciranja lahko namreč zapolni vrzel odsotnosti neformalne komunikacije, ki jo navaja Mlinar. Seltzer in Mahmoudi na primer poudarjata možnosti spletne participacije kot časovno učinkovitega načina participacije, kar opredeljujeta kot pomembno, saj je participacija pristočasovna aktivnost (2013). Ne bomo se spuščali v pojasnjevanje, na kakšen način nova sredstva komunikacije zapolnjujejo to vrzel, se bomo pa površno dotaknili tega vprašanja v raziskovalnem delu disertacije, oziroma bomo pri raziskovanju pozorni na vlogo novih komunikacijskih možnosti, če se bo to preko intervjujev pokazalo kot pomembno.

6.2 Socialni kapital kot posledica participativne prakse

Larrisonova s sodelavci (2004) pri analizi korelacije med kolektivno akcijo in socialnim kapitalom izhaja iz teze, da močnejše medsebojne vezi oziroma visoka raven socialnega kapitala pozitivno vplivajo na pripravljenost za skupno reševanje težav na ravni soseske. Avtorji socialni kapital sicer razdelijo na vezivni in premostitveni; prvi povezuje med seboj podobne si ljudi, na primer sosede, premostitveni socialni kapital pa prihaja do izraza pri sodelovanju z zunanjimi akterji oziroma institucijami, zato kolektivna akcija izhaja iz premostitvenega socialnega kapitala. Nato avtorji vpeljejo novo spremenljivko, družbeni status, ki ga sicer merijo z nekoliko površnim indikatorjem, to je ravno izobrazbe, vendar kljub temu zaključijo, da je socialni status pomemben prav v preskoku iz vezivnega v premostitveni socialni kapital⁶⁴. Prebivalci soseske z več vezivnega kapitala bolj pogosto delujejo kolektivno, tisti z višjo izobrazbo pa bolj pogosto nastopajo v skupnih akcijah, kar pomeni, da je premostitveni socialni kapital pogosto domena bolj stabilnih in premožnejših sosesk. Hkrati je možno tudi, da čeprav je vezivni socialni kapital dober napovednik kolektivnega delovanja, lahko slednje v celoti izostane (glej Gans). Sam socialni kapital torej nima nujno posebne vloge pri skupnem reševanju težav soseske. Na ravni posameznika na njegov interes za sodelovanje v skupnih zadevah soseske vplivajo, tako omenjeni avtorji, predvsem trije faktorji: (1) individualna percepcija funkcioniranja soseske, (2) do katere mere je posameznik prepričan v moč prebivalcev soseske vplivati na spremembe v njej in (3) percepcija težav soseski.

Začeli bomo z drugo točko, ki je pravzaprav precej zdravorazumsko razložljiva – če posamezniki verjamejo, da bo njihovo delovanje prineslo rezultat - realne posledice, potem bolj verjetno delujejo kolektivno, kot pa če so prepričani, da je njihov angažma za samo reševanje težav soseske nepomemben. V tem primeru, logično, interes izgubijo. Tu bi lahko dodali, da je pričakovan rezultat prebivalcev v bistvu razdeljen na dve področji, (1) medsebojno sodelovanje in (2) odnos in izkušnje z odločevalci. Prvi predstavlja pričakovanja, ki jih prebivalec kot posameznik goji do ostalih članov skupnosti, torej kako pričakuje, da se bo skupnost odzvala. Drugi del pričakovanja pa

---

⁶⁴ Nekateri raziskave kažejo tudi drugačno povezavo med družbenim statusom in participacijo, Marschalova na primer navede primer, ko se člani manjšinskih skupnosti bolj intenzivno vključujejo v postopke participacije kot predstavniki belske večine (2001, 230). Tovrstne primere lahko pojasnimo s tem, da imajo nižji družbeni razredi pogosto manj znanja in izkušenj za formalno vključevanje v proces odločanja, zato je participacija na ravni soseske lahko za njih skoraj edini način vplivanja na odločanje. Podobno opisuje tudi Stephan v Filipovič (2007)..

se nanaša na institucije, in sicer, kako bodo institucije neko pobudo sprejele, umestile v sistem urejanja prostora ter kakšen bo pomen te pobude za s prostorom povezane spremembe na ravni soseske. S tezo lahko nadaljujemo - pričakovanja prebivalcev so pomembna, če izhajamo iz navedenih avtorjev, kljub temu pa dodajamo, da to niso le pričakovanja, vezana na raven soseske oziroma na prostor, na katerega se potencialna participativna praksa nanaša. Pričakovanja prebivalcev lahko temeljijo na preteklem dogajanju na ravni mesta, torej na njihovih izkušnjah in na informacijah, tudi medijskih, ki opisujejo uspešnost oziroma neuspešnost lokalnih pobud na tej ravni.

Glede percepcije količine težav v soseski avtorji trdijo, da načeloma tisti, ki opazijo več težav v soseski, tudi bolj verjetno pristopajo k reševanju le-teh, kar pa ni povsem nujno, saj omenjeni avtorji navajajo primere, ko pretirano število težav v soseski - v revnejših getoiziranih soseskah na primer - prizadene socialni kapital, tudi vezivni, in posameznike od kolektivnega delovanja odvrne. Posameznik v tovrstnih soseskah sosede lahko občuti kot potencialno grožnjo namesto kot potencialne zaveznike. Vzporedno se posameznik zaradi nezadovoljstva z bivanjem v soseski izolira, oziroma se izogiba vpetosti v sosesko, saj na ta način potrjuje individualno različnost od ostalih prebivalcev/skupnosti soseske.

Končali bomo s prvo od prej omenjenih treh točk, ki bo tudi iztočnica za nadaljnjo analizo literature. Larsen in ostali opredelijo funkcioniranje soseske kot zadovoljstvo prebivalcev s sosesko. Morebitno nezadovoljstvo z določenimi elementi javnih storitev oziroma kolektivne potrošnje lahko pripelje do sodelovanja med prebivalci z namenom reševanja te disfunkcije. To ocenjujemo kot pomembno, saj Larson in ostali s tem navedejo primer, ko težava na ravni soseske poveže prebivalce, kar na raven socialnega kapitala vpliva spodbujevalno. Torej je lahko pristop k reševanju kolektivnih težav (tu se navezujemo na ostali dve točki) povsem pragmatičen, če prebivalci verjamejo v možnost svojega uspeha, in če, ko zaznajo težave, pristopijo k njihovem reševanju, s čimer se začne graditi tudi socialni kapital med njimi.

Deloma do podobnih zaključkov kot Larrson (in drugi) pride tudi Sennet v tezi, da so za samo skupnost izredno pomembni medsebojni stiki, saj brez njih ljudje ne vedo več, kaj in koga kot skupina predstavljajo (2002, 222). Sennet nadaljuje, da je skupno

identiteto najlažje razviti, ko se pojavi resnejša grožnja (prav tam)⁶⁵. Do neke mere torej to lahko primerjamo s preходом iz vezivnega v premostitveni socialni kapital (glej Larson 2004), ta prehod pa lahko spodbudi pojav zunanje grožnje, če sintetiziramo.

Pragmatičen oziroma celo instrumentalno racionalen pristop k odločanju posameznika o vključevanju v procese urejanja prostora na lokalni ravni opisujejo Mathevs (in drugi 2008). Analizirajo namreč participacijo oziroma neparticipacijo prebivalcev sosesk v okviru angleškega programa NDC (*New Deal for Communities*), o katerem bomo še pisali. V kontekstu tega razdelijo razloge, ki posameznika privedejo do vključevanja v tovrstne procese, s pomočjo dveh teorij: v prvi, instrumentalni teoriji, je fokus na posamezniku, ki pristopa k participaciji na podlagi analize osebnih stroškov in koristi, druga komunitarna teorija pa išče razloge za posameznikovo odločitev za participacijo v skupnosti oziroma družbenih silah, ki vplivajo na posameznikovo pripravljenost na vključevanje v kolektivne družbene dejavnosti (Mathevs in drugi 2008, 594 - 595)⁶⁶. Glede na to, da smo o odnosu med posamezniki in vezeh v skupnosti že govorili, se bomo v tem primeru bolj posvetili omenjeni instrumentalni teoriji, ki temelji na teoriji racionalnega akterja⁶⁷. Slednja temelji na posameznikovi racionalni odločitvi o tem, kaj je zanj najbolje. Poudarjamo, da se ta teorija izrazito osredotoča na posameznika, zaradi česar je bila deležna kritik, saj je pretirano psihološko individualistična (prav tam). Navkljub kritiki, ki je na mestu, saj vključevanja v participacijo na ravni soseske, kot dokazujejo, v prejšnjih odstavkih navedeni avtorji, ne moremo analizirati zgolj na ravni posameznika, omenjena teorija vseeno predstavlja za nas pomemben pogled na participacijo. Posameznika reducirano postavi v vlogo tistega, ki izbira med različnimi, praviloma zunanjimi ponudbami, glede na predpostavko, da se odloča sam na podlagi individualnih koristi. Zelo podobno k vprašanju motivacije posameznika za participacijo pristopa Jones; participacijo posameznika razlaga s stališč racionalnega ekonomskega človeka, ki participira z namenom materialnega pridobivanja, in na drugi strani s stališč človeka, ki je družbeno bitje in participira, ker verjame v

---

⁶⁵ Podobno trdi Marschalova, njena teza se nanaša na etnične skupnosti, ki pogosto zaradi zunanjega pritiska vzpostavijo višjo stopnjo kohezije (2001:231).

⁶⁶ Podobno pojasnjujejo participacijo tudi nekateri drugi avtorji, Hendee iz primera sklepa, da se v participativno prakso prej vključijo tisti, ki jih določena odločitev najbolj prizadene (1977: 100).

⁶⁷ *Rational actor theory* – RAT.

skupno(stno) dobro (Jones 2003, 595). Avtor obe razlagi označi kot nezadostni in doda, da so razlogi, ki ljudi motivirajo za participacijo, kompleksni in lahko zajemajo skrbi, povezane s kvaliteto stavbnega fonda, nezaposlenostjo v povezavi s socialnimi težavami ter splošne zadeve, povezane s kvaliteto življenja ter okolja (prav tam). Dodamo lahko, da se instrumentalni in skupnostni pristop sicer lahko tudi dopolnjujeta. Področje raziskovanja novih ekonomij, torej ekonomij, ki temeljijo na deljenju in souporabi, izpostavlja potencial socialnega kapitala, na katerem je utemeljena nova skupnostna storitev, ki ima stvarne ekonomske učinke za skupnost (Rifkin 2014). Primer je lahko skupnostna izposojevalnica stvari, v katero člani lokalne skupnosti prinašajo lastne predmete, ki jih nato uporabljajo vsi člani te izposojevalnice, sami pa lahko uporabljajo predmete drugih. Praviloma so uporabniki storitve prebivalci oziroma uporabniki določenega območja, za katerega je značilna dovolj velika gostota, da se storitev izposojevalnice izplača, lahko gre tudi za sosesko. Prebivalci oziroma uporabniki tako socialni kapital v smislu medsebojnega zaupanja in povezanosti transformirajo v ekonomski učinek denarnega prihranka, ki ga predstavlja souporaba predmetov.

Foster-Fishman (in drugi 2009) so v raziskavi analizirali odnos med občutkom skupnosti, vero v možnost sprememb na ravni soseske, in družbene norme v odnosu do aktivizma na ravni soseske, oziroma kaj posamezniki pričakujejo od ostalih prebivalcev soseske v smislu angažiranja za skupno reševanje težav. Kar je za nas v tem primeru najbolj zanimivo - ostale predpostavke so namreč primerljive z ostalimi avtorji, navedenimi v tem poglavju - je primerjava interesa za participacijo z neformalnimi normami na ravni soseske, zaradi katerih se prebivalci bolj ali manj vključujejo v participativne procese. Te norme namreč na posameznika učinkujejo preko pričakovanja, kako bodo k zadevi pristopili ostali prebivalci sosesk, in kakšna so torej pričakovanja do posameznika. Kakorkoli, v začetku odstavka omenjeni avtorji so prišli do zaključkov, da so prebivalci aktivnejši, kadar je prisotno medsebojno sodelovanje med njimi (socialni kapital) in verjamejo v določeno uspešnost, torej spremembe, ki naj bi sledile njihovem angažmaju. Hkrati avtorji poudarjajo še pomembnost večšin prebivalcev, saj je raven teh večšin precejšen napovednik vključevanja posameznikov v participacijo na ravni soseske. Posamezniki, ki so se ocenili za bolj organizacijsko in voditeljsko sposobne, se bolj verjetno aktivno vključujejo v tovrstne aktivnosti na ravni soseske (2009, 567).

Tezo, da socialni kapital oziroma visoka stopnja pripadnosti in povezanosti ne vodita vedno do mobilizacije, zavrne tudi Križnik (2008, 94), saj sam izpostavi dejavnike, za katere meni, da imajo večji vpliv na mobilizacijo kot povezanost med posamezniki. To so:

- Sedanja in pretekla vpetost posamezne lokalne skupnosti v politično dogajanje v mestu.
- Obstoječa kultura lokalnih prebivalcev v povezavi s političnim delovanjem na lokalni ravni.
- V pogojih globaliziranja mest na mobilizacijo lokalnih skupnosti vplivajo tudi institucionalni okvir in strukturne priložnosti.

Sicer pa kot dejavnik spodbujanja interesa prevladujejo zahteve, povezane s preobrazbo neposrednega življenjskega okolja (prav tam).

Znan je tudi CLEAR pristop. Le-ta temelji na angleški kratici C.L.E.A.R., ki pomeni:

- **Can**; prebivalci participirajo, kadar lahko, in kadar imajo na voljo za to posebne resurse in znanje.
- **Like**; prebivalci participirajo, kadar jim je to všeč, kadar imajo občutek, da so del nečesa pomembnega, ki ima smisel.
- **Enabled**; Raven participacije se poveča, kadar je mreža družbenih organizacij za samo participacijo spodbudna, oziroma deluje kot podpora za le-to. Pomembne so predvsem dolgoročne strukture in mreže.
- **Asked**; Prebivalci participirajo, ko so vprašani, torej ni dovolj zgolj ponuditi možnosti participacije, pač pa naj bi oblikovalci politik prebivalce aktivno nagovarjali k sodelovanju.
- **Response (finding response)**; Če so prebivalci nad preteklimi načini participacije razočarani, bodo v naslednjih projektih sodelovali z manjšo verjetnostjo. Potencialno razočaranje prebivalcev je ovira pri vseh naslednjih poskusih participacije, zato je prebivalcem smiselno pred začetkom samega procesa sodelovanja razložiti, kakšne so njihove možnosti vplivanja na sprejemanje odločitev.

Van Kempen in drugi 2006

Diers pristopa k analizi spodbudnih dejavnikov z bolj praktičnega stališča - izpostavil je dva bistvena pogoja: ljudje potrebujejo občutek, da njihova participacija šteje (1), torej, da ima določen vpliv na kvaliteto življenja, medtem ko se participaciji (v urejanju prostora), ki je sama sebi namen, bolj kot ne izogibajo (2006). Hkrati je pomembno ljudem omogočiti ukvarjanje z zadevami, ki jih zanimajo (2) in morda do njih gojijo celo emocionalno navezanost; institucije torej ljudem težko predpisujejo, pri čem naj participirajo, lažje jim je pustiti, da to izberejo sami (2006, 42). Gre torej za priporočanje pristopa *od spodaj*, ki pa v določeni točki sreča institucionalizirani *od zgoraj*. Hkrati Diers opisuje sistem, ki odpira priložnosti za participacijo v urejanju prostora na relativno enostaven način in omogoča tudi pridobivanje sredstev za pobude skupnosti oziroma skupine meščanov, ki so se združile le za uresničenje konkretne pobude (2006, 60), medtem ko zaton klasičnih participativnih mehanizmov razloži s sklepom, da so se ljudje enostavno naveličali sestankov, ki ne prinesejo konkretnih rezultatov (2006, 18). To kaže, da dober sistem vključevanja prebivalcev lahko spodbudi tudi sodelovanje med njimi ter tako naknadno pozitivno vpliva na socialni kapital.

Diersov primer bomo še obravnavali, je namreč eden redkejših (institucionaliziranih) primerov, ki ne obravnavajo participativnih praks v smislu reakcij na določene posege v prostor, ampak beleži in pojasnjuje primere participacije v urejanju prostora, ki so usmerjeni v priložnost kontribucije in ne v grožnje.

Povzeli smo kar nekaj različnih avtorjev in raziskav, vendar je zaradi razlik med njimi nedvoumna sinteza v tem primeru nemogoča. Lahko pa na podlagi analizirane teorije izpostavimo izbrane dejavnike, katerih vlogo bomo dodatno analizirali. Očitno je participacija v urejanju prostora povezana s kompleksno množico dejavnikov, vendar so posamezni dejavniki od primera do primera drugače izraženi. Na podlagi obravnavane teorije sklepamo, da je v spodbujanju participacije v urejanju prostora pomemben odnos med socialnim kapitalom in grožnjo, ki se kaže kot ambivalenten. Dovolj velika grožnja lahko spodbudi nastanek lokalne pobude tudi v primerih, ko je socialni kapital na nizki stopnji. Prebivalci določenega območja, na primer soseske,

zaznajo (potencialno) grožnjo kvaliteti življenja na določenem območju⁶⁸, kar lahko spodbudi reakcijo. Reakcijo opredeljujemo kot kolektiven poskus participacije v oblikovanju politik oziroma načrtov urejanja prostora ali urbane regeneracije, spodbujen s strani objektivnega zunanjega dejavnika. Zato v nadaljnji raziskovalni del kot deduktivno vpeljana kategorijo vpeljujemo *grožnjo*.

Več avtorjev v pojasnjevanje dejavnikov, ki spodbudijo participacijo v urejanju prostora, na različne načine vpelje pričakovanja lokalnih prebivalcev. Čeprav se nekateri avtorji nanašajo na pričakovanja do ostalih prebivalcev soseske, ta pričakovanja kljub temu postavimo na raven sistema urejanja prostora: kaj prebivalci lahko pričakujejo od udeležbe v lokalni pobudi oziroma kakšen vpliv na urejanje prostora pričakujejo s strani lokalne pobude. *Pričakovanja* tako opredelimo kot deduktivno vpeljana kategorijo v nadaljnji raziskovalni del.

Kot smo nakazali že v prejšnjem poglavju, odnos med socialnim kapitalom in grožnjo, ki lahko kot dejavnik spodbujanja participacije v urejanju prostora preseže pomanjkanje socialnega kapitala, ne opiše vseh primerov participacije v urejanju prostora, oziroma ne zaobjame značilnega nastajanja lokalnih pobud, katerih nastanek je bil osredotočen na priložnost prenove *od spodaj*. Zato nadaljujemo z obravnavo primerov participacije v urejanju prostora.

---

⁶⁸ Na tem mestu opozarjamo, da gre za predvidevanje, kako verjeten bo odziv lokalnih prebivalcev, medtem ko o sami naravi tega odziva na tej točki ne govorimo. Vseeno je smotrno poudariti, da pozitivna stališča do konkretnih projektov manj verjetno spodbudijo nadaljnje aktivnosti kot pa negativna stališča (Brunson v Drevenšek in Pek Drapal 2008, 760).

7 Tuji primeri participacije v urejanju prostora

7.1 Seattle - NMF⁶⁹

V splošnem smislu lahko kot najbolj razvite oblike participacije opredelimo tiste, v katerih se institucionalna raven, lahko jo imenujemo tudi *od zgoraj*, sreča s pobudo prebivalcev, *od spodaj*, hkrati pa to ni enkratni dogodek, ampak institucionaliziran mehanizem. To pride do izraza, ko institucionalna raven predstavlja strukturo, namenjeno lokalnim pobudam - s tem podpora institucij preseže občasna projektna sodelovanja z lokalnimi pobudami in odpre potencial dolgoročnega predvidljivega načina vključevanja lokalnih prebivalcev v urejanje prostora. Take primere opisuje in analizira J. Diers na primeru Seattla, kjer je podpora lokalnih pobud namenjen poseben denarni fond *NMF*. Prebivalci so v preko NMFja podprte lokalne pobude vključeni predvsem s svojim prostovoljnimi delom. To praviloma predstavlja vložek prebivalcev, medtem ko je vložek mesta finančna pomoč. Primer je zanimiv, ker predstavlja del politike urejanja prostora v Seattlu že več let. V okviru prej navedenega denarnega fonda je bilo podprtih mnogo najrazličnejših lokalnih pobud v Seattlu, od skupnih vrtov do lokalnih parkov, umetniških projektov ipd. (povzemamo Diers 2006).

Poznamo še več primerov institucionaliziranega vključevanja lokalnih pobud v urejanje prostora; izpostavljam primer *Green Thumb*, ki podpira sodelovanje prebivalcev z namenom oblikovanja skupnih, za javnost odprtih vrtov v New Yorku. Gre za spreminjanje praznih, zaraščenih, zapuščenih oziroma drugače degradiranih parcel, ki so v mestni ali zasebni lasti. Primer je zanimiv, ker je organizacija *Green Thumb* del mestne oblasti oziroma oddelka za parke in rekreacijo. Sama organizacija prebivalce spodbuja k medsebojnemu sodelovanju, saj mora biti organizacija prebivalcev formalizirana, vrtovi pa so odprti tudi za nečlane te organizacije (Schmelzkopf, 1995; Williamson 2003, 63).

Pomembna značilnost obeh primerov je poleg institucionaliziranega pristopa k podpori pobud *od spodaj*, da sta del dolgoročnega procesa (sistema) podpore lokalnih pobud in regeneracije specifičnih lokacij v mestu.

---

⁶⁹*Neighborhood Matching Funds* (NMF). Pojem je neprevedljiv, lahko pa ga slovenimo kot *Sklad za soseske*.

Nadaljujemo s primerom priprave celovitega prostorskega načrta (ang. *comprehensive plan*), ki izvira iz sistema NMFja, in predstavlja izrazito participativen način. Način pristopanja k načrtu je izhajal iz načrtov sosesk, ki so bili narejeni bistveno drugače od konvencionalnih načrtov – bistven je bil namreč proces *od spodaj*. Diers pojasni pet bistvenih razlik v pristopanju k načrtovanju preko NMF:

- Planski proces se začne v skupnosti, ne na ravni mestne uprave ali odločevalcev.
- Območje plana je določeno s strani skupnosti.
- Primarno vsebinsko področje plana določi skupnost, ne mesto.
- Skupnost najame svojega načrtovalca, za razliko od običajnih primerov, ko mesto skupnosti dodeli načrtovalca.
- Lokalni prebivalci so bistveno globlje vključeni v proces načrtovanja, zato ljudje veliko bolje poznajo načrt, poleg tega pa ga tudi posvojijo ter skrbijo za nadaljnjo implementacijo.

(Diers 2006,129)

Prvi poskus tovrstnega planiranja je nastopil po uvedbi in uspehih NMFja. Dvanajst lokalnih skupnosti Jugovzhodnega Seattla je v območnih svetih in preko poslovnih zbornic pristopilo k skupnemu planu. Ustanovljen je bil komite, sestavljen iz predstavnikov lokalnih deležnikov. Izbrano je bilo lokalno podjetje kot razvojni svetovalec lokalni skupnosti pri pripravi načrta. Komite je poskrbel za informiranost deležnikov in širitev kroga vključenih v pripravo načrta. Ko je bil osnutek končan, je bil plan deležen velike podpore prebivalcev, ki so od mesta zahtevali njegovo sprejetje in implementacijo. Mesto je načrt potrdilo in na podlagi teh zahtev razpisalo letna srečanja na temo napredovanja v implementaciji plana (prav tam).

Naslednji korak mestne vlade Seattla je bila vključitev planiranja na ravni sosesk v celovit prostorski načrt mesta. Slednji je bil namreč slabo sprejet med meščani, zato je mesto želelo celovit načrt uporabiti le kot okvir, ki bi bil napolnjen z načrti manjših območij, narejenimi na izrazito participativen način. Lahko bi uporabili izraz *od spodaj*, vendar je vprašanje, ali je primeren, saj pobuda prihaja iz mestnih odločevalcev, torej se pristopa *od spodaj* in *od zgoraj* v tem primeru srečata.

Kakorkoli, z zainteresiranimi meščani se je mesto dogovorilo, da pristopijo k planu na način, da lokalna skupnost pripravi prostorski načrt območja, ki ga določi skupnost sama, določi primarno temo oziroma fokus načrta, najame načrtovalce in na vključujoč način pripravi načrt. Mesto je namenilo tudi sredstva (4,5M\$) za soseske, s katerimi so si te najele načrtovalce za pomoč pri pripravi plana. Na podlagi tega je župan ustanovil pisarno za načrtovanje sosesk (ang. *neighbourhood planning office*), ki je imela deset vodij projektov, od katerih je bil vsak zadolžen za tri do štiri območja. Skupaj je bilo izbranih območij sedemintrideset. Naloga vodij projektov je bilo sodelovanje z lokalnimi skupnostmi na področju priprave plana. Konkretno so pomagali pri ustanavljanju komiteja na ravni soseske, pri najemu zunanjih svetovalcev, lokalnim skupnostim so ponudili stalno svetovanje, poskrbeli so, da je bilo delovanje lokalnih skupnosti znotraj zahtev mesta ter da so bili različni oddelki mestne uprave smiselno vključeni v načrtovalski proces (prav tam 133). Za lokalne skupnosti, ki se ne bi odločile za vključitev v pripravo načrta na ravni soseske, bi mesto uporabilo primarno oblikovan celovit načrt. Soseske oziroma skupnosti, ki so se odločile pristopiti k projektu, pa so morale upoštevati izhodišča, podana v celovitem načrtu. Končne verzije načrtov sosesk so bile namreč potrjene ali zavrnjene na mestnem svetu.

Praktično je prvi korak za lokalne skupnosti predstavljala določitev območja, drugi pa ustanovitev komiteja, ki je predstavljal lokalne deležnike. Komite je vključeval predstavnike vseh družbenih skupin in različnih deležnikov, ki so jih z raziskavo predhodno identificirali, ter predstavnike pomembnih lokalnih institucij. S tem je komite pridobil sredstva za začetne raziskave, ki so vodile v oblikovanje vizije. Za naslednji del sredstev je moral komite povečati obseg vključenih deležnikov - torej je bil cilj v proces načrtovanja aktivno vključiti čim več lokalnih deležnikov. Naslednji del sredstev je bil namenjen tudi angažmaju svetovalcev in na tej točki se je začelo dejansko načrtovanje. Odprta vprašanja, ki so se v načrtovanju pojavila, so lokalnim deležnikom predstavili na posebnem dogodku, z željo pridobivanja alternativnih predlogov in širitve kroga vključenih. Nato so bili osnutki priporočil za doseg ciljev načrta distribuirani gospodinjstvom, podjetjem in lastnikom nepremičnin v soseski. Namen tega je bilo organizirati glasovanje o teh priporočilih. Na podlagi tega je bila oblikovana končna verzija načrta, ki je bil nato posredovan mestni upravi, konkretno

županovemu oddelku za strateško planiranje. Nazadnje so na javni razgrnitvi še preverili, ali je plan legitimiziran s strani lokalnih skupnosti (prav tam, 135).

V samem programu je sodelovalo vseh 37 sosesk, njihovi načrti, ki so bili rezultat zgoraj opisanega procesa, pa so bili s strani mesta potrjeni. Za izdelavo načrtov so porabili od dve do štiri leta. Kljub temu, da bi pričakovali, da bi tovrstni načrti vsebovali manjši interes za rast in razvoj sosesk, v primerjavi s primarnim načrtom vpeljanim *od zgoraj* s strani mesta, so v nekaterih soseskah tako predvideno stopnjo rasti in razvoja celo presegli (prav tam). Morda so prebivalci preko participativnega pristopa spremenili percepcijo koalicije rasti, če se navežemo na marksistične avtorje, ter na nek način tako postali del nje.

Avtor zaključí, da se ljudje, ki jim naložimo odgovornost, odgovorno tudi vedejo. V programu je sodelovalo tridesettisoč ljudi (prav tam).

7.2 Dunaj - Okrajne pisarne urbane preнове

Primer Dunaja, ki so ga je analiziral Žaucer, se navezuje na institucionalizirano podporo urbani prenovi na ravni soseske – pisarne za urbano prenovo (Žaucer in drugi 2010). Mesto Dunaj je ustanovilo več pisarn na ravni enega oziroma nekaj sosednjih okrajev, ki jih preko razpisa, na podlagi njihovega predlaganega programa in partnerjev, dodelijo izbranim ponudnikom. Poleg mesta in stanovanjskega sklada v izboru sodelujejo tudi predstavniki lokalnih prebivalcev in stroke. Cilj pisarn je povišanje kvalitete življenja in bivalnih razmer v predmetnih okrožjih. Poleg spodbujanja t.i. mehke preнове mesta spadata med naloge pisarne tudi sodelovanje z lokalnimi prebivalci in organizacija raznih dogodkov, prireditev in delavnic. Pomembna naloga teh pisarn je tudi povezovanje različnih drugih akterjev; financira jih mesto, del sredstev pa pridobijo tudi z raznimi projekti, na primer evropskimi.

Sodelovanje z lokalnimi prebivalci je pomemben del aktivnosti pisarn, zato so praviloma locirane v pritličju, se odpirajo na ulico in so dovolj prostorne za organizacijo preprostih dogodkov. Dogodke organizirajo tudi na javnih površinah in zapuščenih prostorih. Pisarne združujejo tudi mehanizem dodeljevanja zapuščenih prostorov raznim neprofitnim organizacijam z območja delovanja pisarne. Aktivnosti pisarn izhajajo tako iz analitike – analiziranja lokalnih specifik in razmer, kot tudi iz

srečevanja in interakcije z lokalnimi prebivalci na dnevni ravni. Za tako zasnovane aktivnosti potem lokalna pisarna poskusi pridobiti podporo tudi znotraj drugih struktur oblasti.

Pomembno je, da pisarna ni v celoti neposredno odgovorna mestu, saj ji to omogoča določeno neodvisnost, hkrati pa se mora z njim povezovati, kar ji daje vlogo nekakšnega vmesnega člana med odločevalci, prebivalci in investitorji. Pridobljena koncesija pisarni nalaga iskanje konsenza z lokalnimi odločevalci, če gre za projekte, ki izhajajo iz javnosti.

Pisarne spodbujajo participacijo prebivalcev v urejanju prostora tudi na ravni posameznih projektov, saj se ti začnejo z identifikacijo potencialnih deležnikov in nadaljujejo s pisnim kontaktiranjem lastnikov prostorov, nato pa v projekt vključijo še prebivalce, ki niso lastniki stanovanj, v katerih prebivajo. Izkušnje določenih pisarn poudarjajo pomembnost finančne participacije, čeprav samo simbolične (Žaucer in drugi 2010).

7.3 Britanski pristop k regeneraciji sosesk – poudarek na participativni praksi

Velika Britanija ima več desetletij dolgo zgodovino pristopanja k prenovam večjih stanovanjskih sosesk. Nasploh bi lahko politiko urbane regeneracije v Veliki Britaniji označili kot vse bolj usmerjeno na raven soseske (Filipovič 2007, 75)⁷⁰. Gre za pobudo, ki se osredotoča na določen prostor - *area based initiative* (AVI) program, s katerim že skoraj štirideset let pristopajo k reševanju socialne prikrajšanosti na ravni specifičnega območja, soseske. Lawless izpostavlja vključevanje skupnosti in partnerstvo kot najpomembnejša elementa t.i. AVI programov (2005). Osnovno pojasnilo poudarja na vključevanju skupnosti moramo predstaviti v odnosu do predhodnega spodbujanja mest v iskanju partnerjev v privatnem sektorju. Neo-liberalna politika M. Thatcher je namreč mestne svete spodbujala k sprejemanju iniciativ s strani privatnega sektorja, in v tem procesu sta bila politično iskanje konsenza oziroma birokracija razumljena kot ovira privatnemu interesu, prav tako je

---

⁷⁰ Podobne politike, usmerjene na raven soseske, je avtorica zaznala tudi v Franciji npr., kjer je tradicija tovrstnih politik stara že nekaj desetletij ter na primeru Švedske. Skupen cilj teh politik je gospodarski razvoj ter zmanjšanje etnične in socialne segregacije. V Srednji in Vzhodni Evropi so taki pristopi (lokalnih politik usmerjenih na raven soseske) bolj kot ne izjema (Filipovič 2007).

bila podobno razumljena participacija skupnosti v urejanju prostora (Henderson in drugi 2007, 1443). V tem obdobju so se pojavljale razlike med neliberalno politiko nacionalne oziroma državne ravni in bolj socialno usmerjenimi mestnimi politikami. Po letu 1997 je Blairova vlada začela s spreminjanjem vloge mestnih oblasti s poudarjanjem njihove vloge v procesu urbane regeneracije in zagovarjanja aktivnega državljanstva ter večje stopnje lokalne demokracije (prav tam). Izpostavimo lahko tri institucionalizirane pristope znotraj pobude AVI, *Housing Action Trust* (1989), *Single Regeneration Budget* (1993) in *New Deal for Communities* (1998)⁷¹

Housing Action Trust, v nadaljevanju HAT, je britanski poskus regeneracije večjih stanovanjskih sosesk, katerih skupni imenovalac je socialna problematičnost. HAT je zamišljen kot organizacija, ustanovljena za regeneracijo konkretne stanovanjske soseske, ki poleg fizične obnove predvideva nov način upravljanja soseske, v katerem igrajo vidnejšo vlogo prebivalci soseske. Sočasno gre tudi za nekakšno privatizacijo stavbnega fonda. Hkrati je eden izmed ciljev HATa izboljšanje kvalitete življenja v obravnavanih soseskah. Sredstva HAT pridobi iz vladnega proračuna. Pomembno je, da so v HAT formalno vključeni tudi predstavniki prebivalcev, v tem primeru najemniki. Slednji imajo z odlokom (ang. *The Housing Act*) zagotovljeno pomembno vlogo v procesu regeneracije. HAT je bil s strani vladnega ministra ponujen prebivalcem soseske, organizacije slednjih, torej najemnikov in lastnikov, pa so se potem pogajale o obsegu regeneracije, pričakovanih rezultatih in moči, ki bi jo prebivalci soseske v HATu imeli. V pripravi na HAT je bilo poskrbljeno, da so imeli prebivalci dovolj informacij in da so bili vključeni v konzultacije, še preden je nastopilo glasovanje o uvedbi HATa. Če so prebivalci preko glasovanja potrdili HAT, so se s tem odprle možnost dostopanja do vladnih sredstev (Stewart in Roden 2003). HAT se je tudi obvezal, da se bo posvetoval s prebivalci (o bistvenih zadevah) in s predstavniškimi telesi ter da bo v sodelovanju s prebivalci oblikoval organe, ki bi bili zadolženi za upravljanje s sosesko, kar bi vključevalo tudi izvolitev predstavnikov prebivalcev. Stanovalce bi tako predstavljali razni odbori, sveti itd. Četudi je HAT v osnovi ocenjen kot pozitiven pristop, je bil tudi kritiziran, kritika pa je bila usmerjena predvsem v neupoštevanje lokalnih prebivalcev s strani uradnikov oziroma

---

⁷¹ Čeprav se tekom disertacije trudimo angleške pojme sloveniti, smo primorani slovenjenje izpostavljenih treh pristopov opustiti, saj bi le s tem izgubili svoj pomen. Najlažje to ponazorimo s tretjim primerom, ki izhaja iz ameriške skovanke *New Deal (for communities)*, kar namiguje na Rooseveltov program reševanje ekonomske krize. *New Deal* se praviloma v besedilih ne sloveni.

strokovnjakov. Kakorkoli, če povzamemo analize primerov, na primer soseske Castle Vale v Birminghamu, lahko vseeno ocenimo, da so bile regeneracije v okviru HATa relativno uspešne, kar potrjujejo tudi drugi avtorji - v primeru Castle Vala Mornement (2005). Po izpeljani regeneraciji v okviru HATa se je želja po prebivanju v soseski med prebivalci povečevala, kar prav tako kaže na uspešnost pristopa (Stewart in Roden 2003)⁷².

Single Regeneration Budget, v nadaljevanju SRB, je bil nadaljevanje prejšnjih podobnih programov oziroma povezovanje letnih. Temelj je bilo povezovanje javnega, zasebnega sektorja in prostovoljstva z različnimi skupinami na lokalni ravni. V programu je bilo še posebej poudarjeno povečevanje zaposlenosti v teh soseskah. Vzporedno je praviloma potekala fizična prenova soseske, v katero so bili vključeni tudi lokalni prebivalci, v tem primeru najemniki. Poleg vključenosti v intervjuje so sodelovali tudi v izboru organizacije, pod vodstvom katere je potekala regeneracija sosesk (Stewart in Rhoden 2003; MacCleavy 2009). Ena izmed kritik SRBja je bila, da so zaradi tekmovalne narave medsebojnega konkuriranja za sredstva najrevnejše soseske posledično najtežje prišle do njih, ker so partnerstva iz teh sosesk težje oblikovala svoje načrte regeneracij, s katerimi bi se potegovala za vladna sredstva (Rhodes in drugi 2003, 1410).

New Deal for Communities, imenovan tudi NDC, je program znotraj prej omenjene pobude AVI, ki cilja na regeneracijo najrevnejših angleških sosesk in si prizadeva za zmanjševanje razlik med najrevnejšimi predeli Anglije ter ostalo Anglijo (MacLeavy 2009). Ena od prioriteta NDCja je vključevanje skupnosti v prenavo teh sosesk. Sicer gre, politično gledano, za projekt Nove Levice (ang. *New Labour*). NDC je bil vključen v širši program, katerega namen je bil zmanjševanje socialne izključenosti preko sodelovanja večjih agencij (Coaffee in Deas 2008). Tako kot njegovi predhodniki tudi program NDC v osnovi temelji na ideji vključevanja lokalnih prebivalcev v oblikovanje in izvajanje urbane politike. Preko vključevanja lokalnih prebivalcev v odbore, ki so imeli možnost odločanja in celo vodenja regeneracije (Coaffee in Deas 2008), so bila partnerstva v okviru NDCja relativno participativen način pristopanja k urbani prenovi. Sama partnerstva so sčasoma postala prostor reševanja sporov med prebivalci in

---

⁷² V analizi HATa izhajam iz Hull (2006), razen kjer je navedeno drugače.

mestnim svetom oziroma lokalno oblastjo (prav tam). Kljub temu je način vključevanja prebivalcev v urbano politiko v okviru NDCja deležen tudi kritike, saj že Coaffee in Deas omenjata težave z zaupanjem med prebivalci in predstavniki lokalnih oblasti ter vzporedne težave z neodvisnostjo teh partnerstev. Hkrati je določeno težavo predstavljala nizka stopnja zaupanja med prebivalci in predstavniki oblasti, kar je bila posledica prejšnjih (neuspešnih) sodelovanj (prav tam). Tudi v najbolj splošnem smislu teoretiki povezujejo nove strukture upravljanja s sosesko; čeprav le-te poudarjajo vključevanje, v praksi pogosto izključujejo tiste, ki nimajo dovolj znanja, da bi se vključili (Murie in drugi 2003, 44). Če bi zadevo pojasnjevali sociološko, bi *znanje* nadalje razčlenili v smislu socialnega in kulturnega kapitala.

Dlje v kritiki gre MacLeavyjeva: prav tako pojasnjuje poskus *New Labour*, ki je usmerjen v spodbujanje socialne vključenosti preko umeščanja lokalnih skupnosti v središče urbane regeneracije (MacLeavy 2009). Avtorica pretirano prelaganje zadolžitev in odločanja s strani institucij na prebivalce analizira s stališča prelivanja neoliberalne miselnosti na področje prostora, ki se kaže v prenašanju odgovornosti za razvoj oziroma regeneracijo sosesk neposredno na skupnost (2009). Tako lahko razumemo prizadevanje za večjo vključenost lokalnih prebivalcev v proces regeneracije kot prelaganje odgovornosti, ki so sicer domena institucij, na prebivalce. To je še posebej smiselno v primeru neuspehov, saj se odgovornost za slednje lahko delno prenese na lokalne prebivalce v smislu, da so bile njihove pobude odsotne, prepozne ipd. Potrebno je namreč upoštevati, da so odločevalci in uprava izvoljeni ter podprti s sredstvi, medtem ko je vključevanje lokalnih prebivalcev praviloma njihov prostočasni angažma, ki ima kot tak določene omejitve, zato je nerealno pričakovati, da bodo lokalne skupnosti oziroma prebivalci nase prevzemali večje odgovornosti oziroma bodo lahko pobudniki večjih projektov, kot je na primer regeneracija soseske. Avtorica sicer zaključi z oceno, da tovrstni pristopi k regeneraciji dosegajo določene uspehe, da pa to vseeno ne predstavlja pravega opolnomočenja lokalne skupnosti, saj je takšno opolnomočenje podvrženo zunanjemu opazovanju in kontroli.

Bolj prepričljiva je kritika Hendersona (in drugi 2007), ki analizira primere širšega vključevanja v urbano regeneracijo s poudarkom na razlikah med vključevanjem privatne pobude in lokalnih prebivalcev. Pri poudarjenem vključevanju zasebnega sektorja v regeneracijo koristi slednje namreč le redko pronicajo do nižjih družbenih

slojev, kar zlasti ob priselitvi višjih družbenih slojev na območje v procesu regeneracije privede do razkoraka med omenjenima družbenima skupinama. Vzporedno razočaranje nad rezultati regeneracije v tovrstnih primerih primarne lokalne prebivalce navda s cinizmom in apatijo⁷³. Verjetno bi proces v tem primeru lahko opredelili kot gentifikacijo.

Dodajamo še, da družbene institucije in njihovi predstavniki pogosto spregledajo potrebe, občutke, želje in način življenja nižjih družbenih razredov, oziroma slednji ne najdejo smiselnega načina sodelovanja z institucijami⁷⁴. Poznamo več takih primerov, med boljše artikulirane štejemo Gansov (1962) prispevek k razumevanju vrzeli med institucijami in prebivalci West Enda, pri katerih je bil eden od problemov različna subkultura; predstavniki institucij so razmere v soseski namreč presojali s stališča subkulture srednjega razreda, medtem ko so bili prebivalci soseske pripadniki nižjih družbenih razredov. Posledično je bilo posredovanje kulture (srednjega razreda) in poudarjanja *ciljne usmerjenosti* neuspešno, tudi zaradi pomanjkanja družbenih in ekonomskih priložnosti, ki so za spremembe na področju vrednot in kulture nujne, če se navežemo na Ingleharta in Welzela (2005).

Kakorkoli, iz obravnave tujih primerov lahko izpostavimo pomembno vlogo strukturnih možnosti participacije v urejanju prostora. Najbolj nazorno to kaže primer iz Seattle, ki nudi neposredno finančno podporo lokalnim pobudam, slednje pa vzporedno prevzemajo vse večjo odgovornost v smislu participacije v urejanju prostora na ravni projektov in politik. Tako v raziskavi izpostavljamo novo deduktivno vpeljano kategorijo – *strukturne možnosti*.

7.4 Zaupanje kot pogoj strukturnih možnosti participacije

Strukturne možnosti participacije predstavljajo odnos med institucijami, odločevalci in oblikovalci politik na eni strani, ter med lokalnimi pobudami, posamezniki in skupnostmi na drugi strani. Kot smo že pojasnili, je potencial participativnih praks močno povezan s stopnjo zaupanja v institucije, in če je zaupanje prizadeto, je ponovno vzpostavljanje slednjega dolgotrajen proces, in so prvi koraki pogosto

---

⁷³ Podobno kritiko izražamo v poglavju namenjenemu analizi sociološke teorije.

⁷⁴ Glej Venkatesh, ki med drugim navaja nerazumevanje načina življenja v ameriških getih s strani pristojnih institucij (2008).

majhni, a nujni, še posebej tam, kjer je bilo zaupanje zlorabljeno, oziroma se vzpostavljanju zaupanja ni posvečalo pozornosti že leta (Stanič 2005, 3).

Zaupanje je, če se navežemo na Dennisa, povezano s posameznikovo oceno verjetnosti, da bodo tudi brez njegovega delovanja politike in odločitve sprejete v korist njega in njegovih bližnjih (1977, 15). Glede na našo temo participacije v urejanju prostora, je potrebno to definicijo nekoliko spremeniti, saj participacija temelji na posameznikovem delovanju, zaupanje pa se v tem primeru nanaša na oceno verjetnosti, da bo posameznikovo delovanje imelo vpliv na politiko in odločanje na tak način, da bo le-to v javno in / ali posameznikovo korist. S pomanjkanjem zaupanja med institucijami in prebivalci se srečujejo mnoge družbe, mesta in načrtovalci, zato samega fenomena zaupanja ne bomo odpirali na nadnacionalni ravni, pač pa se bomo posvetili lokalni specifikam, v odnosu do značilnosti in zgodovine slovenske družbe. Ne glede na to pa izpostavimo razliko med izgubo zaupanja v institucije na sistemski ravni in izgubo zaupanja v konkretnega nosilca določene funkcije v določenem času – vpliv slednje na prebivalce je bistveno manjši kot izguba zaupanja v sistem (Dennis, 1977), ponovna vzpostavitev v primeru izgube zaupanja na sistemski ravni pa je bistveno bolj dolgotrajna. Kot pomembno specifiko slovenske družbe bi izpostavili (1) dolgoletno stagnacijo oziroma regresijo na področju spodbujanja participacije v urejanju prostora (Stanič 2005), (2) zgodovinske značilnosti in (3) specifiko slovenske urbanizacije.

Z zgodovinskimi značilnostmi se navezujemo na slovensko socialistično preteklost v okviru SFRJ. Prebivalci (bivših) socialističnih družbeno-političnih sistemov so precej manj dovzetni za vključevanje v procese odločanja. Odnos do politične participacije je zaradi dediščine nizek, participacija nizko vrednotena, javne zadeve pa v primerjavi z zasebnimi veljajo za problematične, manj vredne in celo umazane. (Sztompka v Makarovič 2002, 79). Čeprav je bil socialistični sistem na deklarativni ravni participaciji naklonjen – ta naklonjenost je bila na primeru Jugoslavije celo poudarjena v imenu samoupravni socializem, se je različne oblike participacije pogosto uporabljalo za manipulacijo in izključevanje prebivalcev iz procesa političnega odločanja. Splošni interes je bil očiščen osebnih interesov in mnogokrat določen od zgoraj (Mlinar 1973, 205). Tudi v osemdesetih, ko so se začele kazati težnje po družbenih spremembah, so s tem povezana gibanja delovala izven

samoupravnega sistema, oziroma kot navaja Podmenik v Ploštajner (in drugi 2004), so ta gibanja razvila obliko postmodernih interesnih skupin. Konkretno večjo vlogo avtorji pripisujejo nevladnim organizacijam, ki preko lastnih iniciativ prinašajo nove koncepte storitev (prav tam). Podobno opisujejo tudi Hribar (in drugi 2003). To ocenjujemo kot pomembno, saj smo že na prej obravnavanem primeru iz Seattle zaznali, da več primerov, podprtih s strani NMFja, temelji na pobudah skupnosti, nastalih na temelju konkretne aktivnosti ali življenjskega stila.

Prebivalci so se v socialističnem sistemu sprijaznili z dejstvom, da na odločanje ne morejo bistveno vplivati. Sprejeli so, da participacija pogosto ni avtentična in da njen rezultat izostane, zato so sprejeli pozicijo, v kateri jim je bilo povedano, kaj morajo narediti in na kakšen način, to pa jim je zagotavljalo nekakšen občutek udobja (Ploštajner in drugi 2004). Tudi po spremembi režima mnogo Slovencev ne verjame, da lahko vplivajo na končne odločitve, zato se izogibajo sprejemanju odločitev in se umikajo v zasebno življenje (prav tam). Na drugi strani (lokalne) vlade niso izkazale večjega navora pri spodbujanju javne participacije, politika pa ni vzpostavila pogojev in okvirov za pomembnejšo participacijo (Ploštajner in drugi 2004, 21). Tako se je ustvarila negativna izkušnja, povezana s prevzemanjem odgovornosti pri soodločanju. Po drugi strani je bilo sodelovanje lokalnih pobud v praksi izrazito podrejeno institucionalnim in strokovnim odločitvam. Pomembno je tudi, da so si v komunističnih režimih državljani med seboj manj zaupali, saj je bila lahko pretirana zaupljivost v tovrstnih režimih tvegana (Filipovič Hrast in Dekker 2009, 151), kar je še dodatno prizadelo raven socialnega kapitala v soseskah. Vse to je prizadelo interes za participacijo ter načelo zaupanje v institucije in smisel participativnega vključevanja, tudi na področju urejanja prostora, saj upadanje participacije zaznavamo tudi na lokalni ravni (v obdobju 90ih), hkrati pa so institucije še vedno percipirane kot relativno neodzivne (Makarovič 2002). Prav tako je močno naraslo število respondentov, ki soglašajo s trditvijo, da se s politiko ukvarjajo le tisti, ki bi se s tem radi okoristili – iz 38,8% v letu 1991 na 64,2% v letu 1999 (Toš in Grizold 2000). V konkretnem primeru hipotetične prenove Savskega naselja oziroma dela Savskega naselja so raziskovali stopnjo zaupanja prebivalcev v različne politične in strokovne institucije. Rezultati kažejo, da zelo malo, pravzaprav le 1% prebivalcev v celoti zaupa mestnim oblastem (Sendi 2005). Presenetljivo je, da največ zaupanja med prebivalci naselja uživajo komunalna podjetja.

Tabela 7.1: Komu zaupajo prebivalci ljubljanske soseske Savsko naselje

Koliko zaupate:	Nič %	Malo %	Precej %	V celoti %	Ne vem %
1. Mestnim oblastem	26,3	56,2	10,2	1,0	6,3
2. Županji Danici Simšič	29,1	40,0	18,9	4,4	7,6
3. Opoziciji v mestnem svetu	31,2	44,4	10,3	2,9	11,1
4. Oddelku za urbanizem MOL	24,6	45,9	16,0	1,0	12,5
5. Javnemu stanovanjskemu skladu MOL	25,7	45,1	13,1	2,2	13,9
6. Komunalnim podjetjem	10,4	39,6	36,6	6,1	7,3
7. Urbanistom	15,8	43,2	24,9	3,9	12,2
8. Arhitektom	15,3	38,4	27,6	5,9	12,7
9. Prostorskim sociologom	16,8	34,8	24,0	5,0	19,4

Vir: Sendi (2005, 14).

Slovenija spada med pozno urbanizirane države oziroma celo pod-urbanizirane (ang. *urbanization gap*). S podurbanizacijo označujemo stanje – posledico, razlike med industrializacijo in urbanizacijo; gre za narode, pri katerih je stopnja industrializacije relativno podobna ostalim, vzporedno pa se kaže deficit v stopnji urbanosti (Hočevar in drugi 2005). Slovenija je bila, zgodovinsko gledano, večinoma del večje teritorialne entitete. Kot taka ni razvila urbanega srednjega razreda oziroma obratno - izrazito se je razvila t.i. *Blut und Boden* mentaliteta (prav tam). Ta *neurbanost* ima dve za nas pomembni posledici. Prva je, da so Slovenci historično dojemali oblast kot nekaj zunanjega in tujega, vzporedno pa je tudi oblast v dokazovanju svoje pravovernosti tujcem pogosto presegla zahteve tujega režima (Kramberger 2002, 98). Posledično bi raziskovalci lahko pričakovali nizko zaupanje v institucije v zgodovinskem smislu, ki pa naj bi se po spremembi režima izboljšalo. Kakorkoli, gre za relativno preprost sklep, ki pa ga delno zavrne ugotovitev analitikov, ki trdijo, da je po zamenjavi sistema nezaupanje v politiko naraščalo⁷⁵. Slednje lahko kljub temu delno pojasnimo

⁷⁵ To bi lahko razlagali tudi z Inglehartovo in Welzelovo tezo porasta vrednot samoizražanja, ter posledičnim izzivanjem elit (ang. *elite challenging*).

s prevelikimi pričakovanji, usmerjenimi v spremembo sistema in demokratizacijo vzhodnoevropskih družb, ki pa je del ljudi očitno razočarala.

Kakšno je zaupanje v institucije urejanja prostora v današnjem času, bomo preverjali preko izbranih primerov, kljub temu pa vprašanje dopolnjujemo s tezo, da je zaupanje v institucije nizko, prvič v smislu pričakovanih rezultatov participacije s strani prebivalca, drugič pa v smislu splošnega zaupanja v institucije. To sklepamo iz navedb drugih avtorjev, npr. Laha (2011) in Križnika (2011), ki pojasnjujeta konkretne primere participacije lokalnih prebivalcev iz slovenskih krajev ter vlogo institucij oziroma lokalne uprave v teh primerih. Oba sta namreč kritična do vloge občin kot bistvenih institucij urejanja prostora na lokalni ravni. Kritizirata predvsem odnos občin do lokalnih pobud oziroma način vključevanja slednjih v načrtovanje prostora in pripravo s tem povezane dokumentacije. Obravnavani primeri kažejo, da podcenjujoč odnos in neupoštevanje lokalnih prebivalcev zmanjšujeta zaupanje v lokalne institucije, to pa bi lahko posledično zmanjšalo število tistih udeležencev, ki se procesa udeležijo s pobudami, ki temeljijo na osebem ali skupnostnem interesu, medtem ko se bo na drugi strani povečalo število reakcij na načrte oziroma projekte, ki predstavljajo visoko grožnjo. V Sloveniji naj bi se kazal deficit v razvoju skupnostne participacije v smislu skupne in/ali deljene odgovornosti, medtem ko je bolj poudarjen vidik participacije instrumentalnega zavzemanja za lastne interese (Makarovič 2002). To lahko neposredno povežemo z izpostavljenimi senzitivnimi koncepti - reakcijsko in kontributivno participacijo, hkrati pa deduktivno vpeljemo kategorijo *zaupanje*. Kot smo pojasnili v poglavju, gre za zaupanje med lokalnimi prebivalci, uporabniki prostora ali vključenimi v participativno prakso na eni strani, in institucijami oziroma odločevalci na drugi strani.

8 VLOGA INSTITUCIJ V PROCESU INTEGRACIJE PARTICIPATIVNIH PRAKS V UREJANJE PROSTORA

V besedilu smo že večkrat obravnavali vlogo institucij v urejanju prostora - v odnosu do lokalnih pobud, medtem ko je še nismo sistematično analizirali. Gre za izredno pomemben vidik participacije v urejanju prostora; participacija prebivalcev v urejanju prostora, tudi v primeru lokalnih pobud, pogosto išče sogovornika v institucijah, iz česar sledi logična izpeljava, da je razvoj participacije v urejanju prostora odvisen tudi od vloge oziroma odziva institucij. Lavtar (2007) participacijo na primer analizira v smislu komunikacijskega procesa, in če pristanemo na to opredelitev, s tem nakažemo, da je v participaciji prebivalcev v urejanju prostora poleg prebivalcev vključena tudi institucija, ki v percepciji lokalnih prebivalcev razpolaga z močjo vplivanja na (v tem primeru) prostor, in sicer tako, kot bi prebivalci, ki so vključeni v pobudo, želeli oziroma ne želeli. Obenem velja opozoriti, da obstaja tudi participacija v urejanju prostora, ki je od institucij povsem neodvisna – na primer horizontalno sodelovanje nevladnih organizacij in lokalnih prebivalcev pri prenovi lokalnega, javno dostopnega igrišča, ob predpostavki, da ta leži na parceli, kategorizirani kot etažna lastnina lastnikov.

Izraz institucije bi verjetno lahko adekvatno nadomestili z odločevalci in oblikovalci politik, vendar smo se odločili za prvi izraz, institucije, saj ne vsebuje tolikšne osebne komponente, ki je za nas v tej disertaciji manj zanimiva, hkrati pa termin institucije združuje politični in upravni urbanizem.

Preden pa začnemo s pojasnjevanjem vloge institucij je potrebno pojasniti širši okvir delovanja institucij. V družbenih sistemih, ki temeljijo na racionalni oblasti (navezujemo se na Webrovo racionalno-legalno oblast). ta okvir predstavljajo v prvi vrsti zakoni, v drugi pa dokumenti in deklaracije, ki opredeljujejo, definirajo oziroma postavljajo smernice delovanja institucij. V razčlenitvi vloge institucij bomo prehajali od nadnacionalne, torej globalne in evropske ravni, do nacionalne in lokalne ravni.

8.1 Nadnacionalna raven

V zadnjih desetletjih so se začele pojavljati močne mednarodne integracije, in nacionalne države, ki so se odločile za članstvo v teh integracijah, so del svoje

suverenosti prenesle na širše zastavljene, mednarodne politične organe. Praviloma se vzporedno manjša moč nacionalne države in krepi moč nadnacionalnih formacij na eni strani, in nižjih ravni oblasti, ki so bližje državljanom, na drugi strani (Mlinar 1992, 146). Slovenija je sicer članica različnih mednarodnih organizacij, vendar pa po pomembnosti izstopa njeno članstvo v Evropski uniji. S tem je Slovenija prevzela tudi del Evropske urbane, prostorske in okoljske politike, zato so evropski prostorski dokumenti pomembni tudi za Slovenijo in Ljubljano. Prav tako pa so za prostorski razvoj Slovenije pomembni tudi mednarodni dokumenti, h katerim je Slovenija pristopila, zato bi kazalo ponuditi pregled za nas relevantnih delov različnih mednarodnih, evropskih in lokalnih dokumentov, povezanih s prostorom oziroma okoljem. Ker pa bi to vzelo preveč prostora, oziroma bi se vsebinsko delno oddaljili od polja, ki smo ga s senzitivnimi koncepti zamejili, je bila obravnava mednarodnih dokumentov, skupaj z ustreznostjo njihovega prenosa v slovenski pravni red, predstavljena v priloge disertacije. Podobno so v tej prilogi povzeti tisti nacionalni dokumenti in zakoni, ki so za našo disertacijo manj pomembni. V sami disertaciji bomo povzeli le bistvene zaključke slovenskega prava, povezanega s participacijo v urejanju prostora, in nadaljevali z lokalno ravno.

8.2 Nacionalna raven

Skupni imenovalac povzetega – iz mednarodnih dokumentov – je visoka deklarativna podpora participativnemu urejanju prostora, ki narekuje informiranje, izobraževanje in vključevanje lokalnih prebivalcev oziroma javnosti v urejanje prostora. Glede na to, da je Slovenija podpisnica mnogih mednarodnih konvencij, listin, deklaracij itd. (v prilogi), smo primorani biti pozorni na odstopanja od mednarodno izražene deklarativne podpore participaciji v odnosu do realne prakse izvajanja teh deklaracij v Sloveniji. Slednje v prilogi obravnavamo na primeru Aarhuške konvencije, za katero pravniki trdijo, da je v slovenski pravni red prenesena v nezadostni obliki (Vrbica in Matoz – Ravnik 2010). Tudi posebne pozornosti na ravni odločevalcev in oblikovalcev politik, ki bi bila osredotočena na opolnomočenje lokalnih prebivalcev, na primer na ravni sosesk, podobno kot v Britaniji, v Sloveniji zaenkrat še ne beležimo (Filipovič Hrast in Dekker 2009, 152).

Pri analizislovenske zakonodaje s področja vključevanja javnosti v urejanje prostora je potrebno najprej opozoriti, da vključevanje javnosti v procese odločanja pravni

strokovnjaki označujejo kot deklarativno črko na papirju (Vrbica in Matoz-Ravnik 2010, 2), katere vpliv na prakso je relativno majhen⁷⁶. Bistveni problemi slovenskega pravnega reda so prevelika normiranost, neodločno oblikovanje pravnih norm in neprestano spreminjanje zakonskih določb (prav tam). Peterlin in Cerar dodajata, da je lahkomišlno spreminjanje zakonodaje na področju urejanja prostora povzročilo izključenost velikega dela družbe iz odločanja o urejanju prostora. Podlaga tem spremembam je bil argument, da gre za krajšanje postopkov, zaradi česar je zakonodajalec predvidel omejitve na področju vključevanja javnosti. Bistvena je bila opustitev obveze zgodnjega vključevanja javnosti v pripravo prostorskih aktov. Pred tem ni bila opravljena nobena empirična analiza dejanskih problemov v samih postopkih. Naknadne preveritve, ki so redke, so pokazale, da so se postopki še podaljšali, število (uspešno) zaključenih prostorskih načrtov pa se je zmanjšalo (2011, 34). Poznamo tudi tuje primere, toda to so skrajni primeri, ko je bilo v različne projekte investirano relativno veliko sredstev, a so bili odločevalci zaradi neupoštevanja javnosti projekt primorani ustaviti; v gradnjo hitre ceste v Torontu je bilo na primer investiranih 64 milijonov \$ preden so gradnjo ustavili (Seweel in Coppock 1977). Tudi Thomson navaja primere, v katerih so se institucije vključevanju javnosti izogibale in to argumentirale z izgovorom, da nočejo po nepotrebnem vznemirjati javnosti (1977). Avtor nadaljuje, da bi iste institucije načrte brez težav uresničile brez aktivnega vključevanja javnosti, če se ta ne bi sama angažirala in reagirala. Izogibanje vključevanju javnosti pogosto sproži reakcije na strani slednje, institucije pa so se tako primorane braniti pred temi reakcijami, kar pogosto izzove konflikte.

Sodelovanje javnosti v urejanju prostora v Sloveniji najbolj neposredno opredeljujeta dva zakona: *Zakon o umeščanju prostorskih ureditev državnega pomena v prostor*, in *Zakon o prostorskem načrtovanju – ZPNačrt*. Če prvi omogoča sodelovanje javnosti v postopkih sprejemanja državnih prostorskih načrtov, je drugi precej večji korak nazaj v smislu omogočanja zgodnjega vključevanja javnosti. Sodelovanje javnosti določata 5. in 50. člen zakona ZPNačrt. Prvi govori o temeljnem načelu javnosti in omogočanja udeležbe v postopkih pripravljanja in sprejemanja prostorskih aktov, drugi pa

---

⁷⁶ Lah (2012) dodaja, da so občutki odrinjenosti, nasprotovanja in protesti civilne družbe pokazatelji, da je bila javnost pri odločanju v neenakopravnem položaju, zapostavljena, izigrana ali celo spregledana.

natančneje določa dolžnosti občine v postopku priprave občinskega prostorskega akta in seznanitev javnosti z njegovim dopolnjenim osnutkom. Javnost v okviru razgrnitve lahko poda mnenja in pripombe na dopolnjeni osnutek. Občina do njih zavzame stališče ter ga javno objavi. Lastnik zemljišč nato občino pisno seznani s svojimi stališči do izraženih pripomb (Baloh 2013).

Baloh na podlagi primerjalno-pravne analize z ostalimi izbranimi evropskimi državami - večinoma gre za države srednje Evrope – ugotavlja, da ima večina držav zakonsko določeno sodelovanje javnosti v zgodnejših fazah postopkov, to pa predstavlja možnost podajanja pripomb in komentarjev s strani javnosti, prebivalcev, nevladnih organizacij, ipd. V Sloveniji je javnost vključena šele v fazi javne razgrnitve dopolnjenega osnutka akta. To v praksi pomeni, da je osnutek že toliko izdelan, da večje spremembe niso mogoče. Tako je sodelovanje javnosti mogoče le v eni fazi postopka, v kateri pa je rezultat več ali manj že določen. Za razliko od večine ostalih obravnavanih držav javnost predhodno ni seznanjena s prvim osnutkom akta, cilji in nameni akta, prav tako pa v zgodnejših fazah ne more podajati pripomb (Baloh 2013). Določena specifika slovenskega urejanja prostora in zakonskega obravnavanja le-tega je tudi specifika vlaganja pravnih sredstev zoper OPN. Tovrstno pobudo je v Sloveniji praktično nemogoče vložiti. Primerjalna študija Balohove kaže, da je v večini ostalih obravnavanih držav to mogoče storiti preko upravnega sodišča, medtem ko se v Sloveniji možnost izpodbijanja OPNja nanaša na Ustavno sodišče, ki na podlagi analize pravnega interesa presodi upravičenost vložitve pobude. To v praksi pomeni, da je praktično nemogoče vložiti ustavno pritožbo in tako zahtevati presojanje OPN, saj bi to pomenilo ustavno pritožbo zoper gradbeno dovoljenje, ki pa je v vsakem primeru zakonito, če je izdelano v skladu z OPN (Baloh 2013).

Pomembna ugotovitev Balohove je tudi, da so neformalne oblike sodelovanja javnosti v Sloveniji slabo razvite, če področje primerjamo z ostalimi obravnavanimi državami (2013, 41)

Na ravni političnega sistema imamo v Sloveniji dve ravni – raven države in raven občin, medtem ko izvoljena regionalna vlada v slovenski politični sistem ni bila vpeljana. Kakorkoli, zaradi velikega števila občin nekaterih zadolžitev, ki bi jih lahko pripisali občinam, te zaradi svoje majhnosti niso bile sposobne izpeljati, zato se z

nekaterimi zadevami, ki bi sicer spadale v domeno občin, ukvarja država. To predstavlja določeno oviro decentralizaciji (Ploštajner 2004, 18). V Ljubljani beležimo obraten primer, namreč, namesto drobljenja na več manjših občin so bile ljubljanske občine z namenom poenostavljanja upravljanja mesta združene. Tako je postala MO Ljubljana zelo centralizirano področje upravljanja (prav tam). Čeprav je mesto razdeljeno na četrti, so te izredno velike, hkrati pa razpolagajo z zelo nizko stopnjo avtonomije, medtem ko je na drugi strani vloga župana izrazito pomembna (prav tam). Velikost četrti je lahko določena ovira, saj se izgubi osebni stik, hkrati pa imajo različni deli četrti lahko precej drugačne značilnosti, kar samo po sebi sicer ni težava, vsekakor pa je participacija v urejanju prostora v tovrstnih političnih entitetah bolj kompleksna.

8.3 Lokalna (občinska) raven

Z lokalno ravno označujemo predvsem mesto Ljubljana, saj predstavlja MOL prostorski okvir, na katerega se nanaša raziskovanje disertacije. Bolj pomembno kot to je, da MOL predstavlja tudi politični okvir raziskovanja – navezujemo se na v nadaljevanju razložen izrazito centraliziran sistem odločanja v MOL (odnos MOL – ČS). Kot lokalne dokumente opredeljujemo nove Občinske prostorske načrte, ki jih je Mestni svet MOL sprejel poleti 2010. V strateškem delu Odloka o občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana ni neposredne opredelitve do participativnega načrtovanja oziroma urejanja prostora na ravni mesta ali četrti. Le-to ni tako eksplicitno opredeljeno kot v osnutku, ki ga obravnavamo v naslednjem odstavku. Sam Odlok participacije ne vključuje, medtem ko so določeni nastavki za tovrstne prakse zajeti v različnih delih Odloka, na primer v predvideni celoviti prenovi in revitalizaciji obstoječih stanovanjskih sosesk, v kontekstu katere so predvidene tudi programske dopolnitve in urejanje odprtih površin. Podobno v izvedbenem delu (vključene priloge) vključevanju prebivalcev v urejanje prostora ni namenjen večji poudarek.

Hkrati analiziramo tudi Statut Mestne občine Ljubljana, skupaj s členi, v katerih je neposredno odločanje meščanov obravnavano v Statutu.

Strateški in Izvedbeni prostorski načrt MOL

Eden od ciljev prostorske strategije Ljubljane je tudi izboljšanje sistema načrtovanja, urejanja in vzdrževanja mesta, kakor tudi izboljšanje učinkovitosti mestne uprave in javnih služb (sodelovanje z državo in civilno družbo) ter vključevanje prebivalcev v načrtovanje in upravljanje mesta.

V sociološkem delu strategije⁷⁷ je dodano: »*Skoraj edini možni način doseganja legitimnosti urejanja in načrtovanja prostora bo v bodoče širjenje sodelovanja (participacije) pri odločanju oz. soodločanje interesnih skupin, ki se bodo želele vključiti v proces urejanja prostora in varovanja okolja.*« (P6-9)

Po mnenju sociologov, vključenih v pripravo načrtov, bo glede na dosedanje izkušnje soodločanje v začetnih fazah verjetno povzročilo precej logističnih težav, vendar bosta po prestani "učni dobi" participativno urejanje prostora in transparentno odločanje bistveno pripomogla k učinkovitemu delovanju ter k bolj racionalni rabi prostora in varovanja narave. Glede soodločanja sociologi posebej priporočajo *aktivno vključevanje lokalnih prebivalcev v prenovu velikih "modernističnih" stanovanjskih sosesk* (P6-25).

V IPN je to vključeno v poglavju 5.6, ki govori o javnih zelenih površinah; v poglavju je teoretično spodbujanje k večji vlogi participacije postavljeno v praktičen kontekst v povezavi z vzdrževanjem in upravljanjem parkov ter zelenih površin znotraj stanovanjskih območij: »*Za vzdrževanje in upravljanje parkov, prostorskih povezav in zelenih površin znotraj stanovanjskih območij se spodbujata večja odgovornost stanovalcev in lokalna iniciativa*« (IPN – MOL 2008, 41).

Statut Mestne občine Ljubljana

V petem poglavju Statut mestne občine Ljubljana obravnava *neposredne oblike sodelovanja občanov pri odločanju v MOL*. Izhajajoč iz Zakona o lokalni samoupravi statut govori o zboru občanov, referendumu in ljudski iniciativi.

Zbor občanov je obravnavan primerljivo z zakonom, sklican je lahko za enega ali več delov MOL oziroma za celotno območje MOLa. Župan mora sklicati zbor občanov za

---

⁷⁷ Sociološka priloga ima status veljavne strokovne podlage, saj je bila javno razgrnjena v okviru razgrnitve Strateškega dela OPN MOL leta 2007.

MOL na zahtevo najmanj 5% volivcev. Da bi bil zbor občanov sklepčen, mora sodelovati najmanj 50 volivcev iz območja, za katerega je zbor sklican. Zbor občanov sprejema sklepe z večino glasov navzočih.

Referendum predstavlja občanom možnost odločanja o vsebini splošnih aktov MOL, ki jih sprejema mestni svet (z zakonsko določenimi omejitvami). Referendum se razpiše na predlog župana, člana mestnega sveta ali njegovega delovnega telesa, prav tako mestni svet razpiše referendum, če to zahteva najmanj 5% volivcev. Referendum se izvede kot naknadni zavezujoč referendum. Pravico glasovanja imajo vsi občani, ki imajo pravico udeležbe na volitvah za člane mestnega sveta.

Mestni svet lahko razpiše tudi svetovalni referendum, ki se razpiše za celotno območje MOL ali le za določen del. Rezultat svetovalnega referenduma za organe MOL ni zavezujoč.

Statut obravnava tudi ljudsko iniciativo – ta predstavlja orodje za izdajo ali razveljavitev splošnega akta ali druge odločitve organov MOL, če tako zahteva najmanj 5% volivcev. Če se zahteva nanaša na razveljavitev akta mestnega sveta, mora ta to zahtevo uvrstiti na prvo naslednjo sejo in o njej sprejeti odločitev v najpoznejše treh mesecih.

Slovenski politični sistem na lokalni ravni

V zvezi s slovenskim pravnim redom v odnosu do participacije v urejanju prostora je nujno analizirati bistvene značilnosti delovanja političnega sistema na lokalni ravni. Ker to ni primarna tema naše disertacije, se bomo vzdržali poglobljene analize, kljub temu pa je za samo razumevanje fenomena participacije v urejanju prostora nujno pojasniti bistvene značilnosti sistema na lokalni ravni.

Politični sistem na lokalni ravni je namreč organiziran izrazito centralistično, saj imajo občine in občinski organi neizmerno večja pooblastila in vpliv na urejanje prostora kot pa na primer četrtne skupnosti (oziroma vaške skupnosti). To se je v nekaterih mestnih občinah, MOL na primer, že pokazalo kot težava, vendar poskus razvoja četrtnih skupnosti do neke mere omejuje tudi nacionalna zakonodaja (MOL 2005). Kakorkoli, na ravni četrtne skupnosti se kaže pomanjkanje odločevalske moči, prav

tako je izrazito omejeno razpolaganje teh skupnosti z javnimi financami, čemur pritrjuje tudi Plejeva (2009, 12). V praksi ČS lahko delujejo kot posvetovalni organ, ki s strani občine bodisi je ali ni upoštevan. Znani so tudi primeri četrtnih skupnosti; ko slednje ne uspejo vplivati na izvedbo predvidenih projektov znotraj njihovih formalnih meja. Nekateri avtorji označujejo prehod iz krajevnih v četrtne skupnosti kot neugoden za razvoj participativnih praks. Poleg povečane centralizacije odločanja na ravni občine so bile posledice združevanja krajevnih skupnosti v četrtne izguba skupnostnih prostorov, omejen dostop skupnosti do informacij in zmanjšanje skupnostnih aktivnosti v Ljubljani (Dragoš in Leskošek v Filipovič Hrast in Dekker 2009, 152). Tudi raziskave participacije na ravni sosesk, v tem primeru gre za Fužine, kažejo, da so četrtne skupnosti sicer vključene v razne aktivnosti v soseski, kljub temu pa so verjetno premalo odzivne, saj se svet ČS srečuje le nekajkrat letno, medtem ko je priložnost stika ČS z lokalnimi prebivalci omejena na mesečno raven (prav tam).

Po drugi strani je bil odziv četrtnih skupnosti na poziv MOL k predlogom nalog, ki bi jih ČS lahko opravile same, precej skop (navajam poročilo MOL), kljub temu pa ne smemo prehitro zaključiti, da ČS niso zainteresirane za opravljanje zahtevnejših nalog. Za potrditev tovrstnih tez bi potrebovali več raziskav, saj je možno, da si četrtne skupnosti brez vzporednega povečanja kompetenc na področju odločanja in avtonomnega razpolaganja s sredstvi v tako organizirani občinski upravi ne upajo prevzeti več nalog. Vsekakor se ne motimo v zaključku, ki ga povzemamo po Plejevi, da ustanovitev četrtnih skupnosti v Ljubljani ni povečala participacije prebivalcev (prav tam). Dodajamo, da bi bilo smotrno nadalje raziskovati, ali se stopnja participacije z ustanovitvijo četrtnih skupnosti ni morda celo zmanjšala, v primerjavi s predhodno obliko lokalne oblasti - krajevnimi skupnostmi (CPR 2007)?

Četrtna skupnost je zamišljena kot nekakšen povezovalni organ med občinsko upravo in meščani, in kot smo pokazali, je vloga ČS v odnosu do občinskih organov precej prizadeta zaradi relativno majhne možnosti vplivanja na urbano politiko občine s strani ČS. Hkrati raziskave kažejo, da je tudi stopnja zaupanja meščanov v ČS relativno majhna (CPR 2007), na drugi strani pa ČS zaradi majhnega vpliva na mestno politiko meščanov v njihovih pobudah pogosto ne uspe podpreti v zadostni meri, da bi ti lahko realno vplivali na sprejemanje odločitev na ravni njihove četrtne

skupnosti (podobno opisuje tudi Plej 2007). Ne glede na šibko vlogo četrtnih skupnosti v urejanju prostora na drugi strani narašča vloga nevladnih organizacij, ki jih občasno financira tudi občina, v našem primeru MOL (Ploštajner 2004, 20).

Vsekakor se moramo do sistemske vloge četrtne skupnosti v odnosu do participacije v urejanju prostora opredeliti kritično – četrtna skupnost je kot teritorialna entiteta v mnogih primerih bistveno prevelika, da bi bila lahko sogovornik lokalnim pobudam oziroma lokalnim prebivalcem. Nekatere ljubljanske četrtne skupnosti imajo namreč prek 30000 prebivalcev. ČS Šiška ima na primer 34.251 prebivalcev⁷⁸, kar je več kot pa nekatere mestne občine, na primer Murska Sobota, ki ima 11.427 prebivalcev⁷⁹. Na teh podatkih utemeljujemo tezo, da so četrtne skupnosti prevelike, da bi bile lahko sogovornik lokalnim prebivalcem, saj so si soseske znotraj posamezne četrtne skupnosti lahko različne v smislu njihovih specifičnih potreb. Hkrati četrtne skupnosti razpolagajo z relativno majhnim proračunom. MO Ljubljana je za naloge četrtnim skupnostim leta 2011 zagotovila (skladno s 6. členom Odloka o proračunu MOL za leto 2011) sredstva v skupni višini 409.975 EUR, kar je ob podatku, da je imela Ljubljana leta 2011 272.220⁸⁰ prebivalcev, relativno majhen znesek. Kombinacija finančne podhranjenosti in premajhne odločevalske moči onemogoča, da bi četrtne skupnosti postale institucija, ki bi lahko imela večjo vlogo pri spodbujanju participacije v urejanju prostora..

8.4 Institucionalni okviri participacije v urejanju prostora

V tem poglavju bomo vlogo institucij analizirali iz splošnejšega nadnacionalnega vidika. Praviloma se na načelni ravni institucije v sodobnem času zavezujejo k spodbujanju participacije, o čemer smo govorili že v prejšnjih poglavjih - predvsem v analizi mednarodnih in slovenskih dokumentov, ki se navezujejo na teme, povezane s participacijo. Načeloma velja tudi strokoven konsenz, da je participacija pozitivna komponenta urejanja prostora (van Beckhoven in van Boxmeer 2007; Lelieveldt 2004; Preety 1995; Magin 2007). Skladno s tem v teoretičnih besedilih prevladuje stališče, da se sodobna politika oddaljuje od povojnega koncepta države, ki jo vodijo

---

⁷⁸ Št. prebivalcev na dan 1.1.2013 (SURs).

⁷⁹ Št. prebivalcev na dan 1.1.2013 (SURs).

⁸⁰ Št. prebivalcev na dan 1.1.2011 (SURs).

profesionalci, v smer doseganja večje legitimnosti preko vključevanja javnosti (Docherty in drugi 2001, 2220; Inglehart in Welzel, 2005)⁸¹.

Lokalne oblasti naj bi tako zagotavljale storitve, ki predstavljajo odgovor na potrebe, povezane s kvaliteto življenja v smislu ekonomskih, družbenih, prostorskih in okoljskih vprašanj na ravni skupnosti. Kljub temu participacija ni samoumevna, še posebej ne v bolj centralističnih kulturah. Spodbujanje participacije zahteva od lokalnih institucij dolgoročno usmerjeno delo in strategijo s ciljem vzpostavitve konstruktivnega partnerstva z lokalnimi prebivalci (povzemam Svet Evrope 2005, 5;1). V urejanju prostora Thomson priporoča vključevanje javnosti v treh primerih. V primeru potrebe po aktivnostih, ki so v javnem interesu in imajo določene učinke na manjšine, oziroma ko demokracija ne more zadovoljiti potreb manjšin, ki naj bi se nečemu odpovedale v korist večine; kadar demokratičnemu procesu spodleti zaradi slabega stika z večino oziroma pomanjkanja razumevanja večinske javnosti, in kadar so predstavniki lokalne vlade nekompetentni (Thomson 1977).

Vlogo institucij lahko analiziramo tudi preko analize njihove responzivnosti. Na podlagi stopnje izražene responzivnosti Ogorelec loči tri skupine urbanističnih organizacij: (1) neresponzivne organizacije, (2) občasno responzivne organizacije, (3) dokaj responzivne organizacije.

Neresponzivne organizacije so povezane z vedenjem, ki ne opogumlja k podajanju sugestij in mnenj, prav tako pa ne ugotavlja zadovoljstva svojih strank, če jim lahko tako rečemo. Občasno responzivne organizacije svoje stranke oziroma uporabnike svojih storitev spodbujajo k podajanju pripomb. Občasno tako responzivne organizacije izvajajo študije zadovoljstva strank. Avtorica večino urbanističnih načrtovalcev in organizacij opredeli kot občasno responzivne. Dokaj responzivne organizacije se odzivajo, hkrati pa se lahko na podlagi nezadovoljenih potreb strank, uporabnikov, naprej razvijajo in izboljšujejo svoje storitve.

Medsebojne razlike med različnimi tipi institucij pojasnujemo tabelarno:

---

⁸¹ Podobno visok interes institucij za spodbujanje participacije opisuje tudi MacLeavy (2009, 850) in Hull (2006, 2319).

Tabela 8.1: Responzivnost institucij

<i>Lastnosti in aktivnosti</i>	<i>Neresponzivne</i>	<i>Delnoresponzivne.</i>	<i>Dokaj responzivne.</i>
Sistem pritožb.	Ne	Da	Da
Ugotavljanje zadovoljstva.	Ne	Da	Da
Raziskovanje želja in preferenc.	Ne	Ne	Da
K strankam usmerjeno osebje.	Ne	Ne	Da
Opolnomočene stranke in uporabniki.	Ne	Ne	Da

Vir: Ogorelec (1993, 13).

V praksi imajo institucije pogosto težave pri spodbujanju participacije oziroma pri sodelovanju z javnostjo - v našem primeru lokalnimi prebivalci, uporabniki prostora in lokalnimi pobudami. Pogosto so institucije ravno same sebi največja ovira pri realizaciji avtentične participacije, kakor jo imenujejo avtorji (Simrell King in drugi 1998, 319-320). Problem pogosto predstavlja sam administrativni sistem, ki med ljudi oziroma prebivalce in zadevo, o kateri se odloča, postavlja upravni sistem in uradnike⁸². Uradniki oziroma administratorji, kot jih imenujejo avtorji, odločajo o tem, do katere mere lahko prebivalci vplivajo na proces. Upravni sistem definira maneverski prostor, znotraj katerega operirajo uradniki. Uradnik se lahko z zadevo ukvarja šele po tem, ko je bila ta definirana v širšem upravnem okviru, to pa ga omeji pri redefiniranju zadeve, prav tako pa ne more vplivati na sam sistem na način, da bi stopnjo vključenosti prebivalcev povečal (prav tam). White in McSwain dodajata, da je upravni sistem v tem primeru naravnano tako, da uradnika postavi v središče participacije, kar prebivalce postavlja v vlogo stranke uradnika, ki ima za presojo avtoritete in tehnične ekspertize uradnika premalo znanja (prav tam). V kombinaciji s prepoznimi, kontroliranimi in manipulativnimi informacijami s strani uradnikov to sproži izrazito negativno reakcijo prebivalcev, ki se zatečejo k blokadi poskusov uradnikov (prav tam). Avtorji zato predlagajo premik k *avtentični participaciji*, kot jo

⁸² Ang. *administrators, administrative system*.

imenujejo, katere bistvo je nova shema odnosov med zadevo, prebivalci, uradniki in upravnim sistemom, saj je v avtentični participaciji prebivalec postavljen ob bok zadevi, o kateri se odloča, hkrati pa je administrator oziroma uradnik postavljen za prebivalca in pred administrativni sistem. S tem, ko so prebivalci postavljeni ob bok zadevi, imajo neposreden vpliv na odločanje in sam proces. Vpliv administratorja se dogaja preko odnosa s prebivalci, preko istega odnosa pa je opredeljena tudi vloga administrativnega sistema (prav tam). Vsekakor gre za smiselno in smelo razmišljanje, ki pa bi v implementaciji verjetno zahtevalo spremembe organizacije mestnih uprav in redefiniranje odnosov (1) med institucijami ter (2) med institucijami in državljani oziroma meščani. Primere reorganizacij mestnih uprav sicer poznamo, so pa kljub temu blažje od teh, ki bi jih narekovale predlagane spremembe obravnavanih avtorjev.

Izpostavljam še pomembno značilnost upravnega in političnega odločanja – centralizacijo odločevalske moči v (1) izvoljenih predstavnikih ljudstva in (2) višjih vodstvenih kadrov posameznih oddelkov oziroma institucij – v tem primeru mestne uprave. Opozarjamo na možnost vertikalnih omejitev spodbujanja participativnih praks. V primerih, ko so za stik s prebivalci oziroma tistimi, ki se želijo vključiti v participativni proces (deležniki), določeni uradniki brez kompetenc odločanja, slednji torej postajajo prenašalec informacij med njihovimi vodstvenimi kadri in deležniki. Vloga, ki jo imajo, jim ne dopušča odločanja, kar v odnosu do deležnikov interakcijo omeji na beleženje njihovih želja, zahtev, pritožb, itd. Proces vključevanja ali ne vključevanja procesa participacije v politiko naj bi se torej preneslo na področje znotraj (javne) institucije, v kateri so odnosi jasno hierarhično določeni, kar pomeni, da nadrejeni predloge prebivalcev, ki jih predstavi uradnik, po lastni presoji upoštevajo ali ne upoštevajo, medtem ko se uradnik, četudi bi s predlogi prebivalcev soglašal, teh ne bi upal zagovarjati pred nadrejenimi. Še več, če se želje in pripombe prebivalcev zelo odmikajo od politike določene institucije, bi na ravni nižjih uradnikov, ki bi bili v stiku s participativno prakso, lahko prišlo do nekakšne samocenzure, saj vznemirjanje vodstvenih kadrov ne bi bilo v njihovem osebnem interesu. V takih primerih je proces participacije nesmiseln, na dolgi rok pa zmanjša interes vključenih.

V odstavku smo obravnavali le vertikalno os institucionalne komunikacije, medtem ko je prav tako pomembna horizontalna os interakcije med institucijami, ki med seboj

niso v hierarhičnem odnosu. Nekateri avtorji vertikalno in horizontalno intra ter inter institucionalno interakcijo pojasnjujejo s teorijo odnosa med vezivnim in premostitvenim socialnim kapitalom (Musso in drugi 2006). Primer, ki ga bomo obravnavali, je ameriški, iz Los Angelesa, in obravnava spremembo v organizaciji mestne oblasti. Gre za vpeljavo mestnih svetov na ravni sosesk z namenom povečevanja participacije prebivalcev na ravni priporočil oblikovanja politik (Musso in drugi 2006). Namen vključuje tudi spodbujanje mestnih institucij k večji responzivnosti meščanom in skupnosti. Avtorji navajajo Molotchovo tezo koalicije rasti (ang. *growth coalitions*), ki predstavlja primarni dejavnik vpliva na oblikovanje javnih politik, kar pogosto ne upošteva interesa revnejših prebivalcev sosesk (prav tam). Tudi vladanje na nivoju sosesk se srečuje s trdoživo povezavo med interesi urbane rasti znotraj mestnih političnih struktur in administracije (prav tam). Avtorji, ki izhajajo iz predpostavke, da zaradi pomanjkanja znanja in resursov noben organ ni sposoben samostojnega reševanja problemov, predlagajo učinkovit sistem vladanja na ravni soseske, ki pa zahteva izpolnitev naslednjih štirih predpogojev:

- Razvoj mreže znotraj struktur vladanja svetov sosesk, katere namen bi bil spodbujanje individualnih političnih veščin. To posledično spodbuja organizacijski potencial.
- Vzdrževanje mrež in povezav med svetom soseske in deležniki z namenom zbiranja političnih zahtev in prenašanja slednjih mestnim odločevalcem.
- Razvoj horizontalne mreže na ravni mesta z namenom spodbujanja pretoka informacij in spodbujanja kolektivnih akcij.
- Ocena vpliva skupin iz lokalnih skupnosti na politični proces na ravni mesta, v odnosu do drugih političnih sil, zasebnega sektorja in drugih razvojnih interesov.

(Musso in drugi 2006, 80)

Primarna naloga svetov na ravni soseske je odpiranje prostora za vključevanje skupnosti v odločanje. Sami sveti so izvoljeni na ravni sosesk in so avtonomni. Kot povezava med mestno vlado in prebivalci morajo na eni strani spodbujati responzivnost na ravni odločevalcev, med prebivalci pa večji interes za participacijo. Sveti predstavljajo tiste, ki v soseski živijo, delajo, oziroma so lastniki nepremičnin. Svetom so dodeljena tudi sredstva, s katerimi lahko razpolagajo v kontekstu projektov na ravni soseske, natančno gre za 50.000\$ (Musso in drugi 2006, 82). Ta

informacija je zgolj informativne narave, saj sama zase ne pove veliko, in bi jo bilo potrebno pojasniti z drugimi dejavniki kot na primer, koliko prebivalcev živi v območju enega sveta, kakšne so omejitve za prej omenjene projekte soseske, in kako se projekt izbere – torej, kakšno vlogo ima pri tem svet, in kakšno prebivalci.

Zanimiva je tudi razčlenitev delovanja svetov sosesk po načinu razdelitve socialnega kapitala v horizontalnem in vertikalnem smislu (Musso in drugi 2006, 84 - 88). Horizontalno sodelovanje predstavlja sodelovanje z drugimi sveti sosesk, na ravni mesta, vertikalno sodelovanje pa predstavlja os skupnost - svet soseske – odločevalci na ravni mest. Torej gre za analizo vloge mestnega sveta na način uporabe teorije vezivnega in premostitvenega socialnega kapitala (prav tam), pri čemer vezivni del predstavlja horizontalno vlogo sveta soseske, torej povezovanje in mobilizacijo skupin s podobnimi kolektivnimi normami. Premostitveni socialni kapital pa predstavlja premoščanje med različnimi skupinami iz skupnosti in lestvično oziroma vertikalno povezovanje skupnosti, institucij in odločevalcev, kar smo že omenili.

Glede na obravnavano se nam zdi smiselno pojasniti, kako različne skupnosti, pobude, na primer tiste, ki temeljijo na vrednotah samoizražanja in tiste, ki izhajajo iz zunanje grožnje, ki jo lahko predstavlja t.i. koalicija rasti, vstopajo v komunikacijski proces z odločevalci. Iz tega izhaja tudi, kakšne so razlike v responzivnosti institucij do različnih skupnosti – v našem primeru gre za izbrane primere, ki jih bomo obravnavali. Iz navedb drugih avtorjev (Sendi in drugi 2005; Cerar in drugi 2009), pričakujemo razkorak med lokalnimi pobudami in institucijami, oziroma s strani institucij lahko pričakujemo izogibanje sodelovanju s prebivalci, vendar, kot smo navedli, nas to zanima predvsem v perspektivi različnih pobud, ki vzpostavljajo odnos z institucijami.

9 OPREDELITEV OBLIKOVANIH KATEGORIJ

V poglavju izpostavljammo naslednje kategorije: *grožnja*, *pričakovanja*, *strukturne možnosti*, *zaupanje v institucije in socialni kapital*. Te kategorije deduktivno vpeljujemo v raziskovalni del.

Grožnja

Kategorija *grožnja* v večji meri izhaja iz marksistične teorije, ki participativno prakso pojasnjuje kot mobilizacijo lokalne skupnosti. Mobilizacija je posledica t.i. koalicije rasti (ang. *growth coalition*), ki združuje interese različnih akterjev: mestne oblasti, stroke, finančnih institucij in ostalih. Torej je razvoj specifičnega kraja, lokalnosti, v skladu z njihovimi interesi, ki so si sicer med seboj različni – lahko gre za oplemenitenje finančnega kapitala, pridobivanje novih volivcev, novih strank itd., ne glede na različnost pa so ti interesi povezani v koalicijo. Kakorkoli, izhodišče mobilizacije oziroma participacije je družbena skupina, katere interesi so na določeni ravni nasprotni koaliciji rasti. Primer je lahko lokalna skupnost, ki si na področju, kjer je predvidena gradnja novih objektov želi obdržati zeleno površino. Interes v tem primeru temelji na mnenju, da je le-ta bolj koristna za kakovost življenja lokalne skupnosti, kot pa bi bila gradnja novih objektov. Na tem je praviloma utemeljena lokalna pobuda, katere primarni cilj je vplivati na načrt same gradnje novih objektov na način, da bo nasprotje med slednjim in percepcijo interesov lokalne skupnosti čim manjše. Tako je poseg v lokalno okolje percipiran kot grožnja, v zgoraj navedenem primeru grožnja kvaliteti življenja, vendar bi lahko šlo tudi za drugačno percepcijo grožnje, na primer grožnjo zmanjšane vrednosti nepremičnin na odnosnem območju, ali pa grožnjo povečanja najemnin.

Strukturne možnosti

Obravnavani primeri kažejo, da razvoj *strukturnih možnosti* participacije lahko spodbuja nove oblike participativnega načina urejanja prostora. Predvsem primeri iz Seattla odpirajo vprašanje, kako struktura sistema urejanja prostora vpliva na lokalne pobude, oziroma drugače rečeno, ali ima struktura vpliv na lokalne pobude, ki se pojavljajo v mestu? Sistem lahko namreč spodbuja ali zavira vključevanje prebivalcev v urejanje prostora (glej Diers). Lahko gre zgolj za to, koliko napora je potrebno vložiti v vključevanje v urejanje prostora na lokalni ravni: sistem je lahko enostaven, predvidljiv in hitro odziven, tako da omogoča hitre rezultate za pobude in participacijo

prebivalcev. Na drugi strani imamo sisteme, v katerih ni predvidenih mehanizmov za participacijo prebivalcev v urejanju prostora, oziroma so ti časovno potratni – za nosilce lokalne pobude. Taki sistemi zahtevajo od prebivalcev veliko truda, da jih institucije začnejo upoštevati kot sogovornika v procesu urejanja prostora na ravni soseske. Gre torej za način, kako sistem reagira na poskus participacije prebivalcev določenega območja. V primeru enostavnega sistema vključevanja v urejanje prostora se bodo prebivalci vključevali tudi s pobudami, ki niso le posledica neke lokalne problematike, medtem ko kompleksnejši sistemi vključevanja v te procese odvrnejo vse, ki nimajo relativno močnega motiva, kar smo pojasnili pri kategoriji *grožnja*.

Pričakovanja

Pričakovanja se nanašajo na to, kaj si lokalni prebivalci od participacije v urejanju prostora lahko obetajo, oziroma kakšen razplet, torej korist, lahko pričakujejo. Ta pričakovanja imajo lahko različne oblike:

- Vključeni pričakujejo podporo institucij.
- Pričakujejo upoštevanje lastnih idej s strani odločevalcev.
- Pričakujejo rezultat, prispevek h kvaliteti življenja na lokalni ravni na primer, s strani lokalne pobude, katere del so.

Ali negativni:

- Ne pričakujejo, da bo njihova pobuda upoštevana.
- Ne pričakujejo posebne podpore s strani institucij.
- Dvomijo v rezultat same lokalne pobude.

Pri tej kategoriji gre za izrazito instrumentalno razumevanje interesa sodelovanja posameznika v participativni praksi. Slednji v lokalni pobudi sodeluje le, če pričakuje, da bo imel od tega sodelovanja individualne koristi, oziroma da bo skupnost vključenih v lokalno pobudo zaradi tega uspešno uresničila določene svoje interese.

Zaupanje v institucije

Teoretični viri kažejo, da imajo postsocialistične družbe skupno značilnost – skrhano zaupanje med institucijami in javnostjo, zato se slednja sodelovanja z institucijami

ogiba, saj ne pričakuje razpleta oziroma rezultata, ki bi bil za skupnost ugoden. To še posebej pride do izraza, če si institucije v desetletjih po spremembi režima niso prizadevale tega odnosa pripraviti, pomeni vzpostaviti zaupanja z javnostjo oziroma prebivalci določenega območja, če gre za teritorialno opredeljene pristojnosti institucije. Predvsem podcenjujoč odnos in neupoštevanje lokalnih prebivalcev zmanjšujeta zaupanje v lokalne institucije, to pa bi lahko posledično zmanjšalo število tistih udeležencev, ki se procesa udeležijo s pobudami, ki temeljijo na skupnostnem interesu, medtem ko se bo na drugi strani povečalo število reakcij na načrte oziroma projekte, ki predstavljajo visoko grožnjo. V Sloveniji naj bi se kazal deficit v razvoju skupnostne participacije v smislu skupne in/ali deljene odgovornosti, medtem ko je bolj poudarjen vidik participacije instrumentalnega zavzemanja za lastne interese (Makarovič 2002). To lahko neposredno povežemo z izpostavljenimi senzitivirajočimi koncepti - reakcijsko in kontributivno participacijo. Vsekakor dopuščamo tudi obratno možnost, da ravno pomanjkanje *zaupanja v institucije* lahko sproži nove oblike participacije, ki institucionalizirane poti vplivanja na oblikovalce politik oziroma odločevalce nadomeščajo z različnimi oblikami protesta.

Socialni kapital

Vloga *socialnega kapitala* kot dejavnika spodbujanja mobilizacije in participacije lokalnih prebivalcev v urejanju prostora je bolj ambivalentna od vlog prejšnjih treh analiziranih kategorij. Socialni kapital ni le dejavnik spodbujanja participacije v urejanju prostora, ampak je tudi rezultat participacije oziroma sodelovanja prebivalcev. Bistveno vlogo socialnega kapitala vidimo predvsem v sredstvu komunikacije, kajti če se ljudje v soseski bolje poznajo in si bolj zaupajo, si tudi hitreje izmenjujejo informacije o potencialnih grožnjah ali izkušnjah z aktualnimi praksami participacije, zato ob tej predpostavki ocenjujemo, da je socialni kapital sicer dejavnik, ki participacijo v urejanju prostora lahko spodbuja, vendar manj izrazito kot drugi dejavniki. Granovetter razlikuje med močnimi in šibkimi vezmi, slednje imajo izrazito pomembno vlogo v povezovanju in informiranju, oziroma igrajo pri ustvarjanju družbene kohezije celo večjo vlogo kot močne vezi (Granovetter 1973, 1273; Granovetter v Filipovič 2007, 86). Če povzamemo, v skupnosti, v kateri so šibke vezi bolj prisotne, se informacije širijo hitreje, medtem ko prisotnost močnih vezi na tem področju odigra manjšo vlogo.

Socialni kapital ob zgornjih predpostavkah torej lahko deluje kot dejavnik, ki pozitivno vpliva na mobilizacijo prebivalcev v procesu urejanja prostora, vendar globlji razmislek pokaže, da so razlogi za to lahko precej različni. Lahko so zgolj instrumentalni – ker se ljudje poznajo, krožijo informacije hitreje, to pa pospeši kolektivni pristop k reševanju določenih težav na ravni soseske. Socialni kapital na ravni soseske lahko vpliva tudi na zadovoljstvo z bivanjem v soseski, kar je posledično lahko dejavnik, ki pri prebivalcih pozitivno vpliva na željo po participaciji v urejanju prostora. Socialni kapital lahko vpliva tudi na identifikacijo s skupnostjo. Kakorkoli, odsotnost socialnega kapitala očitno ni faktor, ki bi participacijo v urejanju prostora onemogočil, saj se mobilizacija prebivalcev lahko zgodi tudi ob dovolj veliki (zunanji) grožnji soseski, pozneje pa se na podlagi tega izoblikuje nekakšen socialni kapital na ravni soseske.

RAZISKOVALNI DEL

10 METODOLOŠKI PRISTOP IN IZBIRA RAZISKOVANIH PRIMEROV

Uporaba izbrane metodologije izhaja iz predpostavke, da je v družboslovnih znanostih potreben nekakšen povratek k pojasnjevanju konkretnih dogodkov v svoji značilni začasnosti in teritorialnosti, oziroma da se čas t.i. velikih zgodb in verificiranja univerzalnih tez izteka (Flick 2009, 21; 2001, 2). To ne pomeni, da partikularnosti izbranih lokalnih pomenov v tej disertaciji ne bomo pojasnili v odnosu do globalnih družbenih fenomenov. Tako tudi zaključki disertacije vsebujejo določeno mero univerzalnosti, vseeno pa je aplikativni potencial sklepov disertacije zastavljen konkretno, za obravnavana lokalna okolja. V našem primeru je pomembnost raziskovanja lokalnih fenomenov še toliko večja, saj želimo ugotovitve aplicirati na potencialno prenavljanje večjih stanovanjskih sosesk, kar pa bi bilo s pojasnjevanjem primerov iz tujih mest nemogoče oziroma nesmiselno, saj gre za drugačen sistem urejanja prostora ter drugačne družbene dejavnike. Raziskovalna vprašanja so sicer dovolj splošna, da bi jih lahko postavljali in nato preverjali tudi v drugih okoljih, vendar pa v disertaciji stremimo k temu, da odgovore na raziskovalna vprašanja iščemo v lokalnem kontekstu preko analize izbranih primerov in tako pojasnjujemo izrazito lokalne specifične participacije v urejanju prostora. Za potencialno aplikacijo ugotovitev na primer regeneracije ljubljanskih sosesk je potrebno analizirati lokalne prakse participacije v urejanju prostora, v odnosu do lokalne specifične sistema urejanja prostora, saj to omogoča aplikacijo na lokalne primere. Na drugi strani se v analizi ne izogibamo splošnejši teoriji, ki participacijo v urejanju prostora pojasnjuje v generični perspektivi transnacionalnega okolja, vendar tako pridobljeno ekspertizo obravnavamo skozi lokalni kontekst.

Raziskovanje konkretnih dogodkov in procesov v njihovem lokalnem kontekstu je pogosto povezano s kvalitativnim načinom družboslovnega raziskovanja – tudi v našem primeru bo metodologija, uporabljena v disertaciji, izhajala iz nabora kvalitativnih metod. Te se pogosto osredotočajo na odkrivanje substantivne teorije – gre za formulacijo konceptov in razmerij med njimi v kontekstu hipotez za dano področje. Substantivna teorija, utemeljena na kvalitativnem raziskovanju, lahko raziskovalcem omogoči nadaljnjo uporabo teorije pri njihovem vsakdanjem delu (Glaser in Strauss 1982).

Uporabljena metodologija vsebuje določene elemente metode *grounded theory* (GT). Gre za način raziskovanja, ki dopušča reformulacijo hipotez na podlagi pridobljenih podatkov, oziroma oblikovanja *ah-hoc* tez v procesu raziskave. Glaser in Strauss navajata za kvalitativno raziskovanje običajno nejasno ločnico med zbiranjem podatkov in analizo, saj se od začetka pa (skoraj) do konca raziskave konstantno prepletajo kodiranje, zbiranje in analiza podatkov (prav tam). Torej se raziskovalec vrača k hipotezam in jih spreminja oziroma dopolnjuje. Tudi v našem primeru se vračamo h postavljenim raziskovalnim vprašanjem in jih dopolnjujemo, oziroma delno odgovarjamo na zastavljena raziskovalna vprašanja. Tako smo raziskovalnim vprašanjem v teku disertacije dodali podvprašanja, preko katerih smo primerjali izbrana primera. Stalna primerjava med skupinami je pomemben element v procesu raziskovanja, saj iz podobnosti in razlik oblikujemo teoretične kategorije, ki so namenjene nadaljnji uporabi: rangiranju različnih tipov, pojasnjevanju dimenzij in pogojev, v katerih se določene značilnosti pojavljajo. Tudi posledic, ki jih te značilnosti povzročajo (mestoma se navezujem na Glaser in Strauss, prav tam). Metodološki okvir se do neke mere prekriva z znanstveno raziskovalnim pristopom, imenovanim *grounded theory* (GT). Prekrivanje se nanaša predvsem na vračanje k raziskovalnim vprašanjem, konstantni primerjavi ugotovitev in poudarku na induktivnem pridobivanju podatkov, kar je tudi element GT (Glaser in Strauss 1979; 1982; Sarker in drugi 2000; Kavčič 2012).

Vseeno opozarjamo, da gre v našem primeru za metodo, ki izhaja iz GT, nikakor pa ne gre za neposredno aplikacijo GT metode na našo raziskovalno vprašanje oziroma za izpeljavo GT kot celostnega znanstvenega aparata na ravni disertacije. Prvinam te metode torej nismo natančno sledili, ampak smo jo prilagodili specifični postavljenih raziskovalnih vprašanj. Torej smo dopustili možnost reformulacije in nadgradnje hipotez na podlagi induktivno pridobljenih podatkov, hkrati pa smo uporabljali metodo konstantne primerjave ter tako tvorili substancialne teorije. Razlog izbire tovrstnega metodološkega pristopa je pričakovanje, da nam bo analiza konkretnih lokalnih primerov vključevanja lokalnih pobud v urejanje prostora omogočila pridobivanje množice povezanih podatkov in zgodb. Z izbiro kvantitativne in poudarjeno deduktivne metode bi se možnost analiziranja in pojasnjevanja izbranih primerov

izrazito omejlja, hkrati pa bi bilo obravnavanje nepričakovanih podatkov tako onemogočeno, četudi bi bili prav ti lahko bistveni. Poudarjena lastnost GT pristopa je osredotočenost same metode na generiranje novih teorij na podlagi sistematičnega raziskovanja in ne deduktivno preverjanje postavljenih hipotez⁸³. Ker v disertaciji poudarjamo aplikacijo sklepov na hipotetično regeneracijo večjih stanovanjskih sosesk, primerov tovrstne regeneracije pa v Sloveniji nimamo, je osredotočenost disertacije namenjena pridobivanju novih podatkov in ugotovitev, katerih namen bo pojasnjevanje vloge lokalnih prebivalcev v regeneraciji stanovanjskih sosesk. Izbira metode GT tudi sicer poudarja cilj oblikovanja nove teorije, vendar smo se v našem primeru od GT oddaljili, zato tudi izraz *nova teorija* uporabljamo le pogojno, saj v disertaciji ne formuliramo univerzalne teorije participacije v regeneraciji sosesk, pač pa preko primerjave in sinteze obravnavanih primerov formuliramo nova dognanja, ki so aplikativna na primerih regeneracije sosesk. Zato izraz *grounded theory* v disertaciji uporabljamo z določeno mero pogojnosti. Kot smo že navedli, GT praviloma temelji na induktivnem načinu zbiranja podatkov in oblikovanja teorije – še posebej, če izhajamo iz zgodnejših del utemeljiteljev GT, medtem ko v naši disertaciji k fenomenu pristopimo s kombinacijo dedukcije in indukcije⁸⁴, torej gre za nekakšno abdukcijo⁸⁵. Iz klasične sociološke teorije in teorije, ki pojasnjuje participacijo v urejanju prostora, smo opredelili senzitivirajoče koncepte. Nato smo analizirali in opredelili dejavnike, ki vplivajo na razloge, zakaj se skupnosti oziroma posamezniki vključijo (vključujejo) v participativen proces, povezan z urejanjem prostora, ter tako oblikovali kategorije, ki jih deduktivno vpeljujemo v raziskavo. Oblikovali smo naslednje kategorije:

- Grožnja.
- Pričakovanja.
- Strukturne možnosti.
- Socialni kapital.

---

⁸³ Cilj GT ni numerično merjenje kvantitativnih značilnosti pojava, ampak izgradnja teorije in s tem povezana opredelitev vsebinskih značilnosti raziskovanih pojavov. Tako »določimo pojme, z njimi opišemo pogoje, v katerih se pojavljajo delovanja, interakcije, v katerih se ti pojavi izrazijo, in posledice, ki jih ti pojavi povzročijo« (Kavčič v Adam 2012, 7).

⁸⁴ Utemeljitelj pristopa GT s slednjim povezuje kombinacijo indukcije, dedukcije v smislu verifikacije. Torej raziskovalec z indukcijo postavlja ad-hoc hipoteze, ki jih v naslednji deduktivni fazi verifikira (Kavčič 2012).

⁸⁵ Abdukcija je termin Charlesa Peirca. Pierce dedukciji in indukciji ob bok postavlja abdukcijo. Slednja temelji na sklepanju o odnosu med vzrokom in posledico (Niiniluoto 1999).

- Zaupanje v institucije.

Te kategorije vpeljujemo v raziskovalni proces, vendar se lahko v teku slednjega oblikujejo tudi induktivne kategorije, ki se dodajo deduktivnim, in se v sklepu povežejo. Torej gre za prepletanje induktivne in deduktivne metode ter neke vrste abdukcijo. To prepletanje je konstantno, saj smo v študiji primerov induktivno, z odprtim kodiranjem (Ang. *open coding*) podatkov, oblikovali nove koncepte, preko katerih smo analizirali posamezne intervjuje in primerjali izbrana primera. Hkrati so bile izvedene tudi primerjave znotraj posameznih primerov – preko oblikovanja in razvoja ad hoc tez. Induktivno oblikovanje konceptov je bila domena analize podatkov, pridobljenih z intervjuji – šlo je za odprto kodiranje pridobljenih podatkov. Ti koncepti so bili v primeru drugih intervjujev nato vpeljani v bolj deduktivnem smislu. Tako smo oblikovali nekakšno spiralo izmenjave indukcije in dedukcije, torej abdukcijo.

Poleg analize izbranih primerov smo opravili tudi dva intervjuja s predstavniki institucij. Ta dva intervjuja smo kodirali drugače; brez deduktivno vpeljanih kategorij smo predhodno pridobljeno znanje za določen čas izolirali oziroma ga postavili v oklepaj, nato pa pristopili k analizi pridobljenih podatkov s strani predstavnikov institucij v celoti induktivno preko odprtega kodiranja, ki smo ga pozneje dopolnili z osnim in selektivnim kodiranjem.

10.1 Lokalna pobuda iz Fondovih blokov in revitalizacija Parka Tabor

V študijo primerov smo vključili dva primera. Izbrali smo ju na podlagi vsebine in, v odnosu do senzitivirajočih konceptov ter oblikovanih kategorij⁸⁶. Z vsebino primerov smo se seznanili, preden smo ju izbrali. V prilogi disertacije je povzet seznam lokalnih pobud, o katerih smo se informirali iz medijskih objav. Lokalne pobude, ki so bile v smislu vsebine povezane s senzitivirajočimi koncepti in so izražale navedene kategorije, smo razvrstili v posebno skupino, iz njih pa smo izbrali primera Fondovih hiš ter revitalizacije Parka Tabor. Ta dva primera sta bila vključena v študijo primerov.

---

⁸⁶ Senzitivirajoči koncepti so stalen element kvalitativnih raziskav. Senzitivirajoči koncepti so nekakšne začetne smernice za raziskovalca v pristopanju k raziskovanju. Sugestirajo polje raziskovanja (Blumer v Flick 2009: 431). Z njimi raziskovalec identificira relevantne probleme in prve konceptualizacije pred samim začetkom raziskovanja (Flick 2009, 431).

Prvi izbrani primer je primer Fondovih hiš. To je primer, za katerega smo utemeljeno sklepali, da je relativno razvit primer lokalne pobude, ki temelji na reakciji. Torej lahko primer umestimo znotraj polja, zamejenega s senzitivirajočimi koncepti, še posebej pa ga lahko povežemo s konceptom reakcijske participacije. Hkrati smo pričakovali, da bo primer poudarjeno vseboval kategorijo grožnje, socialnega kapitala in pričakovanj. Grožnjo naj bi vseboval zaradi primarnega namena lokalne pobude iz Fondovih hiš, to je vplivati na načrtovano prenovo Bežigrajskega stadiona. Visoko stopnjo socialnega kapitala smo pričakovali, ker gre za starejšo sosesko z dobro strukturirano lokalno pobudo. Zaradi večletnih izkušenj lokalne pobude smo predvidevali, da bomo primer vsebinsko lahko povezali tudi s kategorijami *pričakovanja* in *strukturne možnosti*. Glede na dolgo trajajoč odnos, ki ga ima lokalna pobuda z institucijami, vključenimi v proces prenove stadiona, predvidevamo, da primer izraža tudi kategorijo *zaupanja v institucije*.

Drugi primer predstavlja primer revitalizacije Parka Tabor. Primer lahko umestimo v polje, ki ga opredeljujejo senzitivirajoči koncepti, predvsem pa izraža značilnosti kontributivne participacije. Hkrati izbiro primera utemeljujemo na predpostavki, da primer izraža vse izbrane kategorije, vendar v vsebinskem smislu precej drugače kot prvi primer. Grožnjo v tem primeru predstavlja degradacija parka, na katerega se pobuda nanaša. Pričakovanja lahko povežemo z dolgoletnimi izkušnjami, ki jih lokalna pobuda oziroma organizacije, vključene v pobudo, imajo – iz področja urejanja prostora od spodaj. Predpostavljali smo različnost, vsebinsko povezano z oblikovanimi senzitivirajočimi koncepti. Strukturne možnosti lokalne pobude revitalizacije Parka Tabor se nanašajo predvsem na izvedbo konkretnih aktivnosti v odnosu s predstavniki mestnih institucij. S slednjimi povezujemo tudi zaupanje v institucije. Socialni kapital se v tem primeru nanaša na posameznike in (lokalne) skupnosti, povezane v lokalno pobudo.

Naslov disertacije poudarja primere ljubljanskih sosesk, vendar izbrana primera težje vključimo med soseske, če se navežemo na navedene definicije, ki sosesko definirajo kot arhitekturno in stilsko, do neke mere samozadostno celoto, z notranjo mrežo cest in povezav, namenjenih pešcem. Naš izbor bi sicer lahko utemeljili na definiciji soseske kot kraja posebne mreže družbenih odnosov, čeprav bi bili, še posebej v primeru revitalizacije Parka Tabor, izpostavljeni kritiki, da na ravni Tabora

niso izpolnjeni pogoji, na katerih bi lahko utemeljili koncept sošeske. Kakorkoli, izbira primerov temelji na njihovi povezanosti s senzitivnimi koncepti na eni strani in izražanju kategorij na drugi. Po pregledu lokalnih pobud (navezujemo se na seznam, ki je v prilogi disertacije) smo se za izbrana primera odločili, ker poudarjeno izražata kategorije, in sta zato med navedenimi primeri najbolj relevantna v smislu postavljenih hipotez oziroma raziskovalnih vprašanj. Tako omogočata sklepe, ki jih nato lahko apliciramo na potencialno prenovo stanovanjskih sošesk. Če bi na drugi strani iskali primere izključno na ravni stanovanjskih sošesk, ki ustrezajo prostorski definiciji slednjih, to ne bi omogočilo sklepov, ki bi bili pomembni za razvoj urbane regeneracije, saj v Ljubljani (oziroma Sloveniji) ni politike ali primerov izvedenih urbanih regeneracij na ravni sošeske⁸⁷, prav tako pa v našem pregledu na ravni stanovanjskih sošesk (v prostorskem smislu) nismo zasledili lokalnih pobud, z analizo katerih bi lahko oblikovali relevantne sklepe v odnosu do postavljenih raziskovalnih vprašanj.

Podatke o primerih, izbranih na vsebini, smo pridobivali z intervjuji. To so bili pol strukturirani intervjuji, v katerih je bil del vprašanj predvidenih, medtem ko smo določena vprašanja formulirali v teku intervjuja na podlagi podatkov, ki smo jih predhodno pridobili v teku istega intervjuja. Opravljenih je bilo triindvajset (23) intervjujev. V analizi primera Fondovih blokov smo opravili deset (10) intervjujev, v analizi Revitalizacije parka Tabor pa smo opravili enajst (11), nato pa še dva (2) intervjuja s predstavniki institucij. Povprečen čas trajanja intervjuja v primeru Fondovih blokov je bil šestinštirideset (46) minut, v primeru Parka Tabor pa štiriinštirideset (44) minut. Povprečna dolžina intervjujev s predstavniki institucij je bila šestintrideset (36) minut. Gre za čas trajanja zvočnega posnetka, in ne za čas celotne interakcije. Praviloma je bil čas trajanja prvih intervjujev, ki so se nanašali na izbrani primer, daljši, to pomeni med šestdeset (60) in devetdeset (90) minut, nato pa so se intervjuji praviloma z vsakim naslednjim intervjuvancem skrajšali, saj so se določeni odgovori ponavljali, oziroma je mestoma že prihajalo do saturacije. Končni intervjuji v posameznem primeru so tako večinoma trajali okrog trideset (30) minut, bile pa so tudi izjeme. Zgodilo se je, da je posamezen intervjuvanec odprl novo, nepričakovano področje, temu pa so sledila dodatna vprašanja. Nekatere

---

⁸⁷ O tem bo še govorili. Takrat bomo tezo tudi utemeljili.

intervjuvance, približno polovico, smo v času po opravljenem intervjuju, čez nekaj dni, lahko tudi tednov, poklicali, ter jim zastavili dodatna vprašanja. Razlog je bil, ali da so se nam med kodiranjem odprla nova vprašanja, oziroma smo želeli preveriti določeno povezavo, strategijo itd. V določenih primerih smo zaradi novih podatkov, ki smo jih pridobili z naslednjimi intervjuvanci znova vzpostavili stik z intervjuvancem, ki smo ga intervjuvali pred tem, ter prav tako preverili določene povezavo, strategije ipd.

Vzorec intervjuvanih smo oblikovali teoretično, torej gre za teoretično vzorčenje oziroma namenski izbor enot na podlagi prej pridobljenega znanja in ugotovitev, katerega primarni namen je razvoj teorije (Kavčič v Adam 2012). Teoretično vzorčenje temelji na skrbno izbranih primerih. Le-te izberemo v procesu zbiranja in interpretacije podatkov. Slednje je pomembno, saj odraža idejo o ciklični naravi GT raziskovanja, s katerim je teoretično vzorčenje povezano. Teoretično vzorčenje sta, tako kot tudi GT, vpeljala Glaser in Strauss, ki ga definirata kot proces zbiranja podatkov z namenom generiranja teorije. Tako raziskovalec naenkrat zbira, kodira in analizira podatke ter se tako odloča, kateri so naslednji potrebni podatki, kakor tudi, kako jih pridobiti z namenom generiranja teorije, ki se vzporedno konstituira. Proces zbiranja podatkov je tako podrejen nastajanju teorije. Gre za iskanje primerov, na podlagi katerih lahko razvijamo teorijo, bistvo pa je elaboriranje kategorij, ki jo konstituira. Teoretično vzorčenje je izpeljano preko vzorčenja, s katerim razvijamo lastnosti naših kategorij, dokler tako ne odkrijemo novih lastnosti (Charmaz v Flick 2009, 432). Flick nadaljuje, da v teoretičnem vzorčenju med seboj lahko primerjamo skupine ali posameznike. Vsekakor pa vzorec ni izbran naključno, pač pa so posamezniki oziroma v našem primeru skupine in pobude, vnaprej skrbno izbrani v skladu z njihovim potencialnim (pričakovanim) prispevkom h generiranju naše teorije v odnosu do trenutne ravni razvoja teorije. Torej je bistveno vprašanje, kateri podatki lahko raziskovalcu najbolj koristijo v luči predhodno analiziranega materiala in tako pridobljenega znanja. Raziskovalec se zato konstantno sprašuje, *katere so naslednje skupine, ki jih bo vključil v proces zbiranja podatkov, in s kakšnim teoretičnim namenom*. Vprašanje, s katerim se raziskovalci soočijo v teoretičnem vzorčenju je, kdaj prenehati s pridobivanjem novih enot. Flick odgovarja, da ob nastopu teoretične saturacije, torej takrat, ko dotok novih relevantnih informacij usahne (v odstavku povzemam Glaser in Strauss 1967 in Flick 2009).

Izvedenih je bilo nekaj intervjujev z bistvenimi udeleženci izbranih primerov. Kot bistvene označujemo tiste, ki so imeli v sami lokalni pobudi vidnejšo vlogo, in to že v začetni fazi oblikovanja lokalne pobude. Naslednji intervjuvanci (v vsakem primeru posebej) pa so bili izbrani na podlagi kognitivne mreže. Izbirali smo tudi z lokalno pobudo nepovezane lokalne prebivalce. Predvidenih je bilo med deset in petnajst intervjujev v vsakem izbranem primeru, vendar ta omejitev ni natančno postavljena, oziroma smo z intervjuvanjem v izbranem primeru prenehali ob nastopu saturacije.

Intervjuje smo analizirali z uporabo tehnike kodiranja. Tako so bili preko podrobne analize intervjujev označeni razni citati, ki so bili pomembni v odnosu do raziskovalnih vprašanj oziroma senzitivirajočih konceptov in kategorij. Podobne citate smo označili z isto kodo. Na podlagi analiz intervjujev smo na eni strani izbirali naslednje enote, na drugi strani pa dodajali sistemu kod nove kode, ki so se v teku intervjujev izkazale za pomembne v smislu odgovarjanja na zastavljena raziskovalna vprašanja. V nadaljevanju smo določene kode združili v koncepte, določene pa opustili, saj nam pridobljeni podatki niso omogočili razvoja kode v koncept oziroma kategorijo. Čeprav je bilo naše kodiranje pridobljenih podatkov odprto (znamčenje citatov s kodami), smo nekatere kategorije določili iz teorije, torej so bile v študije primerov vpeljane deduktivno. Odprto kodiranje podatkov vključuje razčlenitev, konceptualizacijo in kategorizacijo podatkov. Tako je bilo besedilo intervjujev, torej prepis intervjujev, natančno analizirano, označeni pa so bili določeni deli besedila, ki so se nam zdeli pomembni v smislu nadaljnjega pojasnjevanja konteksta oziroma odnosov med kategorijami, oziroma so kazali potencial za oblikovanje novih kategorij. Tako smo oblikovali koncepte (glej Sarker in drugi, 2000). Nato smo kode združili v koncepte ter razvili induktivno vpeljane kategorije, oziroma smo te povezali z deduktivno vpeljanimi kategorijami. Oboje smo v okviru raziskovalnih vprašanj tudi pojasnili. V teku raziskovanja smo iz konceptov induktivno razvili kategorije, oziroma vzporedno pojasnili deduktivno vpeljane kategorije. V teku kodirnega procesa smo iskali povezave med kategorijami horizontalno in s podkategorijami vertikalno, hkrati smo primerjali tudi podkategorijo horizontalno. Šlo je za metodo konstantne primerjave. S teoretičnim vzorčenjem smo izbirali naslednje intervjuvance z namenom osvetliti ali pojasniti določene povezave med kategorijami, podkategorijami itd. (glej Sarker in drugi 2000; Kavčič 2012).

V nadaljevanju smo vpeljali osno kodiranje, s čimer smo pojasnili kontekst pojavljanja posameznih konceptov v odnosu do iste spremenljivke oziroma osi. Šlo je za analitično iskanje povezav med kategorijami in podkategorijami. Selektivno kodiranje je nastopilo ob oblikovanju bistvenih kategorij in povezovanju le-teh z ostalimi. Izvedeno je bilo za izbrane koncepte, ki so kazali določen potencial prispevka k razvoju raziskovalnih vprašanj oziroma oblikovanju sklepov, ki odgovarjajo na raziskovalna vprašanja.

S polstrukturiranimi intervjuji smo pojasnjevali specifiko izbranih primerov praks participacije v urejanju prostora na ravni soseske. Intervjuji so nam omogočili razumevanje motivov posameznikov in njihovega odnosa do primerov participacije v urejanju prostorov preko lokalnih pobud, v njihovem domačem okolju oziroma okolju, s katerim se identificirajo. Prav tako smo pridobivali podatke o samih lokalnih pobudah, njihovi organiziranosti in načinu formiranja. Torej smo analizirali specifike znotraj primerov oziroma lokalnih pobud in med izbranimi primeroma. To nam je omogočilo konstantno primerjavo z namenom oblikovanja sklepov, ki bi predstavljali nove ugotovitve na področju raziskovanja participacije v urejanju prostora v lokalnem, ljubljanskem kontekstu.

Agregacija in končno oblikovanje sklepov sta nastopila po zaključku analize vseh intervjujev, torej vseh intervjujev v obeh izbranih primerih, in po opravljenih dodatnih intervjujih s predstavniki določenih mestnih institucij, ki so se med raziskavo izkazali za potencialno pomemben vir podatkov – torej so bili izbrani v skladu z načeli teoretičnega vzorčenja. Kljub končni agregaciji so bili določene primerjave, hipoteze, konteksti itd. preko konstantne primerjave poudarjeni že prej ter uporabljeni preko teoretičnega vzorčenja pri iskanju naslednjih intervjuvancev. Končni zaključki disertacije so predstavljeni v sklepu disertacije, v katerem so aplicirani tudi na primer regeneracije večjih stanovanjskih sosesk. Tako so oblikovana tudi priporočila odločevalcem in oblikovalcem politik ter možnosti aplikacije le-teh v potencialni regeneraciji ljubljanskih sosesk. Oblikovani so tudi napotki za nadaljnje raziskovanje.

Izraz *grounded theory* v disertaciji uporabljamo z določeno mero previdnosti; GT namreč predstavlja relativno celosten raziskovalno znanstveno-spoznavni pristop (Kavčič 2012), od katerega pa se mi v nekaterih pogledih oddaljimo. GT temelji na

induktivnem načinu zbiranja podatkov in oblikovanja teorije, medtem ko v naši disertaciji k fenomenu pristopimo delno deduktivno. Iz teorije in tujih primerov opredelimo senzitivirajoče koncepte, ki jih potem na deduktiven način vpeljemo v analizo izbranih primerov; gre za prepletanje induktivne in deduktivne metode. V raziskovalnem delu smo induktivno vpeljali nove kategorije in izluščili nove povezave med kategorijami. Tako smo oblikovali sklepe, ki predstavljajo odgovor na zastavljena raziskovalna vprašanja in jih je moč aplicirati na zastavljeni kontekst aplikacije sklepov. Glede na dejstvo, da bodo potencialne nove teorije utemeljene na podlagi lokalnih primerov, je njihova univerzalnost omejena, kar pa ne pomeni, da ne predstavljajo relativno univerzalnih izhodišč za raziskovanje podobnih primerov in sorodnih fenomenov.

11 LOKALNA POBUDA IZ FONDOVIH BLOKOV

Fondovi bloki se nahajajo ob Koroški ulici oziroma na severni strani ulice, za Bežigradom v Ljubljani⁸⁸. Južno od blokov, na drugi strani Koroške ulice, se nahajajo vrtovi, sama parcela pa meji na Bežigrajski stadion, na katerem so se približno do leta 2007 igrale ligaške in reprezentančne nogometne tekme ter odvijali ostali športni dogodki in kulturne prireditve. V letu 2007 so se začele pojavljati novice o prenovi stadiona, v katerega je, v sodelovanju s partnerji, v okviru javno zasebnega partnerstva nameraval investirati slovenski podjetnik oziroma investitor. Slednji je odkupil delež potrebnih zemljišč od slovenskega gradbenega podjetja, pozneje pa so z družbeniki, Olimpijskim komitejem in Mestno občino Ljubljana ustanovili družbo Bežigrajski športni park BŠP, ki naj bi vodila prenovo. Četrtna skupnost Bežigrad je predlagala, naj se območje razglasi za lokacijo, za katero je potreben urbanistično arhitekturni natečaj⁸⁹.

Slika 11.1: Idejna zasnova prenove stadiona

Vir: Mreža za prostor 2009.

⁸⁸ Zanimivo bi bilo sosesko predstaviti s socio-ekonomskimi podatki o prebivalcih soseske, vendar iz obstoječih virov (npr. Geografija Ljubljane 2002) ne pridobimo dovolj natančnih podatkov, medtem ko se za natančnejšo raziskavo tega ne odločimo, saj to ni v neposrednem odnosu s postavljenimi hipotezami.

⁸⁹ Dopis številka 3529-134/2007-10-15216, 11.4.2008.

Projekt spremljajo določeni konflikti že od časa, ko je postal javen, oziroma so mediji začeli poročati o prenovi; zaznane so bile določene razlike v razumevanju potrebnega ohranjanja Plečnikove dediščine, medtem ko se je vzporedno razvil razmeroma dobro organiziran protest lokalnih prebivalcev. Primarno je šlo za stanovalce prej omenjenih Fondovih blokov. Slednji so aprila 2008 tudi formalizirali svoje zahteve v zvezi s prenovo stadiona ter v nadaljevanju ustanovili t.i. *Koordinacijski odbor*, nekakšen organ združenja lokalnih prebivalcev, ki si je prizadeval za aktivnejšo vlogo prebivalcev v prenovi stadiona. Njihove zahteve so se primarno nanašale na pravočasno seznanjenost prebivalcev z vsebino načrtov za obnovo stadiona, kakor tudi na soodločanje v smislu stranke v postopku, pomembnosti strokovnih mnenj in specifične vloge Koroške ulice oziroma zaprtosti slednje za promet in ohranitev omenjene parcele (vrtov) kot zelenega območja, ipd⁹⁰.

Razkorak med lokalnimi prebivalci, torej stanovalci Fondovih blokov in okoliških ulic oziroma Koordinacijskim odborom (KO) prebivalcev Fondovih blokov ter odločevalci na drugi strani, je bil zaznan že v procesu javne obravnave osnutka občinskega podrobnega prostorskega načrta OPPN. Iz medijev ni moč razbrati, da bi prebivalci in odločevalci svoje poglede na prenovo zbližali, prej nasprotno, poročali so o grožnjah s tožbami (Brkić 2012). Dodajamo še, da se prenova stadiona sploh še ni začela. Pravni spori oziroma presoja zakonitosti in arhitekturne primernosti prenove stadiona ter specifik, povezane z ohranjanjem kulturne dediščine, niso predmet naše analize, osredotočili se bomo le na lokalno pobudo, ki jo analiziramo v kontekstu opredeljenih senzitivirajočih konceptov in vpeljanih kategorij. Na podlagi tega smo intervjuje začeli s predstavniki same lokalne pobude – torej tistimi, ki so v organizirano lokalno pobudo vpeti in znotraj nje opravljajo določene funkcije. Vzporedno smo iskali intervjuvance, za katere nismo imeli predhodnih podatkov o njihovi vključenosti oziroma odnosu do lokalne pobude. Razlog temu je, da smo se tako izognili redukciji raziskovanja zgolj na neposredno vključene oziroma povezane z lokalno pobudo. V naslednjih fazah smo intervjuje izbirali tudi na podlagi drugih karakteristik intervjuvancev, kot na primer starosti, časa bivanja v soseski ter lokacije njihovega stanovanja znotraj soseske. Omenjene značilnosti so se namreč v teku intervjujev oziroma v analizi pridobljenih podatkov pokazale kot pomembne, zato smo poiskali intervjuvance, ki so te

---

⁹⁰ Temeljna listina Koordinacijskega odbora stanovalcev Fondovih hiš.

značilnosti izražali, kar je tudi primarna predpostavka teoretičnega vzorčenja. Ker pa gre za relativno majhno populacijo, sedemnajst hišnih naslovov, v katerih je približno devet stanovanj v vsakem bloku, so nekatere kategorije omejene le na nekaj enot. Zgodilo se nam je, da smo želeli opraviti intervju z osebo, ki smo jo izbrali zaradi njenih specifičnih značilnosti, na katere nas je opozoril predhodni intervjuvanec, vendar nam ni uspelo, saj je oseba intervju zavrnila. Tudi ostali potencialni intervjuvanci z enakimi značilnostmi so intervju z nami zavrnili. V takih primerih smo manjkajoče informacije pridobili iz ostalih intervjujev, kolikor je bilo to pač mogoče. Skupno smo opravili devet intervjujev, čeprav smo si v določenih teoretično izbranih skupinah prizadevali za več intervjuvancev.

Kljub temu lahko povzamemo, da so bili podatki, pridobljeni z intervjuji, koristni v kontekstu opredeljenih kategorij. Intervjuvanci so bili večinoma bolj ali manj aktivno vključeni v lokalno pobudo, kar nas je presenetilo predvsem pri enotah, ki smo jih izbrali na podlagi nekaterih drugih značilnosti, ki niso bile neposredno povezane z lokalno pobudo. Do intervjuvancev smo najpogosteje prišli preko (različnih) znancev, kar lahko pojasnimo. Šlo je za daljše intervjuje, ki so povprečno trajali okrog ene ure. Intervjuje smo snemali. Vsi intervjuji razen dveh so bili opravljeni na domu intervjuvanca. V vseh primerih je šlo za povabilo intervjuvanca, ki pa smo ga z veseljem sprejeli, in to predvsem zaradi namena snemanja intervjuja, saj je snemanje na javnih mestih težje in ga lahko motijo šumi iz okolice. Hkrati smo dopuščali možnost, da bi se kateri od intervjuvancev lahko počutil nelagodno, ko bi govoril o zasebnih zadevah ali celo o zadevah, ki bi lahko vplivale na njegov odnos s sosedi, in bi se to dogajalo na javnem mestu, na primer v okolici doma, kjer bi ga lahko slišali znanci ali sosedje. To se nam je zdelo še posebej neprimerno pri intervjuvancih, ki so sami lokalni pobudi na neki način nasprotovali, oziroma so v njeno dejavnost dvomili, saj bi jih bilo lahko strah možnega konflikta s sosedi. Pogosto smo stik z intervjuvanci navezali preko skupnih znancev, saj smo opazili, da nam intervjuvanci, do katerih smo pristopali drugače – po telefonu preko imenika, osebno itd. – niso dovolj zaupali, da bi sprejeli povabilo na intervjuju. To pa ne pomeni, da je kriterij izbire intervjuvancev temeljil na skupnem znanstvu. Preko teoretičnega vzorčenja smo namensko izbirali potencialne naslednje intervjuvance, potem pa smo poskušali identificirati skupne znance, preko katerih smo do njih pristopili. V teku intervjuvanja smo namreč tudi v soseski razvili določeno kognitivno mrežo.

Žal nismo uspeli pridobiti podatkov o socioekonomski strukturi prebivalstva soseske, podatki, ki pa smo jih pridobili, so bili premalo natančni, da bi iz njih lahko izluščili relevantne podatke o soseski. Kakorkoli, že predhodno raziskovanje kot tudi začetni intervjuji so pokazali, da je za razumevanje konteksta in značilnosti lokalne pobude pomembno poznati zgodovino soseske oziroma zgodovinski aspekt bivanja v soseski.

11.1 Zgodovina soseske

Pri analizi zgodovine Fondovih blokov izhajamo iz Žlenderjeve (1987). Fondovi bloki, kakor jih imenujemo, so bili zgrajeni v tridesetih letih kot železničarska kolonija. V blokih, ki se tako imenujejo zaradi gradnje v okviru železničarskega fonda, je prebivalo 125 družin in nekaj posameznikov. Splošni skupni imenovalec prebivalcev soseske je bila povezanost z Jugoslovanskimi železnicami. Ta se je sicer z leti rahljala, vendar je bilo kljub temu po 2. svet. vojni več kot pol prebivalcev soseske še vedno tako ali drugače povezanih z železnicami.

Železnice so bile v tistih časih dobro združeno organizirane in so tako pomagale reševati stanovanjski problem uslužbencev. Že samo gradnjo Fondovih blokov je vodil nekakšen odbor, razdeljen na upravni in nadzorni del. Stanovanja so se delila glede na položaj oziroma izobrazbo posameznika v službi pri železnicah. Tako so nekateri dobili stanovanje s kopalnico, drugi brez, nekateri večje, drugi manjše. Kopalnica je tako postala nekakšen statusni simbol.

Omeniti velja izrazito povezanost med stanovalci soseske – v dopoldanskem času so bili moški zaposleni pri železnicah, otroci so obiskovali osnovno šolo v bližini, ženske pa so skupaj skrbele za vrtove. V primeru potrebe so se oblikovale tudi skupne družbene organizacije oziroma akcije, ki pa so po zaključku dejavnosti, za katero so bile oblikovane, razpadle.

Stanovanja so imela že v sami gradnji predpisane tudi vrtove, ki so tako postali pomemben element v izbiri nepremičnine. Železničarji so namreč lahko izbirali med stanovanji na Resljevi in na Koroški ulici v Ljubljani. Številni železničarji so se za Bežigrad odločili prav zaradi stanovanju pripadajočega vrta. Dodamo lahko, da je v

tem delu Bežigrada, na severni strani soseske, še danes veliko vrtov, in to na Pribinovi, Žolgerjevi, Bratinovi, Herbersteinovi, Dermotovi, Grafenauerjevi ulici, itd. Kljub temu pa moramo dodati, da ti vrtovi ne izhajajo iz časa oziroma forme vaškega jedra, saj Bežigrad tega nikoli ni imel in je bil kot tak od nekdanj uradniški ter delavski predel, za katerega so bili značilni urbani poklici⁹¹ (Židov v Žlender 1987). Že v preteklosti so bili močno poudarjeni socialna vloga vrtov, vrtovi kot prostor druženja (in sklepanja prijateljstev), še posebej v paviljonih na vrtovih, ter strog red, ki je določal skrb za vrtove. Strog red je bil tudi sicer v Fondu izrazito prisoten, na primer pri pranju, skrbi za skupne površine, itd.

Tudi ko je zaradi starosti zgradb kakovost bivanja v Fondu padla, so bili vrtovi še vedno prednost, ki je lahko igrala pomembno vlogo pri nakupu stanovanja, kar so poudarili tudi nekateri sogovorniki v naši raziskavi.

Poskuse posegov v parcelo, na kateri se nahajajo vrtovi, beležimo že od časa po 2. svet. vojni. Tudi ob prejšnjih poskusih spreminjanja vrtov v (na primer) tribune stadiona, garaže, parkirišča, se je pojavil organiziran odpor stanovalcev soseske, kar pa je omenil le eden izmed vključenih intervjuvancev, drugi se preteklih prizadevanj za ohranitev vrtov ne spominjajo.

Avtorica navaja večjo enotnost in organiziranost prebivalcev kot posledico grobega poseganja v sosesko. Hkrati opazimo tudi močno solidarnost med prebivalci, in to prav na primeru vrtov: ob severnem delu soseske so zaradi gradnje hiš in garaž nekateri stanovalci izgubili svoje vrtove, vendar so si stanovalci na južni strani soseske svoje vrtove solidarno zmanjšali, tako da so imeli spet vsi prebivalci soseske svoje vrtove. Prav tako so se prebivalci delu vrtov na južni strani soseske odpovedali zaradi gradnje zaklonišča.

Avtor kljub temu opaza, da se je organska celota soseske, kot jo imenuje, izgubila oziroma razdrobila na raven hišnih svetov, medtem ko organa, ki bi povezoval celo sosesko, hišnim svetom oziroma stanovalcem ni več uspelo ustanoviti, ta

---

⁹¹ Iz tega bi lahko izpeljevali tezo, da imajo urbane družbene skupine do obdelovanja zemlje drugačen odnos kot agrarne družbene skupine, vendar se nam to ne zdi toliko pomembno, da bi presegli omembo, ki jo izražamo s to opombo.

neuspešnost pa je tudi razlog, da so idejo opustili. Mišljen je bil nekakšen vojni samoupravni organ, odbor. Avtor navaja tudi upad visoke povezanosti med Fondovci.

Pač pa so prebivalci uspeli ustanoviti poseben odbor za vzdrževanje vrtov. Pri slednjem je moč opaziti tesno povezanost stanovalcev. Naši sogovorniki potrjujejo, da današnja ureditev vrtov temelji na stari ureditvi, ki jo je zasnoval in zanjo skrbel pokojni prebivalec soseske. Današnji KO je podatke o ureditvi vrtov pridobil s strani njegove vdove.

11.2 Analiza intervjujev – Fondovi bloki

Glede na predmet raziskovanja smo začeli z intervjuvanjem bolj vključenih v lokalno pobudo. To so prebivalci, ki se v lokalno pobudo vključujejo že dlje časa, so aktivni in v določenih primerih prevzemajo vodstvene vloge. Naslednjih nekaj intervjujev smo opravili v dveh skupinah – na eni strani smo intervjuvali vključene v lokalno pobudo in izbrali tiste, ki imajo v njej pomembne formalne ali neformalne funkcije. Nihče od tako izbranih intervjuvancev ni zavrnil intervjuja z nami. Na drugi strani smo izbirali sogovornike, za katere nismo imeli predhodnih informacij, da bi bili kakorkoli povezani z lokalno pobudo. Tako smo si nameravali ustvariti boljšo sliko o delovanju, ciljih, namenih, aktivnostih, podpori in ostalih specifikah lokalne pobude. Do intervjuvancev iz druge skupine smo prišli na različne načine, največkrat preko skupnih znancev. V tej skupini so bili intervjuji z nami bistveno večkrat zavrjeni, še posebej s strani potencialnih intervjuvancev, ki smo se jim predstavili, ne da bi nas z njimi predhodno povezal skupni znanec. Pri številnih tako pridobljenih intervjujih se je izkazalo, da so naši sogovorniki bolj ali manj povezani z lokalno pobudo, čeprav predhodno tega nismo vedeli. Manjša povezanost bi pomenila, da se udeležujejo le nekaterih aktivnosti, ki jih Odbor organizira v soseski, večja pa, da je nekdo iz njihove družine aktiven član lokalne pobude. V nadaljevanju smo, v skladu s teoretičnim vzorčenjem, naslednje intervjuvance iskali po starosti, saj smo od starejših prebivalcev soseske pričakovali več podatkov o zgodovini bivanja in druženja v njej. Nato smo iskali intervjuvance iz določenih delov soseske in analizirali odnos do lokalne pobude glede na lokacijo bivanja; tako smo pridobili podatke, da je v določenih blokih podpora pobudi manjša. Izbrali smo tudi prebivalce, ki v soseski živijo krajši čas in so vanjo manj vpeti. V zadnji fazi smo intervjuvali tudi ljudi, ki ne stanujejo v soseski, pač pa v neposredni bližini.

Grožnja

Po opravljenih intervjujih se kot prvi ponuja sklep, da je razlog formiranja in konsolidacije lokalne pobude grožnja v obliki pozidave vrtov na južnem delu sošeske. Pozidava zelenice je del prenove stadiona v okviru javno zasebnega partnerstva. Konkretno lahko sklenemo, da je prav postavitve gradbene ograje okrog vrtov delovala kot manifestacija grožnje, zaradi katere so se začeli prebivalci sošeske povezovati v lokalno pobudo z namenom vplivati na načrt in izvedbo prenove stadiona. Konkretno je cilj ohraniti površino z vrtovi nepozidano in kot del sošeske. To je edina večja zelena površina v sošeski, hkrati pa se večina intervjuvancev boji (pre)visoke gradnje v neposredni bližini njihovih blokov. Gre za nekaj deset metrov od južnih blokov sošeske, zato se prebivalci bojijo, da bi to prizadelo njihovo kakovost bivanja.

V intervjujih smo najprej opazili, da je bil za stanovalce sošeske pomemben način, na katerega so izvedeli za pozidavo vrtov, za katere menijo, da jim pripadajo,: *»...ni nobenega obvestila poslal, nič, naenkrat se je postavila ograja, potem so se nekako....smo stanovalci paniko zagnali, ko se je tisto postavljalo, smo šli stanovalci ven«* (Intervjuvanec s kodo F2⁹²). *»Ograjo je začel postavljat eno jutro. Ljudje so v službah, ampak starejši so pa doma. So pa videli, kaj je to, da postavljajo gradbeno ograjo. In to so se klicali, in je odbor priletel, tale /.../, jim je kombi skoraj premaknil«* (F5).

Slika 11.2: Ograja okrog vrtov

---

⁹² Ob citatih iz intervjujev bomo intervjuvance označevali s kodami.

Vir: Drago Perko (2012).

Več intervjuvancev je izrazilo razočaranje nad dejstvom, da jih investitor oziroma institucije niso predhodno obvestili o njihovih namerah, ampak so z rušenjem začeli nenapovedano in na način, ki se je zdel prebivalcem nenapovedan in podcenjujoč. Iz tega izhaja tudi eden prvih dokumentov lokalne pobude – pismo, ki ga je eden od prebivalcev poslal odločevalcem, ker pa ni prejel odgovora, ga je razdelil vsem stanovalcem v nabiralnike. Hkrati so prebivalci navedli pomanjkanje informacij v fazi, ko se je začelo s pripravo na prenovo. Občutek nepopolnih informacij, ki naj bi jih prebivalci dobivali, je pri njih sprožil dvom v poštene in pravične namene investitorja, do katerega je bilo zaupanje nizko. Pomembno je tudi, da so podobno nizko zaupanje prebivalci izkazali do odločevalcev, kar v samem začetku prav tako izhaja iz nezadostnega komuniciranja, saj odločevalci na njihove dopise niso reagirali. Tako navajajo prebivalci soseske v intervjujih:

»Ja, naš cilj je bil vplivat pri načrtovanju, v nevednicah, prenove Bežigradskega štadiona, ki se je izkazala, da se nekaj dogaja, ne da bi mi o tem bili karkoli obveščeni. Nas so kar z enimi dejstvi seznanili, pa še to tako, na en tak način, kot da bi nekaj bilo, kar bi hoteli skriti. V bistvu smo po enih čudnih kanalih

prišli do informacij, da se bo nekaj dogajalo ne, ker je bilo vse zelo na tiho od začetka.» (F3)

Hkrati so intervjuvanci vedenje investitorja do njih opisali kot arogantno, komunikacijo institucij z njimi pa kot nezadostno oziroma prepozno in netaktno. Vse to, v prvi vrsti pa načrt prenove Stadiona, je sprožilo mobilizacijo stanovalcev sošeske. Pomembnost grožnje pozidave za samo lokalno pobudo utemeljujemo z ugotovitvijo, da se intenziteta delovanja lokalne pobude spreminja glede na zunanje dejavnike, kot je na primer uradna razprava znotraj mestnih institucij o določenem dokumentu, ki je povezan s prenovo stadiona. Zanimivo je, da prebivalci kljub temu, da je prav ograja, ki je postavljena okrog zidov, opredeljena kot glavni razlog ustanovitve lokalne pobude, ne vztrajajo na ohranitvi vrtov, pač pa poudarjajo, da bi bili zadovoljni tudi z ohranitvijo zelene površine na tej parceli. Čeprav se z načinom prenove v številnih točkah ne strinjajo, svoje nestrinjanje večinoma izražajo v odnosu do sporne parcele oziroma vrtov. Svoj interes utemeljujejo na spornem lastništvu parcele, vendar se v to ne bomo poglobljali, saj gre očitno za kompleksno vprašanje pravne narave.

Na dejstvo, da je pozidava vrtov kot grožnja bistveni dejavnik mobilizacije lokalne pobude, kaže tudi to, da v bloku, ki je najbolj oddaljen od zelenice z vrtovi in ki ima svoje lastne vrtove, ni tolikšne podpore sami lokalni pobudi, oziroma v tem bloku obstajajo tudi nasprotniki aktivnosti lokalne pobude. Prav v tem bloku smo intervjuvali osebo, ki nasprotuje lokalni pobudi. Omenila je, da njihov blok večinsko (večina prebivalcev) nasprotuje lokalni pobudi: *»ne samo da nisem član, tudi s kar nekaj stanovalci tlele smo proti tej civilni pobudi«* (F9). Sicer se intervjuvanec zaveda, da nima veliko somišljenikov, niti kot posameznik: *»in sem bil en redkih, ki je podprl Pečečnika tudi javno«* (F9), niti na ravni blokov: *»Mi smo malo črna ovca...«* (F9). Tudi drugi intervjuvanci so nas nekajkrat opozorili na blok, v katerem je podpora lokalni pobudi manjša: *»Edino /.../, to je prvi blok proti pekarni, severovzhod... Tam notri so stranke, ki so indiferentne do tega«* (F5). Zato smo v skladu z značilnostmi teoretičnega vzorca poiskali osebo iz omenjenega bloka, ki je privolila v intervju. Žal jih nismo uspeli pridobiti več, ostali iz omenjenega bloka, s katerimi smo uspeli vzpostaviti stik, so intervju zavrnil. Hkrati intervjuvanec v prenovi vidi priložnost, saj naj bi jim investitor obljubljal določene izboljšave javnega prostora in samih stavb:

»...saj vidite, to je vse zapuščeno, mislim, mene je sram, da živim tukaj, nimaš kje parkirat, z nobenim se ne moreš dogovoriti, da bi nekaj naredil, to ni vaša stvar, to ni naša stvar, ko bo pa to enkrat urejeno/.../ nam je Pečečnik že pred leti ponudil, da bo zrihtal fasade, da bo zrihtal strehe, da bo infrastruktura se v vsakem primeru zrihtala. Ker zdaj imamo probleme s kanalizacijo, in vsem, in tele... odpada nam fasada, in urediti je treba okolico.« (F9)

Težave z konsenzom v smislu pristopanja k prenovi bloka naj bi omenjeni blok sicer pestile že nekaj časa – tako intervjuvanec, ki sicer živi v drugem delu sošeske: *»vse jim je razpadalo, tist blok je bogi. Tam so imeli pa skoz neke peripetije pa so rekli ene štirje, da to je njihova interna stvar, da če se oni kregajo« (F5).* Tako bi lahko sklepali, da intervjuvanec iz bloka, ki je od vrtov najbolj oddaljen, vidi priložnost, kako bi zaobšel bistveno oviro na poti k prenovi – notranja nesoglasja, čeprav se v tem primeru odpira vprašanje, kako to, da je potem blok tako слоžen pri nasprotovanju prenovi?

Pri drugih intervjuvancih nismo opazili navdušenja nad ponujeno prenovi Fondovih blokov s strani investitorja, pogosto je bilo to pospremljeno z izrazitim nezaupanjem do slednjega, kar je nemalokrat izhajalo iz začetnega zapleta ter s tem povezanega odnosa investitorja do stanovalcev:

»Smo mislili, da je vse larifari. Da to ni nič... po vsem tistem kar smo videli... kaj nam pomaga, če nič čez ne bi videli« (F10).... »pa to bomo mi vse premaknili, to vam bomo dal pod cesto, pa pod bloke, pa se je druga tresti začela, to je bil šov. Takega nastopa, runklastega nastopa, si ne more nihče privoščiti.« (F5)

Pokazalo se je, da so cilji lokalne pobude dolgoročni, s čimer presegajo samo grožnjo, zaradi katere je lokalna pobuda nastala. Namreč, aktivnejši člani pobude kot njen cilj opredeljujejo povezovanje prebivalcev ter postopno povečevanje vloge lokalne pobude v smislu upravljanja s sošesko; to bi lahko pojasnili z črpanjem iz pretekle strukture upravljanja s sošesko: *»...Se pravi, postopno en upravitelj, potem pa stanovanjska skupnost, sama, sama s sabo upravlja. Potem pa v smislu te krize*

zdaj, izkoristiti notranje resurse, pa imeti eno čistilko v fondu, svojo zaposleno, hišnika, svojega človeka, in nazaj vzpostaviti stanje, pa se čudno sliši, kot je bilo na začetku». (F5). *»Da bi imeli v Fondih svojega upravljavca«* (F8).

V teku intervjujev se je kot izrazito pomembna pokazala vloga vrtov, zato smo induktivno razvite koncepte, ki so se nanašali na vlogo vrtov v soseski, združili v kategorijo *vrtovi*.

Vrtovi

Veliko intervjuvancev je potrdilo, da so prav vrtovi pomembni prostori druženja in sodelovanja. Poleg večjih napovedanih dogodkov se na vrtovih odvija tudi druženje na ravni vsakdanjega življenja – srečevanje v paviljonih, delo na vrtu, prepletanje dela in druženja, itd. Tudi v preteklosti so se družili podobno: *»Predvsem med sosedi, obiskovanje. Pa na vrtovih, tam je bilo veliko druženja. Tudi paviljoni so bili, s klopmi, kjer smo posedali«* (F4). Hkrati KO prevzema določeno skrb za vrtove, ustanovili so neke vrste vrtni odbor in vrtni red, katerega naloga sta bila skrb za razporejanje skupnih stroškov ter podajanje smernic za slog in obliko vrtov.

Slika 11.3: Skrb za infrastrukturo na vrtovih

Vir: Iztepač

Na vrtovih organizira KO razne dogodke – razstave in označevanje drevja ter spodbuja medsebojno sodelovanje uporabnikov vrtov. Primer tovrstne dejavnosti je na primer organizirana medsebojna pomoč pri prekopavanju vrtov. Intervjuvanci so vrtove opredelili kot pomembne tudi v smislu odločanja za bivanje v tej soseski.

Slika 11.4: Dogodek na vrtovih

Vir: Iztepač

Navezanost na vrtove se kaže tudi v izrazito majhni stopnji vandalizma na vrtovih – razstave ostajajo na vrtovih dolgo časa nepoškodovane. Eden od intervjuvancev nam je povedal, da mladina iz soseske, ne samo, da ne povzroča škode na vrtovih, ampak tudi preganja ostalo lokalno mladež, ki bi si to dovolila, kar kaže na navezanost na vrtove med različnimi generacijami prebivalcev soseske. To intervjuvanci argumentirajo z razstavo slik, panojev, ki so jih obesili na ograje vrtov že pred časom in so se obdržali že več kot leto dni, ne da bi bili podvrženi vandalizmu.

Omenili smo intervjuvanca, ki nasprotuje lokalni pobudi, ki naj bi v tem bloku nasploh uživala nizko stopnjo podpore. Čeprav se zdi ta intervjuvanec izrazito vpet v sosenko – stanovanje je pridobil pred več desetletji, in to preko železnic – se dogodkov lokalne pobude ne udeležuje, kot razlog sicer zanika, da bi mu bilo tam neugodno, pač pa pojasni, da se mu v to preprosto ne zdi vredno vlagati časa. Tudi prostega časa ne preživlja na vrtovih na južni strani soseske (ki so predmet prenove), pa tudi pred nastankom lokalne pobude ga ni. Po drugi strani se s prebivalci tega bloka družijo

na vrtovih pred blokom – ta blok je namreč najbolj oddaljen od stadiona in ter ima kot edini blok v soseski svoje vrtove. Intervjuvanec se na vrtovih veliko družijo s sosedi, torej prebivalci tega bloka, ki naj bi jih povezovalo tudi nasprotovanje lokalni pobudi, čeprav je povedal, da se na vrtovih pred blokom družijo tudi z nekaterimi, ki prebivajo v drugih delih in se z lokalno pobudo strinjajo. Pred leti je bilo vrtov med bloki več, vendar so jim bili nekako odvzeti ali pa uporabljeni v druge namene – garaže. Vendar so posestnikom vrtov znotraj soseske posestniki vrtov ob stadionu solidarno namenili del svojih vrtov, kar bi bila lahko pomembna vez med današnjimi uporabniki vrtov na južni strani.

Intervjuvanec torej ni del skupnosti uporabnikov vrtov, hkrati pa ga grožnja prenove, v primerjavi z drugimi prebivalci soseske na ravni bloka najmanj prizadene. Prvič ima blok svoje vrtove, nima oken neposredno v smeri stadiona, torej na južno stran, in je najbolj oddaljen od samega stadiona. Iz tega bi lahko sklepali, da njihova podpora prenovi izhaja iz manjše obremenjenosti z grožnjo in očitne manjše navezanosti na južne vrtove. Ker ne obdelujejo vrtov na jugu soseske, so tudi manj vpeti v skupnost nasprotnikov lokalne pobude, ki do neke mere izhaja iz skupnosti vrtničarjev. Tak pogled na vlogo omenjenega bloka imajo tudi nekateri drugi intervjuvanci: *» se delajo, kot da niso v naselju, eni so rekli, kaj nas pa briga. Ampak so tako oddaljeni od morebitnega dogajanja, da ne vejo, da če si obrnjen drugače, da potem pa ne bo nič, ne boš nič prizadet«* (F3). Tako sklenemo, da ima grožnja pozidave vrtov ključen pomen za razvoj same lokalne pobude, in da slednja izhaja iz skupnosti prizadetih, to so uporabniki vrtov.

Pričakovanja

Glede začetnih pričakovanj intervjuvancev težko oblikujemo enoznačen sklep, saj so si bila med seboj dokaj različna in so se od začetka lokalne pobude tudi spreminjala. Izpostavimo lahko, da je večina intervjuvancev izrazilo nekakšen strah pred nepredvidljivostjo odziva kapitala oziroma institucij, kot so se izrazili, kar je dejavnik, ki je njihova pričakovanja prizadel. Če navedemo izjavo intervjuvanca F2: *» Dostikrat ne gre za moč argumentov, ampak za moč oblasti ali pa denarja, no.«* Kar nekaj intervjuvancev grožnjo soseski, torej prenovo stadiona, analizira oziroma pojasnjuje na način, ki je razmeroma podoben stališčem marksističnih teoretikov (Molotch), obravnavanih v prejšnjih poglavjih. Intervjuvanci kot nasprotnika zaznavajo prav

povezavo ali koalicijo kapitala in odločevalcev. Sodelovanje s slednjimi se jim ne zdi plodno, oziroma jih kar nekaj izraža mnenje, da je za stik z odločevalci potrebno veliko truda, medtem ko odziv ni gotov; pravijo, da je izrazito nepredvidljiv. Dodajmo še, da so bila začetna pričakovanja mnogokrat manjša, kot pa so pričakovanja v času intervjuvanja, torej so se ta z razvojem lokalne pobude povečevala.

Večina intervjuvancev se ne spomni, da bi v preteklosti prebivalci soseske že organizirano participirali v urejanju prostora oziroma v smislu sodelovanja z določenimi javnimi institucijami. Tako se kaže zgodovina borbe za vrtove kot manj pomembna. Po drugi strani je bilo sodelovanje v smislu upravljanja soseske intenzivno - uporaba sušilnice, plačevanje z vrtom povezanih stroškov itd. je bilo zelo natančno določeno. Hkrati opravljeni intervjuji kažejo, da nekateri prebivalci soseske niso imeli, oziroma nimajo velikih pričakovanj glede same lokalne pobude v smislu njene potencialne uspešnosti. Nekateri ocenjujejo vlogo lokalne pobude kot nesmiselno, *v smislu borbe z mlino na veter*. Kaže, da se ta skupina pokriva s tistimi, ki pobude ne podpirajo, oziroma v njej ne sodelujejo. Po drugi strani najaktivnejši člani lokalne pobude, torej tisti, ki prevzemajo določene vodstvene vloge, v uspeh verjamejo, in verjetno to lokalni pobudi daje nekakšen zagon, kot kažejo intervjuji. Iz primerjave pridobljenih podatkov, mnenj in stališč intervjuvancev bi lahko poudarili pomembno vlogo karizmatičnih vodij lokalne pobude v mobilizaciji skupnosti oziroma delovanju lokalne pobude.

Nekateri intervjuvanci vidijo prav to lokalno pobudo kot nekakšen precedens v definiciji vloge lokalnih pobud v urejanju prostora, medtem ko si končnega rezultata oziroma uspešnosti lokalne pobude pogosto niso upali napovedati, kar v splošnem kaže, da je vloga lokalnih pobud izrazito nepredvidljiva, to pa onemogoča utemeljitev pričakovanj. Uspehi lokalne pobude so na pričakovanja uspešnosti lokalne pobude vplivali pozitivno.

Strukturne možnosti

Intervjuvanci lokalno pobudo opredeljujejo kot neobičajno, torej poudarjajo, da vpliv lokalnih pobud na urejanje prostora ni običajna praksa v Sloveniji, hkrati pa so lokalne pobude redko upoštevane v smislu vpliva na urejanje prostora, menijo intervjuvanci. Očitno je, da tako prebivalci soseske kot tudi vključeni v lokalno pobudo

strukturne priložnosti za vključevanje lokalnih pobud v urejanje prostora ocenjujejo kot nezadostne, vlogo lokalnih pobud pa v primerjavi z drugimi deležniki, torej odločevalci in investitorji, kot manj pomembno. Pogosto se jim zdi, da institucije v lokalni pobudi ne vidijo enakovrednega sogovornika, oziroma na vprašanje, zakaj jih institucije ne upoštevajo, intervjuvanec odgovarja: *»Zato, ker nas imajo za nestrokovno javnost, da nismo strokovni, in jasno da včasih težko pariramo na nekem strokovnem področju«* (F3). Hkrati več intervjuvancev opisuje vzpostavitev stika z institucijami kot naporen proces, sodelovanje z institucijami pa kot zaostreno ter občasno hierarhično opredeljeno v smislu podrejenosti lokalne pobude. To se še posebej nanaša na prvo fazo. Tako so prebivalci po potrebi vzporedno vzpostavljali stik z drugimi državnimi institucijami, na primer varuhom človekovih pravic: *»...smo bili priseljeni parkrat, prevečkrat, vključiti varuhinjo človekovih pravic, da je ona opozarjala razne institucije, da se vendarle uporabljajo zakonite oblike postopka komuniciranja z občani«* (F1). Omeniti moramo, da so intervjuvanci večkrat izpostavili Četrtno skupnost kot nekakšnega partnerja oziroma institucijo, ki ji bolj zaupajo, vendar se zavedajo njene izrazito omejene vloge: *»ČS obstaja samo na papirju. To je največji problem. Ker če četrtna skupnost...to je institucija, ki je najbližja meščanom, potem bi morala četrtna skupnost imeti /.../ večjo vlogo«* (F1).

Nekateri intervjuvanci so omenili tudi določen strah, ki ga izražajo nekateri prebivalci soseske glede aktivne vključenosti v lokalno pobudo – bojijo se pretiranega izpostavljanja, ki bi jim pozneje utegnilo škoditi. Poudarjamo, da ge za percepcijo, in nismo pridobili podatkov, s katerimi bi lahko pojasnili, kako je izpostavljanje v lokalni pobudi negativno vplivalo na druga področja posameznikovega delovanja v smislu zaposlitve ipd., saj bi to terjalo večjo spremembo v metodološkem smislu. Kakorkoli, čeprav s pridobljenimi podatki teh povezav ne moremo potrditi ali zavrni, vseeno poudarjamo, da ima tovrstna percepcija lahko tudi stvarne učinke na participacijo v urejanju prostora oziroma na vključevanje posameznika v participativno prakso. Za sam razvoj participacije v urejanju prostora pa ima lahko strah posameznika pred potencialnim šikaniranjem na drugih področjih, zaradi vključenosti v lokalno pobudo, zelo neugoden vpliv.

Socialni kapital

Iz odgovorov intervjuvancev lahko sklepamo, da je prenova kot grožnja vsem skupaj, prebivalce med seboj povezala. Sami prebivalci so v intervjujih govorili o skupnem nasprotniku, ki naj bi jih povezal. Pojav zunanje grožnje soseski je pozitivno vplival na stopnjo sodelovanja med prebivalci, kakor tudi na raven solidarnosti med njimi. Povezanost med prebivalci lahko opredelimo kot izstopajočo in se kaže tudi skozi vse intervjuje. Že v prvih intervjujih smo zaznali pomembnost same zgodovine bivanja v soseski, predvsem veliko število različnih vezi med prebivalci; v zgodovinskem smislu je bila to povezanost z železnicami, otroci so bili med seboj povezani preko obiskovanja iste osnovne šole, starejši pa preko dela na vrtovih.

»To je bil železniški sklad, in tukaj so bili železničarji, dobro so se poznali med seboj/.../bil je tudi upravnik, ta upravnik je bil povezan z železnicami seveda, in to je veljalo kot ena organizirana oblika skupnega bivanja. To je bilo izrazito organizirano, če sva se prej pogovarjala o tem, da je tukaj veljalo za otroke iz sosesčine en strog red, a ne, ena stroga socialna kontrola, je to izhajalo iz teh časov, ko je bil red strogo določen /.../ Ta red velja do določene mere še vedno. Ko je ta odbor recimo stopil v funkcijo, je pa odbor nadaljeval ...kot nasledstvo tega reda, ki je obstajal, na tak način, da je pobral tam, kjer je to obstalo. Kjer je obstalo, kjer se je potuhnilo, in odbor je to pobral in nadaljeval s tem.« (F1)

Iz intervjujev je kljub temu razvidno, da četudi je bila povezanost med prebivalci soseske velika, je bila pogosto delno odvisna od geografske bližine, saj se prebivalci bolj oddaljenih blokov med seboj niso tako dobro poznali. Sodelovanje znotraj soseske je bilo sicer pogosto, vendar se je dogajalo med prebivalci, ki so si bili tudi prostorsko blizu in so stanovali v istih oziroma sosednjih blokih. Tako je bilo tudi z druženjem, nekateri bloki so organizirali skupne aktivnosti, na primer peko kostanja. Pogosta so bila tovrstna sodelovanja med sosednjimi bloki, medtem ko prireditve ali druženj na ravni soseske v zadnjem času, pred oblikovanjem lokalne pobude, ni bilo. Tako so bile opazne tudi razlike v stopnji socialnega kapitala med različnimi bloki. Še posebej je izstopal blok, katerega prebivalci se družijo vsakodnevno pred blokom.

Neobičajno stopnjo povezanosti so opazili tudi najemniki, ki v soseski še ne živijo dolgo: *»ko je bilo lepše vreme, so se stanovalci kar organizirali, kar ne vidiš v vsaki*

soseski. So pripravljali piknike, neke zabave, tega se mi zdi, nikjer, mislim nikjer, taka velika združba stanovalcev se ne zna niti noče ukvarjati eden z drugim. Tu pa je drugače, se mi zdi, da so dosti bolj povezani, da hočejo stopit skupaj, za pač svoje interese.» (F6)

Zanimivo se nam zdi, da očitno visoka stopnja (latentnega) socialnega kapitala izhaja iz preteklosti, v kateri so bili prebivalci sošeske zelo povezani preko železnic. Več intervjuvancev je omenilo, da lokalna pobuda v bistvu gradi na starih temeljih. Ker se nam je zdel ta element pomemben, smo enega od intervjujev opravili s prebivalko sošeske, starejšo od devetdeset let, kar nam je omogočilo boljši vpogled v zgodovino socialnega kapitala sošeske. Ta je bil zmeraj na visoki stopnji, kar smo opisali zgoraj, za primer pa lahko navedemo, da je zdravnik, ki je v sošeski od železnic dobil večje stanovanje, v popoldanskih urah prebivalce sošeske zdravil brezplačno. Hkrati je sošeski bivalo več raznih obrtnikov, ki so jih prebivalci angažirali. Torej je na ravni sošeske obstajalo tudi neko ekonomsko omrežje. Tudi sicer intervjuji kažejo visoko stopnjo solidarnosti med prebivalci - omenjena je bila pomoč pri prekopavanju vrtov, še bolj pomembna pa je prerazdelitev vrtov zaradi izgube slednjih na severni strani sošeske. Socialnega kapitala ne moremo opredeliti zgolj kot vezivnega, saj je bila že v najzgodnejših letih v smislu družbene stratifikacije sošeska heterogena – zgoraj smo navedli primer zdravnika. V sošeski so bila večja in manjša stanovanja, v večjih so živeli višji uradniki, inženirji, zdravniki, pravniki ipd., v manjših delavci, na primer kondukterji. Ti pogosto niso imeli kopalnice.

»V sošeski so živeli ljudje povezani z železnicami. Delavci so dobili manjša stanovanja, samski delavci, na primer kondukterji le sobo brez WCja. Delavska stanovanja so bila brez kopalnic, mi pa smo imeli kopalnico. Moj oče je bil zdravnik, zaposlen pri železnicah. Kot zdravnik je dobil stanovanje od železnic, /.../ Vsak blok je imel tudi hišnika, ki je živel v stanovanju v nizkem pritličju. Zdi se mi, da so hišniki dobili stanovanje v zameno za delo, da so skrbeli za hiše, pa tudi za red, otroke so hitro v red spravili, pred hišo/.../ Potem je bil en gospod, ki je nadzoroval vrtove, torej kdo ima kateri vrt, pa plačevali smo mu stroške za vodo, ker smo imeli na vrtu pipo.» (F4)

Intervjuji kažejo na določeno pomembnost kombinacije vezivnega in premostitvenega socialnega kapitala, ki se kaže na ravni soseske v današnjem času. Z vezivnim kapitalom v tem primeru mislimo na povezovanje lokalnih prebivalcev med seboj, preko medsebojnega sodelovanja v lokalni pobudi. Več intervjuvancev je poudarilo, da se pogosto povežejo z znanci izven soseske zaradi specifičnih strokovnih znanj, ki jih ti znanci imajo, in s katerimi lahko pomagajo delovanju lokalne pobude. Torej gre za pridobivanje pomoči in informacij od specializiranih ljudi, ki jih s sosesko povezuje znanstvo z enim ali več prebivalcev. Pomoč podpornikov izven soseske naj bi bila večinoma brezplačna.

Intervjuji kažejo, da struktura socialnega kapitala izhaja iz zgodovine soseske – primarno iz vloge železničarskega fonda v soseski. Življenje v soseski desetletja nazaj kaže na izrazito visoko povezanost med prebivalci v smislu dela, bivanja in šole, hkrati pa tudi visoko organiziranost med prebivalci v preteklosti. Na podlagi intervjujev lahko sklenemo, da je bil to zelo pomemben element pri formiranju lokalne pobude, saj so bile določene skupnosti že formirane, izziv pobudnikov pa je bil te skupnosti povezati. Kaže, da je KO lokalne pobude k temu pristopil tudi preko oblikovanja strukture, ki je sestavljena iz odbora, nato pa predstavnikov posameznih blokov, oziroma vhodov, kar kaže na povezovanje manjših teritorialnih skupnosti v smislu bloka. Kot bistvena se preko intervjujev kljub temu kaže skupnost uporabnikov vrtov, ki pa jih je sama grožnja tudi najbolj prizadela, saj bi se v primeru prenove stadiona v okviru javno zasebnega partnerstva prav ta prostor namenilo gradnji. Črpanje iz preteklosti je tu bolj opazno, saj koncept upravljanja s sosesko KO vsebuje relativno veliko mero podobnosti z upravljanjem iz časa enotnega upravnika in sistema hišnikov, ki so skrbeli za bloke. Kaže se tudi, da ideja skupnega upravnika temelji na konkretnem bloku v soseski, ki upravnika nima, saj so ohranili stari sistem stanovalca - oskrbnika. Gre za starejšo gospo, ki je nekako prevzela vlogo upravnika, in jo opravlja s precejšnjo mero avtoritete, ki jo je v nekem smislu podedovala - je namreč vnukinja prvega upravnika soseske: *»vsak posebej, ampak ko Marjana reče, ona je vnukinja prvega upravnika, šefica tam, tradicija, tudi če Marjana narobe reče, kot Marjana reče pa bo. In je rekla Marjana, zdaj pa bomo mi fasado, in so šli«* (F5).

Na močno povezanost in visoko stopnjo (vezivnega) socialnega kapitala kažejo tudi intervjuji tistih, ki so v sosesko manj vpeti. Ne samo, da so opazili močno povezanost

med prebivalci, ampak se hkrati tudi ne udeležujejo socialnih dogodkov v soseski, saj menijo, da nanje ne sodijo in da je to stvar prebivalcev soseske – recimo prebivalcev okoliških ulic, ali pa se nočejo premočno vpeti v sosesko, saj imajo občutek, da bo to lahko prizadelo njihovo zasebnost oziroma anonimnost. Hkrati zaključimo še, da četudi je prekrivanje med lokalno skupnostjo in lokalnimi prebivalci veliko, niso vsi lokalni prebivalci člani lokalne skupnosti, saj obstajajo vključeni v lokalno skupnost, ki prebivajo drugje, čeprav je primerov slednjega malo, kot sklepamo iz intervjujev. To so predvsem tisti, ki so se iz soseske odselili, ampak zaradi socialne mreže še vedno zahajajo v sosesko, na primer z namenom druženja.

Struktura lokalne pobude močno vpliva tudi na način komunikacije slednje, saj ta na eni strani poteka po ustaljeni strukturi blokov, kar pomeni, da predstavniki blokov informirajo prebivalce svojega bloka; v ta namen se uporabljajo tudi oglasne deske v blokih. Vsekakor pa se kot pomembna kaže tudi neformalna komunikacija, predvsem na javnih prostorih. Sama lokalna pobuda ni formalizirana, medtem ko je bila legitimnost preverjena; vse kaže, da lokalna pobuda uživa visoko podporo. Obstajajo sicer očitki, da lista podpornikov ni javno objavljena in da je zato stopnja podpore nejasna.

Zaupanje v institucije

Prebivalci soseske, kot tudi vključeni v lokalno pobudo, so izrazili nizko stopnjo zaupanja v pristojne institucije lokalne in državne ravni. Več kot polovica intervjuvancev zaznava nekakšno koalicio med investitorjem in institucijami. Sam odnos z institucijami ocenjujejo kot nezadosten, saj naj bi bile institucije premalo odzivne v smislu komunikacije z lokalno pobudo, oziroma se vanjo vključijo predvsem, kadar pride do določenih zaostritev. Nad močjo same lokalne pobude so vključeni vanjo razočarani, saj je ta izredno majhna, oziroma zakonodaja ne zagotavlja višje stopnje moči lokalnih pobud. V splošnem opisujejo sodelovanje z institucijami kot zahtevno v smislu vložka časa in energije. To je pomembno iz stališča, da lokalna pobuda ni formalizirana, delo povezano z lokalno pobudo pa je prostovoljno, kar predstavlja določen pritisk oziroma breme za tiste, ki so v lokalno pobudo globlje vpeti. Naša raziskava kaže, da je prav to nezaupanje eden bistvenih dejavnikov, na katerem je utemeljena lokalna pobuda, saj je formiranje in izvajanje lokalne pobude neke vrste odgovor na odsotnost ostalih učinkovitih možnosti

vplivanja na urejanje prostora na lokalni ravni, torej v tem primeru na ravni soseske. *»Zelo težko pride do tega, da ima lokalna pobuda neko moč. Neko pravno podlago...Nikakršne, nikakršne nima. Ti se lahko skupaj zbereš in narediš, da zgledaš večji bavbav, po domače povedan. Da se napihneš.« (F7)*

Lokalni prebivalci namreč ocenjujejo svoje poskuse povezovanja s pristojnimi institucijami kot neuspešne, hkrati pa izražajo neugoden občutek glede načina posredovanja informacij o predvidenem posegu lokalnim prebivalcem. Ravno ta percepcija se kaže kot bistveni razlog obstoja lokalne pobude, še posebej v času formiranja pobude.

Teoretični pogled na lokalno pobudo Fondovih blokov

Večje število intervjuvancev nastanek lokalne pobude in odnos slednje s pristojnimi inštitucijami pojasnjuje na način, ki izraža določeno skladnost z marskistično kritiko urejanja prostora. Soja recimo regulacijo urejanja prostora na državni ravni označi kot približevanje akterjem, ki imajo kapitalsko podporo (1980). Opravljeni intervjuji kažejo, da je okvir urejanja prostora, sprejet na državni ravni, lokalne prebivalce oziroma lokalno pobudo v večji meri izključil predvsem iz zgodnjih faz procesa vplivanja na samo načrtovanje regeneracije stadiona. To se do neke mere ujema s Harveyevo tezo, da je pravica vpliva lokalnih prebivalcev na urejanje mest v sodobnem urejanju prostora pogosto manj varovana od pravice privatne lastnine in dobička (2008). Harvey dodaja, da neoliberalni sistem v družbo posreduje etiko individualizma, ki je ugodna za umik posameznika iz kolektivnih političnih dejavnosti oziroma procesov. Prav ta del je v primeru Fondovih blokov ključen, saj so bili prebivalci historično bistveno bolj povezani, oziroma je bila stopnja (latentnega) socialnega kapitala relativno visoka, kot kažejo intervjuji. Zunanja grožnja je bila dejavnik, ki je socialni kapital obudila, ta pa je postal temelj mobilizacije lokalnih prebivalcev. V tem se ta lokalna pobuda oddalji od Harveyeve teze. Vseeno se od ostalih starejših delavskih sosesk socialni kapital na ravni Fondovih blokov razlikuje v tem, da ne gre le za vezivni socialni kapital, ampak tudi za premostitveni, ki pa je bil za razvoj lokalne pobude osrednjega pomena. Lokalna pobuda namreč v svojem delovanju izpodbija razne (prostorske) akte, zato pa potrebuje pomoč strokovnjakov, ki niso prebivalci soseske. Prav povezovanje lokalnih pobud s kompetentnimi strokovnjaki pa je lahko protiutež podjetniškim interesom, trdi Mlinar (2012).

Poleg Gansa tudi več drugih avtorjev, na primer Križnik (2008) in Molotch (1988), poudarja pomen družbenega razreda v delovanju lokalnih pobud: nižji razredi naj bi bili slabše opremljeni za tovrstno sodelovanje, predvsem v smislu socialnega in kulturnega kapitala. Čeprav nismo opravili analize prebivalcev soseske v aspektu družbenega razreda, sklepamo, da je ta v tem pogledu relativno heterogena. To sklepamo iz zgodovine soseske na eni strani – pojasnili smo, da so preko železnic stanovanja pridobili različni družbeni razredi, na drugi strani pa tudi s strani intervjuvancev nismo pridobili nobenih podatkov, ki bi kakorkoli kazali na segmentacijo dohodkovno šibkejšega prebivalstva, ali da bi – nasprotno - kazali na priseljevanje višjih družbenih razredov oziroma gentrifikacijo. Intervjuvanci, ki so globlje vpeti v lokalno pobudo, pa so v glavnem opravljali srednje razredne poklice.

Lokalna pobuda deluje že več let, vsaj pet, kar lahko povežemo z močnim socialnim kapitalom na lokalni ravni in dobri organiziranosti lokalne pobude, utemeljeni na sistemu upravljanja s sosesko izpred desetletij. Vseeno so pomemben dejavnik tudi okvir oziroma strukturne priložnosti (glej Križnik 2008) delovanja te lokalne pobude. Namreč, v pogojih, v katerih so državne institucije naklonjene sodelovanju s civilno družbo, oziroma so sistemi absorbiranja zahtev in stališč slednje institucionalizirana komponenta urejanja prostora, je čas trajanja lokalnih pobud krajši, saj praviloma v relativno hitrem času uspejo uveljaviti svoje zahteve, oziroma slednje sistem transformira v lastne politike in aktivnosti (Križnik 2008).

Marksistični avtorji izpostavljajo način upravljanja postindustrijskih mest. Konkurenca med mesti za pridobivanje kapitala preko javno-zasebnih partnerstev vnaša spremembe v upravljanje mest, ki lahko prizadenejo stopnjo vključevanja lokalnih prebivalcev (Harvey 2009). Ker smo v tem primeru analizirali vlogo lokalnih pobud preko intervjujev, težko objektivno ocenimo sam način upravljanja javno-zasebnega partnerstva v povezavi s širšo sliko upravljanja mesta, kljub temu pa izpostavljamo subjektivni pogled intervjuvancev, ki izražajo občutek, da so bili, še posebej ob prvih gradbenih posegih, nezadostno informirani. Hkrati pa slovenska mesta nimajo veliko izkušenj z javno zasebnimi partnerstvi, zato je verjetno potrebno dodati, da se morajo svoje vloge v tovrstnih partnerstvih priučiti tudi odločevalci na ravni mest in države, in sicer v smislu zakonodaje, ki bi vlogo mestnih vlad in lokalnih skupnosti bolj celovito

definirala. Izpostavili smo že, da je slovenska zakonodaja z namenom olajšanja procesov gradnje skrajšala razne postopke, kar je vključevalo tudi izključevanje javnosti iz zgodnejših faz načrtovanja. S tem se do določene mere zmanjša raven razumevanja načrtov s strani javnosti, saj je javnost z načrti soočena, ko so ti že v relativno finalizirani obliki, niso pa ji znani razlogi v procesu načrtovanja, na katerih so utemeljeni končni rezultati (glej Bizjak 2012). Hkrati primer lokalne pobude Fondovih blokov kaže, da so se lokalne pobude pripravljene posluževati različnih pravnih sredstev, s katerimi izpodbijajo odločbe raznih institucij, kar lahko zavre izvedbo postopkov in hkrati odpira hipotetično vprašanje, ali ne bi zgodnje umeščanje javnosti v proces načrtovanja omogočilo reševanje tovrstnih konfliktov v zgodnejših fazah postopka in tako omogočilo manj moteno izvedbo konkretnega projekta? S tem pa ne trdimo, da je lokalna pobuda sama zavrla izvedbo prenove stadiona; analizi postopka smo se namreč izognili, saj ta ni predmet socioloških znanosti, ampak tudi pravnih.

Marksistični avtorji pogosto izpostavljajo interese koalicij rasti v smislu specifičnih lokalnosti, to pa je maksimizacija faktorja izrabe. Faktor izrabe je povezan s potencialno kvaliteto bivanja na določenem območju, zato protest lokalnih skupnosti ni neobičajen. Molotch (1988) nadaljuje, da so urbana gibanja praviloma v teh protestih neuspešna, čeprav primer analizirane lokalne pobude predstavlja določeno izjemo, saj je bilo število predvidenih stavb na parceli, na kateri so vrtovi, zmanjšano. Molotch nadaljuje, da participacija lokalnih prebivalcev izhaja iz njihovih potencialnih koristi oziroma tveganj, saj prav oni lahko preko vprašanj, povezanih z lokalnim načrtovanjem prostora, največ pridobijo ali izgubijo. V primeru Fondovih blokov je to skupnost uporabnikov vrtov, ki pa se močno prekriva s skupnostjo prebivalcev soseske. Primarno se obe skupnosti prekrivata v smislu, da veliko prebivalcev soseske uporablja vrt, sekundarno pa so bile zelenice med vrtovi, kar še vedno spada na omenjeno parcelo oziroma prostor, na katerem je skupnost preživljala prosti čas in se z njim do določene mere še vedno identificira. Gre tudi za osrednji javno dostopen prostor (v zasebni lasti) v soseski, ki ni namenjen motoriziranemu prometu. V tem smislu je bila percepcija grožnje za lokalne prebivalce še toliko večja.

Čeprav lahko iz opravljenih intervjujev sklepamo, da je legitimnost lokalne pobude visoka, pa ta podatek kljub temu ni uraden. Čeprav smo naleteli le na enega nasprotnika, ki je potrdil, da je nasprotnikov lokalni pobudi v soseski malo, pa se

vseeno odpira vprašanje, kakšna je legitimnost lokalne pobude na tem zamejenem območju. Obstajajo primeri, ko lokalne pobude, utemeljene na mobilizaciji preko zunanje grožnje, delujejo kot zagovorniki splošnega lokalnega interesa, medtem ko ni rečeno, da je ta res tak, kot ga predstavlja lokalna pobuda. Tega ne trdimo za primer Fondovih blokov, kljub temu pa avtorji omenjajo primere lokalnih pobud, katerih člani povezuje jeza (posledica grožnje), ki odvrča ostale prebivalce soseske. Rezultat je lahko, da večina prebivalcev soseske lokalne pobude sploh ne podpira, toda ker nasprotniki lokalne pobude niso povezani v skupnost, se tega niti ne zavedajo, medtem ko se lokalna pobuda predstavlja kot zagovornik interesa celotne lokalne skupnosti. Kot rečeno, opravljeni intervjuji ne vsebujejo podlage, na kateri bi tovrstne sklepe lahko utemeljili, vseeno pa odpiramo vprašanje, ali ne bi bila na primer smiselna vloga Četrtnih skupnosti, ki bi lokalni interes preverila na formalen način, preko nekakšnega lokalnega referendum na primer?

12 REVITALIZACIJA PARKA TABOR

12.1 Tabor kot soseska

Park Tabor leži med stavbo Športnega društva Tabor, Hotelom Park in Cerkvijo srca Jezusovega, na vzhodni strani centra Ljubljane, na Taboru. Okoliš zaznamuje visoka koncentracija kulturnih in subkulturnih institucij: Moderna galerija Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, Narodni muzej, Zavod Bunker itd. V četrti je prisotnih tudi več subkulturnih institucij, največ jih je lociranih na severni strani t.i. Metelkove Mesta in v bližnjem Rogu. Večina kulturnih institucij je združenih v pobudi *Kulturna četrt Tabor*. Slednja pa v svojem uvodnem spletnem nagovoru omenja tudi revitalizacijo parka Tabor⁹³.

V soseski prevladujejo stanovanjske hiše, poleg katerih pa so v njej tudi izobraževalne in vladne javne institucije. V soseski so tudi študentski in dijaški dom ter dom upokojencev, prisotna pa je tudi turistična infrastruktura. Poleg prej omenjenih kulturnih institucij so v soseski izrazito zastopane tudi kulturne in kreativne industrije, zgoščenost katerih opažamo predvsem severno od Slomškove ulice (Žaucer in drugi 2011, 58).

Socioekonomska analiza prebivalstva je verjetno v tem primeru manj smiselna, saj gre za zelo heterogeno sosesko, v kateri se nahajajo nove, tako imenovane nadstandardne stavbe, ter starejše hiše in bloki. V soseski bi, izhajajoč iz številnih novogradenj, lahko zaznali trend gentrifikacije. Karte sicer kažejo na mešanje med premožnim prebivalstvom in *življenjsko ravno z neugodnimi stanovanjskimi in prebivalstvenimi značilnostmi na območjih z izrazito dobro dostopnostjo* (Krevs 2002,127 - 128). Ta opis je za naše potrebe dovolj natančen, če pa bi nas zanimalo več, bi se v vsakem primeru izognili načinu pojasnjevanja preko aritmetične sredine, saj bi ta kazalec popačil morebitno socioprostorsko polarizacijo.

Starost prebivalstva je na ravni ČS Center visoka: če ga primerjamo s slovenskim povprečjem, je približno za dve leti višja – 43,2 je povprečna starost v ČS Center (Žaucer in drugi 2010,15). Pomembno je, da beležimo razliko med stalnimi in začasnimi prebivalci, slednji so namreč povprečno bistveno mlajši – 36,8 let, medtem

---

⁹³ <http://www.kct.si/o-kct>

ko so prvo omenjeni, stalni prebivalci, v povprečju stari 44,1 leta. Vseeno je omembe vredna oblika krivulje porazdelitve začasnih prebivalcev po starostnih skupinah, saj je očitna oblika črke M, z izrazito zgostitvijo med starostmi 20 – 35 let in manjšo zgostitvijo v starostih med 80 in 95 let. Tudi v splošnem smislu na ravni ČS Center opazamo blag trend reurbanizacije (Rebernik 2004). Hočevar poudarja seljenje v središče mesta kot življenjsko-stilsko motivirano (Hočevar v Kos 2001), ki naj bi bilo tako tudi analizirano, medtem ko na drugi strani postaja analiza prebivalcev mest na podlagi njihovega socioekonomskega statusa manj pomembna. Avtor to dokazuje na podlagi primera priseljenih v Manchester, ki kaže, da je večina priseljenih v središče Manchestra starih med 26 in 35 let (Hočevar 2000). Četudi študija Žaucerja in ostalih ne razpolaga s podatki o novo priseljenih, se kažejo kot najštevilčnejša skupina prebivalcev ČS Center, podobno kot na prej omenjenem primeru iz Manchestra, prebivalci stari med 30 in 34 let (prav tam).

Žaucer sam Tabor opredeli kot prostor z razmeroma mladim prebivalstvom; podatki zbrani v isti študiji kažejo relativno starejše prebivalstvo na mikrolokaciji Parka Tabor in okolice. To pojasnimo predvsem z Domom upokojencev, ki meji neposredno na Park. V novejši soseski severno je povprečna starost prebivalstva občutno nižja.

Prebivalci, stalni in začasni, pa na Taboru predstavljajo le eno od skupin, ki so prisotne v soseski. Koncentracija kulturne ponudbe na Taboru v sosesko gotovo privabi kar nekaj t.i. uporabnikov mesta⁹⁴, hkrati pa je zaradi prostorov, v katerih so pisarne – Metelkova, Center Ledina itd. - tudi več ljudi, ki so v soseski zaposleni. Med začasnimi prebivalci Tabora smo že izpostavili prebivalce različnih domov, katerih pomembnost je poudarjena tudi v študiji Žaucerja (in drugi 2010), saj močno prispevajo k živahnosti in vitalnosti območja, obenem pa imajo manjši interes za samo regeneracijo (prav tam). Največji delež začasnih prebivalcev so zaznali prav v starostnih skupinah med 20 in 35 leti (prav tam). Hkrati je potrebno poudariti, da se prav okrog Parka Tabor nahaja več hišnih števil, na katerih je prijavljenih večje število stanovalcev, tudi okrog 100 (prav tam). Gre za prej omenjene institucije, izmed katerih izstopajo Dom upokojencev ter razni študentski in dijaški domovi, locirani v bližini Parka. Dodajamo še, da neposredno na Park meji hotel, v bližini pa

---

⁹⁴ Z uporabniki mesta slovenimo Martinottijev pojem *city users* (1996).

je tudi mladinski hotel. To izpostavljamo kot pomembno razliko v primerjavi s pretežno stanovanjsko sosesko Fondovih blokov.

12.2 Razvoj območja

Razvoj soseske Tabor je v zadnjih letih zaznamoval predvsem razvoj različnih kulturnih institucij. Če je bila značilnost razvoja severnega dela območja bivše vojašnice na Metelkovi predvsem organski razvoj *od spodaj*, je južni del Metelkove postal prostor, v katerem je nekakšen skupek kulturnih institucij, od Slovenskega etnografskega muzeja, Muzeja sodobne umetnosti Metelkova, Narodnega muzeja Slovenije itd. Če bi fokus disertacije razširili na celotno območje, bi morali vključiti tudi analizo odzivov lokalnih skupnosti na samo dogajanje na Metelkovi, tako južni kot severni del, ter lokalne odzive na prenove oziroma grožnje, ki bi jih v prenovah lahko zaznale lokalne skupnosti. Zaradi oddaljenosti severnega dela Metelkove od Parka Tabor, in precej specifične vloge mikro lokacije, tudi na področju participacije v urejanju prostora, bomo celovito analizo Metelkove pustili ob strani. Določene informacije smo sicer pridobili iz intervjujev ter jih v disertacijo vključili glede na njihovo pomembnost oziroma povezanost s sežirajočimi koncepti. Podoben bo pristop h koncentraciji kulturnih institucij južnega dela Metelkove, katere vloge ne bomo pojasnjevali v disertaciji, saj kljub temu, da ge za urbano regeneracijo, v tem primeru ne moremo govoriti o participaciji v urejanju prostora, saj je bistveno bolj zastopan proces *od zgoraj*. Tudi tuje primerljive primere – recimo Museum Quartir na Dunaju, pogosto označujejo kot centralizirane pristope *od zgoraj*, in ravno omenjen primer je bil tozadevno deležen tudi kritičnih odzivov, saj se globlje sodelovanje med institucijami, kljub prostorski bližini, ni vzpostavilo, čeprav so locirane znotraj omenjenega območja (Mokre 2011).

Urbane regeneracije v tem širše obravnavanem območju pa niso le stvar preteklosti, v prihodnjih letih je predvidena večja urbana regeneracija bivše tovarne koles Rog. Gre za obsežen projekt, ki presega 50.000 m² površine, pristop k regeneraciji pa je bil predviden kot forma javno-zasebnega partnerstva. Predvidena je bila regeneracija tovarne s poudarjeno kulturno in kreativno vsebino, kjer bi bili tudi razstavniki prostori, proizvodni center, studii, rezidenčni prostori, umetniške trgovine itd. Komercialne vsebine regeneracije se primarno nanašajo na trgovine, parkirna mesta, stanovanja, bare, restavracije, hotel ipd (Uršič 2011, 9 - 11). Razmerje med zasebnimi in javnimi

površinami je 60% zasebnih in 40% javnih. Sama regeneracija je predvidevala tudi višje novogradnje, konkretno hotel na severnem delu območja. Hkrati se kažejo določene nejasnosti v načinu vključevanja različnih družbenih skupin; kulturno-umetniških, začasnih uporabnikov, različnih organizacij in lokalne skupnosti v prenovo območja oziroma javno zasebno partnerstvo (prav tam). Vseeno bomo primer podrobneje obravnavali le, če se bo v teku raziskave izkazalo, da je povezan z lokalno pobudo revitalizacije Parka Tabor, oziroma da prebivalci regeneraciji območja pripisujejo kakršen koli pomen, ki bi ga lahko navezali na naša raziskovalna vprašanja oziroma predhodno izpostavljene senzitivirajoče koncepte ter kategorije. To odločitev utemeljujemo z oddaljenostjo območja prenove, kar intenzivira Ilirska ulica kot prostorska prepreka – gre za večjo cesto, čeprav smo mnenja, da tako obsežna prenova vpliva na bistveno širše območje, kot ga zamejuje omenjeno javno zasebno partnerstvo.

12.3 Revitalizacija Parka Tabor

Park Tabor je kot lokalna pobuda precej drugačen od Fondovih blokov – pri njem namreč ne gre za percepcijo grožnje, oziroma iz intervjujev ni moč sklepati, da bi bil to dejavnik, ki je spodbudil nastanek lokalne pobude. Slednja izhaja iz priložnosti, ki jo je predstavljala fizična in socialna degradacija Parka (Cvetko 2010). Hkrati je lokalna pobuda posebna v tem, da ne izhaja neposredno iz lokalnih prebivalcev, ampak iz sodelovanja nevladnih organizacij, na pobudo Zavoda Bunker, nevladne organizacije, ki se ukvarja z organizacijo kulturnih dogodkov ter upravlja kulturno institucijo Stara mestna elektrarna na Taboru. Bunker se je v projekt revitalizacije parka vključil kot institucija, ki je vpeta v lokalno okolje in je že imela vzpostavljene stike s številnimi deležniki, tako organizacijami kot posamezniki (Selimović 2010), in je bila med drugim eden od pobudnikov Kulturne četrti Tabor.

S tem namenom je Bunker v sodelovanju s partnerji⁹⁵ predhodno izpeljal več raziskav, predvsem fokusnih skupin z lokalno skupnostjo, namen pa je bil pridobivati podatke, ki bi omogočili vpogled v način delovanja lokalne skupnosti v povezavi z organizacijo kulturnih dejavnosti in identifikacijo raznih lokalnih problemov (prav tam). Tako so pridobili informacije o potrebah, željah in pričakovanih vseh deležnikov projekta revitalizacije – potencialnih partnerjev, organizacij iz lokalne skupnosti in

---

⁹⁵ Z Matjažem Uršičem.

okoliških prebivalcev ter kulturnih institucij iz okolice. Udeleženci fokusnih skupin so bili enotni v izražanju potrebe po obnovi in revitalizaciji konkretnih krajev v soseski, med katerimi je izstopal Park Tabor. Ta prostor je namreč v zgodovini predstavljal osrednji javni prostor v soseski v smislu vozlišča ter prostora preživljanja prostočasovnih dejavnosti (šport) in srečevanja (prav tam). Na podlagi tega je bil Park Tabor tudi izbran za revitalizacijo.

Bistvene zaključke fokusnih skupin za to disertacijo povzemamo po Selimoviću:

- Vse fokusne skupine navajajo pomanjkanje zelenih površin v soseski.
- Analiza fokusnih skupin kaže na zaznavanje pojava gentrifikacije v soseski.
- Večina udeležencev fokusnih skupin izraža določeno pripravljenost za sodelovanje v prenovi – s prostovoljnim delom na primer. Vseeno so udeleženci to pripravljenost povezali le z določenimi dejavnostmi.

V nadaljevanju se je Bunker kot organizacija povezal z Inštitutom za politike prostora (IPoP), ki je v okviru evropskega projekta razpolagal s sredstvi za podporo lokalnih pobud v smislu njihovega povezovanja s stroko. V sodelovanju z arhitekti ProstoRož je bila organizirana delavnica o potencialni revitalizaciji Parka Tabor, na katero so bili povabljeni predvsem predstavniki različnih lokalnih organizacij – Doma upokojencev Center – Tabor, predstavniki Športnega društva Tabor, predstavniki nekaterih okoliških šol in predstavniki okoliških kulturnih organizacij ter prebivalcev. Ker so organizatorji že poznali stališča lokalnih prebivalcev, je bila delavnica namenjena tudi vključevanju institucionalnih deležnikov in njihovi vlogi v sami prenovi oziroma revitalizaciji Parka (Cerar 2010). Ker namreč ni bilo zasebnega interesa za prenovu parka, je ta temeljila na interesu lokalnih prebivalcev in ostalih deležnikov (prav tam).

Pomembna je tudi izbira kolektiva ProstoRož za pripravo načrta revitalizacije Parka. Gre namreč za skupino arhitektov, ki se z intervencijami v javnem prostoru ukvarja že dalj časa, po drugi strani pa so predstavniki kolektiva, v določenem deležu, prebivalci soseske Tabor. Glede na njihov poklic bi jih lahko uvrstili med kreativne industrije

oziroma ustvarjalne dejavnosti ter posledično kreativni razred⁹⁶, katerega življenjski slog se pogosto povezuje z revitalizacijo urbanih prostorov (Florida 2004, 288), kar izpostavljam zaradi zanimivega primera, da gre sicer za strokovnjake, ki pa so po drugi strani tudi prebivalci soseske ter življenjsko stilsko vpeti v revitalizacijo urbanih prostorov, če se navežemo na Florido.

Slika 12.1: Dogodek v Parku

Vir: ProstoRož, foto Matjaž Tančič.

12.4 Analiza intervjujev – revitalizacija Parka Tabor

Naši prvi intervjuvanci na primeru Parka Tabor so bili osrednji člani lokalne pobude v njenih začetkih – pred nekaj leti. Nato smo vzorec razširjali – na eni strani so nas zanimali ostali pridruženih v lokalno pobudo – predvsem tisti, ki so se pobudi priključili pozneje in prevzeli določene organizacijske vloge v pobudi, kakor tudi tisti, ki se dogodkov, organiziranih v okviru lokalne pobude, udeležujejo aktivno, torej prevzemajo neko aktivno vlogo v konkretnih dogodkih. Za večino naštetih velja, da niso nujno prebivalci soseske. Na drugi strani so nas zanimali lokalni prebivalci. Intervjuvali smo tako začasne prebivalce kot tiste, ki v soseski prebivajo že več desetletij. Intervjuvali smo lokalne prebivalce, katerih poklice bi lahko umestili med t.i.

⁹⁶ Konceptu kreativnega razreda v disertaciji ne bomo posvečali veliko pozornosti. Opozarjamo, da je bil sam koncept deležen kritičnega odziva, oziroma so se pojavljali določeni dvomi v sam obstoj tega družbenega razreda.

ustvarjalne dejavnosti⁹⁷ in tiste iz drugih sektorjev. S teoretičnim vzorčenjem smo izbrali še intervjuvance, za katere se je izkazalo, da bi lahko bili bolj vpeti v dogajanje v Parku; to so predvsem tisti, ki imajo otroke ali pse - tako so pokazali intervjuji. Zaradi številčnosti starejših uporabnikov v Parku smo opravili intervju tudi v Domu upokojencev, iz katerega prihaja mnogo starejših obiskovalcev Parka. Skupaj smo opravili deset (10) intervjujev. Daljši so trajali okrog 70 minut⁹⁸, krajši približno 30 minut. Opravili smo še nekaj dodatnih intervjujev, ki so bili krajši, zato niso zajeti v zgornjem sklopu desetih intervjujev, služili pa so analizi specifičnih fenomenov oziroma medsebojni primerjavi identificiranih konceptov, ki so se v ostalih intervjujih pokazali kot bistveni. Z intervjuvanjem smo prenehali ob saturaciji, ki se je pojavila pri intervjuvanju zadnjih enot vseh teoretično izbranih, prej navedenih skupin.

Grožnja

Intervjuji kažejo, da pobuda revitalizacije Park Tabor nikoli ni bila odgovor oziroma reakcija na neko neposredno grožnjo - kot take je ne dojemajo ne vključeni v pobudo ne lokalni prebivalci. Do neke mere bi lahko kot grožnjo opredelili mestoma zaznana socialno degradacijo parka, s čimer izpostavljammo zaznano povečano prisotnost marginalnih skupin v parku. V nekaterih primerih so intervjuvanci to povezovali z zlorabo dovoljenih in nedovoljenih drog ter bližnjim zdravstvenim domom, ki med drugimi nudi tudi metadonsko terapijo. Nekateri intervjuvanci opažajo nekoliko manj marginalnih družbenih skupin v parku po začetku pobude revitalizacije, vendar smo to opažanje v intervjujih zasledili redkeje, predvsem pa intervjuvanci temu niso pripisovali posebnega pomena. Vse to kaže, da pobuda ne predstavlja reakcije na neko konkretno grožnjo.

Čeprav intervjuji ne kažejo na percepcijo grožnje, pa iz njih lahko razberemo, da je Park pred začetkom lokalne pobude, revitalizacije, učinkoval predvsem kot prehodni prostor. Značilnosti kraja so bile na primeru Parka Tabor izrazito omejene v času

---

⁹⁷ Ustvarjalne dejavnosti so dejavnosti, ki izvirajo iz individualne kreativnosti, veščin in talenta in imajo potencial za ustvarjanje dobička in delovnih mest preko generiranja in izkoriščanja intelektualne lastnine (UK Department for Culture, Media and Sport DCMS 2001). Med kreativne industrije uvrščamo oglaševanje, arhitekturo, trg umetnin in starin, oblikovanje, modno oblikovanje, filmsko in fotografsko produkcijo, računalniško programiranje, računalniške igre, elektronsko založništvo, glasbo, uprizoritvene in vizualne umetnosti, založništvo, medije.

⁹⁸ Gre za čas zvočnega posnetka intervjuja, ne pa trajanja same interakcije z intervjuvancem.

pred revitalizacijo⁹⁹. Lokalni prebivalci se v njem niso zadrževali – ne naključno, ne v smislu dogovorjenih srečanj. Intervjuvanci izražajo izrazito zanemarjenost in nezanimivost parka pred začetkom pobude, kar je tudi negativno vplivalo na čas njihovega zadrževanja v Parku, saj so ga le prečkali: *»Prej sem šla s psom samo čez, zdaj se pa velikokrat ustavim, in na klopcu usedem, ker se pač dobro počutim«* (T7). Več intervjuvancev je tudi omenilo, da pred pobudo tega prostora niti niso dojemali kot park, temveč kot prehodni prostor. Vprašanje pa je, ali lahko degradacija parka v tem primeru opredeljujemo kot grožnjo? Ne glede na to pa lahko zaključimo, da verjetno degradacija Parka Tabor kot grožnja ni imela mobilizacijskega vpliva na lokalno skupnost, saj se ta nikoli ni samoniklo mobilizirala, hkrati pa je bila, predvsem v začetni fazi same pobude, relativno pasivna, če jo dojemamo kot skupnost prebivalcev Tabora.

Če izhajamo iz marksistične teorije, ki kot izhodišče percipirane grožnje s strani lokalnih pobud opredeljuje koalicije rasti, kar smo pojasnili v teoretičnem delu disertacije, lokalne pobude Revitalizacija parka Tabor s tem ne moremo povezati. Intervjuvani namreč niso omenjali tovrstne grožnje, zato nismo oblikovali konceptov oziroma podkategorij, ki bi te koncepte združevali. Tudi v ostalih načinih kodiranja nismo zaznali nič pomembnejšega v smislu vloge kapitala. Določen, a izrazito omejen nastavek se kaže pri analizi nasprotnikov lokalne pobude. V teku intervjujev se le en kritik večkrat ponovi – večina intervjuvanih je kot kritika lokalne pobude dojemalo prejšnje vodstvo Športnega društva Tabor. S strani pobudnikov in lokalnih prebivalcev razlogov za kritiko lokalne pobude športnega društva Tabor nismo uspeli razbrati, prav tako nam tega ni razkril niti intervju z vključenim v organizacijo Športnega društva. Razlogi, ki jih intervjuvanci navajajo, se med seboj razlikujejo. Omenjeno je bilo, da ima Športno društvo lastne interese po ustanovitvi t.i. koalicije rasti na tem območju, ki bi se nanašala na gradnjo garaže. Nikakor nimamo dovolj informacij, da bi postavljali kakršnekoli teze o interesih Športnega društva, tudi resničnost navedene izjave ni preverjena ali raziskana, zato se do nje ne opredeljujemo. Navajamo pa tezo zato, ker kaže, da intervjuvanci v primerih različnih interesov v prostoru očitno pogosto kažejo dovzetnost za predvidevanja, ki

---

⁹⁹ Razlikovanju med krajem in prostorom ne bomo posvetili večje pozornosti, oziroma se zadovoljimo z osnovno razdelitvijo, ki prostore povezuje z njihovo instrumentalno funkcijo, kraje pa z reflektivno prizoriščnostjo (Hočevár 2000).

vključujejo kapital v vlogi nekakšnega, pogosto negativnega agenta v urejanju določenih prostorov.

Kontribucija namesto grožnje

Lokalna pobuda Revitalizacije Parka Tabor ne predstavlja reakcije na grožnjo, pač pa vsebuje očitne elemente kontributivnih lokalnih pobud. Začnemo lahko s kontribucijo na osebni ravni, saj več intervjuvanih prispeva k uspešnosti lokalne pobude, četudi v njej nimajo neke operativne funkcije. Gre za čiščenje parka, pomoč pri izvedbi dogodkov, prispevanje besedil oziroma urejanje besedil v publikacijah ipd. Več intervjuvancev je izrazilo željo, da bi tudi sami prispevali k programu lokalne pobude v parku Tabor, medtem ko nekateri intervjuvanci to že počnejo, in sicer v obliki prostovoljstva. Pred lokalno pobudo Revitalizacije Parka Tabor niso imeli izkušenj s participativnim urejanjem prostora. To kaže, da je razvoj lokalne pobude Revitalizacija Parka Tabor deloval kot nekakšen spodbujevalec oziroma dejavnik motivacije nekaterim lokalnim prebivalcem za realizacijo nekih lastnih zamisli v Parku. Verjetno so bile aktivnosti, ki so si jih zamislili, v osnovi sicer povsem nepovezane s samim Parkom, vendar se jim je ta zaradi ostalega novega dogajanja v Parku začel zdeti primeren prostor. V nekaterih primerih je ta percpcija primernosti temeljila na velikem številu ljudi, ki park obiskuje zaradi novega pestrega programa, v drugih je šlo za sorodnost koncepta zamišljenih aktivnosti lokalnih prebivalcev s programom lokalne pobude, v tretjih pa je nov program v park privabil ljudi, ki ga predhodno niso uporabljali. S tem so Park uvrstili na nekakšen mentalni zemljevid zanimivih prostorov v mestu¹⁰⁰ in ga začeli uporabljati za nekatere lastne aktivnosti, kot na primer praznovanja otroških rojstnih dni.

Lokalna pobuda se je začela s sodelovanjem nekaj nevladnih organizacij – kulturnega društva ProstoRož, Zavoda Bunker in Inštituta za politike prostora. ProstoRož se je že prej ukvarjal z oživljanjem urbanih prostorov, tudi v soseski Tabor, kjer so na ulična parkirišča umeščaličasne dejavnosti. Izkušnje ProstoRoža iz tega so bile pozitivne, tudi izkušnje iz sodelovanja z lokalnimi prebivalci, ki so bili relativno odzivni, posvojili pa so tudi nekatere odčasne umestitev v prostor ter zanje za čas njihovega trajanja tudi skrbeli. Začasna uporaba parkirišč je bila

---

¹⁰⁰ Zaznavanje različnih prostorov v mestu ter potencial povezovanja tega z ostalimi družbenimi dejavniki pojasni Bauman (2004).

zasnovana in izpeljana v sodelovanju z Bunkerjem. Tudi pobuda revitalizacije Parka Tabor je bila izražena s strani Bunkerja, ki je v okviru evropskega projekta pridobil določena sredstva, ki jih je imel možnost nameniti revitalizaciji Parka. Na podlagi obojestranskega zadovoljstva nad preteklim sodelovanjem ter želje ProstoRoža po nadaljnjem sodelovanju v projektih urbane regeneracije oziroma revitalizacije urbanih prostorov so se povezali, pristopil pa je še tretji partner, prav tako nevladna organizacija, Inštitut za politike prostora (IPoP), ki je tudi takrat razpolagal z določenimi evropskimi sredstvi, ki jih je imel delno možnost nameniti sodelovanju lokalnih pobud s stroko. Tako je pri lokalni pobudi sodeloval le v začetni fazi, dokler je bilo sodelovanje mogoče v okviru evropskega projekta, s koncem tega pa se je stopnja sodelovanja IPoPa precej zmanjšala. ProstoRož je že leto prej poskusil pridobiti sredstva za revitalizacijo praznih lokalov v središču Ljubljane in na Taboru, vendar je idejo opustil, ker je bil na razpisu neuspešen. Na Taboru so začeli sodelovati, ko je Bunker pridobil evropski projekt, skozi katerega je lahko delno financiral oblikovanje in realizacijo prvih korakov lokalne pobude. Na podlagi analize začetka lokalne pobude izpostavljamo, da je Park Tabor kot pobuda doživel relativno hitro realizacijo tudi zaradi takrat razpoložljivih sredstev, pridobljenih s strani evropskih projektov.

Bunker je izhajal iz želje po vzpostavitvi stika z lokalnim okoljem, v katerega so se naselili. Kot kulturna organizacija so na dogodkih, ki so jih organizirali, redno prihajali v stik z lokalnim prebivalstvom ter poskušali povezovati lokalne kulturne institucije med seboj in z lokalnimi prebivalci. Nato pa so v okviru evropskega projekta pridobili sredstva, ki so se jih odločili porabiti na način, ki bi prebivalcem izpolnil določene želje: *»Zdaj pa če že imamo mi enkrat sredstva, da nekaj naredimo kot je treba... dajmo mi ugotovit, kaj bi res prebivalci radi, kaj bi prebivalce zanimal, in kaj bi hotel«* (T8). Če povzamemo, je ProstoRož imel okvirno idejo revitalizacije (oziroma je to oblikoval iz predhodno zbranih informacij) in določene izkušnje. Druge nevladne organizacije pa so pobudo ProstoRoža lahko vsebinsko in finančno podprle. Ta primer torej kaže, da razpoložljiva sredstva lahko igrajo ključno vlogo pri realizaciji določenih lokalnih pobud, oziroma jim lahko povečajo realizacijo njihovega obsega: *»tako, da je bil lahko program malo bolj bogat«* (T22). To lahko potrdimo z dvema primeroma: ista NVO je drugi projekt, ki se je prav tako navezoval na Tabor, opustila, ker zanj ni prejela nobenih sredstev, medtem ko je bila prisiljena okrniti tudi neki drug

že začeti projekt, ker ji je financer zaradi zmanjšanja sredstev (posledica finančne krize) v teku projekta sredstva občutno zmanjšal. Opozoriti moramo, da so sredstva, pridobljena znotraj evropskih projektov, namenska – možnosti njihove porabe so praviloma natančno zamejene in jih zato ne moremo šteti med institucionalizirana dolgoročna sredstva podpore lokalnim pobudam. V konkretnem primeru lokalne pobude parka Tabor so nekatere izmed organizacij, vključenih v začetek pobude, sčasoma postajale v pobudi manj aktivne, kar je tudi posledica zaključka projektov, v okviru katerih so sredstva pridobili. Same lokalne pobude to ni ogrozilo, saj je ProstoRož v okviru različnih drugih razpisov uspešno prejel sredstva za nadaljevanje pobude iz drugih virov, vseeno pa financiranje lokalnih pobud preko evropskih projektov ne moremo označiti za optimalno, saj ne gre za stalno možnost financiranja, hkrati pa samo dodeljevanje projektov večinoma ni prilagojeno financiranju lokalnih pobud in se le te lahko financirajo le ob pomoči različnih drugih organizacij, kar potrjuje tudi primer Parka Tabor.

Pričakovanja

Pričakovanja in vpliv pobude revitalizacije Parka Tabor so večino sogovornikov presenetili, oziroma tovrstnih pobud niso bili vajeni, vsaj v Ljubljani ne: »*tako no, da so se začele v Lj dogajat ene stvari, ki jih prej ni bilo toliko opaziti tukaj v Ljubljani*« (T11), oziroma naj bi bil program revitalizacije parka po naravi bolj domena tujine in ljudi, ki hodijo v tujino: »*...pa ljudje, ki ne poznajo te institucije, recimo niso bili v tujini, in ne poznajo tega*« (T5). Prebivalci Tabora so opisali način revitalizacije parka kot edinstven, oziroma iz Ljubljane niso poznali podobnih primerov, medtem ko člani ožjega jedra lokalne pobude pravijo, da poznajo primere, ko neznani ljudje začenjajo neke podobne pobude na podoben način in s podobnim programom v drugih delih Ljubljane, pa tudi drugje po Sloveniji. V teh primerih so se pobudniki zgledovali po revitalizaciji Parka Tabor. To kaže, da uspešne in odmevne lokalne pobude lahko sprožijo podobne pobude drugje in tako delujejo kot nekakšna spodbuda.

Sami pobudniki, torej vključene NVO, so v začetni fazi pričakovale celo večji odziv lokalnih prebivalcev, kakor tudi, da se bodo slednji sami organizirali ter tako prevzeli lokalno pobudo. Iz intervjujev lahko sklepamo, da se to ni zgodilo. Obenem pa je vključevanje raznih drugih skupnosti v samo lokalno pobudo zapolnilo vrzel, ki bi nastala zaradi počasnejšega odziva lokalnih prebivalcev. Tako odpiramo vprašanje,

ali je možno javne prostore revitalizirati le preko vključevanja lokalnih prebivalcev, še posebej, če gre za prostore, ki se nahajajo v središču mesta? V primeru slednjega se od revitalizacije pogosto pričakuje, da doseže določeno stopnjo raznolikosti, ki pritegne širše obiskovalce, ne pa le lokalnih prebivalcev. Na samo vprašanje nimamo odgovora, oziroma iz pridobljenih podatkov nanj ne moremo odgovoriti, lahko pa sklenemo, da je raznolikost vsebinskega dela revitalizacije parka Tabor posledica vključevanja različnih življenjsko stilskih skupin oziroma organizacij v sam proces revitalizacije oziroma v izvajanje programa, povezanega z revitalizacijo.

Strukturne možnosti in zaupanje v institucije

NVO, ki vodi lokalno pobudo revitalizacije Parka Tabor, pridobiva sredstva preko različnih razpisov, tudi od občine in države, medtem ko institucionaliziranega načina pridobivanja sredstev za lokalne pobude s strani občine, države ali četrtne skupnosti intervjuvanci ne poznajo. Odsotnost take institucije je določena omejitev za realizacijo lokalnih pobud, saj so pobudniki prisiljeni nase prevzemati komunikacijo z različnimi občinskimi oddelki in službami ter ostalimi institucionalnimi sogovorniki iz različnih drugih struktur. Zaradi odsotnosti medsebojne, lateralne komunikacije med javnimi institucijami, na primer med različnimi oddelki na občini na različnih ravneh, ne samo preko načelnikov oziroma direktorjev, in zaradi neobstoja institucije, zadolžene za sodelovanje z lokalnimi pobudami, je realizacija lokalne pobude časovno zahtevna in zapletena, rezultat, torej odziv institucij, pa nepredvidljiv. Torej od samih pobudnikov zahteva kar nekaj časa in napora. Med institucijami po podpori revitalizaciji Parka Tabor izstopa četrtna skupnost, ki pa ima precej omejena sredstva, prav tako pa tudi majhno moč odločanja. Odsotnost določene pristojne institucije prenese potencialno vlogo podpornikov lokalnih pobud na določene zaposlene v občinskih, regionalnih in državnih institucijah. Torej gre za posameznike, ki morda izražajo večjo stopnjo razumevanja za načrtovanje prostora *od spodaj* ter poleg tega opravljajo funkcijo, preko katere lahko podprejo lokalne pobude. To zavira formalizacijo lokalne pobude, oziroma na nek način realizacijo pobude postavi v odvisnost od partikularnega socialnega kapitala – predvsem premostitvenega. Tako je za lokalno pobudo pomembno, da je identificirala pomembne dojemljive posameznike znotraj institucionalne strukture. Vključene NVO v revitalizacijo Parka Tabor tako lažje pridejo do sogovornika znotraj javnih institucij, saj imajo nekakšno znamko, hkrati pa so tovrstnega sodelovanja pogosto že vajene. Na drugi strani

posamezniki, ki so v lokalne pobude manj vpeti, čeprav si tega želijo pogosto ne vedo, na koga bi se obrnili: *»ena moja prijateljica se je sedaj preselila na Poljane, in je tam eno otroško igrišče, ki pravi, da se starši že sami pogovarjajo, da bi pač ga uredili, ampak bi vseeno radi neko podporo MOLa, ali pa kakorkoli. In že pol leta me sprašuje, na koga se obrniti«* (T21). Tudi večina drugih intervjuvancev na hipotetično vprašanje, na koga bi se obrnili, če bi imeli svojo lokalno pobudo, odgovorijo z: *»nimam pojma, ker še nikoli nisem neka takega delala, ampak najbrž glih zaradi tega, ker moraš slediti toliko enih postopkov«* (T11). Očitno lokalni prebivalci pri hipotetičnem iskanju institucionalne podpore pri lokalni pobudi pričakujejo veliko zapletene administracije, ki jih odbija: *»ma na MOL bi se, po pravici povedano, na zadnje...moje mnenje je, da bi bila zakomplicirana administracija. Predvidevam, da bi bilo veliko ene administracije in časa vloženega, da bi potem mogoče na koncu oni rekli ne. Glede na to, da ljudje nimamo več časa, in da če ti hočeš en event dati nekaj, hočeš čim manj zakompliciran, da ti oni rečejo, ja ne, imamo tako, da to pripeljemo, ali pa ne«* (T7). Intervjuji kažejo, da nekatere institucije samo uspešnost lokalne pobude mestoma dojemajo kot kritiko svojega dela in posledično z lokalno pobudo ne sodelujejo.

Na drugi strani opazamo, da bi številni lokalni prebivalci v primeru hipotetične želje po organizaciji lastnega dogodka ali pobude v parku Tabor to naslovilo ravno na ProstoRož. Številni omenjajo, da bi vzpostavili kar osebni stik s pobudo, torej s predstavniki ProstoRoža, oziroma so ta stik že vzpostavili na raznih dogodkih. Intervjuvanci pogosto omenijo, da jih zaradi njihove vpetosti in aktivnosti v soseski celo bežno poznajo. To potrjujejo tudi predstavniki ProstoRoža, saj lokalni prebivalci občasno z njimi vzpostavijo stik ter jim sporočijo svoje poglede, želje, pripombe itd. To kaže na pridobljeno vlogo ProstoRoža v smislu blagega trenda neformalnega prevzemanja vloge lokalne pisarne, če se delno navežemo na primer Dunaja, obravnavanega v teoretičnem delu disertacije. NVO tako prevzema določene naloge, ki jih mestna uprava zaradi svoje strukture na tak način ne bi mogla prevzeti. Ker je NVO bolj odzivna in ima hkrati z lokalnimi prebivalci tudi neformalne stike, ti v določenih primerih bolj zaupajo NVO kot pa uradnim institucijam.

Socialni kapital, lokalna skupnost in lokalna pobuda

Revitalizacija Parka Tabor je bila zamišljena kot projekt sodelovanja z lokalnimi prebivalci, na kar kaže že prvi korak lokalne pobude – raziskava med lokalnimi prebivalci, pa tudi intervjuji s pobudniki. Kakorkoli, v primerjavi s Fondovimi bloki je vloga lokalnih prebivalcev v revitalizaciji Parka manjša, oziroma je vloga uporabnikov parka, ki ne stanujejo v tem okolišu, večja kot v primerjavi s Fondom, kjer je vloga uporabnikov prostora zanemarljiva. Pobuda revitalizacije parka Tabor je tudi precej bolj fluidna, vloga različnih vključenih skupin se namreč spreminja glede na vsebinski program v parku v določenem času. Torej gre za nekakšno spreminjajočo se časovno-prostorsko organiziranost parka, ki pritegne različne družbene, morda celo življenjsko-stilske skupnosti: *»Na tem umetniškem sejmu prevladujejo ljudje, ki jih to zanima, pa na vintage, je malo druga publika, se pa tudi malo ponavlja«* (T16). Pri tem moramo poudariti, da gre za dogodka, ki sta si med seboj do neke mere podobna, medtem ko še večjo razliko opazimo med športnimi dogodki in omenjenimi sejmi. Na športnih dogodkih je več obiskovalcev iz soseske, medtem ko je na sejmi več obiskovalcev iz drugih delov Ljubljane, občasno celo iz drugih slovenskih mest. ProstoRož, kot osrednja organizacija pobude se tega zaveda in to ocenjuje kot smiselno, saj s tem lokalnim prebivalcem kažejo potencial prostora – Parka Tabor. Tudi v začetni fazi lokalne pobude ProstoRož v soseski ni prepoznal trdno povezane lokalne skupnosti, ki bi se lahko vključila v lokalno pobudo kot skupnost. Tozadevno je potrebno navesti, da relativno malo stanovanj meji na park Tabor, saj je ob njem kar nekaj stavb, ki niso rezidenčne, na primer hotel, cerkev, stavba športnega društva in muzej. To je za razvoj konkretne lokalne pobude lahko tudi prednost, saj bi neposredni sosedi parka kot skupnost, ki si park v simboličnem smislu nekako lasti, lahko zavrnilo lokalno pobudo, ki izvira iz skupnosti, ki niso utemeljene na prebivanju ob Parku.

Lokalne pobude torej v tem primeru nikakor ne moremo enačiti z lokalno skupnostjo, če ta sploh obstaja. Gre za vprašanje vezi, če se navežem na Sorokina, ter za vprašanje, katere vezi povezujejo lokalne prebivalce v skupnost; glede na heterogenost Tabora kot soseske – slednjo lahko potrdimo že s prej obravnavanim visokim deležem začasnih prebivalcev – je bistvena vez med člani lokalne skupnosti Tabor ravno bivanje na Taboru, medtem ko prisotnosti ostalih vezi preko naših intervjujev nismo opazili, vsaj ne v meri, ki bi bila lahko podlaga za nadaljnje raziskovanje stopnje solidarnosti, ki jo z lokalnimi skupnostmi v svojem raziskovanju

povezuje Križnik¹⁰¹, medtem ko smo prav tako opazili relativno manjši poudarek intervjuvancev na navezanosti na prostor, na skupne vrednote, družbeni nadzor, solidarnost in socialno omrežje, kot na primeru Fondovih blokov¹⁰². Na primeru Tabora se kot bistvena kaže vloga družbenega prostora, ne fizičnega, sama lokalna pobuda pa temelji na skupnostih, ki ne temeljijo na prostorski bližini. Pretirano pripisovanje pomena slednji je zavrnil že Gans s trditvijo, da se ljudje vedno naučijo izogibati eden drugemu, če hočejo, ne glede na bližino bivanja (Gans 2002, 333). V tem primeru sicer nikakor ne govorimo o medsebojnem izogibanju prebivalcev Tabora, pač pa bi Gansov stavek obrnili in tako prišli do izjave, da ljudje najdejo način druženja, četudi niso sosedi, kar pa ne pomeni, da ne morejo biti sosedi in se hkrati družiti. To namreč najbolje pojasni relacijo med pobudo revitalizacije Parka Tabor in skupnostjo. Tudi Mlinar je navedel, da je na določenih krajih v določenih obdobjih delež *odsotnih občanov*, ki se ne vključujejo v javne zadeve, vse večji, hkrati pa je vse večji delež *začasno prisotnih*, le da je Mlinar tovrstna stanja pripisoval bolj drugim državam kot pa Sloveniji (2012, 317). Primer Tabora kaže, da tako kot se odsotni občani ne vključujejo v javne zadeve, se vanje vključujejo začasno prisotni.

---

¹⁰¹ To smo pojasnili v teoretičnem delu disertacije.

¹⁰² Delno se navezujem na definicijo lokalne skupnosti Forresta in Kearnsa, ki smo jo pojasnili v teoretičnem delu.

Slika 12.2: Dogajanje v Parku Tabor

Vir: ProstoRož, foto Matjaž Tančič.

Intervjuji kažejo, da lokalni prebivalci sicer zahajajo v park Tabor, vendar ga ne dojemajo kot prostor, namenjen izrecno lokalni skupnosti, pogosto ga tako niti ne uporabljajo, včasih pa tega tudi ne želijo. Lokalni prebivalci park uporabljajo v skladu s svojimi individualnimi željami. Na dnevni ravni park uporabljajo kot športno površino, igrišče, prostor za sprehajanje psov itd. V glavnem gre za dejavnosti, ki jih v tistem trenutku želijo opraviti v bližini doma in so jih v Parku Tabor opravljali že pred revitalizacijo slednjega, kar pa ne pomeni, da je ta nepomembna. Revitalizacija Parka je lokalne prebivalce spodbudila, da vsakodnevne aktivnosti v Parku – na primer sprehajanje psov - večkrat izvajajo prav v Parku Tabor, hkrati pa se v Parku pri aktivnostih večkrat zadržijo, saj se jim zdi prijeten: *»pa te pasje prijatelje, ki se tu zadržujejo. Če ni klopce, se jaz ne bi tu ustavila...se z Luno večkrat v parku ustavljam, zato ker je dobro...Prej sem šla s psom samo čez, zdaj se pa velikokrat ustavim, in na klopcu usedem, ker se pač dobro počutim«* (T7).

Vseeno prebivalci niso vedno pripravljeni na druženje v Parku, oziroma niso vsi prebivalci pripravljeni na druženje v Parku. Intervjuji kažejo, da se včasih lokalni prebivalci parku tudi namenoma izognejo. Motiv je lahko naveličanost Parka kot prostora oziroma želja po preživljanju časa v drugih prostorih: *»Toliko sem že celo življenje v tem prostoru prisoten, da grem raje kam tudi kdaj drugim stvari delat, da nisem skoz na istem mestu«* (T12). Torej je preživljanje prostega časa v Parku stvar izbire, možno pa je, da se ga določeni lokalni prebivalci (občasno) izogibajo ravno zato, ker je lokalni prostor, in ker si želijo v lokalnem prostoru preživljati le del prostega časa, ter se morda želijo občasno tudi izogniti lokalnim skupnostim - torej izogibati druženju v Parku: *»Da bi jaz sedela tam v parku, pa debatirala s tem ženskam. Jaz se nimam, dejansko, bohvet kaj za pogovarjat«* (T19). To pokaže, da je lokalna skupnost za posameznika lahko tudi moteča ali celo omejujoča in se je zaradi tega lahko izogiba, oziroma se vključuje v skupnosti, ki niso povezane s Taborom. Vseeno pa se to ne izključuje s preživljanjem dela prostega časa v Parku Tabor – tudi prebivalci, intervjuvanci, pri katerih se je pokazala manjša vpetost v sosesko, preživljajo del prostega časa v parku, največkrat v času sejmov, ki jih v njem organizira lokalna pobuda. Preden nadaljujemo, kot opazko izpostavljam, da je družbena vpetost intervjuvanih prebivalcev Tabora v sosesko izrazito manjša od vpetosti intervjuvanih prebivalcev Fondovih blokov, h čemur se bomo še vrnili. Kakorkoli, kljub manjši vpetosti v sosesko in občasni želji po umiku iz nje se prebivalci Tabora vseeno pogosto udeležujejo sejmov v parku Tabor, pritegne pa jih potencialno druženje, vendar ne druženje z lokalnimi prebivalci, čeprav se zgodi tudi to, ampak srečevanje z znanci, ki niso nujno iz Tabora. Pogosto pa se prebivalci Tabora za srečanje na sejmu dogovorijo s prijatelji iz drugih delov mesta: *»Pa mi smo tudi zelo veliko ljudi privabili in navdušili... ker smo rekli pridite, pri nas se dogaja«* (T5).

Slika 12.3: Park Tabor - dogodek

Vir: ProstoRož, foto Matjaž Tančič.

Na podlagi prvih nekaj intervjujev smo že lahko sklepali, da je revitalizacija Parka Tabor v sosesko pripeljala nove uporabnike prostora, ki niso nujno iz tega dela mesta in obisk Tabora pogosto združujejo z drugimi prostočasovnimi urbanimi dejavnostmi, kot je na primer sobotni obisk tržnice: *»te dogodki v parku, ko so se dogajali, je bilo glih to, ta mix ljudi se je zgodil, iz vse povsod, ker je v točno ta becirk tu pripeljal ful enga različnega folka iz različnih delov Ljubljane«* (T11). Intervjuji so tudi pokazali, da ti obiskovalci nimajo posebnega odnosa do same soseske, pač pa prihajajo na določen dogodek; prav tako bi prišli, če bi se to dogajalo v nekem drugem delu Ljubljane, prav tako bi tisti, ki na dogodkih aktivno sodelujejo, na njih sodelovali tudi, če bi bili ti locirani drugje. Intervjuvanci so pojasnili, da je bolj kot lokacija dogodka pomembno vzdušje na dogodku: *»Vseeno je, samo more biti dobro okolje, tako prijetno, ki veš, da bo pritegnilo toliko in toliko obiskovalcev«* (T4). Podobno se je izkazalo tudi med nekaterimi prebivalci soseske – dogodke bi obiskovali v enaki meri in na podoben način, če bi bili v nekem drugem delu Ljubljane. Nekateri lokalni prebivalci tudi ne ločijo obiskovalcev parka na lokalne prebivalce in obiskovalce od drugod, oziroma ne poznajo dovolj lokalnih prebivalcev, da bi to razliko zaznali. Na

podlagi poudarjene vloge neprebivalcev soseske v programu lokalne pobude smo sklepali, da se bodo lokalni prebivalci počutili ogrožene, oziroma jih bo prisotnost drugih (nelokalnih) skupnosti mogoče motila. Ugotovili smo, da nekateri lokalni prebivalci na dogodkih v Parku opažajo obiskovalce od drugod in da jim je to všeč: »Ne, nimam toliko ta sosedski filing. Mislim, nisem ga nikoli imel...« Te to kaj moti? »Ne, ne, to mi je kvečjemu fino, da zahajajo sem ljudje, saj to je tudi namen, se mi zdi, teh dogodkov« (T12). Lokalnim prebivalcem je všeč prisotnost drugih skupnosti v teh prostorih, čeprav je pri nekaterih nadvse očitno, da gre za najbolj tipične predstavnike prej opredeljene skupine uporabnikov mesta – turistov. Park namreč obdajajo hotel in več mladinskih hotelov. Kakorkoli, lokalnim prebivalcem je to bolj všeč kot ne, če sklepamo iz naših intervjujev. To kaže, da bi bila lahko ravno nizka stopnja vezivnega socialnega kapitala med lokalnimi prebivalci pomembna, saj se tovrstna lokalna pobuda, ki vključuje skupnosti, ki ne izhajajo iz lokalnih prebivalcev, sicer verjetno ne bi mogla razviti. Če se vrnemo k Martinottijevi razdelitvi različnih urbanih populacij, v tem primeru ne gre za antagonizem med lokalnimi prebivalci in uporabniki mesta, prej nasprotno, kaže se določena sinergija med obema populacijama. To zavrne tezo, da uporabniki mesta izbrane urbane kraje uporabljajo le na *barbarski* način, torej se poslužujejo prizoriščnosti teh krajev ter to povežejo s potrošnjo (Martinotti 1994). Primer Parka Tabor kaže, da so lahko tudi del izgradnje te prizoriščnosti, preko prispevanja k določeni lokalni pobudi, katere namen je oblikovanje nove identitete določenega kraja ali prostora. Zaradi nizke stopnje selitev je morda za revitalizacijo degradiranih območij lahko celo ključno, da v proces revitalizacije pritegnejo tudi uporabnike mesta. Čeprav se identiteta določenega kraja spreminja, je možno, da to nima pomembnega vpliva na strukturo lokalnih prebivalcev v smislu, da bi se priselili oziroma priseljevali prebivalci, katerih življenjski slog bi bil skladen z identiteto določenega kraja. Zato pa je možno, da lahko določeni kraji svojo identiteto v primerih, ko je ta na nek način subkulturalna, razvijejo le, če v proces revitalizacije vključijo potencialne uporabnike tega kraja.

Ne glede na dejstvo, da intervjuji kažejo manjši pomen lokalne skupnosti kot temelja lokalne pobude, pa to nikakor ni prizadelo vsebine revitalizacije Parka, prej nasprotno, dodalo ji je novo dimenzijo programske pestrosti, pri čemer gre za popolnoma drugačno obliko socialnega kapitala, kot smo ga zasledili v Fondovih blokih. Nikakor ne moremo govoriti o nekakšni globoki vpetosti v sosesko in stabilnih

odnosih, ki trajajo morda celo več generacij, temeljijo pa na rednem srečevanju. Samo pojasnjevanje značilnosti lokalnega kapitala na ravni revitalizacije Parka Tabor moramo začeti v fazi oblikovanja lokalne pobude. V tem času je bil verjetno bolj bistven socialni kapital med različnimi institucijami oziroma nevladnimi organizacijami soseske, ki so bile med seboj dovolj različne, da so se formiranja lokalne pobude lotile vsaka na svoj način. Vse od omenjenih nevladnih organizacij so v preteklosti že sodelovale, čeprav tega sodelovanja niso vedno spremljale finančne transakcije. Torej gre za nekakšen premostitveni socialni kapital na ravni nevladnih organizacij.

Slika 12.4: Srečanje predstavnikov Kulturne četrti Tabor

Vir: Bunker.

Socialni kapital na ravni lokalne pobude je prepleten s programom revitalizacije parka. Različne programske vsebine revitalizacije parka imajo svoje organizatorje, ki v sodelovanju s ProstoRožem kot koordinatorjem in osrednjim členom lokalne pobude organizirajo specifične dogodke. To najlažje ponazorimo na primeru sejmov. Največ teh organizirajo znanci najbolj vpetih v lokalno pobudo, torej ima vsak sejem svojega organizatorja. Praviloma ta člane ProstoRoža bežno pozna iz preteklosti. Če nadaljujemo in ločimo aktivno ter pasivno vključene v sejme: aktivno vključeni so tisti, ki na sejmi prodajajo, pasivno pa tisti, ki si stojnice ogledujejo oziroma kupujejo

izdelke. Ugotovimo, da so predvsem aktivno vključeni v sejme del socialne mreže organizatorja specifičnega sejma. To omrežje se lahko nato povečuje: »*Jaz sem povabila recimo 10, 20 oblikovalcev, in smo potem pripravili en tak sejemček, in odziv je bil ful velik*« (T16). Podobno učinkuje pridružitve novega člana v lokalno pobudo – z njim se slednji odpre nekakšno področje sodelovanja z novimi skupnostmi, vezni člen med lokalno pobudo, temi skupnostmi in programom revitalizacije Parka pa je ravno novo pridružen.

Podobno lahko sklepamo tudi iz odgovorov na vprašanje, kako so se intervjuvani aktivni udeleženci sejmov tem pridružili: »*zato ker se poznamo, so me povabili zraven, ne*« (T4). Tako pojasnimo odnos med aktivno udeleženi, organizatorji in lokalno pobudo kot koordinatorjem. Vendar so tudi pasivni udeleženci teh dogodkov, torej obiskovalci, nemalokrat povezani s prodajalci, saj jih ti pogosto povabijo: »*v bistvu tam je 50 oblikovalcev, in to pomeni, da 50 oblikovalcev povabi, vsak povabi 2 človeka, same akterje, in pa njihove prijatelje znance*« (T16). Tudi pasivni udeleženci, ki niso neposredno povezani z lokalno pobudo, organizatorjem ali aktivno vključenim v sejem, na dogodku pogosto srečajo znance in prijatelje, vendar to praviloma niso ljudje iz soseske, pač pa znanci in prijatelji iz drugih delov mesta, ki jih take zadeve zanimajo. Pogosto so ta srečanja dogovorjena, v teh primerih temelji interakcija med obiskovalci dogodkov v Parku na predhodnem dogovoru za srečanje. Tudi naključno srečevanje, pogojeno s predhodnim znanstvom, pogosto poteka med obiskovalci dogodkov, od katerih vsaj eden, pogosto pa celo oba, nista iz soseske. To seveda ne pomeni, da druženja med lokalnimi prebivalci ni, saj so nekateri intervjuvanci poudarili, da v Parku srečujejo sosede in da je to za njihov socialni kapital pomembno, saj jim srečevanje v Parku omogoča krepitev vezi z sosedi, s katerimi se sicer le pozdravljajo. Ne glede na to pa tudi ti intervjuvanci poudarijo, da se v Parku pogosto pogovarjajo z znanci in prijatelji, ki jih poznajo od drugje, v času dogodkov, kakor tudi izven njih. V primerjavi s Fondovimi bloki se kaže veliko večja zastopanost obiskovalcev Parka, ki niti ne prebivajo v soseski niti niso vanjo kakorkoli vpeti, če zanemarimo njihovo obiskovanje dogodkov v Parku Tabor.

Družbena skupina, ki jo moramo šteti med (začasne) lokalne prebivalce, so upokojeanci Parka Tabor; prisotnost slednjih v Parku Tabor je pomembna, saj so medgeneracijsko druženje z njimi omenili skoraj vsi intervjuvanci. Tudi prebivalci

doma opredeljujejo dogodke v parku kot zanimive, udeleževalo pa naj bi se jih več prebivalcev doma, tudi v manjših skupinah. V Parku se ne družijo le med seboj, ampak spoznavajo nove ljudi, to pa jim omogoča predvsem struktura dogodka v Parku, torej sejem. Prebivalci doma se zapletajo v interakcijo s prodajalci na sejmih, in dejstvo, da gre za nekakšne prodajalce, to interakcijo olajša, saj prodajanje temelji na dialogu, vstop v interakcijo s prodajalcem pa ni nevljuden in tudi ne neprijeten, če ga primerjamo z ogovarjanjem tujca v Parku izven okvira kakršnegakoli dogodka. Tako strukturiranost dogodkov v Parku – govorimo o sejmih – spodbuja interakcijo med ljudmi, ki se sicer ne poznajo, kar velja za pasivne udeležence dogodkov, ki se z aktivnimi zapletajo v pogovor o določenem artiklu, ki ga aktivno vključeni prodaja, spodbuja pa tudi interakcijo med aktivno vključenimi v dogodka. Vsakič si dva prodajalca delita isto stojnico, zaradi česar se bolje spoznata, in pogosto se zgodi, da dvojica zaprosi za sosedstvo tudi na naslednjem sejmu.

Vključevanje drugih skupnosti v program v Parku Tabor je pogosto; sogovorniki so omenili različne klube, društva in skupnosti, ki svoje dejavnosti in različne športe izvajajo v Parku. V veliki meri gre za sodelovanje s ProstoRožem, dejavnosti pa so umeščene v program Parka Tabor. Izpostavimo lahko vrvohodstvo, sabljanje, mečevanje, qiqong, šah z upokojenci, ples salsa, vaje pevskega zbora, kolesarski polo itd. Tako nastaja program Parka Tabor kot sodelovanje različnih skupnosti, ki svoje dejavnosti sicer izvajajo v drugih prostorih, v določenem času pa jih, kot skupnost preselijo v Park Tabor. Gre za skupnosti, katere člane povezuje neka skupna dejavnost – na primer ples salsa, ki nato kot skupnost pripravijo nek program v Parku.

Skupnost in komunikacija

V teku intervjujev so se kot pomembne pokazali trije načini komuniciranja s potencialnimi deležniki in obiskovalci lokalne pobude. Prva je teritorialno opredeljena – tabla v Parku, na kateri je napisan program. K temu dodajamo še poseben programski pano, nekakšen boben, na katerem so povzete informacije o programu dogajanja v Parku. Iz intervjujev smo izvedeli, da uporabniki Parka tako izvedo za program naslednjih dni. Omenjajo, da Park pogosto obišejo ravno zato, ker so med dopoldanskim sprehodom s psom na tabli opazili zanimiv večerni dogodek.

Drugi način izrazito nagovarja lokalne prebivalce, saj temelji na letakih, ki jih ti dobivajo v svoje nabiralnike. Zanimivo je, da se ta način med lokalnimi prebivalci ni izkazal kot pomembnejši. Ni sicer nepomemben, toda v intervjujih so prebivalci več pomembnosti namenjali programu, objavljenem v samem Parku.

Kot najpomembnejši način komunikacije so se izkazali novi mediji. Še bolj kot e-pošta je bilo poudarjeno socialno omrežje Facebook kot način, preko katerega potencialni deležniki in obiskovalci lokalne pobude pridobivajo informacije. To izpostavljamo, ker se tako oblikuje nekakšna spletna skupnost simpatizerjev lokalne pobude, ki tako redno dobivajo informacije o dogajanju v Parku. Praviloma take spletne skupnosti nabirajo svoje člane omrežno, zaradi česar so člani specifične facebook skupine med seboj do neke mere povezani tudi brez predmetne skupnosti. Rast tovrstne skupnosti bi lahko primerjali z vzorcem snežne kepe, v katerem novo pridruženim opozori potencialne prihodnje člane¹⁰³. Videti je, da za razliko od table, ki nagovarja lokalne prebivalce, socialna omrežja v večji meri nagovarjajo uporabnike prostora, vendar se v določenih posameznikih ti dve skupini združita.

Kreativni razred, skupnost, in Park Tabor

Socialni kapital in njegovo vlogo smo obravnavali že posredno in neposredno. Neposredno smo ga aplicirali na institucije oziroma nevladne organizacije, ter njihovo sodelovanje opredelili kot vrsto premostitvenega socialnega kapitala. Posredno smo socialni kapital aplicirali na vprašanje skupnosti v odnosu do lokalne pobude, medtem ko bomo nadaljevali z analizo socialnega kapitala posameznikov, bolj ali manj vpetih v lokalno pobudo.

Večina naših sogovornikov se v Parku Tabor pogosto vključi v interakcije, tako s prebivalci kot tudi z obiskovalci od drugod. Oboji so izpostavili, da verjetno zaradi udeleževanja dogodkov v Parku poznajo več ljudi, vendar se z novimi znanci iz parka le redko družijo tudi izven njega. To kaže, da gre bolj za znanstva. Najbolj poudarjajo spoznavanje novih ljudi tisti, ki so najgloblje vključeni v lokalno pobudo.

---

¹⁰³ Nova spletna orodja s participacijo povezuje Bizjak (2012).

Podobno pojasnujemo tudi socialni kapital lokalnih prebivalcev v odnosu do Parka Tabor. V Parku sicer srečujejo in spoznavajo druge lokalne prebivalce, vendar iz njihovih odgovorov posredno sklepamo, da nimajo interesa po krepitvi teh vezi z znanci iz Parka, pa tudi srečanjem s prebivalci soseske, ki jih poznajo že od prej, ne pripisujejo prevelikega pomena. Ne da bi se jim želeli izogniti, razen v redkih primerih, ki smo jih že omenili, pač pa več pozornosti namenjajo srečevanju z ljudmi v Parku, ki večinoma niti niso iz Tabora, pa tudi če so, njihovo znanstvo oziroma prijateljstvo izvira iz nekih drugih dejavnosti, interesov ali obdobj. Edina izjema, na katero smo naleteli, so sprehajalci psov, katerih znanstvo izvira iz sprehajanja psov v Parku in se kot tako tudi nadaljuje, hkrati pa nič ne kaže, da bi intervjuvani lokalni prebivalci imeli namen te vezi kakorkoli poglobljati.

Tudi kadar se lokalni prebivalci družijo na Taboru – tu mislimo širše, od obiskovanja dogodkov, organiziranih s strani lokalne pobude Revitalizacije Parka Tabor, do obiskovanja okoliških bifejev ter ostale kulturne ponudbe, vse to le redko počnejo v družbi drugih prebivalcev Tabora. Večkrat se dogovorijo z znanci ali prijatelji iz drugih delov mesta, s katerimi se nato udeležujejo pristočasovnih dejavnosti na Taboru. S tem mislimo tudi na dogodke v sklopu Parka Tabor: *»Dobivam se tukaj z ljudmi, ki niso iz tega okolja. Ker so iz drugega konca centra, ali pa sploh niso iz centra. In ja, se mi zdi, da je kar ena taka stična točka za različne ljudi« (T11)*. Zanimivo je, da se pogosto tudi lokalni prebivalci, ki se na dogodkih v parku srečujejo, kljub temu, da so sosedi, poznajo od drugod in ne zaradi bivanja v isti soseski.

Očitno ima pomembno vlogo na področju socialnega kapitala tudi interakcija s prebivalci doma upokoencev. Pogosto so namreč intervjuvanci omenjali interakcijo s starejšimi občani v Parku, kar kaže, da Park postaja pomembno središče medgeneracijskega druženja, kar delno spodbuja tudi program v parku – sejmi, čeprav se medgeneracijsko druženje odvija tudi izven dogodkov v Parku. Kakorkoli, ne glede na to, da smo na omembo medgeneracijskega druženja naleteli pri skoraj vseh intervjuvancih, gre bolj kot ne za stike, omejene na nekaj minut in ne za prijateljstva. Tako pojasnujemo manjšo pomembnost vezivnega socialnega kapitala med seboj podobnimi lokalnimi prebivalci ali drugimi družbenimi skupinami v procesu formiranja in realizacije pobude revitalizacije Parka Tabor. Izpostavljamo relativno manjše število trdnih vezi v primerjavi z lokalno pobudo Fondovih hiš, tako v smislu

pogojenosti nastanka lokalne pobude s trdnimi vezmi, kakor tudi v smislu generiranja novih trdnih vezi.

Na drugi strani intervjuvanci pogosto omenjajo šibke vezi, ki jih povezujejo z lokalno pobudo - gre za pridobivanje novih znancev v Parku ali pa za klepete, tudi z neznanimi ljudmi, ki se intervjuvancem v Parku dogajajo, oziroma jih opazijo. V omejenem smislu se v Parku srečujejo tudi znanci, ki so se tu spoznali, vendar se le redko družijo izven dogodkov v Parku. Prav tako večino intervjuvancev z lokalno pobudo, torej ProstoRožem, povezuje neka šibka vez – znanstvo izpred let, skupni prijatelj ...Spomnimo na že obravnavanega avtorja Richarda Florido, ki prav šibke vezi, nezahtevne, odprte in tolerantne skupnosti ter revitalizacijo urbanih prostorov povezuje s tako imenovanim kreativnim razredom (2004). Podobno ugotavlja tudi Gans, namreč, da prav talentirani in ustvarjalni posamezniki najprej začutijo neugodje ob močni vpetosti v skupnost (prostorsko in socialno¹⁰⁴), saj ta omejuje razvoj njihovega ustvarjalnega talenta (1962, 255). Intervjuji kažejo na povezavo med lokalno pobudo Parka Tabor in t.i. kreativnim razredom oziroma kreativci, kakor zaposlene v kreativnih industrijah pogosto imenujejo. Predvsem se povezava kaže v intervjujih globlje vključenih v lokalno pobudo ter s tistimi, ki se dogodkov, sejmov, aktivno udeležujejo.

Kreativni razred je koncept avtorja R. Floride, ki ga sledni povezuje z idejo kreativnega mesta. Kreativni razred, ki ga Florida bolj kot v sociološkem utemeljuje v ekonomskem smislu, združuje pa ljudi, ki prispevajo k dodani vrednosti z aplikacijo lastne kreativnosti (Florida 2004, 68). Iz ekonomskega temelja tega družbenega razreda izhajajo družbene, kulturne in življenjsko stilske premise (prav tam). Florida kreativni razred deli na bistvo kreativnega razreda (*the core*); to so inženirji, znanstveniki, arhitekti, oblikovalci itd., povezuje pa jih njihova ekonomska vloga, ki temelji na novih idejah, novi tehnologiji oziroma novi vsebini. Druga raven kreativnega razreda so kreativni profesionalci; s tem Florida označuje zaposlene v finančnem sektorju, na področju prava, zdravstva ipd. (2004, 8). Površno lahko teorijo Floride povzamemo kot odvisnost ekonomske prosperitete kraja oziroma regije od uspešnosti privabljanja kreativnega razreda, ki ima to značilnost, da je

---

¹⁰⁴ Gans je bistveno bolj poudarjal socialni aspekt skupnosti, medtem ko je ocenjeval prostorskega kot manj pomembnega (1962, 11).

izredno mobilen in si lokacijo bivanja izbira na podlagi značilnosti, kot so tolerantnost urbane družbe, odprtost za manjšine, visokokakovostno urbano okolje, raznolikost kulturnega življenja itd. (Florida 2004; Brelot-Martin in drugi 2010).

Preden nadaljujemo, smo dolžni izpostaviti številne kritike, ki sta jih bila deležna koncept kreativnega razreda kot tudi teza odvisnosti ekonomske prosperitete od uspešnosti privabljanja kreativnega razreda in kulturnih urbanih zanimivosti kraja. Poleg vprašljivega utemeljevanja kreativnega razreda na njegovi ekonomski vlogi je vprašljivo tudi, kaj si člani kreativnega razreda v resnici delijo (Krätke 2010, 850) – tako v smislu življenjskega sloga, potrošniških preferenc in vrednot kot nazadnje tudi razredne zavesti. Kritik je deležna tudi predpostavljena afiniteta kreativnega razreda do bivanja v zanimivih centralno mestnih predelih (Glaeser 2007), čeprav študije na primeru Ljubljane potrjujejo tezo koncentracije kreativnih industrij v smislu lokacije produkcijskih prostorov kot tudi koncentracije kreativcev v smislu bivanja (Peterlin in drugi 2011; Kavaš in Murovec 2010). Kakorkoli, zaradi neprepričljivosti koncepta kreativnega razreda bomo v nadaljevanju raje kot o njem, govorili o novem ekonomskem sektorju, imenovanem kreativne industrije oziroma ustvarjalne dejavnosti, kamor uvrščamo oblikovalce, umetnike, arhitekta itd., ki jih bomo imenovali kreativci oziroma ustvarjalci. Tako se izognemo vprašanju družbenega razreda, ki za sam potek disertacije ni bistveno.

Kritike je deležna tudi primarna teorija Floride; povezovanje ekonomske prosperitete s privabljanjem kreativnega razreda, katerega značilnost je velika mobilnost (Florida, 2004). Kreativni razred naj bi si lokacijo bivanja izbiral podobno kot ljudje izbirajo turistično destinacijo (Brelot-Martin in drugi 2010), torej na podlagi t.i. mehkih lokacijskih dejavnikov¹⁰⁵, privabljanje kreativnega razreda pa naj bi se odražalo v ekonomski prosperiteti na ravni mesta, kar potrjujejo tudi slovenske raziskave (glej Kozina 2014). Mobilnost kreativnega razreda na evropski ravni zavrnejo Brelot-Martin in ostali, prav tako vlogo t.i. mehkih lokacijskih dejavnikov, kar pa ne pomeni, da so ti nepomembni. Če imajo pri selitvah v druga mesta bistveno večjo vlogo, poleg vloge socialnih omrežij, trdi lokacijski dejavniki, so mehki dejavniki pomembni pri odločitvi

---

¹⁰⁵ S trdimi lokacijskimi dejavniki (*hard location factors*) imenujemo dejavnike kot so: dostopnost resursov, delovne sile, prostorskih resursov, višina plač itd.. Mehki lokacijski dejavniki (*soft location factors*) se nanašajo na kvaliteto okolja, trg nepremičnin, lokalno kulturno sceno itd. (Musterd 2010).

posameznika, kreativca, da v mestu ostane – vlogo mehkih lokacijskih dejavnikov v raziskavi Brelot-Martinove poudarjajo tisti, ki v mestu prebivajo že vsaj eno leto (2010). To je za našo disertacijo pomembno, saj kaže, da imajo kreativci določeno afiniteto do prebivanja v mestu, v katerem so ti mehki dejavniki bolje zastopani. Ker med mehke dejavnike štejemo raznoliko tolerantno avtentično urbano okolje, če sintetiziramo Brelot-Martinovo, Florido, Lloydja in ostale avtorje, bi Park Tabor kot lokalna pobuda lahko, teoretično gledano, privabljal kreativce, kar pa se je pokazalo tudi v naši raziskavi, saj večji del intervjuvancev dejansko opravlja poklice, ki bi jih lahko opredelili kot kreativne, čeprav smo vzorčili tudi glede na druge dejavnike – lokacijo bivanja, vlogo v lokalni pobudi, starost itd. Še posebej sejmi privabljajo v park kreativce, ki se na njih pogosto odločajo za vlogo prodajalca. Del kreativcev sejme uporablja kot način prodaje svojih izdelkov. Na to kaže njihovo nagovarjanje organizatorjev sejma, da bi prav sejme, ki se odvijajo v Parku Tabor, pripravili tudi v drugih delih mesta, ki so zaradi večje fluktuacije ljudi za prodajo bolj obetavni. Drugi se aktivno vključujejo v dogodke v Parku Tabor tudi zaradi vzdušja v parku in srečevanja z znanci.

Kreativce opažajo tudi nekateri drugi intervjuvanci; v parku na primer opažajo mlade ljudi, ki izstopajo s svojo ustvarjalno izbrano zunanostjo. Čeprav informacij o tem nimamo dovolj, da bi lahko postavljali trdilne sklepe, je vseeno kar nekaj intervjuvancev na različne načine omenilo prisotnost kreativcev v Parku, zato bomo preko teorije R. Floride povzeli značilnosti kreativnega razreda v odnosu do prostora in socialnega kapitala.

V osnovi naj bi bili člani kreativnega razreda bolj dojemljivi za participativne dogodke kot za dogodke, ki temeljijo na opazovanju (Florida 2004). Zanimala naj bi jih predvsem avtentična prvinska ulična kultura, ki briše mejo med opazovalci in vključenimi, kjer so slednji lahko del scene (prav tam). Kreativni razred naj bi pripisoval velik pomen javnim prostorom, ki omogočajo druženje, zanimivo družbo in konverzacijo (prav tam, 226). Tovrstni prostori so pomembni tudi zato, ker so kreativci pogosteje samski, hkrati pa so manj vpeti v profesionalne skupnosti. Pogosteje namreč menjavajo službo, oziroma delujejo projektno, zato naj bi iskali interakcije tudi v javnih prostorih. Prostori, ki zanimajo kreativni razred, naj bi bili avtentični in posebni, spodbujali pa naj bi mešanje mladih in starih, izrazito vpetih v

sosesko, ter ljudi iz drugod ipd.. Torej naj bi težili k socialni raznolikosti (prav tam, 232). Florida tako poudari tri značilnosti tovrstnih prostorov: (1) kombinacija naravnega in grajenega okolja, (2) prisotnost raznolikih družbenih skupin in (3) dogajanje, povezano z zanimivim uličnim življenjem in kulturo v javnem prostoru (prav tam). Člani kreativnega razreda naj bi imeli interes soustvarjati prostore njihovih skupnosti. Florida jih opiše kot stare nekaj čez trideset, profesionalce, ki iščejo nedokončane prostore in jih dojemajo kot priložnost. Regeneracija teh prostorov pa je proces nenehne interakcije različnih vidikov skupnosti, trdi Florida, ki se v tej tezi navezuje na prej omenjenega Lloyda (prav tam). Vse naštetu se v veliki meri sklada z našimi ugotovitvami na primeru Revitalizacije Parka Tabor, utemeljenimi na intervjujih. V teku raziskave smo ugotovili, da so vezi med posamezniki v primeru pobude revitalizacije Parka Tabor kot lokalne pobude bistveno šibkejše kot na primer v Fondovih blokih, kar bomo znova povezali s teorijo Floride, ki zavrne ugotovitve Putnama, ki je opazil upad močnih vezi, zaupanja in sodelovanja v mestih (Putnam 1999, 115; Putnam v Zuboff in Maxmin 2003,105). Florida, ki se navezuje na Granovetterja, izpelje pomen t.i. šibkih vezi, ki ga nato aplicira na mesto. Šibke vezi naj bi bile ključne za razvoj kreativnega okolja, saj omogočajo lahek vstop v skupnost in izstop iz nje ter hitro absorpcijo novih idej¹⁰⁶. Šibke vezi, ki so v modernih skupnostih bolj pomembne, so ključne tudi za mobilizacijo novih virov in možnosti (Florida 2004; Granovetter 1973). Florida svojo teorijo zaključuje s sklepom, da je revitalizacija mestnih središč izrazito povezana s življenjskim slogom kreativnega razreda, da pa lahko tovrstna urbana revitalizacija spodbuja napetosti med staroselci revitalizirajočih se sosesk in (bogatejšimi) prišleki (prav tam, 288 - 289).

Intervjuji z udeleženci dogodkov v Parku Tabor kažejo, da je interakcija na dogodkih v Parku relativno preprosta, to pa omogoča predvsem struktura dogodkov, saj sejmsko prodajanje temelji na interakciji in pogajanjih, kar olajša prvi korak interakcije. To nas spomni na teorijo skupnosti Floride, ki s kreativnim razredom

---

¹⁰⁶Obratno Sennett opisuje potrebo po občutku skupnosti v deprivilegiranih skupnostih: fleksibilnost in zmeda, oziroma kar negotovost na delovnem mestu, sproža neko hrepenenje po trdnejši skupnosti (Sennett 1998, 138). Torej kreativni razred zaradi svoje zaposljivosti (, ki jo navaja Florida) očitno nima potrebe po trdnejši skupnosti. Vseeno opozarjamo, da je, vsaj v primeru Evrope, zaposljivost kreativnega razreda manj samoumevna, in bi jo bilo potrebno ponovno raziskati v odnosu do ekonomske krize. Kakorkoli, raziskave kažejo, da se zaposlenost v kreativni industrijah krči počasneje in manj intenzivno, kot v drugih sektorjih (Dapp in drugi 2011).

povezuje skupnosti, ki so do posameznika nezahtevne in mu omogočajo hiter vstop in izstop iz skupnosti. Sodeč po intervjujih Park Tabor predstavlja prostor prav takih skupnosti. Vseeno nas opredelitev kreativnih skupnosti Floride ne zadovolji – četudi se s pripisanim pomenom šibkih vezi na podlagi intervjujev lahko strinjamo, bi širšo družbeno vlogo slednjih raje pojasnili s teorijo Ingleharta ali Baumana. Iskanje skupnosti, ki so nezahtevne, člani pa povezani s šibkimi vezmi, morda ni le življenjsko stilska odločitev posameznika, pač pa brezpredmetnost iskanja varnosti v skupnostih trdnih vezi. Torej gre za to, da si posameznik lahko privošči ne biti član skupnosti, kar ga izpostavlja določenim tveganjem, ki pa so v (post)modernem svetu relativno manjša, zato si posamezniki izbirajo šibko povezane skupnosti, ki od njih ne zahtevajo žrtvovanja. Soseska Fondovih Blokov sicer v zadnjem desetletju očitno prav tako ni bila predmet trdno povezane skupnosti, oziroma je bil trend v tem smislu padajoč, ko pa se je pojavila grožnja, jo je to znova povezal v trdnejšo skupnost, saj je bila na nek način ogrožena, ta grožnja pa je bila percipirana kot velika. Prav tako sklepamo, da je bilo tveganje večje v prvih desetletjih bivanja v soseski, spričo revščine v predvojnem, medvojnem in povojnem času, kar je v tistih časih očitno spodbujalo trdnejše vezi v skupnosti, poleg objektivnih okoliščin: skupnega bivanja, dela in šolanja prebivalcev. Intervjuji kažejo, da značilnost blage vpetosti v lokalno skupnost ni vezana na sosesko Tabor, pač pa se kaže kot osebna značilnost intervjuvanih tako tistih iz Tabora kot tistih iz drugod. Tudi v območjih, soseskah, kjer imajo stalno oziroma začasno prebivališče, niso vpeti v lokalno skupnost, medtem ko po drugi strani nekateri izmed intervjuvanih kažejo določeno vpetost v druge lokalne pobude v mestu ali v določene lokalne skupnosti, ki pa se v teritorialnem smislu ne nanašajo na Tabor, ampak na nekatere druge prostore. Tudi v primerih teh lokalnih skupnosti ne gre za odvisnost od stalnega prebivališča, saj so teritorialno gledano locirane drugje. Omenjeno je bilo, da jih pri vključevanju v lokalne pobude na območju bivanja omejuje predvsem nizka stopnja lokalnega kapitala v tem okolju, torej ne poznajo potencialnih sogovornikov oziroma partnerjev, s katerimi bi se povezali z namenom lokalne pobude.

Iz teorije R. Floride, pa tudi ostalih avtorjev, ki obravnavajo gentrifikacijo (May 1996), bi lahko pričakovali določeno trenje med kreativnimi uporabniki Parka Tabor in skupnostjo prebivalcev Tabora, ki bi jih povečano število drugih skupin v soseski, Parku, lahko motilo. Intervjuji tega ne potrdijo, prej nasprotno, večina intervjuvanih

lokalnih prebivalcev je nad tem izrazila celo nekakšno navdušenje. Razlog bi lahko bila tudi nizka raven vezivnega socialnega kapitala med prebivalci soseske, kar sosesko odpre tudi za druge skupnosti. Namreč, ker je povezanost med prebivalci šibka, ti v nekaterih primerih ne ločijo obiskovalcev od lokalnih prebivalcev, hkrati pa tudi ne vztrajajo na druženju z lokalnimi prebivalci. To je lahko povezano tudi s tem, da ima soseska visok delež začasnih prebivalcev, kar omeji možnost razvoja močno povezane lokalne skupnosti.

Tudi z NVO, ki nekako vodijo samo lokalno pobudo, intervjuvanci oziroma lokalni prebivalci nimajo konfliktov. Obstajajo namreč tudi nasprotni primeri, ko so motorji lokalnih pobud profesionalci, v svojem življenjskem stilu globalno orientirani, ki pa si izberejo določene prostore, pri revitalizaciji katerih sodelujejo. Tako postane sodelovanje v revitalizaciji določenega prostora predmet identitete skupnosti sodelujočih v procesu revitalizacije. Tudi Mlinar povezuje participacijo v funkcionalnih asociacijah in ravni nadlokalnih omrežij z odmikom od lokalnega prizorišča političnega delovanja (2012). Če so cilji sodelujočih drugačni od ciljev ali interesov lokalne skupnosti, se med omenjenima skupinama pojavijo konflikti. Podobno opisujeta Lepofsky in Fraser na primeru ameriških mest (2003). Na primeru Parka Tabor tovrstnih vzorcev nismo opazili, kot rečeno se kaže nasproten primer, torej nekakšna naklonjenost lokalnih prebivalcev lokalni pobudi, vendar o tem nimamo natančnih podatkov. Lokalna pobuda kot taka ni formalizirana, je pa formalno urejen status ProstoRoža, organizacije, ki tvori jedro lokalne pobude. To jim omogoča iskanje podpornih sredstev znotraj občinskih, regionalnih, državnih in evropskih institucij, medtem ko na drugi strani ta formalna ureditev ni povezana z legitimizacijo lokalne pobude Revitalizacije Parka Tabor. Ta ni bila sicer nikoli preverjena, vendar vsi intervjuvani lokalni prebivalci lokalno pobudo podpirajo. Pobudniki so sicer nekajkrat naleteli na kritiko, predvsem pri umeščanju sprememb v prostor, vendar so bile kritike kratkotrajne narave, kritiki pa so čez čas začeli nove prostorske pridobitve uporabljati. V teku intervjujev se le en kritik večkrat ponovi – večina intervjuvanih kot kritika lokalne pobude dojema vodstvo Športnega društva Tabor¹⁰⁷. S strani pobudnikov in lokalnih prebivalcev razlogov za kritiko lokalne pobude športnega

---

¹⁰⁷ Vodstvo športnega društva se je po opravljenih intervjujih zamenjalo. Ko v disertaciji govorimo o vodstvu ŠD Tabor se s tem nanašamo na vodstvo, ki je bilo aktualno med našimi intervjuji, in kot tako ni več aktualno.

društva Tabor nismo uspeli razbrati, prav tako nam tega ni razkril intervju z vključenim v organizacijo Športnega društva. Razlogi, ki jih intervjuvanci navajajo, se med seboj razlikujejo.

Dolgoročnost same lokalne pobude poskušajo pobudniki zagotoviti s prijavljanjem na razne razpise, z namenom zagotavljanja sredstev za program in vsebino lokalne pobude. Hipotetično vprašanje je, kako bi na samo pobudo vplivala ustavitev vsakovrstnih finančnih podpor. Bistveno podvprašanje je, ali bi v tem primeru lokalni prebivalci nase prevzeli večji del organizacijsko koordinacijskega dela lokalne pobude, oziroma ali bi to storil nekdo drug. Glede na strukturo lokalne pobude, ki je nekakšno omrežje različnih skupnosti in institucij, ki delujejo tudi neodvisno od lokalne pobude, in glede na v intervjujih izraženo voljo za priključitev individualnih pobud lokalnih prebivalcev lokalni pobudi, bi lahko sklepali, da bi se lokalna pobuda verjetno nadaljevala, vendar nikakor ne gre podcenjevati vloge NVO kot koordinatorja, zato smo pri tovrstnih sklepih zadržani. Hkrati tudi več intervjuvanih lokalnih prebivalcev že razmišlja o aktivnejšem vključevanju v lokalno pobudo. Kakorkoli, odnos med stališči in dejanji je bil pogosto predmet družboslovnega raziskovanja; LaPiere je že v tridesetih na primeru obravnavanja Kitajcev v ameriških restavracijah zaznal velik razkorak med izraženimi stališči in dejanji. Lastniki restavracij so bili v ločeni anketi zelo nenaklonjeni strežbi kitajskih gostov, medtem ko so v istih restavracijah kitajskim gostom stregli z običajno mero prijaznosti. LaPiere je tako dokazoval razliko med izraženimi stališči in konkretnimi vedenji (Wicker 1969, 42 - 74). Wicker nadaljuje z raziskovanjem vedenja s povzemanjem teorije Fishbeina, ki izpostavi tri spremenljivke, ki determinirajo specifično vedenje (prav tam). To so stališče o določenem vedenju (1), normativna prepričanja (osebna in družbena) (2) in motivacija za ravnanje v skladu s temi normami (3) (prav tam). Avtor spremenljivke dodatno razdeli, najprej na prepričanje o posledicah izvajanja specifičnega vedenja in posameznikovo oceno posledic. Na primeru Parka Tabor je pozitivno stališče o sami lokalni pobudi na ravni prebivalcev jasno, saj to kažejo intervjuji. Normativna raven prepričanja je vprašljiva, čeprav bi iz intervjujev lahko sklepali, da prebivalci, predvsem zaradi lokalne pobude, razmišljajo o aktivnem vključevanju v revitalizacijo, medtem ko pred samo pobudo o tem niso razmišljali. Najbolj nejasna je motivacija za ravnanje v skladu z normami – lokalni prebivalci se redko vključujejo v manj prijetne dele lokalne pobude - na primer delovne akcije. Videti je, da so sodelujoče skupnosti

k temu bolj nagnjene. Zato bi bila v dolgoročnosti lokalne pobude verjetno bistvena vloga oziroma stopnja aktivnosti in angažiranosti drugih vključenih skupnosti, hkrati pa ni povsem jasno, ali se ne bi te skupnosti odločile za uporabo drugih prostorov v mestu, saj je njihova vpetost v lokalnost Tabora šibka. Uspeh in obiskanost Parka bi lahko delovala kot nekakšen pokazatelj smiselnosti udeleževanja podobnih aktivnosti – viden rezultat v smislu programskih in fizičnih sprememb v Parku in s tem pozitivna ocena rezultatov, kar sklepamo iz izraženega zadovoljstva nad lokalno pobudo. Drugo spremenljivko avtor razdeli na osebni občutek o tem, kaj bi bilo pravilno dejanje in osebna percepcija družbeno sprejemljivega oziroma zaželenega obnašanja. Tukaj znova opazimo, da bi se znotraj skupnosti, vključenih v lokalno pobudo, lahko pojavil nekakšen sklop norm na ravni skupnosti, ki bi imel določen spodbuden vpliv na nadaljnje aktivnosti v parku Tabor. Motivacija za ravnanje v skladu z normami bi verjetno prišla do izraza pri posameznikih, ki se vključujejo v park Tabor v okviru vključenih skupnosti, saj je verjetno njihova motivacija za upoštevanje specifičnih norm večja od motivacije lokalnih prebivalcev. Slednji zaradi heterogene soseske z veliko fluktuacijo niso podvrženi kakršnimkoli normam, ki bi izhajale iz lokalne skupnosti ali lokalnih vrednot. Zato sklepamo, da dolgoročnost lokalne pobude prej izhaja iz vključenih skupnosti kot pa iz samih lokalnih prebivalcev.

13 LOKALNA POBUDA IZ FONDOVIH BLOKOV IN REVITALIZACIJA PARKA TABOR - PRIMERJAVA

Tabela 13.1: Izpostavljene razlike med analiziranimi lokalnima pobudama

področje/lokalna pobuda	Fondovi bloki	Park Tabor
grožnja	Percepcija grožnje, ki jo predstavlja načrt prenove stadiona. Na tej percepciji utemeljena lokalna pobuda, ki pa grožnjo preseže z dolgoročnim načrtom spodbujanja na skupnosti utemeljenega upravljanja s sosesko.	Ni jasne grožnje, oziroma grožnja ni dejavnik, na kateri bi bila utemeljena lokalna pobuda.
pričakovanja	Pretekle lokalne pobude na ravni soseske imajo majhno vlogo. Uspešnost lokalne pobude predstavlja temelj pričakovanj posameznikov.	Pričakovanja pogosto povezana s podobnimi tujimi primeri. Lokalna pobuda predstavlja določeno inspiracijo za ostale lokalne pobude na ravni mesta.
strukturne možnosti	Lokalna pobuda neke vrste odgovor na zaznane nezadostne formalne možnosti vplivanja na načrt, v katerem lokalni prebivalci zaznavajo določeno grožnjo.	Lokalna pobuda podprta s strani raznih finančnih virov, tudi mestnih in državnih. Določeno oviro kaže nepredvidljivost bodočega financiranja, kompleksnost pridobivanja finančnih virov ter razpršenost kontaktnih inštitucij in uradnikov.
socialni kapital	Vključene povezujejo močne vezi. Te izhajajo iz zgodovine soseske.	Vključene povezujejo šibke vezi, gre za omrežje več skupnosti. Lokalni prebivalci so le ena od njih in prav tako so med seboj povezani s šibkimi vezmi. V strukturi lokalne skupnosti opazimo elemente t.i. novega lokalizma.
vzrok nastanka	Zaznana zunanja grožnja – prenova stadiona.	Želja po revitalizaciji soseske in sekundarno parka, izvedbo pa spodbudi razpoložljivost sredstev.
odnos s pristojnimi ustanovami, zadolženimi za urejanje prostora	Očitna vrzel med institucijami in lokalno pobudo ter medsebojno nasprotovanje.	Lokalna pobuda v institucijah išče sogovornika – uspehi različni. Občasno je

		deležna podpore. Kaže se šibko horizontalno sodelovanje med ustanovami.
struktura lokalne pobude	Strukturirana lokalna pobuda iz predstavnikov posameznih blokov in koordinacijskega odbora. Gre za nekakšno predstavništvo lokalnih prebivalcev.	Omrežje različnih vključenih skupnosti. Določena NVO je vodilna in ima vlogo koordinatorja v omrežju.
posluževanje formalnih oblik sodelovanja z institucijami	Javne razgrnitve in vključevanje v formalne postopke, povezane z načrtovanimi posegi.	Sodelovanje na različnih razpisih na lokalni in nacionalni ravni v smislu pridobivanja sredstev za aktivnosti, povezane z revitalizacijo parka.
legitimizacija	Legitimnost lokalne pobude je formalno preverjena med prebivalci soseske.	Raziskava mnenj in stališč lokalnih prebivalcev (vzorec) pred začetkom revitalizacije parka. Na podlagi te raziskave je bil park izbran kot prostor za revitalizacijo. Kasnejša formalna preveritev legitimnosti pobude v soseski ni bila izvedena.
formalizacija	Lokalna pobuda ni formalizirana.	Nekatere skupnosti in organizacije, vključene v lokalno pobudo, so formalizirane, vendar ne kot lokalna pobuda za revitalizacije parka Tabor.
podpora med lokalnimi prebivalci	Naša raziskava kaže visoko podporo lokalni pobudi med lokalnimi prebivalci, obstajajo tudi nasprotniki, vendar pa je njihovo število majhno.	Naša raziskava kaže visoko podporo lokalni pobudi med lokalnimi prebivalci. Določene lokalne organizacije, sicer zelo redke, so pobudi nasprotovale.
aktivno vključevanje v lokalno pobudo	Aktivno so v lokalno pobudo vključeni nekateri od lokalnih prebivalcev. Pogosto so to tako imenovani predstavniki blokov. Naša raziskava kaže, da večina teh obdeluje vrt, ki je na parceli, za katero načrt	Aktivno so vključene predvsem skupnosti, ki sodelujejo v vsebinskem programu parka Tabor, pa tudi posamezniki iz soseske. Pogosto gre za posameznike in skupnosti, povezane z ustvarjalnimi poklici in dejavnostmi.

	preнове stadiona predvideva novo rabo. V skoraj vseh primerih gre za prebivalce soseske.	Bivanje v soseski ni pogoj za sodelovanje – večji delež aktivno vključenih ne prebiva v soseski. Prav ti pogosto nimajo izkušenj s participacijo v urejanju prostora na območju, na katerem imajo prebivališče.
pasivno vključevanje v lokalno pobudo	Večinoma prebivalci soseske – večje število teh.	Lokalni prebivalci, prebivalci mesta in drugih mest. Lokalni prebivalci se več vključujejo v rabe, povezane z vsakdanjim življenjem (šport na primer), obiskovalci od drugod pa Park največkrat obiščejo med vikendom, ko so v Parku posebni dogodki.
oblika aktivnega sodelovanja déležnikov v lokalni pobudi	Lokalni prebivalci se v lokalno pobudo največkrat vključijo na podlagi osebnega stika z bolj vpetimi v pobudo.	Največkrat se povežejo z osrednjo organizacijo v lokalni pobudi. Tako bi ravnali tudi lokalni prebivalci, ki bi v parku želeli organizirati nove javne dogodke, oziroma bi imeli hipotetično pritožbo, ki bi se nanašala na park– v obeh primerih bi se obrnili na omenjeno osrednjo organizacijo.
komunikacija z lokalno pobudo	Najpomembnejša je osebna komunikacija z najbolj vpetimi v lokalno pobudo ter komunikacija prek objav na oglasnih deskah posameznih blokov.	Poleg osebne komunikacije je zelo pomembna komunikacija, ki poteka prek družbenih omrežij in v parku na tabli, predvideni za to. Slednja doseže predvsem lokalne prebivalce, medtem ko komunikacija preko socialnih omrežij doseže tudi skupnosti, ki ne izhajajo iz prebivanja na tem območju.
Cilji	Ohranitev zelenice, vendar se kot cilj s časom pojavi tudi revitalizacija socialne skupnosti, tudi v smislu upravljanja s sosesko.	Cilj revitalizacija Parka s poudarkom na vključevanju skupnosti od spodaj. Dolgoročen cilj je promocija regeneracije na

		način od spodaj, in vloge lokalnih pobud.

14 POGLED PREDSTAVNIKOV INSTITUCIJ MOL NA PARTICIPACIJO V UREJANJU PROSTORA

S predstavniki institucij smo opravili dva intervjuja. Predstavnike smo izbrali teoretično, na podlagi preteklega raziskovanja; izhajajoč iz obravnavanih primerov smo kot najpomembnejšo raven izbrali MO Ljubljana. Oba primera se namreč nahajata na omenjenem območju, hkrati pa so intervjuvanci v obeh primerih pri omenjanju institucij največkrat omenjali ravno MOL. Tako smo izbrali dva sogovornika, prvi je načrtovalec, ki zaseda vodstveni položaj, izrazito povezan z urejanjem prostora, drugi pa je bil izvoljen in smo ga izbrali zaradi vpetosti v *Komisijo za pobude občanov*, v kateri že več let sodeluje.

Intervjuji kažejo, da je za srečevanje s participacijo v urejanju prostora v obeh primerih največkrat značilno, da sta povoda za participacijo reakcija na konkretno novo prostorsko ureditev ali nezadovoljstvo z delom mestnih oblasti. Oba intervjuvanca poznata bistveno manj primerov, ki bi jih lahko opredelili kot primere kontributivne participacije.

Iz obeh intervjujev lahko sklenemo, da je delovanje mestne uprave v smislu odločanja precej centralizirano, kar velja tudi v primeru lokalnih pobud, zato te najlažje pridejo do realizacije preko neposrednega naslavljanja najvišjih predstavnikov občine. Kakorkoli, v korakih realizacije same pobude jo mesto lahko tudi posvoji in realizira kot mesto, kar vlogo pobudnikov relativno zmanjša. Z namenom seznanitve s pobudami meščanov župan redno organizira srečanja z njimi. Intervjuji kažejo, da se župan odloči o nadaljnji podpori lokalni pobudi. Pogosto se na prej omenjeno Komisijo za pobude meščanov ti obrnejo, ker pri županu niso bili uspešni. Kljub temu komisija nima odločevalske moči, na pobudo lahko (medijsko) opozarja, oziroma skliče zasedanje ter nanj povabi predstavnike različnih, v konkretnem primeru povezanih mestnih institucij. Ker so člani komisije politično opredeljeni, v konkretnih primerih lahko pride do samocenzure, saj je možno, da se člani komisije nočejo oddaljiti od politike stranke, ki ji pripadajo. Izhajamo iz intervjuja. Zato so določene pobude neupoštevane tudi zaradi morebitnega političnega nesoglasja, ki bi ga lahko povzročile, če bi se člani v svojem glasovanju oddaljili od stališča lastne stranke. Poleg pomanjkanja moči odločanja je dodatna ovira Komisiji

tudi, da ne razpolaga z deležem proračunskih sredstev. Podobna omejitev se kaže tudi v splošnejši realizaciji lokalnih pobud - v proračunu ni namenjenih sredstev za podporo lokalnim pobudam, torej nekih nenamenskih sredstev, ki bi bila namenjena potencialni izvedbi pobud meščanov. Mesto same lokalne pobude podpre le redko, vendar jih pogosto tudi ne ovira. To sklepamo iz intervjuja, čeprav moramo dodati, da so same pobude pogosto deležne podpore s strani mesta, vendar iz sredstev, namenjenih podpori razvoju kulture, turizma ali nekaterih drugih virov sredstev. Vseeno lahko podpora mesta realizaciji lokalne pobude tudi škoduje, saj umeščanje lokalne pobude v formalno pravno institucionalno okolje oziroma okvir izvedbo v smislu postopkov lahko zaplete in podaljša njen čas. Postopki mestnih institucij so jasno opredeljeni in regulirani z množico zakonov, kar lahko zavre fleksibilnost lokalne pobude, če jo javna institucija absorbira v svoj program oziroma občinski proračun. Tudi v splošnem smislu lahko iz intervjujev sklepamo, da je realizacija lokalne pobude v MO Ljubljana relativno kompleksna, saj je morebitno ugotavljanje lastništva predmetne parcele, na katero se pobuda nanaša, iskanje upravljavca določenih prostorov itd., naloga pobudnikov. Vseeno iz intervjujev z lokalnimi pobudami lahko sklepamo, da jim pri posredovanju teh podatkov pomagajo zaposleni na MOL, vendar gre pogosto prej kot ne za neke vrste uslugo posameznikov, na pa institucionalizirano podporo.

Intervjuja kažeta, da mestne institucije stališč tistih, ki se v participacijo vključijo, niso dolžne upoštevati. Z njimi so se dolžne le seznaniti, oziroma se do njih opredeliti. Mestne institucije zakonsko predpisanih okvirov ne presegajo, hkrati pa se kaže kot problematičen tudi zakon, saj predpisuje participacijo v kasnejših fazah postopka načrtovanja prostora, ko sta vizija in pogosto tudi strategija že zastavljeni oziroma pripravljeni brez sodelovanja javnosti. Ob tem poudarjamo, da je zakon določene možnosti vključevanja v postopek urejanja prostora ukinil. Gre za institut prostorske konference. Hkrati je z novim zakonom določanje deležnikov v postopku postalo precej bolj kompleksno – v zvezi s to zadevo je bilo naslovljeno celo ustavno sodišče. Sicer pa se, tako intervjuji, splošni odnos mestnih institucij v zadnjem desetletju na tem področju ni veliko spreminjal, najlažje pa bi ga bilo opisati kot *upoštevanje predpisanih postopkov*.

Vloga nevladnih organizacij v urejanju prostora se kaže tudi v intervjujih, in to predvsem v dveh pogledih. Za prvi pogled je značilno, da imajo NVO na ravni mesta in tudi širše pogosto status nekakšnih 'nagajivcev v postopkih'. Druga, za našo disertacijo pomembna informacija pa je, da so lahko tudi NVO deležne pomoči Komisije, slednja pa tudi ni izrazito usmerjena le v lokalne prebivalce, saj naslova bivališča pri pobudnikih niti ne preverja. Hkrati same legitimizacije preko referendumov na določenih območjih ne preverjata niti mesto niti Komisija. Torej nikdar ne razpišeta referendumov, s katerim bi preverila voljo lokalnih prebivalcev. Intervjuvanec je sam institut referendumov označil kot neprimerno zastavljen, saj je prvič le posvetovalne narave, drugič pa so pogoji za razpis referendumov na občinski ravni (5%) višji kot na nacionalni (40000 volivcev). Edini odmeven primer referendumov je bil poskus razpisa vsemestnega referendumov o sprejetju/zavrnitvi mestnega načrta. Tu se vprašamo, ali ne bi bilo bolj smiselno tovrstne referendumov organizirati na ravni manjših teritorialnih enot, saj bi tako volivci bolje razumeli potencialne učinke predvidenih ukrepov, seveda ob predpostavki, da bi jim bili ti predhodno primerno predstavljeni in pojasnjeni.

Določena ovira pri vzpostavljanju stika z lokalnimi prebivalci je tudi prehod s strani krajevne v četrtno skupnost, saj imajo ljubljanske četrtne skupnosti lahko tudi preko 30000 prebivalcev, za razliko od četrtnih skupnosti, ki jih intervjuvanec opiše z besedami *Krajevni je bilo bistveno več, in to je bilo celo local community, celo neighborhood community v nekaterih primerih* (E7). Četrtne skupnosti so zaradi svoje velikosti prisiljene zagovarjati popolnoma različne interese, hkrati pa pokrivajo med seboj zelo različne prostore, na primer Šiško v smislu vaše strukture Stare Šiške in modernističnih sosesk pred obvoznico. Eden od intervjuvancev celo razmišlja o opolnomočenju četrtnih skupnosti s strokovno pomočjo, ali pa celo o koncesijskem prenosu kompetenc četrtnih skupnosti na NVO. Vsekakor pa so bile četrtne skupnosti opredeljene kot institucija, ki je pogosto v svojem delovanju izrazito omejena.

Oba intervjuja kažeta, da pobude zasebnega sektorja v nasprotju z lokalnimi pobudami, ki izhajajo iz skupnosti meščanov, lažje prodrejo skozi strukturo upravljanja mesta in tako najdejo relevantne sogovornike. V konkretnih primerih lokalnih pobud, ki predstavljajo reakcijo na določen urbanistični projekt, so lahko

pobude deležne tudi pritiska s strani investorjev. V skrajnih primerih se to kaže tudi v tožbah, s katerimi zasebniki, investitorji, ki se zavzemajo za izvedbo določenih nepremičninskih projektov, grozijo lokalnim pobudam, ki projektom nasprotujejo. Strokovno pomoč lokalne pobude sicer lahko pridobijo, vendar gre predvsem za razne meritve določenih kazalcev v prostoru, na katerega se lokalna pobuda nanaša, ki so vsebinsko za lokalno pobudo relevantni, medtem ko strokovnega sodelovanja v smislu *znanstvenega komuniciranja*¹⁰⁸ z lokalnimi pobudami iz intervjujev ne moremo razbrati.

---

¹⁰⁸ Gre za prevod anglosaškega termina *science communication*, pod katerega spada tudi znanstveno razlaganje specifičnih pojavov oziroma situacij ljudem, ki niso znanstveniki. Znanstveno komuniciranje je povezano z lokalnimi pobudami, saj (1) lahko pojasni tveganja in okoliščine predvidenih okoljskih ali prostorskih projektov, ali lokalne prebivalce povabi v razpravo, ter jim pojasni možna alternativne rešitve specifičnih problemov ter znanstveno pojasni predvidene posledice le teh.

15 REGENERACIJA VEČJIH LJUBLJANSKIH SOSESK

Že v uvodu smo pojasnili, da bodo ugotovitve raziskovalnega dela disertacije aplicirane na primer regeneracije povojnih stanovanjskih sosesk. Primarni razlog je, da v Sloveniji nimamo primerov regeneracije teh sosesk, kakor tudi nimamo politike regeneracije teh sosesk, zato bo verjetno potrebno nekakšno učno obdobje za vse vključene deležnike institucije, lokalne prebivalce in potencialne povezovalne institucije oziroma organizacije. Ker je lastništvo stanovanj v teh soseskah izrazito razdrobljeno med množico individualnih lastnikov, je kakršenkoli pristop k regeneraciji brez vključevanja lokalnih prebivalcev nemogoč.

15.1 Stanovanjske soseske v Ljubljani

Stanovanjske soseske so pomemben del evropskega in ljubljanskega stavbnega fonda. Gradnja večjih stanovanjskih sosesk se povezuje s povojnimi selitvami iz podeželja v mesto, hkrati pa predstavlja odgovor na izrazito povojno pomanjkanje stanovanj v Evropi, tudi zaradi 2. sv. vojne seveda. Gre za čas fordistične produkcije, ki je temeljila na koncentraciji manj kvalificirane delovne sile. Gre torej za vzporedna procesa industrializacije in urbanizacije¹⁰⁹. V zahodni Evropi so tovrstna naselja gradili predvsem v tretji četrtini dvajsetega stoletja, medtem ko se je gradnja tovrstnih sosesk v vzhodni Evropi nadaljevala do poznih 80-ih let (Sendi 2005; Murie in drugi 2003). Na povprečni ravni EU delež populacije, ki stanuje v večjih soseskah, praviloma ne preseže 10%, medtem ko se v srednji in vzhodni Evropi ta delež lahko povzpne tudi na 35%, v skrajnih primerih tudi na 60%. Poleg učinkovitosti in nizke cene tovrstne gradnje je bil v vzhodni Evropi delni vzrok zanjo tudi ustvarjanje urbanega delavskega razreda, ki je bil pomemben ideološki cilj socialističnih sistemov. Tudi v bolj splošnem smislu je gradnja večjih stanovanjskih sosesk predstavljala odgovor na slabe¹¹⁰ razmere, v katerih je bival delavski razred v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja¹¹¹. V gradnji teh sosesk je bilo novo to, da je bila poudarjena vloga države oziroma javnih institucij v sami gradnji na eni strani in

---

¹⁰⁹ Vzporednost industrializacije in urbanizacije v Sloveniji ni tako enoznačna, obstajajo teze o t.i. urbanizacijskem razkoraku, oziroma podurbaniziranosti Slovenije – gre za izostanek urbanizacije kljub poteku industrializacije (Hočevar, Uršič, Kos, Trček 2005; Hočevar in Uršič 2007).

¹¹⁰ Bedo angleških delavskih sosesk v prvi polovici 20. stoletja odlično opisuje George Orwell (2013).

¹¹¹ To ni bil prvi poskus izboljševanja bivanjskega prostora delavskega razreda – s tem so se že pred gradnjo večjih stanovanjskih sosesk ukvarjali urbanisti in iskali različne nove oblike urejanja prostora. Omembe vreden je model Howarda, imenovan *vrtno mesto*.

upravljanju s stavbnim fondom na drugi. Gre za obdobje, v katerem je bila vloga države tudi v splošnem smislu zelo poudarjena, prav tako je bil delež t.i javnega kapitala (ang. *public capital*) prav v letih gradnje modernističnih sosesk med najvišjimi v moderni zgodovini evropske družbe (glej Piketty 2014).

Arhitekturno načrtovanje večjih povojnih sosesk je sledilo principom modernističnih arhitektov, temeljilo pa je na ločevanju zasebnega in javnega prostora, ločevanju delovnega in bivanjskega prostora ter na ločevanju avtomobilskih in drugih površin. Predvsem moramo omeniti zanemarjanje potreb posameznika in medosebnih odnosov v načrtovanju večjih sosesk, ter utopično predvidevanje socialnega življenja v javnih prostorih sosesk (Sendi 2005; Murie in drugi 2003). Pogosto so bile soseske locirane blizu industrijskih obratov – kot primer navajamo krakovsko sosesko Nova Huta. Pomembnejši arhitekti, pionirji gradnje tovrstnih sosesk, so: Oskar Hansen, Le Corbusier, Walter Gropius, Max Taut itd.. V Ljubljani je bila gradnja večjih stanovanjskih sosesk najbolj intenzivna med leti 1975 in 1985. V Ljubljani je bilo zgrajenih 1500 do 2500 stanovanj letno (Rebernik 2002, 464). V tistem času je Ljubljana doživela najvišjo rast urbane populacije (Uršič 2005). Tako približno polovica prebivalcev Ljubljane stanuje v blokovskih soseskah iz šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih let (Rebernik 2002). Primerjava Ljubljane s Slovenijo kaže, da je koncentracija tovrstnih sosesk v Ljubljani največja (Sendi 2005). Glede na njihovo starost med 25 in 40 leti lahko sklepamo, da bodo te soseske potrebne preнове¹¹².

Čeprav so v zahodni Evropi že v sedemdesetih zaznavali težave večjih blokovskih sosesk, je bil ta proces v Vzhodni Evropi poznejši. Eden od razlogov za to je poleg pozne gradnje tudi poudarjena egalitarnost v socialističnih družbeno ekonomskih sistemih, torej nizek razredni razkorak. Ne glede na to avtorji opozarjajo na potencialno problematičnost teh sosesk (Rebernik 2002; Sendi 2005; Uršič 2005; Cirman in drugi 2013) in hkrati izpostavljajo izrazito potrebo po njihovi regeneraciji v Srednji in Vzhodni Evropi (Cirman in drugi 2013). Še posebej izpostavljajo možnost fizične in socialne degradacije teh sosesk ter s tem povezanih težav – kriminalitete, vandalizma, koncentracije marginalnih družbenih skupin (Rebernik 2002).

---

¹¹² Na to opozarja tudi podžupan MO Ljubljana, Janez Koželj (Koželj v Delo FT, št.70, 2007, 48)

Pomembne za našo disertacijo so tudi spremembe zakonodaje iz začetka devetdesetih let, ki so omogočile odkup družbenih stanovanj¹¹³. Posledica je izrazito razdrobljeno lastništvo stanovanj v teh soseskah, ki predstavlja potencialno oviro za njihovo regeneracijo – sogovornik pobudnika regeneracije bo tako nepregledna množica lastnikov stanovanj in poslovnih prostorov (Van Kempen in drugi 2007; Murie 2003), avtorji pa upravljanje teh sosesk ocenjujejo kot težjega od upravljanja britanskih sosesk (Cirman in drugi 2013), saj ne obstaja nekakšno centralizirano upravljanje s sosesko, ki bi ga izvajala javni organ oziroma institucija. Tako tudi načrtovanje oziroma izvajanje in vodenje regeneracije ne morejo biti centralizirani, vsaj ne brez legitimizacije procesa s strani lastnikov stanovanj, ki so v veliki meri tudi prebivalci soseske. V devetdesetih letih je bilo lastništvo stanovanj namreč individualizirano, medtem ko je bilo lastništvo skupnih prostorov skupno lastnikom stanovanj. Med skupne prostore pogosto spadajo tudi zunanje javno dostopne površine, ki pa so kljub javni dostopnosti lahko v zasebni lasti. Pogosto je lastništvo javno dostopnih površin znotraj soseske formalno neurejeno, vendar to ni vprašanje, s katerim bi se ukvarjali v tej disertaciji, saj je pravne narave. Čeprav zakonodaja iz devetdesetih let lastnikom nalaga vzdrževanje stavbnega fonda in javnih prostorov, pa model tovrstnega upravljanja ni bil nikoli razvit (Ploštajner 2004, 22). Tako se upravljanje v glavnem nanaša na raven zgradbe, medtem ko se na raven javnega prostora preliva počasi (prav tam). Pričakovanje zakonodajalca je bilo, da bo privatizacija spodbudila lastnike k večji odgovornosti za vzdrževanje stavb, ti pa so prevzeli le odgovornost za vzdrževanje oziroma prenovo lastnih stanovanj, medtem ko je stanje skupne lastnine relativno slabo (Cirman in drugi 2013). Videti je, da je politika privatizacije stavbnega fonda precenila raven organizacijske razvitosti, ko je del odgovornosti prenašala iz državne ravni na raven individualnih lastnikov (Cirman in drugi 2013). Razdrobljenost lastništva na posamezne individualne lastnike ni bila kos izzivom povezanim z razvojem učinkovitih metod organizacije upravljanja kolektivne lastnine (prav tam). Zato bi politike spodbujanja prenove verjetno morale obravnavati tako fizično kot organizacijsko raven prenove in s tem povezana zakonski ter finančni vidik (prav tam).

---

¹¹³ 79% družbenih stanovanj je bilo prodanih takratnim najemnikom (Ploštajner 2004, 22).

Srednje in vzhodnoevropske države se soočajo z nujnostjo prenove večstanovanjskih stavb, ki so zaradi slabe gradnje, pomanjkljivega vzdrževanja, problematičnega odnosa lastnikov do 'skupnega', finančnih in institucionalnih ovir v slabem stanju. Tako imajo omenjene države opazno velik delež stavbnega fonda, ki je v slabšem stanju (Cirman in drugi 2013, 13).

15.2 Proces degradacije soseske

Problematika večjih stanovanjskih sosesk je nedvomno povezana s širšim ekonomskim dogajanjem, predvsem z zatonom klasične industrije, fleksibilnostjo trga zaposlitve, novih produkcijskih in potrošniških vzorcev ter globalizacijskih faktorjev (Musterd in drugi, 2006). Posledično se kaže urbana stratifikacija, torej prostorsko izražena družbena stratifikacija (Gantar 1985, 31) in zблиževanje družbenih karakteristik v prostorskem smislu (Castells v Gantar, prav tam).

Motor sprememb v socialni morfologiji mesta so selitve. Degradacija soseske je proces, ki se zaradi slabšega bivalnega okolja začne z odseljevanjem premožnejših prebivalcev ter priseljevanjem družbenih skupin, katerih skupni imenovalec je iskanje cenejših možnosti bivanja (Borja in Castells 1997, 148; Uršič 2005, 37). Odseljevanje višjih slojev prebivalcev poveča ponudbo stanovanj iz določene soseske na trgu, to pa zniža cene, ki so že tako relativno nizke, saj se v soseski že kažejo znaki degradacije. Spričo priseljevanja nižjih slojev se možnost investiranja v obnovo soseske zmanjša, saj so kupci stanovanj prvič iz dohodkovno šibkejših slojev, drugič so večji del svojih finančnih zmožnosti usmerili v financiranje pridobljenega stanovanja, tretjič pa socioekonomske spremembe na ravni soseske vplivajo na odločitve gospodinjstev za (1) vzdrževalna dela in (2) potencialne selitve (Grigsby v Murie in drugi 2003, 44). Nevarnosti tega procesa pa pretijo tudi ljubljanskim soseskam (Uršič 2005). Uršič proces analizira s *kontinuumom spreminjanja sosesk*, v katerem izpostavi pet faz:

Tabela 15.1: Kontinuumom spreminjanja sosesk

← Revitalizacija in naraščanje vrednosti nepremičnine →				
Faza 1	Faza 2 Manjše propadanje	Faza 3	Faza 4	Faza 5
Stabilnost in živahnost		Razločljivo propadanje	Močno propadanje	Nezdravo in neživljenjsko
Relativno nove, uspešne ali stare in stabilne soseske brez simptomov propadanja ali izgubljanja vrednosti nepremičnine.	V večini primerov starejše soseske z nekaterimi funkcionalnimi in manjšimi fizičnimi pomanjkljivostmi. Soseske imajo večje število mlajših družin kot ob nastanku soseske. Soseske počasi pridobivajo vrednost. Stopnja razvitosti javnih servisov je pod nivojem s faze 1.	Prevladujejo najemniška stanovanja. Manjše fizične pomanjkljivosti so evidentne na vsakem koraku in mnogo struktur je bilo spremenjenih v bivanjske enote z večjo gostoto prebivalstva, kot je bilo zamišljeno. Opazne so posamične zapuščene strukture.	Večina stanovanjskega fonda je potrebna prenove in nepremičnine se prodajajo le nižjim socialnim skupinam. Profitabilnost je nizka. V soseski biva veliko gospodinjstev z minimalnimi dohodki. Več zapuščenih struktur.	Večina struktur je zapuščenih. Stanovalci so samo iz nižjih socialnih skupin z minimalnimi prihodki. Stanovalci se še naprej odseljujejo iz sosesk.
← Propadanje in padanje vrednosti nepremičnine →				

Vir: Downs v Uršič (2005, 44).

Uršič, ki kontinuum aplicira na primer Savskega naselja v Ljubljani, to uvrsti med drugo in tretjo fazo kontinuuma, torej med *manjše propadanje* in *razločljivo propadanje*. Raziskava kaže, da bi se odselili predvsem tisti z višjimi dohodki in višjo izobrazbo (prav tam, 42). Podobno ugotavljajo raziskovalci na primeru Fužin, kjer največje nelagodje, povezano s stigmatizacijo soseske, kažejo prav najbogatejši

stanovalci, ki bi se iz tega razloga utegnili izseliti (Černič – Mali in drugi 2003). To bi degradacijo še pospešilo, in soseska bi se lahko znašla v nekakšni spirali, v kateri bi se degradacija povečevala, potencialna obnova pa bi se zaradi nizke dohodkovne stopnje prebivalcev odmikala. Da bi se tovrstni procesi lahko odvijali v večjih stanovanjskih soseskah, opozarja več avtorjev: Uršič opozarja na možnost socialno selektivnega poseljevanja, ki bi bilo posledica naraščajočega razslojevanja (in drugi, 37). Rebernik se navezuje na Špasovo ter prav tako povezuje prerazporejanje prebivalstva in socialno razslojevanje (2002, 466). Kakorkoli, stanovanjske soseske, v katerih so na voljo relativno cenejša stanovanja, pogosto privabijo mlajše ljudi, ki šele vstopajo na stanovanjski trg (Murie 2003, 47) kakor tudi umetnike in kreativce¹¹⁴, kar lahko socialno degradacijo upočasni, oziroma celo spodbudi trend gentrifikacije.

Slika 15.1: Javni prostor v soseski v Zgornji Šiški v Ljubljani.

Pojasniti moramo navedbo iz prejšnjega odstavka, da intraurbana mobilnost deluje kot motor sprememb v urbanih okoljih. Lahko gre za procesa pavperizacija ali

---

¹¹⁴ Koncentracijo kreativnih in kulturnih industrij v večjih stanovanjskih soseskah iz osemdesetih in devdesetih kaže tudi raziskava, narejena na območju Ljubljanske urbane regije. Izstopajo predvsem Trnovo, Župančičeva jama in Fužine (Žaucer in drugi 2011, 30)

gentrifikacije; večina avtorjev se strinja, da je v Sloveniji ta proces počasnejši kot v zahodnoevropskih državah (Filipovič Hrast in Dekker 2009,153; Uršič 2005, 37; Rebernik 2002, 466). Kot razloge nizke stanovanjske mobilnosti avtorji navajajo kronično pomanjkanje stanovanj v Sloveniji (Rebernik 2005) in družbeno-kulturne dejavnike (Uršič 2005). K temu moramo dodati še ekonomsko krizo in nekakšno ohlajanje trga nepremičnin, na katerem se je število transakcij še zmanjšalo, cene pa začele upadati, kar pa večjega povpraševanja (še) ni spodbudilo (GURS, 2011). Čeprav več avtorjev predvideva degradacijo stanovanjskih sosesk, bo verjetno ta proces zaradi majhne intraurbane mobilnosti relativno počasen.

Najbolj neposredno proces degradacije napovedujejo geografi, ki pričakujejo povečano socioekonomsko diferenciacijo v prostorskem smislu. Na eni strani pričakujejo območja z relativno dobrimi bivanjskimi razmerami ter dobro dostopnostjo, na drugi strani pa poglobitev socialne degradacije določenih mestnih predelov, predvsem starejših in večjih blokovskih sosesk (Rebernik 2002b, 116). To podkrepimo tudi z raziskavo Uršiča in Hočevarja, ki kaže, da bi v večjih večstanovanjskih stavbah želel bivati le 1% respondentov ankete. Za ilustracijo omenimo, da bi v hiši z vrtom želelo bivati 92% vprašanih (2007, 78). V obeh primerih povzemamo raziskavo, narejeno na slovenskem vzorcu.

Slika 15.2: Igrišče v Savskem naselju.

Nadaljnje raziskovanje primerov regeneracije večjih stanovanjskih sosesk v tem primeru ni mogoče, saj v Ljubljani tovrstnih primerov nimamo, razen na ravni akademskega ali strokovnega pristopa oziroma raziskovanja¹¹⁵, hkrati pa Slovenija k politiki regeneracije degradiranih sosesk še ni pristopila ne na občinski ne na državni ravni (Ploštajner in drugi 2004, 11). Čeprav obsežnejših regeneracij v Sloveniji ne beležimo, pa se prav odsotnost celovitih politik lahko kaže kot motivacija za participacijo v povojnih soseskah (Flipovič Hrast in Dekker 2007, 156). Za našo disertacijo je to pomembno, saj vrzel, ki jo odpirajo nezainteresiranost, nezmožnost ali neorganiziranost prebivalcev (Cirman in drugi, 2013) kot lastnikov, v zvezi z regeneracijo pogosto zapolnjujejo nevladne organizacije (NVO)¹¹⁶ – podobno opisujeta na primeru Fužin Filipovič Hrast in Dekker (prav tam). NVO izpostavita kot pomemben faktor promoviranja participacije v soseski, pojavljajo pa se celo pobude *od spodaj*, ki odgovarjajo na vprašanja upravljanja sosesk (prav tam). Černič – Mali

¹¹⁵ Glej: Sendi 2005; Kos 2005; Uršič 2005; Trček 2005; Filipovič Hrast in Dekker 2007; Černič – Mali in drugi 2003 in 2005; Rebernik 2002; Kevs 2002; Marot 2006.

¹¹⁶ Vlogo NVO poudarja v oblikovanju politik poudarja tudi Ploštajner in drugi (2004, 22).

prav tako izpostavlja vlogo NVO v procesu revitalizacije sosesk, še posebej v smislu organizacije različnih športno-kulturnih dogodkov, ki so s strani prebivalcev dobro obiskani (Černič – Mali in drugi 2003). Iz tega zaključuje, da prebivalci radi participirajo v skupnostnih zadevah, ki se, tako sklepamo, dogajajo na javnih površinah sosesk, če gre za športno kulturne dogodke.

Prav vzdrževanje javnih prostorov pa se kaže kot ena bistvenih komponent degradacije soseske, posebej večjih povojnih stanovanjskih sosesk, v katerih beležijo veliko stopnjo zanemarjenih javnih prostorov (Van Kempen in drugi, 2007). Ti prostori so deležni tudi manj pozornosti kot javni prostori v mestnih središčih (prav tam). To še posebej velja za območje južne in srednje Evrope (ibid.), kjer beležimo desetletja pomanjkljive obnove in investicij v večje soseske (Murie in drugi 2004). Avtorji prav v regeneraciji javnih prostorov vidijo priložnosti za vključevanje lokalnih prebivalcev v prenovo na ravni soseske (prav tam, 68), saj imajo ti prostori velik vpliv na njen ugled (prav tam, 116), zato je ustvarjanje dobro delujočih javnih prostorov eden od možnih pristopov k revitalizaciji večje stanovanjske soseske (prav tam, 117).

16 SKLEPNE UGOTOVITVE

Izhodišče doktorske disertacije so predstavljala naslednja raziskovalna vprašanja:

Kateri dejavniki spodbudijo participacijo v urejanju prostora?

Kako ti dejavniki vplivajo na vsebino, obliko in tip participacije?

Ali družbene spremembe na področju oblikovanja lokalnih skupnosti vplivajo na participacijo v urejanju prostora?

Kakšna je povezava med socialnim kapitalom (na ravni stanovalcev bivanjskih objektov in ostalih uporabnikov prostora) ter participacijo v urejanju prostora?

Kakšno je sistemsko okolje - na ravni zakonodaje in prakse urejanja prostora, za delovanje lokalnih pobud?

Na raziskovalna vprašanja odgovarjamo posredno, saj smo skladno z izbranim metodološkim pristopom, ki ga pojasnjujemo spodaj, sama raziskovalna vprašanja tekom disertacije razvijali.

Teorija

V disertaciji smo se primarno osredotočili na tri segmente sociološke teorije, marksistično teorijo razvoja mest, teorijo vrednotnih sprememb in teoretično analizo koncepta skupnosti. Marksistična teorija odpira vprašanje interesov elit. Realizacija teh interesov iz procesa urejanja prostora izloči tiste z manj moči. Torej je participacija v urejanju prostora posledica asimetrično porazdeljene družbene moči za implementacijo lastnih interesov v urejanju prostora. Družbeni sloji z manj moči se lahko temu na različne načine uprejo. Reakcija na ravni skupnosti torej temelji na percepciji, da je določen načrt ali izvedba prenove v neskladju z interesom lokalne skupnosti. Participacija je posledica zaznane grožnje v načrtih elit, potencialne spremembe teh načrtov pa so praviloma cilj participativne prakse.

Teoretiki, ki izhajajo iz kulturnih sprememb, poudarjajo pomen vrednot samo-izražanja, emancipacije, individualizacije in postmaterializma. Na podlagi tega avtorji navajajo bolj spontane in s specifično zadevo povezane družbene akcije. Posledica tega je porast samo-organiziranih in samo-izraznih oblik participacije. K tovrstni participaciji so nagnjeni bolj izobraženi in mlajši ljudje, temelji pa na večji eksistenčni preskrbljenosti. Vzporedno avtorji navajajo upad birokratskega tipa participacije in

porast golobje motiviranega načina participacije, ki vsebuje elemente kljubovanja elitam. Tovrstna participacija izhaja iz življenjsko-stilskih značilnosti in temelji na izbrani, ne pa pripisani skupnosti. Ta teoretični pristop sklenemo z ugotovitvijo, da prihaja v post-modernih družbah do participacije, ki izhaja iz vrednot samo-izražanja in nastane kot nekakšna samo-organizacija. Ugotovitve lahko apliciramo tudi na raziskovalna vprašanj: videti je, da teoretično gledano razpolagamo z dvema tipoma participacije v urejanju prostora; prvi predstavlja reakcijo na poizkus realizacije načrtov elit preko eksploatacije družbene moči, drugi pa proces samo-izražanja, ki lahko izhaja iz življenjsko-stilskih značilnosti. Lokalne pobude iz prvo omenjene skupine imenujemo *reakcijske lokalne pobude*, lokalne pobude iz drugo omenjene skupine pa *kontributivne lokalne pobude*. Če izhajamo iz marksistične teorije, ki vzrok za participacijo opredeli v politikah ali projektih, ki izhajajo iz presežkov kapitala, bi se moralo število tovrstnih, reakcijskih lokalnih pobud v Sloveniji po nastopu gospodarske krize zmanjšati. To bi v lokalnem smislu hipotetično lahko potrdili ali zavrnili, če bi primerjali število lokalnih pobud iz predkriznih časov in lokalnih pobud danes – ob predpostavki, da zaradi zmanjšane kupne moči oziroma povpraševanja ni več toliko nepremičninskih projektov. Vendar so take primerjave nemogoče, saj primarno ni nobenega metodološko zanesljivega in veljavnega pregleda lokalnih pobud, sekundarno pa bi potrebovali več takih pregledov vsakih nekaj let, da bi podatke lahko primerjali. Čeprav ne moremo primerjati števila lokalnih pobud, lahko primerjamo število izdanih gradbenih dovoljenj, ki kaže konstanten padec od leta 2006 naprej. Participacija v kontributivni obliki tako lahko postane vir vsebin za prostore, za katere ni neposrednega interesa s strani investorjev, kot taka pa je kontributivna participacija za razvoj mesta koristna.

Metodologija

Kvalitativna metodologija, ki je vsebovala elemente utemeljene teorije (ang. *grounded theory* - *GT*), nam je omogočila dokaj podroben vpogled v delovanje izbranih lokalnih pobud. Metoda je omogočila analizo povezav med različnimi koncepti in kategorijami, kar je omogočilo ugotovitve, ki jih z uporabo deduktivne metodologije ne bi mogli doseči. Razvijali smo namreč hipoteze in našli povezave, ki jih nismo pričakovali ter tako nadgradili znanje o participaciji v urejanju prostora, še posebej na ravni kontributivnih elementov participacije.

Reakcijske in kontributivne lokalne pobude

Opredeljena senzitivirajoča koncepta opredeljujeta dva tipa participacije v urejanju prostora, reakcijske lokalne pobude in kontributivne lokalne pobude. V skladu s tem smo na podlagi njunih značilnosti izbrali dva primera oziroma dve lokalni pobudi. Lokalno pobudo iz Fondovih blokov smo izbrali zaradi predvidene povezave s prvim senzitivirajočim konceptom – reakcijsko lokalno pobudo, drugo izbrano lokalno pobudo, Revitalizacijo Parka Tabor pa smo izbrali zaradi predvidene povezave z drugim senzitivirajočim konceptom – kontributivno lokalno pobudo. Naša analiza je pokazala, da izhodišči, torej oblikovanje oziroma proces ustanovitve obeh lokalnih pobud, dejansko kažeta precejšnje prekrivanje s predmetnimi senzitivirajočimi koncepti, medtem ko se v poznejših fazah v obeh lokalnih pobudah pojavijo elementi, značilni za nasprotni tip lokalne pobude. Razmerje med elementi reakcijskega in kontributivnega tipa se znotraj lokalne pobude s časom lahko spreminja, na kar lahko vplivajo tudi zunanji dejavniki. Zato se v sklepu oddaljimo od dihonomne razdelitve lokalnih pobud na ta dva tipa in navedeno tipologijo opredelimo kot nekakšne smernice, ki opredeljujejo polje delovanja lokalnih pobud, pri čemer se same lokalne pobude nahajajo nekje na tem polju, hkrati pa se njihov položaj lahko spreminja.

Z analizo sekundarnih virov, torej teoretičnih del in študij primerov, smo izluščili predvsem naslednje bistvene dejavnike, ki spodbujajo participacijo v urejanju prostora:

- Grožnja: percepcija zunanje grožnje.
- Pričakovanja: kakšen je potencialni rezultat participativne prakse.
- Strukturne možnosti: na kakšen način sistem podpre ali absorbira participativno prakso.
- Socialni kapital: kot dejavnik, ki vpliva na razvoj participativne prakse.
- Zaupanje v institucije: kakšno je zaupanje v institucije in vlogo slednjih.

Preko teh dejavnikov oziroma kategorij, ki smo jim v teku raziskave izbranih primerov dodali še nekaj novih, smo s pomočjo izbranih primerov analizirali reakcijsko in kontributivno obliko participacije v urejanju prostora.

Primeri

Na podlagi analiziranih primerov lahko izpostavimo predvsem pomembno vlogo dejavnikov *grožnja* in *strukturne možnosti*. Naš prvi primer močno potrjuje pomembnost percepcije grožnje, zaznane v prenovi stadiona. Četudi se je lokalna pobuda Fondovih blokov razvila kot reakcija na grožnjo, je za poznejše delovanje lokalne pobude ta manj pomemben dejavnik, oziroma se razvijejo aktivnosti, ki niso več posledica grožnje. Naš drugi primer kaže, da se lahko lokalna pobuda razvije tudi ob odsotnosti grožnje, vendar je za to potreben pobudnik oziroma koordinator lokalne pobude, ki nato k vključevanju spodbuja druge skupnosti, bodisi so to lokalni prebivalci ali neke življenjsko stilske skupnosti, čeprav obravnavani primer kaže predvsem na pomembnost NVO. Na tem mestu sklepne ugotovitve povezujemo s prvim in drugim raziskovalnim vprašanjem; kateri dejavniki spodbudijo participacijo v urejanju prostora in kako ti dejavniki vplivajo na obliko participacije. Sklepamo, da je vloga grožnje sicer pomembna, ni pa ključnega pomena ne za oblikovanje, kot tudi ne za delovanje lokalnih pobud. Vloga strukturnih možnosti se je v naši raziskavi potrdila kot pomembna, še posebej v smislu spodbujanja vloge NVO kot nekakšnega motorja lokalne pobude in povezovalca lokalne skupnosti ter institucij. Torej povezovalca aktivnosti *od spodaj* in *od zgoraj*. Lokalni prebivalci namreč pogosto nimajo niti kadrovske možnosti niti potrebnih znanj ali veščin za oblikovanje lokalne pobude; NVO imajo na tem področju določen potencial, vendar pa za svoje delovanje potrebujejo podporo, saj kot organizacije ne temeljijo vedno na prostovoljnem delu. Hkrati naša raziskava kaže, da relativno kompleksno sistemsko okolje za delovanje lokalnih pobud razvoj le-teh zavre, zato se kot priložnost kaže razvoj sistemskih možnosti vključevanja participativnih praks *od spodaj*. Razvoj sistemskih možnosti bi moral vsebovati določeno osredotočenost na potencialno vključene v participativne prakse, oziroma bi lahko vseboval elemente oblikovanja storitve na način, da bi bila ta kar se da enostavna, učinkovita in predvidljiva za potencialnega uporabnika. S tem delno odgovarjamo na peto raziskovalno vprašanje, ki se nanaša na sistemsko okolje.

Dejavnik *pričakovanja* se je pokazal kot manj pomemben. Pričakovanja imajo sicer določen vpliv, predvsem v smislu motivacije za sodelovanje v lokalni pobudi oziroma formiranju nove lokalne pobude. V primeru slednjega niti ne moremo govoriti o pričakovanjih, ampak bolj o inspiraciji. Na to kaže predvsem primer Revitalizacije

Parka Tabor, ki je navdihnil nekaj drugih lokalnih pobud, ki podobne primere revitalizacije *od spodaj* izvajajo v drugih lokalnostih.

Zaupanje v institucije se v naši raziskavi kaže kot nizko, vendar moramo izpostaviti, določeno zgodovinsko obremenjenost tega odnosa. Zgodovinsko obremenjenost predstavljajo desetletja slabe prakse na tem področju. Toda čeprav je bilo zaupanje v institucije označeno kot nizko, se težko opredelimo do tega, ali je to dejavnik, ki razvoj participacije spodbuja ali zavira. Predvsem reakcijsko participacijo lahko tudi spodbuja, saj ravno nizko zaupanje in pomanjkanje ostalih formalnih možnosti participacije spodbuja neformalne oblike združevanja, kar v določeni meri potrjuje tudi primer Fondovih blokov.

Analiza izbranih primerov je pokazala bistveno večjo trdoživost reakcijskih lokalnih pobud, torej lokalnih pobud, spodbujenih s strani percepcije grožnje. Na drugi strani vključeni v kontributivne lokalne pobude prej obupajo, oziroma določenih pobud kljub nastavkom ne izvedejo oziroma izvajajo, če ne pridobijo določene podpore v različnih oblikah sredstev. Reakcijske lokalne pobude se soočajo s percepcijo grožnje njihovemu vsakdanjemu življenju; posledično je njihov motiv večji, to pa vpliva na trdoživost lokalnih pobud. Iz tega izpeljujemo vlogo strukturnih možnosti: če so slednji za razvoj lokalnih pobud neugodni, bi to lahko povečalo delež reakcijskih lokalnih pobud, saj so slednje lahko tudi posledica neuspeha lokalnih skupnosti v smislu vplivanja na urejanje prostora preko formalnih možnosti, medtem ko kontributivne lokalne pobude v institucijah iščejo sogovornika in sredstva podpore, in če tega ne najdejo, to lahko zavre interes in možnosti za njihove nadaljnje aktivnosti.

Številni avtorji, ki raziskujejo spremembe na ravni skupnosti v postindustrijski družbi, poudarjajo vlogo *skupnosti*, ki temeljijo na izbiri in so manj zahtevne do članov, hkrati pa manj povezane s specifičnimi lokalnostmi. Naši primeri potrjujejo, da tudi participacija v urejanju prostora lahko vključuje, oziroma celo izhaja iz tovrstnih skupnosti. V našem primeru gre za skupnosti, ki svojo ustvarjalnost izražajo preko (fizične, socialne in ekonomske) transformacije specifičnih urbanih prostorov. V tem primeru so lokalni prebivalci le ena od vključenih skupnosti, medtem ko se vključuje še množica drugih skupnosti. Slednje so med seboj povezane v nekakšno omrežje. Pomembna je ugotovitev, da se tudi uporabniki mesta oziroma skupnosti, ki niso

utemeljene na bivanju v določenem območju, lahko vključujejo v ustvarjanje nove identitete urbanih krajev ter participirajo v njihovi fizični ali socialni transformaciji. Tako odgovarjamo na tretje raziskovalno vprašanje, ki se nanaša na družbene spremembe v oblikovanju lokalnih skupnosti.

Naš prvi primer je potrdil teze, da je visoka stopnja *socialnega kapitala* pomemben element v mobilizaciji lokalnega prebivalstva. V našem primeru je ta socialni kapital na nek način povezan tudi z vrtovi, saj so bili vrtovi osrednji javno dostopni prostor v soseski, torej prostor druženja in skupnostni prostor. Pomembno je, da lokalna pobuda v primeru Fondovih blokov ni utemeljena le na vezivnem socialnem kapitalu, ampak razpolaga tudi s premostitvenim kapitalom, preko katerega se povezuje v primeru raznih strokovnih vprašanj. Primer Revitalizacije Parka Tabor kaže, da socialni kapital, pomemben za razvoj participativne prakse, ni nujno socialni kapital na ravni prebivalcev soseske, ampak je lahko v obliki, ki povezuje v omrežje različne posameznike in skupnosti, ki ne prebivajo v predmetnem območju, ga pa preko vključevanja v participativno prakso spreminjajo. V tovrstnih primerih je lahko nižja raven socialnega kapitala med prebivalci soseske celo ugodna za razvoj lokalne pobude (ki izhaja iz omrežja skupnosti, ki ne prebivajo v območju). Tako odgovarjamo na četrto raziskovalno vprašanje, ki se nanaša na povezavo med socialnim kapitalom in participacijo v urejanju prostora.

Naša raziskava kaže, da je *sistemska okolje* za razvoj participacije relativno neugodno. Oba primera kažeta, da je samo sistemsko okolje relativno nepredvidljivo v smislu odziva na konkretne lokalne pobude, tako reakcijske kot kontributivne. Prvi primer kaže na problem poznega vključevanja lokalnih prebivalcev, drugi primer pa kaže na probleme, povezane z neučinkovitostjo in kompleksnostjo samega sistema ob stiku z lokalnimi pobudami. Tozadevno se kaže določena priložnost v strukturnih spremembah sistema, saj tudi deli sistema med seboj v nekaterih primerih komunicirajo slabo, poleg tega pa so pogosto premalo avtonomni, da bi lahko predstavljali partnerja lokalnim pobudam. Predvsem na ravni kontributivnih lokalnih pobud se kot največji problem kaže odsotnost sogovornika, ki bi bil hitro odziven, hkrati pa bi imel, oziroma bi lahko pridobil relevantne informacije na ravni konkretnega projekta oziroma lokalnosti ter jih posredoval lokalni pobudi, pobudam. To vrzel do neke mere nadomeščajo nevladne organizacije. Kot osrednjo težavo na

tem področju izpostavljam o odsotnost proračunske postavke v občinskih proračunih, ki bi združevali sredstva, namenjena podpori lokalnim pobudam.

Analiza vloge institucij v smislu sogovornika lokalnih pobud in participativnih praks v urejanju prostora kaže, da same institucije participacijo v urejanju prostora dojemajo konzervativno, saj jo večinoma enačijo z nasprotovanjem že sprejetim načrtom, medtem ko za participacijo, ki bi bila osredotočena na regeneracijo izbranega degradiranega prostora, posebnih mehanizmov podpore na občinski ravni nismo zaznali, kar pa ne pomeni, da te podpore ni, le sistemsko ni urejena. Na področju lokalnih pobud, ki predstavljajo reakcijo na konkretne načrte ali plane, institucije nimajo mehanizmov vključevanja lokalnih pobud v urejanje prostora. Zakonu sicer sledijo, vendar je zakonsko urejanje participacije v urejanju prostora nezadostno. Posledično lokalne pobude iščejo vsakovrstne drugačne načine vplivanja na procese. Na drugi strani na podlagi analize vloge institucij lahko sklenemo, da so sami postopki formiranja lokalne pobude izrazito kompleksni, kar ovira ravno lokalne pobude, ki ciljajo na regeneracijo degradiranih prostorov, saj se znajdejo pred kompleksno nalogo preverjanja lastništva, načrtov itd., hkrati pa je nejasen tudi njihov sogovornik, saj ni jasno, kateri del lokalne uprave je zadolžen za podporo lokalnim pobudam, oziroma je njihov primarni sogovornik, saj je odločanje o potencialni podpori centralizirano v višjih strukturah mestne politike, kar ovira sistematizacijo podpore lokalnim pobudam. Znova poudarjamo, da so razne kontributivne lokalne pobude deležne podpore, da pa način izvajanja te podpore ni sistemsko urejen. Pri obeh obravnavanih lokalnih pobudah se kaže določen potencial v smislu prepričljivejše legitimizacije v formalnem preverjanju podpore lokalni pobudi med lokalnimi prebivalci.

Priporočila odločevalcem in oblikovalcem politik za umeščanje participativnih praks v sistem urejanja prostora

1. Omogočanje participacije v urejanju prostora v zgodnejših fazah postopkov. Kot najbolj smiselna se kaže participacija kot stalen proces, preko katerega se oblikuje vizija, nato pa konkretni načrti. Primeri kažejo, da odlaganje participacije na poznejše faze postopka konfliktnost participativne prakse še poveča.

2. Institucionalizacija podpore participaciji v urejanju prostora in lokalnim pobudam. Možnost nove institucije, katere naloga bi bila institucionalizirana podpora lokalnim pobudam. Poleg horizontalne vpetosti institucije v mestne strukture je pomembno tudi razpolaganje z delom proračunskega denarja, s katerim lahko tovrstna institucija podpre lokalne pobude na predvidljiv način, ki temelji na transparentno opredeljenih pogojih.

3. Preverjanje legitimnosti lokalnih pobud preko referendumov na območju, na katerega se lokalna pobuda nanaša in ne na ravni občine oziroma četrtne skupnosti. To je pomembno zaradi možnosti lokalnih pobud, ki izhajajo iz (življenjsko stilskih) skupnosti in se ne nanašajo na prostor bivanja skupnosti, ki lokalno pobudo vodi. Teoretično bi lahko referendumsko preverili tudi OPPNji oziroma odnos lokalnih prebivalcev do njih.

4. Poenostavitev vključevanja lokalnih pobud v urejanje prostora. Predvsem za podporo lokalnih pobud, ki se nanašajo na regeneracijo degradiranih prostorov, je potrebno poenostaviti proces njihovega vključevanja v urejanje prostora, saj zapleten proces odvrne mnogo potencialnih (kontributivnih) lokalnih pobud.

5. Omogočanje in spodbujanje posredniške vloge NVO med lokalnimi prebivalci in institucijami ob pogoju legitimnosti NVO – slednje se nanaša na točko 3.

6. Deležniki v urejanju prostora niso le prebivalci, ampak tudi uporabniki. Tudi slednji imajo pravico do participacije v urejanju javnih prostorov, ki jih uporabljajo. Naloga odločevalcev je v teh primerih preverjanje in spodbujanje konsenza med uporabniki in prebivalci.

7. Potrebni je več mehanizmov podpore za transformacijo degradiranih prostorov s strani raznih življenjsko stilskih skupnosti. Ljudje se vključujejo v različne skupnosti, ne glede na lokacijo bivanja, prav tako se lahko identificirajo s prostori, ki se ne nahajajo na območju njihovega bivališča. Zato je smiselno podpirati skupnostno transformacijo prostorov, s katerimi se te skupnosti identificirajo.

Sklepi v kontekstu regeneracije sosesk

Prvi sklep, ki ga apliciramo neposredno na prenavo stanovanjskih sosesk, se nanaša na usmerjenost spodbujanja participativne prenavo javnih prostorov. Nastavke za to sicer najdemo v prostorskih načrtih MOL, vendar sklep utemeljujemo z dejstvom, da imajo ti prostori velik vpliv na ugled soseske, poleg tega pa je očiten deficit prav na ravni upravljanja in revitalizacije teh prostorov v primerjavi z upravljanjem in prenavo samih blokov in stanovanj. Načrtovanje teh sosesk je izhajalo iz predvidevanja socialnega življenja na teh prostorih, ki pa je s staranjem sosesk pogosto zamrlo. Prav tako v načrtovanju teh prostorov želje lokalnih prebivalcev niso bile upoštevane, ampak so bile soseske nasploh načrtovane izrazito *od zgoraj*, zato je smotrno proces revitalizacije teh javnih prostorov voditi s poudarkom na vključenosti lokalnih prebivalcev, oziroma drugačen pristop verjetno ni možen glede na etažno lastništvo javnih prostorov v soseski s strani lokalnih prebivalcev. Vsaj v nekaterih soseskah lokalna skupnost ne obstaja. Ljudje sicer stanujejo v soseski, vendar to ne pomeni, da so vključeni v katerokoli lokalno skupnost – sosesko lahko uporabljajo za preživljanje časa v zasebni obliki, in možno je, da jih javni prostori sploh ne zanimajo. Kakorkoli, to ne pomeni, da ni lokalnih skupnosti: v soseskah pogosto obstajajo, od neinstitucionaliziranih, na primer rolkarji, do institucionaliziranih – društvo Tabornikov, večinoma pa so v soseski tudi javne institucije – šola, knjižnica. Iz raziskovanja sklepamo, da obstaja potencial v vključevanju teh skupnosti v prenavo javnih prostorov. Prav tako sklepamo, da velik potencial vsebujejo NVO, zato je smiselno institucionalno podpirati projekte lokalnih skupnosti oziroma omrežij, katerih del je povezan tudi s sosesko, kakor tudi projekte nevladnih organizacij, ki se nanašajo na revitalizacijo ali regeneracijo javnih prostorov v soseski. Obstaja možnost, da bodo nekatere od teh skupnosti sestavljene iz prebivalcev nekaterih drugih območij, ne sosesk, v kateri se bodo vključili v revitalizacijo javnih prostorov. To se nam ne zdi problematično: tako kot nekateri prebivalci soseske ne želijo sodelovati v kakršnih koli procesih regeneracije ali revitalizacije soseske, je na drugi strani mogoče, da se s sosesko identificirajo, oziroma so z njo povezane skupnosti, katerih člani niso iz soseske, zato jim je, tako sklepamo, potrebno dati možnost ter jih pri oblikovanju lokalnih pobud podpreti, še posebej, kadar promovirajo vključevanje lokalnih prebivalcev v samo pobudo na neke nove načine.

Pomembno je, da lokalne pobude v soseskah uživajo legitimnost, še posebej v odnosu do možnosti, izražene v prejšnjem odstavku, da lokalne pobude izhajajo iz

skupnosti, katerih člani niso nujno prebivalci samih sosesk. Naloga preverjanja legitimnosti je na strani institucij: občinskih in lokalnih - četrtnih organov. Za preverjanje legitimnosti bi bil lahko uporabljen institut referendumu na ravni soseske, vendar to možnost opredeljujemo kot smiselno le v primeru večjih odločitev, ki bi se nanašale na prebivalce soseske. Kot bolj smotrno opredeljujemo relativno stalno strukturo, ki bi vključevala (izvoljene) predstavnike prebivalcev, predstavnike lokalnih institucij, vključene v lokalne pobude in predstavnike pomembnih skupnosti iz soseske. Ker je formiranje takšnega telesa brez spremljevalnih dejavnosti, ki bi prebivalce motivirale, manj verjetno, se vračamo na prejšnji odstavek: organizacijska in finančna podpora NVO in raznim drugim lokalnim pobudam v soseski bi, če sklepamo iz našega raziskovanja, spodbudila določen interes pri skupnostih iz soseske ter posledično pri nekaterih lokalnih prebivalcih. Tovrstne deležnike je pomembno vključiti v prej opredeljeni organ upravljanja s sosesko, z namenom zagotavljanja legitimnosti pa se doda izvoljene predstavnike blokov oziroma stavb v soseski. Tako strukturiran organ upravljanja je nujen predhodnik potencialne regeneracije soseske, oziroma brez tovrstnega organa, ki bi lahko upravljal in nadzoroval regeneracijo soseske, zaradi razdrobljenega lastništva ta ni mogoča. Kot dopolnilo bi lahko občina, v primeru oblikovanja OPPNja prenove soseske, v sodelovanju s prej omenjenim organom legitimnost akta preverila na zavezujočem referendumu. Tako bi bila prenova legitimizirana med prebivalci soseske.

Struktura slovenskega političnega sistema na lokalni ravni sicer ne predvideva neposrednega stalnega sogovornika tovrstnemu organu upravljanja s sosesko, prav tako ne lokalnim pobudam. Občina in četrtna skupnost sta teritorialno gledano pristojni za območja, ki so bistveno večja od sosesk. Pogosto imajo območja znotraj iste četrtne skupnosti drugačno identiteto, prav tako interese. Zato bi veljalo razmišljati o lokalni pisarni, ki ne bi predstavljala le sogovornika prej opredeljenemu organu, ampak bi tudi črpala iz njegove legitimnosti ter tako podpirala lokalno pobudo. To bi zahtevalo prenos dela odločanja s strani občine na raven sosesk, saj v nasprotnem primeru ne bi bilo možno vzpostaviti plodnega in na zaupanju temelječega odnosa med temi pisarnami in soseskami. Ne trdimo, da je nujna vpeljava nove javne strukture upravljanja, možna je tudi ustanovitev tovrstnih pisarn s strani zasebnega oziroma nevladnega sektorja, ki pa bi jih mesto preko koncesije

podpiralo, medtem ko bi bil v izbor zasebnika-koncesionarja vključen zgoraj opredeljeni organ upravljanja s sosesko.

V sami disertaciji smo vlogo lokalnih pobud analizirali predvsem preko analize samih lokalnih pobud in njihovega delovanja. V analizi smo več pozornosti namenili lokalnim pobudam kot pa institucijam, pristojnim za urejanje prostora. Dopuščamo možnost, da bi poudarek na vlogi institucij odprl nova vprašanja, kot na primer vprašanje odgovornosti za kvaliteto in ustreznost doseženih rezultatov ali odgovornosti za upoštevanje časovnih rokov ter zakonskih uredb, ki regulirajo finančno poslovanje. Pomembno vprašanje, ki mu nismo namenili veliko pozornosti, je tudi, na kakšen način naj institucije izbirajo lokalne pobude, s katerimi imajo namen sodelovati oziroma jih podpreti, saj bi določene oblike izbiranja lahko prispevale k medsebojnemu tekmovanju med lokalnimi pobudami. Raziskovanje vključevanja lokalnih pobud v urejanje prostora s poudarkom na analizi stališč institucij bi predstavljalo raziskavo, ki bi našo disertacijo smiselno dopolnila.

17 LITERATURA

Aarhuška konvencija. 1998. Dostopno prek:

<http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43e.pdf>

http://www.rec-lj.si/projekti/aarhus/dokumenti/strokovna_priporocila.pdf (12. september 2011).

Agenda 21. 1992. Dostopno prek: <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/index.shtml> (12. september 2011).

Agenda habitat. 1996.

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/drugo/agenda-habitat_1.pdf (12. september 2011)

Arnstein, Sherry R. 2000. A Ladder of citizen participation. *VJAIP* 35 (4): 216-224.

Dostopno prek: <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html> (15. avgust 2008).

Atkinson, Rob. 1999. Discourses of partnership and empowerment in contemporary british urban regeneration. *Urban Studies* 36: 59-72.

Bačlija, Irena. 2010. *Urbani menedžment: nov pristop k upravljanju mest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Baloh, Teja. 2013. *Primerjalno pravni pregled sistema prostorskega načrtovanja glede sodelovanja javnosti*. Ljubljana: Pravno-informacijski center nevladnih organizacij.

Baum, Scott, PatrickMullins, RobertStimson in Kevin O'Connor. 2002. Communities of the postindustrial city. *Urban Affairs Review* 37. 322-357.

Bauman, Zygmunt. 2001a. *Community. Seeking Safty in an insecure world*. Cambridge: Polity.

--- 2001b. *Liquid Modernity*. Cambridge: Backwell.

Beck, Ulrich in Elisabeth Beck – Gernsheim. 2006. *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Ljubljana: FDV.

Bizjak, Igor. 2012. Izboljšanje javne participacije pri prostorskem načrtovanju s pomočjo orodij spleta 2.0. *Urbani izziv*, 23(1): 36–48.

Blakeley, Georgina in Brendan Evans. 2008. It's like maintaining a hedge, constraints on citizen engagement in community regeneration in east Manchester. *Public Policy and Administration* 23(1):100–113.

Blanchard, Anita in Tom Horan. 1998. Virtual communities and social capital. *Social Science Computer Review*. Vol 16, 3: 293-307 .

Borja, Jordi in Manuel Castells. 1997. *Local and global*. The Management of Cities in the Information Age. London: Routledge.

Brelot – Martin, Helene, Michael Grosseti, Denis Eckert, Olga Gritsai in Zoltan Kovacs. 2010. The spatial mobility of the 'creative class' A European Perspective. *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 34/4: 854–870.

Brint, Stiven. 2001. Gemeinschaft Revisited: A Critique and Reconstruction of the Community concept. *Sociological Theory*, 19(1): 1–24.

Brkić, Vanja. 2012. Gradnja s protihrupno ograjo. *Dnevnik*, 15. september.

Bristolska listina. Dostopno prek:

http://www.eukn.org/E_library/Urban_Policy/Bristol_Accord_UK_Presidency_EU_Ministerial_Informal_on_Sustainable_Communities (12. September 2011).

Bull Cento, Ana in Bryn Jones. 2006. Governance and social capital in urban regeneration: a comparison between Bristol and Naples, *Urban Studies* 43: 767-786.

Bunker. Dostopno prek: <http://www.bunker.si/slo/> (12. September 2014).

Cahnman, Werner. 1977. Tönnies in America. *History and Theory*. Vol. 16 (2): 147-167.

Castells, Manuel. 1983. *The City and the grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements*. Berkeley: University of California.

--- 1994. European cities, the informal society, and the global economy. *New Left Review*, 1/204 (18-32).

--- 1996. *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.

--- 2000. Toward a sociology of the network society. *Contemporary Sociology*. Vol. 29 (5): 693-699.

--- 2005. Global governance and global politics. *Political Science and Politics*. American Political Science Association. 38 (1): 9 – 16.

Center za politološke raziskave (CPR), Inštitut za družbene vede, Fakultete za družbene vede. 2007. Izsledki raziskave »politična participacija v MOL«. Dostopno prek http://apju.si/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=, (11. September 2008).

Cerar, Aidan, Marko Peterlin in Blaž Križnik. 2009. Soodločanje prebivalcev pri urbani regeneraciji. V *Urbana prenova, ur.* Peter Bassin in Maruška Šubic Kovač. Ljubljana: Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije.

Cerar, Aidan in Marko Peterlin. 2010. *Urejanje parka z vključevanjem lokalne skupnosti*. Ljubljana: Inštitut za politike prostora.

Cerar, Aidan. 2010. Revitalizacija parka v sodelovanju z deležniki, V *Urejanje parka z vključevanjem lokalne skupnosti*. Cerar Aidan in Peterlin Marko (ed.). Ljubljana: Inštitut za politike prostora.

Chasin, Noah. 2011. Arhitektura iz tkiva samega življenja, Team 10 in predzgodba participativnega urbanizma. *Participacija – Participation AB arhitektov bilten* 188/189 64 – 70.

Chapain, Caroline, Phil Cookie, Lisa De Proporis, Stewart Macneill in Juan Mateos – Garcia. 2010. *Creative clusters and innovation*. London: Nesta.

Cirman, Andreja, Srna Mandic in Jelena Zoric. 2013. Decisions to renovate, Identifying key determinants in Central and Eastern European post-socialist countries. *Urban Studies*. Dostopno prek: <http://usj.sagepub.com/content/early/2013/05/07/0042098013482509.abstract> (11. avgust 2013)

Clark, Terry Nichols. 2004. *The city as an entertainment machine*. Chichago: University of Chicago.

Coaffee, Jon in Iain Deas. 2008. The search for policy innovation in urban governance: Lessons from Community led Regeneration Partnerships. *Public Policy and Administration* 23 (2): 167-187.

Colomb, Claire. 2012. Pushing the urban frontier: Temporary uses of space, city marketing and the creative city discourse in 2000s Berlin. *Journal of urban affairs*, 34 (2): 131 – 152.

Couch, Chris, Charles Fraserin Susan Percy. 2003. *Urban regeneration in Europe*. Oxford: Blackwell Science.

Council of Europe. 2005. *Toolkit of local government capacity – building programmes*. Strasbourg: Council of Europe.

Cvetko, Maša. 2010. Prostorska umestitev parka na Taboru V *Revitalizacija Parka Tabor: Urejanje parka z vključevanjem lokalne skupnosti*, ur. Aidan Cerar in Marko Peterlin. Ljubljana: Inštitut za politike prostora.

Černic – Mali, Barbara, Richard Sendi, Ružica Boskic, Maša Filipovic, Nina Gorsic in Damjana Hudnik Zaviršek. 2003. *Large housing estates in Slovenia*. Overview of developments and problems in Ljubljana and Koper. Restate report 2g. Utrecht: Faculty of Geosciences - Utrecht University.

Černic – Mali, Barbara, Richard Sendi, Ružica Boskic, Maša Filipovicin Nina Gorsic. 2005. *Large housing estates in Ljubljana and Koper, Slovenia*. Restate report 4g. Utrecht: Faculty of Geosciences - Utrecht University.

Čerpes, Ilka. 2011. Razvoj sodelovanja javnosti pri načrtovanju posegov v prostor. *Participacija – Participation, AB arhitektov bilten* 188/189 : 70–73.

Dapp, Thomas in Philipp Ehmer. 2011. *Cultural and creative industries, Growth potential in specific segments*. Frankfurt A.M.: Deutsche Bank Research.

Delo. 2007. Janković za obnovo Bežigradskega in gradnjo novega stadiona, 22. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o214032> (11. november 2012).

Delo FT. 2007. Intervju z Janezom Koželjem. št.70.

Dennis, Norman.1977. In dispraise of political trust V *Public participation in planning*, ur. Derrick W. R.Sewell, in J. T.Coppock, , 15– 27. London: John Wiley & Sons.

Diers, Jim. 2006. *Neighbor power, building community the seattle way*. Seattle, London, University of Washington Press.

Drapal Pak, Darinka, Mojca Drevenšek in Andrej Drapal. 2004. *Odnosi z lokalnimi skupnostmi*. Ljubljana: GV Založba.

Drevenšek, Mojca in Darinka Drapal Pak. 2008. Pomen družbene sprejemljivosti za uresničevanje okoljskih in prostorskih projektov, predlog sistemizacije merjenja. *Teorija in Praksa* 45 (6): 752 – 777.

Docherty, Iain, Robin Goodlad in Ronan Paddison. 2001.Civic culture, community and citizen participation in contrasting neighbourhoods. *Urban Studies*, 38 (12): 2225–2250.

Dopis ČS Bežigrad. 2008. Dopis številka 3529-134/2007-10-15216, 11.4.2008. Dostopno prek: www.iztepač.net (20. September 2013)

Flyvberg, Bent. 1998. Habermas and Foucault: Thinkers for civil society? *The British Journal of Sociology* 49 (2):210-233.

Filipovič, Maša. 2007. *Družbena kohezija in soseska v pozni moderni*. Ljubljana: FDV UL.

Filipovič Hrast, Maša in Karien Dekker. 2009. Old habits die hard Neighbourhood participation in post-WWII neighbourhoods in Slovenia and the Netherlands. *Cities, The International Journal of Urban Policy and Planning* 26 (3): 148 – 157.

Flick, Uwe. 2002. *An introduction to qualitative research*. London: Sage.

--- 2009. *An introduction to qualitative research*. Edition 4. London: Sage.

Florida, Richard. 2004/2002. *The rise of the creative class*. New York: Basic books.

--- 2005. *The flight of the creative class*. New York: Harper Collins.

Foster Fishman, Pennie, Steven J. Pierce in Laurie A. Van Egeren. 2009. Who participates and why: Building a process model of citizen participation. *Health Education & Behaviour*, 36 (3): 550–569.

Gans, Herbert J.. 1962. *The urban villagers*, Group and class in the life of Italian Americans. New York: Free Press.

--- 2002. The sociology of space: A Use-centered View. *City & Community* (American Sociological Association), 1 (4): 329 – 339.

Gantar, Pavel. 1985. *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije KRT.

Gantar, Pavel in Drago Kos. 1988. *Sociološka presoja pripomb in predlogov občanov o javni razgrnitvi projekta preureditve Prešernovega trga v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani - FSPN.

Gittel, Ross in Avis Vidal. 1998. *Community Organizing, Buliding Social Capital as a Development Strategy*. London – New Delhy: Thousand Oaks, SAGE Publication.

Glaser, Barney G. in Anselm L. Strauss. 1979. *The discovery of grounded theory, strategies for qualitative research*. New York: Aldine DE Gruyter.

---1982. Odkrivanje substantivne teorije: osnovna strategija kvalitativnega raziskovanja. *Časopis za kritiko znanosti* 53-54 (10): 261–275.

Glaeser, Edward. *Review of Richard Florida's The rise of the creative class*.

Dostopno prek:

http://post.economics.harvard.edu/faculty/glaeser/papers/Review_Florida.pdf (5. januar 2006)

Granovetter, Mark S.. 1973. The strenght of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6): 1360–1380.

Green thumb. Dostopno prek: www.greenthumbnyc.org. (22. junij 2011)

Halpern, David. 2005. *Social capital*. Cambridge: Polity press.

Hampton, William. 1977. Research into public participation in structure planning V *Public participation in planning*, ur. Derrick W. R Sewell. in J. T. Coppock, 27 - 43. London: John Wiley & Sons.

Harvey, David. 1996. *Justice, nature & the geography of difference*. Oxford: Blackwell.

--- 2008. The right to the city. *New Left Review* 53: 23 – 40.

--- 2011. *Kozmopolitstvo in geografija svobode*. Ljubljana: Sophia.

--- 2012. *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Hays, Allen. R. in Alexandra M. Kogl. 2007. Neighborhood attachment, social capital and political participation: a case study of low and moderate income residents of Waterloo, Iowa. *Journal of Urban Affairs*, 29 (2): 181–205.

Hendee, John C.. 1977. Public involvement in the U.S. forest service roadless-area review, Lessons from a Case Study V *Public participation in planning*, ur. Derrick W. R Sewell. in J. T. Coppock, 89 – 105. London: John Wiley & Sons.

Henderson Steven, Sophie Bowlby in Mike Raco. 2007. Refashioning local government and inner-city regeneration, the Salford Experience. *Urban Studies* 44 (8):1441 – 1463.

Hobsbawm, Eric. 2012. *How to change the world. Tales of Marx ad Marxism*. London: Abacus.

Hočevar, Marjan. 2000. *Novi urbani trendi, Prizorišča v mestih – omrežja med mesti*. Ljubljana: FDV.

Hočevar, Marjan, Matjaž Uršič, Drago Kos in Franc Trček. 2005. Changing of the Slovene urban system: Specific socio – spatial trends and antiurban public values / Attitudes V *Paths of urban transformations*, ur. Frank Eckard, 281-300. Frankfurt am Main: Peter Lang - Europäische Verlag der Wissenschaften.

Hribar, Tine. 2003. *Punk je bil prej: 25 let punka pod Slovenci*: Ljubljana: Cankarjeva založba - Ropot.

Hull, Angela. 2006. Facilitating structures for neighbourhood regeneration in the UK, The Contribution of the Housing Action Trusts. *Urban Studies* 43 (12): 2317-2350.

Inglehart, Ronald. 1990. *Culture shift in advanced industrial society*. New Jersey: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald in Christian Welzel. 2005. *Modernization, cultural change and democracy*. The human development sequence. Cambridge: Cambridge University Press.

Iztepač. Dostopno prek: <http://www.iztepac.net/> (16. November 2012).

Jacobs, Jane. 2009. *Umiranje in življenje velikih ameriških mest*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Jesenšek, Maša. 2009. Prostorski načrt za stanovalce nezakonit. *Delo* (17. oktober).

Johnstone, Hank. 2011. *States & social movements*. Cambridge: Polity press.

Jones, S. Peris. 2003. Urban Regeneration's poisoned chalice: Is There an Impasse in (Community) participation – based policy? *Urban Studies* (3) 40: 581-601.

Kavčič, Matic. 2011. *Družbena in individualna tveganja starejših – vloga omrežij socialne opore*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

--- 2012. Utemeljena teorija: kratak vpogled v epistemološka izhodišča in predstavitev t. i. grounded theory V *Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi*, Frane Adam in ostali. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.

Kos, Drago, Marjan Hočevar, Pavel Gantar, Franc Trček in Matjaž Uršič. 2001. *Pogledi na Ljubljano: Ideje o razvoju*. Esejistična anketa. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Kos, Drago. 2005. Participativna prenova mesta. *Urbani izziv* 16 (2): 16 – 23.

--- 2010. *Ali se znamo pogovarjati in dogovarjati o urejanju prostora in zakaj ne?* Izobraževalno gradivo. Ljubljana: Inštitut za politike prostora.

--- 2011. (Ne)znosna težavnost komuniciranja. Participacija – Participation, *AB arhitektov bilten* 188/189: 22 – 24.

Kozina, Jani. 2014. *Razporeditev ustvarjalnosti v izbranih občinah Ljubljanske urbane regije*. Ljubljana: Regionalna razvojna agencija Ljubljanske urbane regije.

Kramberger, Anton. 2002. Vpliv zgodovinske podrejenosti slovenskih elit na elitno dinamiko v obdobju 1988 – 1995 V *Demokracija v Sloveniji: Prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik. Ljubljana: FDV.

Krätke, Stefan. 2010. 'Creative cities' and the rise of the dealer class: A Critique of Richard Florida's Approach to Urban Theory. *International Journal of Urban and Regional Research* 34 (4): 835–853.

Krevs, Marko. 2002. Geografski vidiki življenjske ravni prebivalstva Ljubljane V *Geografija Ljubljane*, ur. Mirko Pak, Ljubljana: FF UL.

Križnik, Blaž. 2008. Kulturni okvir preobrazbe mest, lokalni odzivi na globalne izzive (primer Barcelone in Seula). Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

--- 2009. Lokalni odzivi na globalne izzive: kulturni okvir preobrazbe Barcelone in Seula. Ljubljana: FDV.

--- 2011. Brez zaupanja, nelegitimni in izključeni: Neoliberalna urbana politika in lokalne pobude. Participacija – Participation, *AB arhitektov bilten* 188/189: 46 – 48.

Kulturna četrt Tabor. Dostopno prek: www.kct.si. (12.December 2012)

Lah, Ljubo. 2012. Participacija javnosti v arhitekturi in urbanizmu. Med teorijo in prakso. Participacija – Participation, *AB arhitektov bilten* 188/189: 30 – 33.

Landry, Charles in Phil Wood. 2003. *Harnessing and exploiting the power of culture for competitive advantage*. For Liverpool City Council and the Core Cities Group. Dostopno prek: http://www.comedia.org.uk/pages/pdf/downloads/harness_culture.pdf (9. marec 2007).

Landry, Charles. 2000. *The creative city: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Routledge Earthscan Publications.

Lavtar, Roman. 2007. *Sodelovanje prebivalcev v slovenskih občinah*. Participacija prebivalcev pri odločanju o javnih zadevah na lokalni ravni v Sloveniji. Maribor: Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila.

Larsen, Larissa, Sharon L. Harlan, Bob Bolin, Edward J. Hachet, Diane Hope, Andrew Kirby, Amy Nelson, Tom R. Rex in Shapharid Wolf. 2004. *Bonding and bridging. Understanding the Relationship between Social Capital and Civic Action*. *Journal of Planning Education and Research* 24 (1): 64-77.

Lawless, Paul. 2005. Area – based urban interventions, rationale and outcomes. The New Deal for Communities Program in England. *Urban Studies* 43: 1991-2011.

Lefebvre, Henri. 1991. *The production of space*. USA: Blackwell Publishing.

Lehtovuori, Panu in Ruopila Sampo. 2012. *Temporary uses as means of experimental urban planning*. Saj 2012_4.
dostopno prek: http://saj.rs/uploads/2012/SAJ2012_1_PLehtovuoriSRuoppila.pdf (23. december 2014)

Leipziška listina. Dostopno prek:
http://www.eu2007.de/en/Meetings_Calendar/Dates/May/0524-AN.html
(12. September 2011)

Lelieveldt, Herman. 2004. Helping citizens help themselves, neighborhood improvement programs and the impact of social networks, trust, and norms on neighborhood oriented forms of participation. *Urban Affairs Review*, 39 (5): 531–551.

Lepofski, Jonathan in James C Fraser.. 2003. Building community citizens: Claiming the right to place making in the city. *Urban Studies*, 40 (1): 127–142.

Mcdonald, Sally, Naglis Malys, Vida Mailiene. 2009. Urban regeneration for sustainable communities: A Case Study. *Technological and Economic Development of Economy* 15 (1): 49–59.

Macleavy, Julie. 2009. (Re)analysing community empowerment:: Rationales and technologies of government in Bristol's new deal for communities. *Urban Studies* 46(4): 849-875.

Macleod, Gordon. 2011. Urban Politics Reconsidered: Growth Machine to Post-democratic City? *Urban Studies* 48: 48: 2629-2660.

Madden, Kathleen in Andy Wiley -Schwartz. 2000. *How to turn a place around. A Handbook for Creating Successful Public Spaces*. New York: Project for Public Spaces.

- Maginn, Paul J.. 2007. Towards more effective community participation in urban regeneration: the potential of collaborative planning and applied ethnography. *Qualitative Research*7: 25-43.
- Makarovič, Matej. 2002. Politična participacija v desetletju demokracije V Niko Toš, Ivan Bernik; V *Demokracija v Sloveniji: Prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik. Ljubljana: CJMMK, IDV, FDV.
- Mandič, Srna, Valentina Hlebec. 2005. Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 – 2002. *Družboslovne razprave* 49/50 (21): 263 - 285. Ljubljana: FDV.
- Marschall, Mellisa J.. 2001. Does the shoe fit? Testing models of participation for African – American and Latino involvement in local politics. *Urban Affairs Review*, 37(2), str. 227–248.
- Marot, Naja. 2006. Prispevek urbane geografije k urbanističnemu planiranju – primer ureditve degradiranega območja Trbovelj, *DELA Publikacija oddelka za geografijo* 26: 203-221. Ljubljana: FF.
- Martinotti, Guido. 1996. *The new social morphology of cities. Management of Social Transformations – MOST*. Pariz: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Marx, Karl in Friedrich Engels. 2009. *Komunistični manifest*. Ljubljana: Sanje.
- Mathevs, Jonatan, Jayne Perry in Susan Jones. 2008. Exploring resident (non)participation in the UK New Deal for Communities Regeneration Programme. *Urban Studies*, 45 (3): 591–606.
- May, Jon. 1996. Globalization and politics of place: Place and identity in an inner London neighbourhood. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 21 (1): 194–215.
- Mestna občina Ljubljana (2005): Izhodišča in predlogi za nadaljnji razvoj četrtnih skupnosti v MOL. Ljubljana: Oddelek za lokalno samoupravo.
- 2007. *Statut. Uradno prečiščeno besedilo*.
- 2007. *Strateški prostorski načrt Mestne občine Ljubljana*. Dopolnjen osnutek. Ljubljana – MOL.
- 2008. *Izvedbeni prostorski načrt Mestne občine Ljubljana*. Dopolnjen osnutek.
- 2010. *Občinski prostorski načrt Mestne občine Ljubljana*. Dostopno prek: https://urbanizem.ljubljana.si/index3/OPN_SD.htm (14. Avgust 2012).
- Mirkovič, Milada. 2002. Aarhuška konvencija v Sloveniji V *Aarhuška konvencija v Sloveniji, Strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih*

zadevah, ur. Milena Marega in Drago Kos. Ljubljana: Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropi.

Mlinar, Zdravko. 1973. *Sociologija lokalnih skupnosti*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politologijo in novinarstvo.

--- 1995. Local response to global change. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 540: 145-156.

--- 2008. *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi*. Prostorsko-časovna organizacija bivanja: raziskovanja na Koprskem in v svetu. Ljubljana: SAZU.

--- 2012. *Globalizacija bogati in/ali ogroža*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Močnik, Rastko. 2006. *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*. Ljubljana: *cf.

Molotch, Harvey. 1976. The city as a growth machine. Toward a Political Economy of Place. *American Journal of Sociology*, 82 (2): 309-332.

---. 1988. Strategies and constraints of growth elites V *Business Elites and Urban Development, Case Studies and Critical Perspectives*, ur. Scott Cummings. Albany: State University of New York Press.

Mornement, Adam. 2005. *No longer notorious*. The Revival of Castle Vale, 1993 – 2005. Birmingham: Castle Vale Housing Action Trust.

Mreža za prostor. 2009. *Novice št. 3*. Inštitut za politike prostora. Dostopno prek: www.ipop.si (3. februar 2009).

Murie, Alan, Thomas Knorr - Siedow in Ronald Van Kempen. 2003. *Large housing estates in Europe*. General Developments and Theoretical Backgrounds. Restate report 1. Utrecht: Faculty of Geosciences, Utrecht University.

Murovec, Nika in Damjan Kavaš. 2010. *SWOT ANalysis: Status of the Creative Industries in Ljubljana*. Ljubljana: Institute for Economic Research.

Musso, A. Juliet, Christopher Weare, Nail Oztas in William E. Loges. 2006. Neighborhood governance reform and networks of community power in Los Angeles. *The American Review of Public Administration* 36 (1): 79-97.

Muszerd, Sako, Alan Murie in Christian Kesteloot. 2006. *Neighbourhoods of poverty*. New York: Palgrave Macmillan.

Musterd, Sako in Alan Murie. 2010. *Making competitive cities*. USA: Wiley – Blackwell.

Navaro, Yanez Clemente J., Christina Mateos Mora in Maria J. Garcia Rodriguez. 2011. *Cultural amenities and creative class in spanish municipalities*. EURA

Conference 2011 Track 5: The City of Talent – Knowledge. Economy and Urbanity. Centre for Local Political Sociology and Policies. Seville: Pablo de Olavide University.

Neighborhood Matching Fund NMFSeattle. Dostopno prek: <http://www.seattle.gov/neighborhoods/nmf/nmfprojects.htm> (10. September 2011)

Obligacijski zakonik (uradno prečiščeno besedilo) (OZ-UPB1) Ur. L. RS 97/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200797&stevilka=4826> (10. Junij 2012)

Oddelek za lokalno samoupravo MOL. 2005. *Izhodišča in predlogi za nadaljnji razvoj četrtnih skupnosti V MOL*. Dostopno prek: <http://www.ljubljana.si/si/mol/mestna-uprava/sluzbe/lokalna-samouprava/projekti/507/detail.html> (12. Oktober. 2011)

Ogorelec, Breda. 1993a. *Tehnike in načini odnosov z javnostjo v procesu urbanističnega načrtovanja*. Končno poročilo. Ljubljana: UI.

--- 1995. *Komuniciranje z javnostjo*. Priročnik za urbaniste. Ljubljana: UI.

O'riordan, Timothy. 1977. Citizen participation in practice, Some dilemmas and Possible Solutions V *Public participation in planning*, ur. Derrick W.R.Sewell in J.T. Coppock London: John Wiley & Sons.

Orwell, George. 2013. *Pot v Wigan*. Ljubljana: Beletrina.

Pak, Mirko. 2002. *Geografija Ljubljane*. Ljubljana: FF UL.

Perko, Drago. 2012. Zapravil že 20 milijonov v petih letih. *Slovenske novice* (18. 11.). Dostopno prek: <http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/zapravil-ze-20-milijonov-v-petih-letih> (12. Marec 2014).

Periodična poročila o slovenskem trgu nepremičnin 2011. Ljubljana: Geodetski inštitut Slovenije. Dostopno prek: http://www.trgnepremicnin.si/podatki/dokumenti/porocila/Porocilo_2011_marec2012.pdf (1. April 2013).

Periodična poročila o slovenskem trgu nepremičnin 2012. Geodetski inštitut Slovenije, Ljubljana. http://www.trgnepremicnin.si/podatki/dokumenti/porocila/Porocilo_2012_I_121001.pdf (1. April 2013).

Peterlin, Marko in Aidan Cerar. 2011. Načrtovanje mesta »od spodaj«. Participacija – Participation, *AB arhitektov bilten* 188/189: 33 – 39.

Piketty, Thomas. 2014. *Capital in the twenty-first century*. London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Plej, Irena. 2009. Uvajanje novih oblik politične participacije: Primer četrtnih skupnosti v Mestni občini Ljubljana. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

Ploštajner, Zlata, Barbara Černič – Mali, Richard Sendi, s pomočjo Ružica Boškić, Maša Filipovič, Nina Goršič, Daša Ravnikar in Barbara Tomšič. 2004. *Large housing estates in Slovenia*. Restate report 3g. Faculty of Geosciences. Utrecht: Utrecht University,.

Pretty, Jules N. 1995. Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development* 23 (8): 1247 – 1263.

Prostoroz. Dospno prek: <http://prostoroz.org/slo/> (12. januar 2014).

Purcell Mark. 2002. Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *Geojournal* 58: 99 – 108.

Putnam, Robert. 2000. *Bowling alone, the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Rauning, Gerald, Gene Ray in Ulf Wuggenih, ur. 2011. *Precarity, subjectivity and resistance in the 'creative industries'*. London: Mayfly.

Rebernik, Dejan. 2002a. Urbano - geografsko preučevanje blokovskih stanovanjskih sosesk kot element urbanističnega planiranja, *Dela* 18: 463–475.

--- 2002b. Socialnogeografska zgradba in preobrada Ljubljane V *Geografija Ljubljane*, ur Pak Mirko, 85 - 117. Ljubljana: FF UL

--- 2004. Recent development of Slovene towns – social structure and transformation. *Dela* 21: 139 – 144.

Rifkin, Jeremy. 2014. *The zero marginal cost society: the internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave Macmillan.

Rhodes, John, Peter Tyler in Angela Brennan. 2003. New developments in area – based initiatives in England: The Experience of the Single Regeneration Budget, *Urban Studies*, 40: 1399-1426.

Reynolds, Josephine. 1969. *Public participation in planning*. *The Town and Planning Review*, 40 (2): 131 – 148.

Roberts, Peter in Hugh Sykes, ur. 2003. *Urban regeneration: a handbook*. London: New Delhi Thousand Oaks.

Sarker, Suprateek, Francis Lau in Sundeep Sahay. 2000. *Building an inductive theory of collaboration in virtual teams: An Adapted Grounded Theory Approach*. Proceedings of the 33rd Hawaii International Conference on Systems Sciences.

Sassen, Saskia. 1991. *The global city*. New Jersey: Princeton University Press.

Schmelzkopf, Karen. 1995. Urban Community Gardens as Contested Space. *Geographical Review*. 85 (3): 364-381.

Secretary of State for Communities and Local Government. 2008. *Communities in control; Real People, Real Power*. London: Crown Copiright

Selimović, Samo. 2010. Lokalni pogledi na problematiko Parka Tabor V Revitalizacija Parka Tabor, Urejanje parka z vključevanjem lokalne skupnosti, ur. Aidan Cerar in Marko Peterlin. Ljubljana: Inštitut za politike prostora.

Sendi, Richard. 2005. Sodelovanje stanovalcev kot pogoj za uspešno izvedbo prenove stanovanjskih sosek. *Urbani izziv* 16 (2): 5 – 15.

--- 1998. *The corrosion of character*. The Personal Consequences of Work in the New Capitalism: London: Nerton & Company.

Sennett, Richard. 2002. *The fall of the public man*. New York: Penguin Books.

Sewell, Derrick W.R. in J.T. Coppock ur. 1977. *Public participation in planning*. London: John Wiley & Sons.

Seltzer, Ethan in Mahmoudi Dillon. 2013. Citizen participation, open innovation and crowdsourcing: Challenges and Opportunities for Planning, *Journal of Planning Literature* 28: 3 – 18.

Sewell, Derrick W.R. in J.T. Coppock 1977. A Perspective on public participation in planning V *Public participation in planning*, ur. Derrick W.R Sewell. in J.T. Coppock 1-15. London: John Wiley & Sons.

Simmel, Georg. 2000. Izbrani spisi o kulturi. Ljubljana: Studio humanitatis.

Simrell King, Cheryl, Kathryn M. Feltey in Susel Bridget O'Neill. 1998. The question of participation: Toward Authentic Public Participation in Public Administration, *Public Administration*. 58 (4): 317-326.

Sinclair, Margaret. 1977. *The public hearing as a participatory device: Evaluation of the IJC experience*. V *Public participation in planning*, ur. Derrick W.R Sewell. in J.T. Coppock, 125 - 132 . London: John Wiley & Sons.

Sobotna priloga. 2009. Člani koordinacijskega odbora se odzivajo na izjave ljubljanskega podžupana o Plečnikovem stadionu (21. novembra). Dostopno prek www.iztepač.net (25. september 2012).

Soja, Edward W. 1980. The Socio – spatial dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*. 70 (2): 207–225.

---. 2000. *Postmetropolis*. Critical Studies of Cities and Regions. Oxford: Blackwell.

Soodločanje pri urejanju prostora. 2009. Poročilo s seminarja. Inštitut za politike prostora Seminar. Dostopno prek: <http://ipop.si/knjiznica/dokumenti/porocila-in-drugo-gradivo/>. (5. Januar 2010)

Sorokin, Pitirim in Carle Zimmerman. 1969. *Principles of rural – urban sociology*. New York: Henry Holt and Company.

Sporočilo Komisije Svetu In Evropskemu Parlamentu. 2006. *Kohezijska politika in mesta: prispevek mest in naselij k rasti in zaposlovanju v regijah*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/urban/com_2006_0385_sl.pdf (3. junij 2012)

Stanič, Ivan. 2005. *Sinergija in sodelovanja – zagotavljanje legitimnosti?* Urbani izzivi 16 (2): 3.

Stepančič, Lilijana, Breznik Močnik Maja, Lipovšek Brigita, Pivec Helena, Širca Majda in Tivadar Blanka. 2011. *Kulturne in kreativne industrije po slovensko*. Ljubljana: Ministrstvo RS za kulturo.

Stewart, Jill in Maureen Roden. 2003. A review of the social housing regeneration in the London borough of Bent. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, 123 (1): 23-32.

Strassoldo, Raimondo. 1990. Lokalna pripadnost in globalna uvrstitev. *Družboslovne razprave* 7 (10): str. 64–79.

---2004. The meaning of localism in a global world.

Dostopno prek:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.121.150&rep=rep1&type=pdf> (1. december 2009)

Statistični urad RS. 2012. *Gibanje gradbene dejavnosti v preteklem desetletju*. <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=4608> (13. december 2014)

Tamir, Yael. 1995. *The enigma of nationalism*. *World Politics*. Cambridge: University Press

Temeljna lista koordinacijskega odvora stanovalcev Fondovih hiš. 2008.

Dostopno prek: <http://www.iztepac.net/> (20. September 2012).

Thompson J.M. 1977. The London motorway plan V *Public participation in planning*, ur. Derrick W.R. Sewell in J.T. Coppock, 59 -81. London: John Wiley & Sons.

Till, Jeremy. 2012. Pogajanje z upanjem. Participacija – Participation, *AB arhitektov bilten* 188/189: 12 – 22.

Tilly, Charles. 2000. Processes and mechanisms of Democratization. *Sociological Theory* 18 (1): 1 – 16.

--- 2007. *Democracy*. Cambridge: Cambridge University press.

Tilly, Charles in Lesley J. Wood. 2009. *Social movements 1768 – 2008*. London: Paradigm publishers.

Trček, Franc. 2005. Sociološka anketna raziskava 'prenova stanovanjskih sosesk v Ljubljani – Savsko naselje'. *Urbani izziv* letnik 16 (2), 24 – 35.

Toš, Niko in Anton Grizold. 2000. *Slovensko javno mnenje 1999/1: Demokratizacija v vzhodno-evropskih državah (mednarodna raziskava) in nacionalna varnost*. Ljubljana: FDV.

Uršič, Matjaž. 2005. *Spreminjanje bivalne kakovosti in stanovanjska mobilnost v Ljubljani, Naraščanje stanovanjske nestabilnosti v večjih stanovanjskih soseskah?* V *Urbani izziv* letnik 16 (2), 36 – 47.

Uršič, Matjaž in Marjan Hočevar. 2007. *Protiurbanost kot način življenja*. Ljubljana: FDV UL.

Uršič, Matjaž. 2008. Arhitektura bolečine – izkustvo bolečine in uveljavljanje telesu neprilagojenih družbenoprostorskih estetskih praks. *Družboslovne razprave* 14: (57): 59 – 77.

--- 2011. Tovarna Rog kot sredstvo urbane revitalizacije ali ekonomske regeneracije mesta, Družbeni vidiki prenove nekdanjih industrijskih območij V Rog et Cetera – Uporaba industrijskih objektov za kulturne namene v mestu; Prenova Novogradnje, Revitalizacija. *Arhitektov Bilten – Mednarodna revija za teorijo arhitekture* 41 (190 – 191): 8-11.

Vaisey, Stephan. 2007. Structure, culture and community. The Search for Belonging in 50 Urban Communes. *American Sociological Review*. 72 (6): 851-873.

Van Beckhoven, Ellen. 2006. *Decline and regeneration*. Policy responses to processes of change in post-WWII urban neighbourhoods. Utrecht: Utrecht University.

Van Beckhoven, Ellen in Brechtje van Boxmeer. 2007. Resident participation V *Regenerating large housing estates in Europe: A guide to better practice*, ur. Ronald Van Kempen, Thomas Knorr Siedow in Ivan Tosics: 61–70. Utrecht: Utrecht University

Van Kempen, Ronald, Thomas Knorr Siedow in Ivan Tosics. 2007. *Regeneracija velikih stanovanjskih sosesk v Evropi. Priročnik za boljšo prakso*. Ljubljana: UI.

Venkatesh, Sudhir. 2008. *Gang leader for a day: A Rogue Sociologist Takes to the Streets*. London: Penguin Press.

Vrbica, Senka in Ana Matoz Ravnik. 2010. *Vključevanje lokalnih pobud in javnosti v postopke urejanja prostora*. Izobraževalno gradivo. Ljubljana: Inštitut za politike prostora in Pravno informacijski center nevladnih organizacij.

Vrbica, Senka, ur. 2012. *Mreža za prostor – informator št. 16.* 11. 6. 2012 Dostopno prek <http://ipop.si/knjiznica/dokumenti/novice-in-informatorji-mreze-za-prostor/> (19. junij 2012).

Wacquant, Loic. 1998. *Pierre Bourdieu V Key Sociological Thinkers*, Stones, Rob. New York: MaCmillan Press.

Wicker W., Allan. 1969. *Attitudes versus actions: The Relationship of Verbal and Overt Behavioral Responses to Attitude Objects*, *Journal of Social Issues*, Volume 25 (4): 41–78.

Williamson, Thad, David Imboscio, Gar Alperovitz in Benjamin Barber. 2003. *Making a place for community. Local Democracy in Global Era*. UK: Routledge.

Wirth, Luis. 1938. Urbanism as a way of life. *The American Journal of Sociology*. 44 (1): 1 – 24.

Wood, Colin J.B.1977. The use of threat in community decision mking: The Goldstream Case, Victoria B.C., V *Public participation in planning*, ur. Sewell Derrick W.R. in Coppock J.T., 71-89. London: John Wiley & Sons.

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). Ur. l. RS, št. 94/07 (16. oktober 2007)

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt). Ur. l. RS, št. 33/07 (13. april 2007),

Žaucer, Tadej, Aidan Cerar, Marko Peterlin in Vita Žlender. 2010. *Participacijska in organizacijska izhodišča za celovito urbanistično prenovo v Stari Ljubljani*. Naročnik študije MOL – Oddelek za urejanje prostora. Ljubljana: Inštitut za politiko prostora.

Žaucer, Tadej, Matjaž Uršič, Petra Očkerl, Tatjana Marn in Marko Peterlin. 2011. *Potentials of creative regeneration*. a study commissioned by Regional Development Agency of Ljubljana Urban Region. Ljubljana: Institute for Spatial Policies (IPoP),.

Žlender, Nataša. 1987. *Fondove hiše: Bivalna kultura prebivalcev železničarske kolonije s poudarkom na predvojni dobi*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja.

18 STVARNO IN IMENSKO KAZALO

- abdukcija, 27
agregacija, 31
analiza, 31
analiza primerov, 231
Anderson, 98, 100
anketa, 59
arhitekturno načrtovanje, 220
Arnstein, 50
Baloh, 129
Bauman, 96
bonding, 40
Borja in Castells, 222
Bourdieu, 39
Brelot-Martin, 204
bridging, 40
Brint, 91, 93
Bunker, 182
Castells, 41, 67, 102
Castle Vale, 119
celostni znanstveni aparat, 27
celovita prenova, 39
Cerar, 41, 139
Cirman, 105, 220, 221, 222
city users, 34
civilna iniciativa, 41
CLEAR pristop, 110
Černič – Mali, 224, 227
Čerpes, 19, 43
četrtna skupnost, 133
dedukcija, 29
degradacija, 18, 225
degradacija soseske, 222
demokracija, 61, 63
demokracija, 61
Diers, 111, 113, 114
Docherty, 104
Downs, 223
družbeni sloj, 228
dual city, 78
Dunaj, 116
Durkheim, 89, 90
Etzioni, 92
Filipovič, 38
Filipovič – Hrast in Dekker, 36
Flick, 25, 27, 145
Florida, 184, 203, 206
Fondove hiše, 149
Fondovi bloki, 158
fordistična produkcija, 219
formalna participacija, 44
formalno-grupna participacija, 49
Foster-Fishman, 109
Gans, 38, 92, 203
Gantar, 222
gemeinschaft, 89
gentrifikacija, 207, 225
gesellschaft, 89
Glaser in Strauss, 25, 26, 27, 145, 151
globalizacija, 73
Green Thumb, 113
grounded theory, 24, 26, 27, 146, 153
grožnja, 140, 147, 161, 185, 230
Habermas, 48
Harvey, 70, 72, 81
Hays in Kogel, 104
hipoteze, 22, 29
Hobsbawm, 69
Hočevar, 124, 180
housing Action Trust, 118
indukcija, 26, 29
industrijska družba, 78
Inglehart, 76
Inglehart in Welzel, 76, 101
institucije, 19, 23, 121, 126, 216
institucionalna participacija, 50
intervjuji, 30, 31, 150, 160, 206, 215
investitorji, 218
izhodiščna predpostavka, 21
javna obravnava, 59
javni prostor, 221
Jazbinškov zakon, 21
Johnstone, 62
Južna in Vzhodna Evrope, 45
kategorije, 29, 30, 140
Kavčič, 26, 27
kode, 26, 30
komuniciranje, 200
koncepti, 30
konflikt, 19
konstantna primerjava, 29, 152
kontinuumom spreminjanja sosesk, 222
kontributivna lokalna pobuda, 229
kontributivna participacija, 30, 45, 215
konzuptivna participacija, 45
koordinacijski odbor, 156
Kos, 48

krajevna skupnost, 133
 krajevna skupnost, 133
 kreativni razred, 20, 201, 203, 204, 206
 Križnik, 82, 99, 100, 110
 kulturne spremembe, 85, 228
 kvalitativno raziskovanje, 25, 26
 Larrson, 106, 107
 Lavtar, 35
 Lefebvre, 70, 73
 legitimizacija, 208, 217, 221
 Leilevendt, 104
 Lepofsky in Fraser, 67, 208
 lokalna pobuda, 22, 40, 104, 148, 209, 210, 229
 lokalna skupnost, 84, 99, 102, 191
 lokalne pisarne, 59
 lokalne skupnosti, 20
 lokalni prebivalci, 33
 manjša skupinska srečanja, 59
 Martinotti, 34
 Marx in Engels, 69
 mediji, 59
 Mehanska solidarnost, 90
 mesta, 21
 Mestna občina Ljubljana, 130
 Metelkova, 181
 metodologija, 25, 229
 metropolitanski poslovneži, 34
 Mlinar, 34, 37, 49, 66, 96, 100, 105, 122
 moč državljanov, 52
 modernistične soseske, 19
 modernistični arhitekti, 19
 modernizem, 43
 MOL, 130, 131, 132, 134
 Molotch, 74, 75, 177
 Mornement, 119
 Murie, 224
 Musso, 138
 Musterd, 222
 navidezna moč državljanov, 51
 ndustrijska družba, 77
 nedemokracija, 61
 neformalna participacija, 44
 neformalno-grupna participacija, 49
 neparticipacija, 51
 neprestana primerjava, 26
 New Deal for Communities, 108, 118, 119
 New York, 113
 NMF, 114
 NVO, 50, 190, 208, 217, 226
 oblikovanje politik, 61
 od spodaj, 36, 44, 113, 226
 od zgoraj, 19, 44, 113
 odločevalci, 20, 35
 odprto kodiranje, 29, 30, 152
 Ogorelec, 47, 136
 Organska solidarnost, 90
 osno kodiranje, 29, 30, 153
 Park, 91
 Park Tabor, 179, 182, 184, 202
 particiativen urbanizem, 43
 participacija, 19, 25, 35, 58, 61, 112, 117, 122, 226, 228
 participacija v urejanju prostora, 43, 44, 45
 participativna praksa, 20
 pauperizacija, 224
 Pek Drapal in Drevenšek, 46
 Perry, 37
 pisarne za urbano preno, 116
 Ploštajner, 130
 Poblenu, 84
 politika regeneracije sosesk, 219
 politike prenove, 221
 politike regeneracije, 226
 post-industrijska družba, 22, 77, 78
 prebivalci, 34
 prebivalci soseske, 18
 predstavniki institucij, 215
 premostitvenisocialni kapital, 40
 Pretty, 55
 preživetvene vrednote, 76
 pričakovanja, 140, 147, 168, 189, 230
 priporočila, 31
 priporočila odločevalcem, 234
 Project for Public Spaces, 99
 ProstoRož, 183
 Purcell, 73
 Putnam, 39, 78, 97, 206
 razdrobljenost lastništva, 221
 raziskovalna vprašanja, 22, 24, 25
 razslojevanje, 224
 reakcija, 187
reakcijska lokalna pobuda, 229
 reakcijska participacija, 30
 Rebernik, 220
 referendum, 217
 regeneracija, 18, 31, 113
 regeneracija sosesk, 24

regeneracija stanovanjskih sosesk, 219, 226
 Revitalizacija Parka Tabor, 149, 182
 right to the city, 71, 72
 samoizražanje, 85, 228
 samo-izražanje, 229
 samonikla participacija, 36
 Sangwangsinni, 84
 saturacija, 26, 152
 Savsko naselje, 223
 Seattle, 113
 selektivno kodiranje, 30, 153
 Sendi, 124, 219
 Sennet, 107
 senzitivni koncepti, 24, 27, 29, 30, 148, 149, 230
 Sewell in Coppock, 65
 SFRJ, 122
 Simoneti, 34
 Single Regeneration Budget, 118, 119
 sistem podpore lokalnih pobud, 113
 sklepi v kontekstu regeneracije sosesk, 236
 skupnost, 21, 23, 28, 29, 35, 36, 38, 40, 67, 68, 79, 87, 88, 89, 91, 100, 101, 229
 skupnosti, 232
 socialni kapital, 23, 39, 100, 104, 106, 143, 147, 170, 191, 230
 socio-ekonomske spremembe, 222
 sociološka teorija, 228
 sodelovanje, 106
 Sorokin, 95, 96
 soseske, 25, 37, 107, 149
 stalna primerjava, 26
 stanovanjske soseske, 18, 219, 224
 stanovanjski zakon, 21
 Strassoldo, 67, 98
 strukturne možnosti, 147, 169, 190, 230
 substancialna teorija, 27
 substantivna teorija, 25, 26
 Svet Evrope, 57
 šibke vezi, 203, 206
 teoretično vzorčenje, 26, 30
 Tilly, 62
 Tönnies, 88, 90
 triangulacija, 69
 ulična kultura, 205
 uporabniki mesta, 34, 35
 upravljanje, 221
 upravljanje soseske, 226
 urbana regeneracija, 38, 117
 urbane populacije, 34
 Uršič, 43
 Uršič in Hočevar, 225
 Van Kempen, 35
 Velika Britanija, 117
 velike stanovanjske soseske, 38, 220
 vezivni socialni kapital, 40
 vozači, 34
 Vrbica in Matoz-Ravnik, 127, 128
 Vrednote samo-izražanja, 80
 vrtovi, 165, 233
 vzorec, 30
 Wirth, 91
 zasebno lastništvo, 18
 zaupanje, 121
 zaupanje v institucije, 140, 148, 174, 190, 230
 Zimmerman, 95
 znanstveno komuniciranje, 218
 ZPNačrt, 39, 128
 Žaucer, 116, 117, 180
 Žlender, 159

19 PRILOGE

PRILOGA A: PREGLED IZBRANIH DOKUMENTOV, LISTIN, DEKLARACIJ IN ZAKONOV NANAŠAJOČIH SE NA PARTICIPACIJO V UREJANJU PROSTORA

Participativno urejanje prostora je obravnavano v številnih mednarodnih dokumentih, deklaracijah in listinah. Najprej se bomo posvetili nadnacionalni ravni in razložili njen pomen: koncept močne nacionalne države, ki suvereno oblikuje in implementira svojo politiko in zakone, ima v dobi globalizacije vse manj pomena. Pustimo ob strani ekonomska in socialna področja globalizacije in se posvetimo le političnemu področju. V zadnjih desetletjih so se začele pojavljati močne mednarodne integracije, in nacionalne države, ki so se odločile za članstvo v njih, so del svoje suverenosti prenesle na širše zastavljene, mednarodne politične organe. Praviloma se vzporedno manjša moč nacionalne države in krepi moč nadnacionalnih formacij na eni strani, na drugi pa moč nižjih ravni oblasti, ki so bližje državljanom (Mlinar 1992, 146). Slovenija je članica različnih mednarodnih organizacij, vseeno pa po pomembnosti izstopa članstvo Slovenije v Evropski uniji. S tem je Slovenija prevzela tudi del evropske urbane, prostorske in okoljske politike, zato so evropski prostorski dokumenti pomembni tudi za Slovenijo in Ljubljano. Prav tako pa so za prostorski razvoj Slovenije pomembni tudi mednarodni dokumenti, h katerim je Slovenija pristopila, zato bomo pregledali za nas relevantne dele različnih mednarodnih dokumentov (in njihovega prenosa v slovenski pravni red), povezanih z urejanjem prostora oziroma zaščito okolja v smislu načel trajnostnega razvoja.

Nadnacionalna raven

Na mednarodni ravni je prvi za Slovenijo oziroma Jugoslavijo pomemben mednarodni dokument, ki promovira participacijo javnosti v urejanju prostora v zgodnjih fazah, leta 1983 sprejeta Torremolinska listina. Nastala je v okviru Sveta Evrope. Slovenija je ta mednarodno zavezujoči dokument podedovala od bivše države Jugoslavije (Lah 2012).

Arhuška konvencija (1998, 2001)

Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah je prvi pravno obvezujoči mednarodni

dokument, ki je v celoti namenjen spodbujanju razvoja participativne demokracije (Mirković 2002).

Z namenom omogočanja dostopa do okoljskih informacij, možnosti sodelovanja pri okoljskem odločanju in pravnega varstva pravic civilne družbe na okoljevarstvenem področju konvencija zavezuje države, da uskladijo svojo zakonodajo z njenimi zahtevami. Konvencija državam podpisnicam ne preprečuje preseganja minimalnih zahtev konvencije (prav tam).

3. člen, splošne določbe

2. Pogodbenica si prizadeva zagotoviti, da uradniki in organi usmerjajo javnost in ji pomagajo pri iskanju dostopa do informacij, lažji udeležbi pri odločanju in iskanju dostopa do pravnega varstva v okoljskih zadevah.

3. Pogodbenica spodbuja izobraževanje ter ozaveščanje javnosti o okolju, zlasti glede možnosti dostopa do informacij, udeležbe pri odločanju in dostopa do pravnega varstva v okoljskih zadevah.

Aarhuška konvencija je bila podpisana leta 1998 v Aarhusu, Danska, v veljavo je stopila 2001.

Podpisana je s strani 41 držav ter ratificirana s strani Evropske unije. Slovenija je Aarhuško konvencijo ratificirala leta 2004, v Sloveniji pa je v veljavo stopila 22. junija 2004. Konvencija je sicer do neke mere prenesena v slovenski pravni red, vendar po mnenju stroke nezadostno, napačno in zgolj formalno – realno opolnomočenje je torej na veliko nižji stopnji, če jo primerjamo z deklarativno ravno. Predvsem je izrazit deficit na področju dostopa do ustreznih pravnih sredstev (Vrbica in Matoz-Ravnik 2010).

Agenda Habitat (1996)

Carigrajska deklaracija, Deklaracija svetovnega zbora mest in lokalnih uprav.

Primarna tema Konference Združenih narodov o človekovih naseljih sta bili zagotovitev primerne bivališča za vse in zagotavljanja trajnostnega razvoja človekovih naselij.

V nagovoru k Carigradski deklaraciji je takratni minister za okolje in prostor Pavel Gantar poudaril načeli omogočanja in sodelovanja. Prvo pomeni usposabljanje in samousposabljanje prebivalcev, da presežejo vlogo pasivne množice in se odzovejo na razmere ter probleme, s katerimi se soočajo, sodelovanje pa pomeni pravico do upravljanja v javnih zadevah na način, ki omogoča izražanje avtentičnih interesov in zahtev (Gantar 1997, 7).

Za nas je verjetno najpomembnejši spodnji odstavek:

45/h, slovenska verzija

Nadalje se obvezujemo k naslednjim ciljem:... Institucionalizirati participativni pristop k razvoju in upravljanju trajnostnih človekovih naselij, takšen, ki temelji na stalnem dialogu med vsemi akterji, ki so udeleženi pri urbanem razvoju (javni in zasebni sektor ter skupnosti)...

Agenda Habitat je bila sprejeta s strani 171 na konferenci Združenih narodov Habitat II v Istanbulu.

Podobno kot strokovnjaki analizirajo apliciranje določil Aarhuske konvencije na nacionalni ravni kot nezadostno, smo prisiljeni podobno skleniti tudi pri Agendi Habitat, saj je institucionalizacija participativnega pristopa k razvoju in upravljanju naselij v lokalni pravni red prenesena nezadostno, oziroma se v praksi ne izvaja. Naselja namreč, če sklepamo iz primera Ljubljane, nimajo političnega telesa, s katerim bi lahko neposredno sodelovala pri upravljanju naselja, oziroma so politična telesa, ki delujejo na četrtni ravni in razpolagajo z močjo odločanja, podhranjena, kar bomo pojasniliv nadaljevanju.

Lokalna Agenda 21 (1992)

Lokalna Agenda 21 je načrt dejavnosti organizacij sistema Združenih narodov na globalni, nacionalni in lokalni ravni na vseh področjih človekovega vpliva na okolje. Odseva globalni konsenz in politično voljo najvišje ravni za razvoj in sodelovanje na področju okolja. Tako primarno vključuje vlade in nacionalne strategije, načrte in politike.

Morda je za nas najpomembnejše naslednje poglavje:

28.3

Vsaka lokalna oblast bi morala odpreti dialog z državljani, lokalnimi organizacijami in privatnimi podjetji ter tako uveljaviti lokalno Agendo 21. Tako bi se lokalne oblasti učile od državljanov, lokalnih, družbenih, skupnostnih in poslovnih organizacij in tako pridobile informacije potrebne za oblikovanje dobrih strategij.

Lokalna agenda 21 je bila sprejeta na konferenci Združenih narodov v Riu 1992 s strani več kot 178 vlad.

Evropska raven

Leipziška listina (2007)

Leipziška listina poudarja predvsem uporabo celovite politike urbanega razvoja, ki vključuje razvoj kakovostnih javnih prostorov in posveča posebno pozornost prikrajsanim območjem v mestih. Leipziška listina v povezavi s prenovo degradiranih sosesk narekuje aktivno udeležbo prebivalcev v procesih prenove in obenem opozarja na izboljšanje dialoga med oblastmi, prebivalci in ekonomskim sektorjem.

Aktivna vključitev prebivalcev in boljši dialog med političnimi predstavniki, prebivalci, in gospodarskimi akterji, sta bistvenega pomena pri iskanju najboljše rešitve za vsako ogroženo urbano območje. (str.5)

Leipziška listina je bila sprejeta na neformalnem srečanju ministrov odgovornih za urbani razvoj, Leipzig, 24. maj 2007.

Bristolski sporazum o trajnostnih skupnostih (2006)

Bristolski sporazum definira dejavnike in karakteristike trajnostnih skupnosti, ter ponuja okvir za skupne evropske pristope za trajnostni razvoj v smislu ekonomske prosperitete in družbene pravičnosti. Zagovarja boljše okolje, demokracijo in učinkovito lokalno oblast.

Trajnostne skupnosti so deležne reprezentativnega, odgovornega upravnega sistema, ki spodbuja strateško vodenje z vizijo in omogoča vključujočo in učinkovito participacijo posameznikov in organizacij (str. 17).

Bristolski sporazum je bil sprejet na neformalnem srečanju ministrov o trajnostnih skupnostih, Bristol, 6. - 7. december 2005.

Kohezijska politika in mesta: prispevek mest in naselij k rasti in zaposlovanju v regijah (2006)

Sporočilo Komisije Svetu In Evropskemu Parlamentu

Dokument označuje participacijo državljanov kot nujno za za demokracijo, zato vključevanje lokalnih prebivalcev in civilne družbe v urbano politiko povečuje legitimnost in učinkovitost urbane politike. Hkrati poudarja tudi nujnost izobraževanja lokalnega prebivalstva za uspešno vključevanje. Dokument opozarja tudi na preveliko razliko med družbenim časom in političnim časom - to so predvsem zamude in zaostanki institucij, oblasti in birokracije, ki jih lokalni prebivalci pogosto težko razumejo.

Poglavje 7.3

Sodelovanje državljanov je z demokratičnega vidika nujno – vpletenost lokalnega prebivalstva in civilne družbe v oblikovanje mestne politike zagotavlja legitimnost in učinkovitost ukrepom javnih organov oblasti.

UNECE – Prostorsko planiranje, ključen instrument za razvoj in učinkovito vladanje, s posebnim poudarkom na državah v tranziciji¹¹⁷ (2008)

Gre za nezavezujoč dokument, ki se nanaša na različna področja postopkov prostorskega načrtovanja na nacionalni, regionalni in lokalni ravni. Analizira tudi obstoječe stanje v Evropi, in sklene s priporočili za razvoj področja urejanja prostora.

---

¹¹⁷ *Spatial Planning, Key Instrument for Development and Effective Governance, with Special Reference to Countries in Transition.*

V analizi stanja dokument izpostavi skupne ovire v evropskem načrtovanju in urejanju prostora. Te so:

- Prepodrobna regulacija.
- Hierarhičen princip na sistemski ravni.
- Nerealno umeščanje koncepta nadzora nad področjem s strani javnosti v sam sistem.
- Rigidnost sistema.
- Predpisi ne spodbujajo proaktivnega delovanja.
- Ne zadostno medsektorsko koordiniranje.

Na podlagi tega je UNECE izpostavil naslednja priporočila:

- Vzpostavi naj se sistem decentralizacije.
- V pripravi prostorskih načrtov morajo sodelovati vsi pristojni sektorji.
- Država mora poskrbeti za nacionalno politiko prostorskega planiranja.
- Pripravljene morajo biti strategije prostorskega razvoja in s tem povezane gradnje na določenem območju.
- Na ravni občine bi morali biti pripravljene okvirni prostorski načrti.
- Sprejemanje razvojnih odločitev bi morala biti domena lokalnih oblasti ter v omejenem obsegu regionalnih.
- Potrebno je spremljanje sankcioniranja neavtorizirane gradnje.
- Pomembno orodje predstavlja presoja vplivov na okolje.
- Prostorsko načrtovanje ima ekonomske učinke in potencial spodbujanja investicij.
- Informacije o prostorskem načrtovanju morajo biti urejene in dostopne v obliki geografskega informacijskega sistema.
- Prostorsko načrtovanje mora biti v finančnem smislu samozadostno, torej mora temeljiti na financah zasebnega sektorja oziroma pobudnikov gradnje.
- Državni nadzor nad lokalnimi in regionalnimi oblastmi pri implementaciji politike prostorskega načrtovanja.

Nacionalna raven

Ustava Republike Slovenije

72. Člen

Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja.

Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004

Ministrstvo, pristojno za prostor, bo zagotavljalo vključevanje strateških presoj načrtovanega prostorskega razvoja na okolje in prostor, ugotavljanje skladnosti razvojnih in prostorskih aktov s prostorsko strategijo, vzpostavitev ustreznega monitoringa in pripravo poročil o stanju na področju urejanja, informiranje in participacijo javnosti v zadevah urejanja prostora, promocijo prostorskega načrtovanja in prostorskih dokumentov ter ustrezen dostop do informacij. (str. 70)

Slovenska zakonodaja

Zakon o lokalni samoupravi

V 44. členu predvideva naslednje oblike sodelovanja občanov v odločanju:

- Zbor občanov.
- Referendum.
- Ljudska iniciativa.

Lavtar označi zbor občanov kot najzgodnejšo obliko neposredne demokracije, saj različne oblike tovrstnega vpliva na odločanje poznamo že iz srednjega veka (2007, 29). Na zboru občanov le-ti obravnavajo posamezne zadeve, oblikujejo stališča, predlagajo, izražajo pobude, mnenja ipd. Župan skliče zbor občanov v skladu z statutom občine, oziroma če to zahteva 5% volivcev v občini ali posameznem delu, kar je pomembno, saj se lahko zbor občanov skliče tudi za posamezen del občine (45. člen). Vloga zbora občanov je precej odvisna od statuta občine, saj ta predpisuje:

- Zadeve, ki jih občani na zboru obravnavajo oziroma o njih odločajo.
- Način sklica zbora.
- Število volivcev, ki morajo sodelovati.
- Kako sprejeta stališča, odločitve, predlogi in mnenja zavezujejo občinske organe.

Statuti slovenskih občin pogosto omogočajo sklicevanje zborov krajanov s strani svetov ožjih delov občine (Lavtar, prav tam). V teh primerih gre za posvetovanje ožjega dela občine s prebivalci tega dela o zadevah, za katere ni pristojen občinski

svet (prav tam). Zbor občanov ima tudi volilno funkcijo in lahko imenuje tudi člane svetov ožjih delov občine, če tako odloči občinski svet.

Na referendumu lahko občani odločajo o vprašanjih, ki se nanašajo na vsebino splošnih aktov občine – razen o proračunu, zaključnem računu in splošnih aktih, s katerimi se predpisujejo na primer davki. Poznamo zavezujoče in nezavezujoče referendume. Referendum se lahko opravi kot naknadni referendum, na katerem občani potrdijo ali zavrnejo sprejete akte. Če se akt zavrne, se ne objavi, dokler se ob upoštevanju volivcev ne spremeni. Referendum se razpiše na predlog župana, občinskega sveta, ali če to zahteva 5% volivcev (46.člen) (Lavtar 2007; 28).

Ljudska iniciativa je podobna svetovalnemu referendumu, vendar se od referendumu razlikuje v predlagatelju; pri ljudski iniciativi gre za proces *od spodaj*, medtem ko je lahko referendum spodbujen tudi *od zgoraj* (Lavtar 2007, 28). Svetovalni referendum ni zavezujoč za občinski svet, podobno kot zbor občanov pa je lahko razpisan na ravni občine ali njenega dela, pobudniki pa lahko ljudsko iniciativo, ki hkrati sproži referendum, začnejo kadarkoli in o katerikoli odločitvi občinskega sveta (prav tam) (46b. Člen).

Zakon o varstvu okolja

Predstavlja pravni okvir, ki se nanaša na varstvo okolja in določa načelo javnosti. V praksi ne funkcionira najbolje, sodnih sporov, ki bi zahtevali prepoved posega v okolje zaradi škodljivosti (za zdravje) samega posega, v Sloveniji ne poznamo, kar kaže na slabo opremljenost javnosti z informacijami za ukrepanje v tovrstnih primerih (Vrbica in Matoz-Ravnik 2010, 20). Sodelovanje javnosti je predvideno tudi v nekaterih drugih členih tega zakona, pravno mnenje o smiselnosti predvidenega načina vključevanja javnosti pa bomo zaradi pomembnosti navedli neposredno:

Sodelovanje javnosti v postopkih okoljskega odločanja določajo tudi 26. člen, 37. člen, 43. člen, 58. člen, 71. člen in 88. člen, ki pa ne omogočajo zadostnega informiranja ter možnosti zgodnjega vključevanja javnosti in dostopa do strokovnih podlag, ki v zgodnji fazi opredeljujejo možnost izbire načina reševanja določenega problema, dovolj dolgih rokov za kvalitetno vključevanje javnosti. Nadalje ni vzpostavljen mehanizem dostopa do finančnih sredstev za

zagotavljanje alternativnih strokovnih podlag za kvalificirano vključevanje javnosti v procese odločanja. Vključevanje javnosti je omejevano tudi tako, da odločevalec manipulativno izbira postopke, kjer je vpliv javnosti čim manjši (npr. Z zelo ozkim določanjem vplivnega območja). (Vrbica in Matoz-Ravnik 2010)

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt)

Po mnenju pravnikov je zakon o prostorskem načrtovanju vključenost javnosti v postopke priprave in sprejemanja prostorskih aktov precej prizadel, saj je vključevanje javnosti predvideno izrazito pozno, potem, ko so glavne odločitve že sprejete (Vrbica in Matoz – Ravnik 2010, 11; Baloh 2013, 40). Hkrati se pojavljajo dvomi, da so bile v zakonu v celoti upoštevane zahteve Aarhuške konvencije (prav tam).

5. člen

(načelo javnosti)

(1) Pri prostorskem načrtovanju morajo pristojni državni in občinski organi skladno z določbami tega zakona omogočati izražanje interesov posameznic in posameznikov, skupin prebivalstva in udeležbo vseh zainteresiranih oseb v postopkih pripravljavanja in sprejemanja prostorskih aktov.

(2) Vsakdo ima pravico biti obveščen o postopkih priprave prostorskih aktov ter v teh postopkih sodelovati s pobudami, mnenji in na drugačne načine, skladno z določbami tega zakona.

(3) Pristojni državni in občinski organi morajo skladno s tem zakonom in z zakonom, ki ureja dostop do informacij javnega značaja, vsakomur omogočiti vpogled v prostorske akte, njihova strokovna gradiva in v druge dokumente, povezane s prostorskim načrtovanjem, ter o zadevah prostorskega načrtovanja obveščati javnost.

Podrobneje je vključevanje javnosti določeno v 50. členu zakona, ki določa, da je občina v postopku priprave občinskega prostorskega akta dolžna omogočiti seznanitev z dopolnjenim osnutkom samega akta, v obliki javne razgrnitve, ki traja 30 dni, in v tem času zagotoviti javno obravnavo. V okviru slednje lahko javnost izraža mnenja in vloži pripombe. Občina le-te analizira, do njih zavzame stališče in ga objavi. Občina nato obvesti lastnike zemljišč o svojih stališčih do izraženih pripomb (Baloh 2013, 39).

Pomembna značilnost ZPNačrta je, da ne predvideva vlaganja pravnih sredstev zoper sprejet OPN. Pobudo za oceno ustavnosti in/ali zakonitosti OPN je praktično nemogoče vložiti, čeprav je to formalno sicer možno (Baloh 2013, 40). Tako strokovna ali zainteresirana javnost, tudi kadar gre za evidentno neskladje akta, ne more zahtevati preizkusa ustreznosti in zakonitosti OPNja (prav tam).

Določena specifika slovenskega urejanja prostora je tudi dolgotrajnost postopka sprejemanja OPNja, saj mnogo občin teh aktov še nima formalno potrjenih. Stroka ocenjuje (Baloh 2013), da določen problem predstavlja iskanje konsenza s širšim krogom deležikov, strokovno in zainteresirano javnostjo. Pripravljalci OPNjev v relativno večji meri upoštevajo interese investitorjev, ki poskušajo izpeljati lastne projekte ne glede na neekonomske posledice teh projektov.

Obligacijski zakonik (OZ-UPB-1)

Obligacijski zakonik ni neposredno povezan z urejanjem prostora, lahko pa posredno pripomore k (samo)organizaciji in formalizaciji prebivalcev. Namreč, formalizirane lokalne pobude (1) praviloma zagotavljajo neko stabilnejšo obliko sodelovanja, ki lahko časovno preseže participacijo prebivalcev kot tematsko zamejeno interakcijo med predstavniki institucij, mesta, investitorja in prebivalcev. S tematsko zamejitvijo mislimo na partikularno grožnjo, ki spodbudi sam participativen proces, ki kot tak kristalizacije okrog partikularne grožnje ne preseže.

Formalizacijo lokalnih pobud omogoča obligacijski zakonik preko družbene pogodbe, s katero se več fizičnih oseb zaveže k prispevanju k skupnim namenom preko lastnih prispevkov (v kolikor ti nameni ne predstavljajo kršitve ostalih zakonov). Vseeno družbena pogodba ne zahteva registracije združbe ter tako ne pridobi statusa uradne osebe.

Dolžnosti pogodbenikov predstavlja prispevek, določen s pogodbo, ki je lahko denaren ali stvaren. Prispevki družbenikov so si enakovredni, enako je z glasovalnimi pravicami – vsak družbenik lahko glasuje z enim glasom. Družbena pogodba omogoča tudi odprtje bančnega računa. Ko preteče čas, za katerega je družba

ustanovljena, oziroma ko je namen dosežen, lahko z odpovedjo pogodbeniki družbo tudi likvidirajo .

PRILOGA B: SEZNAM LOKALNIH POBUD

Goriška			
Pobuda za ustanovitev občine Ankaran	Pobuda za ustanovitev samostojne občine Ankaran.	Ankaran	2008, 2009
Civilna pobuda iz krajevne skupnosti Renče	Nasprotuje postavitvi daljnovoda skozi naselje, zavzema se za vkop daljnovoda.	Renče	2008, 2009

Obalno-kraška			
Civilna iniciativa Kras	Cilj civilne iniciative je ohranitev kraške krajine kot razvojne priložnosti Krasa. Ohranitev Krasa kot nacionalne, naravne in kulturne vrednote Slovenije.	Kras	2008, 2009
Piran mesto kulture	Pobuda, da bi se Piran vključil v program mesta kulture - 2013.	Piran	2008
Krajani Izole proti gradnji podzemne garaže	Opozarjajo na nevarnost, ki jo gradnja garaž lahko predstavlja za obstoječe starejše objekte, problematizirajo tudi smisel gradnje garaž.	Izola	2008
Civilna iniciativa proti črnim privezom v solinah	Civilna iniciativa nasprotuje degradaciji Sečoveljskih Solin – nasprotujejo črno privezanim barkam v Jernejevem kanalu v solinah.	Sečovlje	2008
Krajani Kort proti deponiji zemlje iz predora Markovec in za gradnjo Slemenske ceste	Nasprotujejo deponiji zemljine ter zbirajo podpise za novo Slemensko cesto.	Korte	2009
Krajani proti deponiji v Dvorih	Krajani zahtevajo zaprtje in sanacijo deponije.	Koper	2009

Gorenjska			
Društvo za varstvo okolja Bled	Večinoma njihovo delovanje povezano z okoljsko tematiko.	Bled	2008, 2009
Zdrava Gorenjka	Nasprotujejo predvideni industrijski coni, v splošnem smislu pa zagovarjajo okolje za zdravo življenje.	Lesce	2008
E-kolo - lista modrega sožitja	Združenje nekaj lokalnih pobud. Večinoma se navezujejo na okoljske teme, preko lokalnih volitev pa se vključujejo v oblikovanje občinskih politik.	Radovljica, Lesce	2009
Civilna iniciativa krajanov iz Podkorena	Nasprotuje novogradnji v Podkorenu.	Podkoren, Kranjska Gora	2009
Nova iniciativa Kovor	Zavzema se za ureditev kovorskega odlagališča odpadkov.	Kovor, Tržič	2008

Osrednjeslovenska			
Civilna iniciativa Trznice ne damo	Nasprotuje gradnji garaže pod ljubljansko Tržnico.	Center Ljubljane	2008, 2009
DUO – Odbor za lepšo Staro Šiško	Prizadeva si za boljše urbano okolje v Ljubljani. Zavzema se za celovit pristop k prenovi Spodnje Šiške. Dejaven je na področju prometa, oskrbe, prenove itd.	Spodnja šiška, Ljubljana	2008, 2009
Gmajna	Reakcija na predvideno gradnjo nove ceste čez Golovec. Civilna iniciativa gradnji nasprotuje.	Golovec, Ljubljana,	2008
Koseški bajer	Reakcija na predvideno prenavo obrežja koseškega bajerja.	Koseze, Ljubljana	2008

Iniciativa prebivalcev Ceste na Brod	Nasprotuje predvideni gospodarski coni na območju njihovega naselja in na vodovarstvenem območju.	Črnuče, Ljubljana	2008
Zeleni klin	Reakcija na projekt gradnje štadiona, ceste in študentskih naselij na območju zelenih površin za Bežigradom.	Bežigrad, Jarše, Ljubljana	2008
Brilejeva	Kakovost bivanja v soseskah, nasprotovanje novogradnjam treh stolpnic na Brilejevi v Ljubljani.	Dravlje, Ljubljana	2008
Društvo za oživljanje kulturne podobe starega mestnega jedra	Kulturno oživljanje Stare Ljubljane.	Ljubljana - Center	2008
Društvo vrtičkarjev Ljubljana	Nasprotovanje rušenju vrtičkov v Ljubljani.	Ljubljana	2008
Civilna iniciativa za postavitev spomenika Stanetu Kavčiču	Zavzema se za postavitev spomenika Stanetu Kavčiču.	Ljubljana	2008
Civilna pobuda Dobrova	Nasprotuje načrtu zagotavljanja poplavne varnosti, konkretno zadrževalnikom na Gradaščici in Horjulki.	Horjul, Dobrova – Polhov Gradec.	2008
Stanovalci Fondovih hiš	Želijo biti vključeni v pripravo načrtov novega bežigradskega stadiona s pripadajočimi objekti. Njihovo izhodišče je, da se zelenica ob stadionu ne pozida v prenovi Plečnikovega stadiona.	Ljubljana - Bežigrad	2008, 2009
Civilna iniciativa proti Papir servisu	Zavzema se za ukinitvev papir servisa v Mostah zaradi negativnih učinkov na okolje in sosesko.	Ljubljana Moste	2008
Civilna iniciativa Korotansko naselje	Nasprotuje načrtu Korotanskega naselja, slabim bivalnim pogojem (prevelika gostota, bližina daljnovoda, promet), ki bi jih soseska nudila stanovalcem, ter negativnim vplivom na obstoječo sosesko.	Ljubljana Šiška	2008, 2009
Civilna iniciativa za čisti Kamnik	Skrb povzroča kemijska nevarnost, ki jo predstavlja tovarna KIK Kamnik.	Kamnik	2009
Civilna iniciativa za ohranitev vilske četrti Tabor	Občani proti gradnji sanatorija ob Njogoševi v Ljubljani.	Ljubljana, Tabor	2009
Civilna iniciativa Borovnica	Nasprotuje novemu naselju večstanovanjskih hiš.	Borovnica	2008, 2009
Civilna iniciativa Smlednik	Civilna iniciativa nasprotuje gradnji vrtca v bližini šole, ampak podpira gradnjo v bližini obstoječega vrtca.	Smlednik	2008, 2009
Pobuda drugačne Tobačne	Izhodišče pobude podstavlja načrt novogradenj na območju Tobačne, ki da je obremenjujoč za okolje, da predlaga slab prometni režim, zmanjšuje osončenost bližnjim hišam, stolpnice pa da so previsoke.	Ljubljana Vič	2008, 2009
Civilna iniciativa za Tivoli	Nasprotuje škodljivim posegom v tivolski gozd. Predvsem nasprotuje pustolovsko – adrenalinskemu parku Koren Sports.	Ljubljana Center	2008, 2009
Civilna Iniciativa za protipoplavno zaščito Grosuplja	Zahteva gradnjo zadrževalnika Veliki Potok za protipoplavno zaščito Grosuplja.	Grosuplje	2009
Civilna iniciativa Mengeš	Zavzema se za črpanje pitne vode iz Krvavca, ne pa Mengeškega polja. Zbirajo se podpisi za referendum.	Mengeš	2009

Civilna iniciativa Ježa – Litija	Nasprotuje novi prometni ureditvi, ki je bila vpeljana zaradi nove trgovine Lidl.	Litija	
Civilna iniciativa Za Stožiški bajer	Zavzemajo se za spremembo namembnosti nogometnega stadiona v atletskega, že izkopani del pa bi namenili za veslaški center.	Ljubljana Bežigrad	2009
Civilna iniciativa za preiščljjen razvoj Ljubljane	Nasprotuje postavitvi sežigalnice na vzhodnem delu Ljubljane.	Ljubljana	2008
Revitalizacija Parka Tabor	Pobuda revitalizacije Parka Tabor	Ljubljana	2009

Jugovzhodna Slovenija			
Civilna iniciativa Trebnje	Problem trase avtoceste.	Trebnje	2008, 2009
Društvo za varstvo okolja Dragatuš	Opozarjajo na nepravilno gradnjo Simobilove bazne postaje.	Dragatuš	2008, 2009
Civilna iniciativa za varovanje interesov občanov - Trebnje	Zahteva odškodnino za poškodovane ceste in objekte zaradi gradnje avtoceste.	Trebnje	2009
Civilna iniciativa KS Mali Slatnik	Za vkopavanje daljnovoda pri Novem mestu	Mali Slatnik	2009
Civilna pobuda za osamosvojitveno lipo	Pobuda za ohranitev osamosvojitvene lipe v središču Kočevja, ki naj bi jo v okviru urejanja mestnega jedra posekali.	Kočevje	2009

Zasavska			
Civilna iniciativa Trbovlje	Nasprotuje sežiganju odpadkov in energentov, pridobljenih iz odpadkov.	Trbovlje	2009

Savinjska			
Civilna iniciativa za izboljšanje poplavne varnosti	Opozarja na poplavno varnost. Spodbuja k večjim investicijam, ki bi Celje naredile poplavno bolj varno.	Celje	2008, 2009
Zveza civilnih iniciativ	Nasprotuje načrtovani hitri cesti – tretja razvojna os	Koroška, Šaleška dolina, Braslovče	2008, 2009
Civilna iniciativa krajanov občine Laško	Proti hitri cesti čez občino Laško.	Laško	2008, 2009
Civilna pobuda iz Rimskih Toplic	Krajani za oživitev Rimskih toplic, zdravilišča.	Rimske Toplice	2009
Kozjansko ZA tretjo razvojno os	Župani občin Kozjanskega in Obsotelja, ki se ne strinjajo s tem, da jih je tretja razvojna os zaobšla; zavzemajo se za gradnjo tretje razvojne osi skozi Kozjansko.	Kozjansko	2008
Okoljski forum Celje	Predlagajo medresorsko usklajen projekt okoljske sanacije Celjske kotline.	Celje	2008
Naša prihodnost	Podpirajo 3. razvojno os v Laškem. Zbrali 1400 podpisov v podporo tretji razvojni osi.	Laško	2009
Civilna iniciativa Teharje - Bukovžlak	Naročili neodvisno analizo onesnaženosti tal na deponiji v Bukovžlaku. Sumi o preseženih vrednostih so se potrdili. Zahtevajo sanacijo.	Teharje	2008
Nova civilna družba	V društvu vključenih večina civilnih iniciativ iz Celja in okolice. Člani so tudi štirje svetniki samostojne svetniške skupine. Prva akcija je reševanje okoljskega problema povezanega s Cinkarno Celje.	Celje	2009

CIVO – Civilna iniciativa za varstvo okolja	Zahtevajo pojasnila o delovanju asfaltne baze v tem delu Kozjanskega.	Kozjansko	2009
Civilne iniciative Celja	Združene so Civilne iniciative: Aljažev hrib, Teharje-Bukovžlak, Brezje-Proseniško, Na Zelenici, Pod gradom, Gaji in Začret. Zavzemajo se za sprejetje zakona o ekološki sanaciji Celjske kotline.	Celje	2009

Koroška			
Civilna iniciativa Dravograd - CID	Nasprotuje predlagani prometni prenovi centra Dravograda, ter podpirajo zmagovalno rešitev natečaja 2006, ki je promet v centru minimizirala ter dajala prednost pešču.	Dravograd	2009
Civilna iniciativa Mislinjske Dobrave	Nasprotujejo sortirnici odpadkov v Mislinjski Dobravi pri Slovenj Gradcu.	Mislinjska Dobrava	2009

Podravska			
Civilna iniciativa Kozjak	Nasprotuje daljnovodu.	Kozjak	2008, 2009
Civilna iniciativa za sanacijo odpadnih gum v Lovrencu	Zahtevajo točno poročilo o ekološki katastrofi (požar na deponiji gum) ter takojšnjo sanacijo.	Lovrenc	2008
Civilna iniciativa za izboljšanje kakovosti zraka na Ptuj	Za čistejši zrak na Ptuj.	Ptuj	2008
Društvo za ohranitev Miklavškega Gozda	Društvo nasprotuje gradnji hiš, vrstnih hiš, blokov in vrtca na šestih hektarih gozda. Napovedujejo tudi zbiranje podpisov za razpis občinskega referendumu.	Občina Kidričevo	2009
Civilna iniciativa Spuhlja	Zavzema se za kvalitetnejše življenje ob cesti – možna tudi zahteva po odškodnini.	Spuhlja	2008, 2009
Krajani Dogoš	Nasprotujejo slabo urejeni deponiji odpadkov v njihovem okolju.	Dogoš	2009
Ljubor	za višjo raven kulture in kakovosti (so)bivanja v našem mestu ter v širši družbeni skupnosti.	Maribor	2008, 2009

Pomurska			
Civilna pobuda za obnovo kopališča v Radencih	Zavzema se za obnovo kopališča, katerega primaren problem je neurejeno lastništvo.	Radenci	2009

Spodnjeposavska			
Civilna iniciativa Globoko	Nasprotuje odlagališču radioaktivnih odpadkov v rudniku Globoko.	Brežice	2008, 2009
Civilna iniciativa za varstvo okolja, CIVO	Nasprotujejo asfaltni bazi pri Planinski vasi pri Sevnici.	Planinska vas	2009
Civilna iniciativa Šmarje pri Sevnici	Nasprotujejo gradnji bloka, predlagajo gradnjo nekaj hiš in igrišče.	Šmarje pri Sevnici	2009

PRILOGA C: PRIMERV PRAŠALNIKA – SMERNICA ZA INTERVJU

Vključevanje prebivalcev v urejanje prostora na lokalni ravni: primer regeneracije izbranih ljubljanskih stanovanjskih sosesk

Aidan Cerar

Doktorska disertacija

FDV

Intervjuvanec: _ _ _ _ _

Koda: _ _ _ _ _

Starost: <20, 20 – 29, 30 – 39, 40 – 49, 50 – 59, 60 – 69, 70 – 79, 80 – 89, 90 – 99

Spol: M Ž

Izobrazba: _ _ _ _ _

Lokacija bivanja: _ _ _ _ _

Termin intervjuja: _ _ _ _ _

Trajanje intervjuja: _ _ _ _ _

Intervju – Vprašalnik

Lokalna pobuda – razlaga

Lokalna pobuda je bolj ali manj formalizirana kolektivna pobuda, vezana na določen kraj. Namen lokalne pobude je izražanje določenega interesa, želje, kritike ali stališča, kar pa lahko neposredno povežemo z določenim krajem. Vključeni v lokalno pobudo predstavljajo skupnost.

1. Kje stanujete, koliko časa?
2. Kako imenujete vašo organizacijo/društvo/pobudo/iniciativo, če ji lahko tako rečemo - ime?
3. Opišite prosim okoliščine nastanka lokalne pobude.
4. Bi lahko nastanek lokalne pobude povezali s kakšnim posebnim dogodkom?
  - Kdo je začel?
  - Vloga pobudnikov?
5. Se vam zdijo cilji dosegljivi?
  - Uporabljate sredstva za doseg teh ciljev?
6. Lahko pri nas lokalna pobuda vpliva na urejanje prostora?
  - Kakšne so možnosti za to?
7. Ste v lokalno pobudo vključeni?
  - Zakaj?
8. V kakšnem primeru bi se vključili?
9. So vaši sosede?

Zakaj?

10. Ste imeli ob ustanovitvi lokalne pobude kakšna posebna pričakovanja?
11. Kakšna so vaša pričakovanja sedaj?
12. Kdo so vključeni v lokalno pobudo?
  - Kako se v lokalni pobudi odloča?
13. Kakšen je odnos med lokalno pobudo in sosesko?
  - Obstajajo v soseski nasprotniki?

14. Obdelujete vrt?
15. Preživljate prosti čas v soseski?
16. Imate prijatelje/znance v soseski?
17. Lokalni prebivalci se med seboj poznajo?
18. Lokalni prebivalci se med seboj v soseski družijo?
  - Je nastanek lokalne pobude vplival na stopnjo druženja med lokalnimi prebivalci?
19. Kako se družijo?
20. Se udeležujete dogodkov oziroma delovnih akcij v soseski
  - Zakaj